

26

SDÜ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

THE JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS ADMINISTRATIVE SCIENCES

İB

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ ve İDARİ
BİLİMLER FAKÜLTESİ
DERGİSİ

THE JOURNAL OF FACULTY OF
ECONOMICS
ADMINISTRATIVE
SCIENCES

Cilt/Volume 26 • Yıl/Year 2021 • Sayı/Issue 04

İB

ISSN 1301-0603

İB

ISSN 1301-0603

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
DERGİSİ

Editor / Editor-in-Chief

Prof. Dr.

Mehmet GENÇTÜRK

Editor Yardımcıları / Associate Editors

Doç. Dr./Assoc Prof. Dr.
Mahmut Sami ÖZTÜRK

Doç. Dr./Assoc Prof. Dr.
Oğuzhan ÇARIKÇI

Arş. Gör./Res. Assist.
Ramazan Furkan ÖZKUL

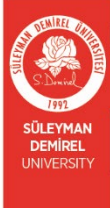
Danışmanlar Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Adem KORKMAZ
Prof. Dr. Bekir GÖVDERE
Prof. Dr. Can Deniz KÖKSAL
Prof. Dr. Durmuş ACAR
Prof. Dr. Hayrettin USUL
Prof. Dr. Hüseyin GÜL
Prof. Dr. İbrahim Atilla ACAR
Prof. Dr. Nuri ÖMÜRBEK

Prof. Dr. İlker Hüseyin ÇARIKÇI
Prof. Dr. İsa İPÇİOĞLU
Prof. Dr. Murat Ali DULUPÇU
Prof. Dr. Murat OKCU
Prof. Dr. Mustafa GÜLMEZ
Prof. Dr. Ramazan ERDEM
Prof. Dr. Şeref KALAYCI
Prof. Dr. Hakan DEMİRGİL

Bilim Kurulu / Scientific Board

Prof. Dr. Abdulmenaf TURAN (Van Yüzüncü Yıl University)
Prof. Dr. Abed Al-Nasser ABDALLAH (American University of Sharjah)
Prof. Dr. Ahmet MUTLU (Ondokuz Mayıs University)
Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU (İstanbul Medeniyet University)
Prof. Dr. Akif Argun AKDOĞAN (Ankara Social Sciences University)
Prof. Dr. Ayşe ŞAHİN (Mersin University)
Prof. Dr. Barış ÖVGÜN (Ankara University)
Prof. Dr. Birdoğan BAKI (Karadeniz Technical University)
Prof. Dr. Can Umut ÇİNER (Ankara University)
Prof. Dr. Cem SAATÇIOĞLU (İstanbul University)
Prof. Dr. Erbay ARIKBOĞA (Marmara University)
Prof. Dr. Falah F. ALSUBAIE (Al-Imam Mohammad Ibn Saud Islamic University)
Prof. Dr. Fatma Bahar ŞANLI GÜLBAHAR (İstanbul University)
Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ (Aydın Adnan Menderes University)
Prof. Dr. Ferruh TUZCUOĞLU (Sakarya University)
Prof. Dr. Fuat SEKMEN (Sakarya University)
Prof. Dr. Gökhan AKYÜZ (Akdeniz University)
Prof. Dr. Gökhan ORHAN (Bandırma Onyeddi Eylül University)
Prof. Dr. Hacı KURT (Mersin University)
Prof. Dr. Hakan AY (Dokuz Eylül University)
Prof. Dr. Hasan BÜLBÜL (Ömer Halisdemir University)
Prof. Dr. Hasan Engin ŞENER (Ankara Yıldırım Beyazıt University)
Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR (Pamukkale University)
Prof. Dr. İbrahim Güray YONTAR (Dokuz Eylül University)
Prof. Dr. İdil KAYA (Galatasaray University)
Prof. Dr. İhsan KAMALAK (Mersin University)

SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY

THE JOURNAL OF

FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Prof. Dr. İlker Murat AR (Karadeniz Technical University) (Ministry of Industry and Technology)
Prof. Dr. Kamil Ufuk BİLGİN (Ankara Hacı Bayram Veli University)
Prof. Dr. Kürşat ÖZDAŞLI (Burdur Mehmet Akif Ersoy University)
Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr. Mahmut GÜLER (Trakya University)
Prof. Dr. Mahmut SÖNMEZ (The University of Texas at San Antonio)
Prof. Dr. Mehmed Zahid SOBACI (Bursa Uludağ University) (Director General of TRT)
Prof. Dr. Mete YILDIZ (Hacettepe University)
Prof. Dr. Mohamed Gamal ABOELMAGED (University of Sharjah)
Prof. Dr. Muammer ZERENLER (Selçuk University)
Prof. Dr. Murat ÇUHADAR (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr. Murat KAYALAR (Burdur Mehmet Akif Ersoy University)
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr. Naci KARKIN (Pamukkale University)
Prof. Dr. Nurhan PAPATYA (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr. Savaş Zafer ŞAHİN (Ankara Hacı Bayram Veli University)
Prof. Dr. Selma KARATEPE (İnönü University)
Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK (Nevşehir Hacı Bektaş Veli University)
Prof. Dr. Şaban UZAY (Erciyes University)
Prof. Dr. Şenol BABUŞCU (Başkent University)
Prof. Dr. Tuncay ÇELİK (Kayseri University)
Prof. Dr. Vesile ÖMÜRBEK (Süleyman Demirel University)
Prof. Dr. Vural ÇAĞLIYAN (Selçuk University)
Prof. Dr. Walailak ATTHIRAWONG (King Mongkut's Institute of Technology)
Prof. Dr. Yunus Emre ÖZER (Dokuz Eylül University)
Prof. Dr. Zerrin Toprak KARAMAN (Dokuz Eylül University)
Doç. Dr. Abdulaziz H. ALGAEED (Dar al Uloom University)
Doç. Dr. Dilek MEMİŞOĞLU (İzmir Kâtip Çelebi University)
Doç. Dr. Khodakaram SALIMIFARD (Persian Gulf University)
Doç. Dr. Nasser ALOMAIM (Riyadh College of Technology)
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ARAP (Dokuz Eylül University)
Dr. Öğr. Üyesi Ozan ZENGİN (Ankara University)
Dr. Öğr. Üyesi Sibel BİLGİN (Ankara Hacı Bayram Veli University)
Dr. Neriman HANAHMEDOV (Azerbaijan State University of Economics)

Yayın Ofisi / Editorial Office

Arş. Gör./Res. Assist. Ramazan Furkan ÖZKUL | **Dergi Sekreteri / Secretary of the Journal**
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Murat KARA | **Kapak Tasarım / Cover Design**
Bil. İşl./Computer Op. Ramazan DAĞ | **Dizgi / Type Setting**

Baskı / Printing

SDÜ Basımevi Isparta / SDU Publication House Isparta

© SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Isparta – 2021 / Faculty of Economics and Administrative Sciences of SDU Isparta – 2021

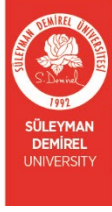
Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi ISSN 1301-0603 Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarında olmak üzere yılda dört sayı olarak yayınlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler derginin görüşleri değildir. Tüm sorumluluk yazarlarına aittir. Dergide yayınlanan yazıların her hakkı saklıdır. Yazarlara nakit olarak telif ücreti ödenmez. Telif ücreti olarak yazının yayımlandığı dergi gönderilir. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi; EBSCO, Türkiye Makaleler Bibliyografyası ve SOBİAD İndeks tarafından taranan dergiler arasında yer almaktadır.

Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences (ISSN 1301-0603) is an international refereed publication of Süleyman Demirel University, published every January, April, July and October. Editorial board claims no responsibility for the opinions, expressed in the published papers. The authors are responsible for the content of their papers. All rights are reserved. No parts of this publication may be reproduced, or transmitted in any forms or by any means without appropriate citation. No royalty will be paid for the published papers. Instead, a complimentary copy of the issue will be sent to the authors. The journal is indexed by EBSCO, Türkiye Makaleler Bibliyografyası and SOBİAD index databases.

İletişim Adresi / Contact Info

Süleyman Demirel Üniversitesi / Süleyman Demirel University
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Faculty of Economics and Administrative Sciences
Dergi Yayın Komisyonu Başkanlığı / Head of Journal Publication Office
Doğu Kampüsü, 32260, Çünür / East Campus, 32260, Çünür
İSPARTA / İSPARTA, TURKEY

☎ : 0 246 211 04 01
Fax : 0 246 237 09 20
E-mail : iibfdergi@sdu.edu.tr
Web : <http://iibfdergi.sdu.edu.tr>

SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY

THE JOURNAL OF

FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

BU SAYININ HAKEMLERİ / LIST OF THE REFEREES OF THE CURRENT ISSUE

Prof. Dr./Prof. Dr. Abdulkadir ŞENKAL	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr./Prof. Dr. Ahmet ATAKİŞİ	Trakya Üniversitesi
Prof. Dr./Prof. Dr. Cem SAATÇIOĞLU	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr./Prof. Dr. Selma KARATEPE	Üsküdar Üniversitesi
Prof. Dr./Prof. Dr. Serdar KURT	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Ahmet SARITAŞ	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. İhsan KARLI	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Mehmet DİNÇ	İsparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr./Assoc. Prof. Dr. Ömer YALÇINKAYA	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Canan Özge EĞRİ	Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Derya TOKSÖZ	İsparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Eylem BAYRAKÇI	İsparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Fatih GÜNAY	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Fatma Doğanay ERGEN	İsparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Fatma Gül ALTIN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Firdevs KOÇ BAYKARA	İnönü Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Harun ÖGÜNÇ	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Kazım SARIÇOBAN	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Murat DİLMAÇ	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Murat ERDOĞAN	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Mustafa BAYHAN	Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Nihat ALTUNTEPE	İsparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi/Assist. Prof. Dr. Özüm EĞİLMEZ	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi

DERGİSİ

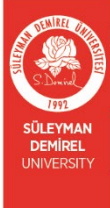
İ ç i n d e k i l e r / C o n t e n t s

Derleme Makaleler / Review Articles

- Derleme Çalışması: Türkiye'deki Città Slow Araştırmalarının Kavramsal Çerçevesi
Review Study: Conceptual Framework of Città Slow Studies in Turkey
Mustafa YEŞİL
369-389

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- The Impact of Quality Management on The Project Performances of SMES:
A Case Study in Tripoli - Libya
KOBİ'lerde Kalite Yönetiminin Proje Performansına Etkisi: Trablus- Libya Örneği
Amir T S AL IDRISI
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Şehime ÖZÜTLER
391-411
- Entropi Temelli Gri İlişkisel Analiz Tekniği ile Hayat ve Emeklilik
Şirketlerinin Finansal Performansları Üzerine Bir Araştırma
A Research on Financial Performance of Life and Pension Companies
With Entropy-Based Gray Relational Analysis Technique
Dr. Öğr. Üyesi Ozan ÖZDEMİR
Arş. Gör. Şerife KILIÇARSLAN
413-434
- Sosyal Hizmet Alanında Kadına Yönelik Aile İçi Şiddette Tidal Model Önerisi
Tidal Model Proposal in Domestic Violence Against Women in Social Work
Dr. Öğr. Üyesi Emre KOL
Doç. Dr. Seda TOPGÜL
435-444
- ICT Kullanımının İş Gücü Piyasalarına Etkisi: Türkiye Analizi
The Effect of ICT Use on Labor Markets: Turkey Analysis
Öğr. Gör. Yağmur AKARSU
Doç. Dr. Nur DİLBAZ ALACAHAN
445-456
- Yatırım Sürecinde Bürokrasinin Minimize Edilmesi Arayışı Çerçevesinde
Yeni Bir Kurumsal Yapılanma: Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi
A New Institutional Structure in The Framework of Minimizing
Bureaucracy in the Investment Process: Investment Office
Arş. Gör. Dr. Ünal KÜÇÜK
Doç. Dr. Esra DİK
457-473

SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY

THE JOURNAL OF

FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Faculty of Economic
and Administrative
Sciences

Kadın İstihdamının Ekonomik Büyümeye Etkisi:
Seçilmiş OECD Ülkeleri ve Türkiye Arasında Karşılaştırma
*The Effect of Women's Employment on Economic Growth:
A Comparison Between OECD Countries And Turkey*

Büşra AK
475-487

Otantik Yaşamın İş Çıktıları Üzerine Etkisi: İşe Adanmışlığın Aracılık Rolü
*The Effect of Authentic Life on Work Outcomes:
The Mediating Role of Work Engagement*

Ashhan YILDIZ

Doç. Dr. Hasan Hüseyin UZUNBACA
Doç. Dr. Tahsin AKÇAKANAT

489-507

Türkiye İle Afrika Ülkeleri Arasındaki Dış Ticaret Üzerine Bir İnceleme
An Examination on Foreign Trade Between Turkey and African Countries

Öğr. Gör. Dr. Abdulkadir Sezai EMEÇ

Doç. Dr. Fatih KAPLAN

Ahmet KOLUMAN

509-520

Tersine Lojistik Uygulamalarının Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilirliğe Etkisi
The Effect of Reverse Logistics Applications on Environmental and Social Sustainability

Öğr. Gör. Dr. Bora ÖÇAL

521-532

Uluslararası Ticarete Deniz Taşımacılığının Lojistik Performansa Etkisi
The Effect of Sea Transportation on Logistics Performance in International Trade

Öğr. Gör. Dr. Ömer Faruk ACAR

533-541

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
DERGİSİ

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ YAYIN KURALLARI

Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'ne gönderilecek makalelerde yazarların aşağıda belirtilen ilke ve kurallara uymaları gerekmektedir. Belirtilen ilke ve kurallara uygun olarak hazırlanmayan makaleler değerlendirme sürecine alınmayabilir, ya da bu sürecin herhangi bir aşamasında değerlendirme dışında bırakılabilir.

Yayın İlkeleri

1. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim aylarında olmak üzere yılda dört kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.
2. Dergiye iktisat, işletme, kamu yönetimi, maliye, ekonometri, çalışma ekonomisi, hukuk ve siyaset bilimi ile doğrudan ya da dolaylı ilişkisi bulunan bilimsel ve özgün makaleler gönderilebilir.
3. Dergiye gönderilen makaleler başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
4. Makaleler Türkçe veya İngilizce dillerinde yazılmış olmalıdır.
5. Makaleler yazım kurallarımıza uygun bir şekilde hazırlanarak e-mail yoluyla gönderilmelidir. Yazarlar, makale başvurusu sırasında web sayfamızdan temin edecekleri **iletişim formunu** doldurarak e-mail veya faks yoluyla göndermelidir. İletişim formunun tüm yazarlar tarafından imzalanmış olması zorunludur.
6. Makalelerin değerlendirme sürecine alınabilmesi için, 150,00 TL'lik ücretin "İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi " adına Türkiye Ziraat Bankası (IBAN: TR420001000132448078966239) nolu hesaba yatırılarak dekontun e-mail yoluyla gönderilmesi gerekmektedir. Söz konusu ücret, makalenin değerlendirilmeye alınması için ön şart niteliğinde olup, değerlendirme sürecinin sonucu ile ilişkili değildir.
7. Yayınlanmaya uygun bulunmayan makalelerin ücretleri geri ödenmeyecektir.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
DERGİSİ

8. Yazım yanlışlarının çok fazla olması, bilimsellik şartlarına uyulmaması makalenin geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.
9. Dergide yayımlanmak üzere gönderilen makaleler, ilk olarak Yayın Komisyonumuzun ön değerlendirmesinden geçmektedir. Daha sonra içerik ve biçim açısından incelenmek üzere en az iki hakeme gönderilmektedir. Makaleyi değerlendiren hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara ve makalenin kime ait olduğu konusunda da hakemlere bilgi verilmemektedir.
10. Hakemlerden gelen değerlendirme raporları doğrultusunda makalenin yayımlanmasına, yazardan düzeltme istenmesine ya da makalenin geri çevrilmesine karar verilecektir. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltmenin en geç 3 ay içinde yapılarak dergimize ulaştırılması gerekmektedir.
11. Yayımlanmayan makaleler yazarına geri gönderilmeyecektir.
12. Dergide yayınlanan makalelerdeki görüşler derginin görüşleri değildir. Tüm sorumluluk yazarına aittir.
13. Dergide yayınlanan makalelerin her hakkı saklıdır. Derginin ismi olmadan hiçbir şekilde çoğaltılamaz.
14. Dergide yayınlanan makalelerin yazarlarına nakit olarak telif ücreti ödenmez. Telif ücreti olarak makalenin yayımlandığı dergi gönderilir.
15. Yayın ilkelerine uygun olmayan makaleler hakem değerlendirme sürecine alınmayacaktır.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

İktisadi İdari Bilimler Fakültesi
DERGİSİ

Yazım Kuralları

1. Makaleler “Office Word” programında A4 boyutlarında hazırlanmalıdır.
2. Makalelerin uzunluğu dergi formatında 25 sayfayı geçmemelidir.
3. Sayfa düzeni; Sol: 2,5 cm, Sağ: 2,5 cm, Üst: 2,5 cm ve Alt: 2,5 cm olmalıdır.
4. Makaleler 10 punto ve “Times New Roman” karakteri ile tek satır aralığı kullanılarak yazılmalıdır. Yazımda, virgül ve noktalardan sonra bir karakter ara verilmelidir.
5. Paragraflarda başlangıç girintisi kullanılmamalı, paragraftan önce ve sonra ise 6nk boşluk bırakılmalıdır. Paragraflar arasında ilave boş satır bırakılmamalıdır.
6. Makalenin ilk sayfasında 11 punto olarak Türkçe ve İngilizce başlık, 9 punto olarak 150 kelimeyi geçmeyecek Türkçe ve İngilizce özet ile en az 3 - en fazla ise 5 tane olmak üzere Türkçe ve İngilizce anahtar kelimeler bulunmalıdır. Dergimiz 2014 yılından itibaren JEL (Journal of Economic Literature) kodu uygulamasına geçmiş bulunduğundan gönderilecek makalelerde yazarların en fazla 4 tane olmak üzere JEL kodlarını da belirtmesi gerekmektedir.
7. Yazarın unvanı ile ad ve soyadı, 10 punto olarak makale başlığının sağ altında belirtilmelidir. Aynı sayfanın dipnotlar için ayrılan kesim çizgisinin altında ise 8 punto olarak yazarın görev yeri ve e-mail adresi gösterilmelidir.
8. Makalede ana başlıklar ve alt başlıklar kalın (bold) ve sola yaslı (girintisiz) olarak 1., 1.1., 1.1.1., 1.1.2., 1.1.2.1. gibi ondalıklı şekilde numaralandırılmalıdır. Ana başlıkların bütün harfleri büyük yazılmalı, alt başlıkların ise sadece baş harfleri büyük yazılmalıdır. Başlıklar en çok 4 düzeye kadar bölümlendirilmelidir. Ana başlıklarından önce 1 satır boşluk bırakılmalı, başlık sonrasında ise boşluk bırakılmamalıdır. Alt başlıkların ise hem öncesinde hem de sonrasında herhangi bir satır boşluğu bırakılmamalıdır.
9. Makale içindeki tüm tablo, şekil ve grafikler metnin uygun yerlerinde ardışık olarak numaralandırılmış bir şekilde sayfaya ortali olarak gösterilmelidir. Her tablo, şekil veya grafiğe bir başlık verilmelidir. Başlık; tablo, şekil veya grafiğin üstünde, sayfaya ortali, yalnızca kelimelerin baş harfleri büyük olacak şekilde ve 10 punto olarak yer almalıdır. Tablo, şekil ve grafik içindeki metin 8-10 punto aralığında olmalıdır. Tablo, şekil veya grafikler kolaylıkla okunacak biçimde olmalı ve yukarıda verilen sayfa yapısına (sayfa marjlarını aşmayacak şekilde) uygun olmalıdır.

10. Atıflar metin içerisinde bağlaç yöntemi kullanılarak yapılmalıdır. Açıklama notları ise sayfa altında dipnot şeklinde ve 8 punto olarak ifade edilmelidir. Metin içerisinde atıflar yazar(lar)ın soyadı, kaynağın yılı ve sayfa numarası şeklinde yapılmalıdır. Yazar adı yoksa kurum adı yazar yerine kullanılmalıdır. Örnek;
- *Tek yazarlı yayınlarda atıf:* (Okcu, 2009:68).
 - *İki yazarlı yayınlarda atıf:* (Gökdere ve Negiz, 2006:28).
 - *Üç ve daha çok yazarlı yayınlarda atıf:* (Dulupçu vd., 2007:14).
 - *Birden fazla kaynağa atıf:* (Schumpeter, 1934:66; Wood, 2005:36)
 - *Kaynağın tamamı için atıf:* (Drucker, 1995)
 - *Yazar adı olmayan kaynaklar için atıf:* (DPT, 2003:45).
11. Yapılacak atıf bir internet sitesinden alınmışsa ve atfın yazarı belirli ise süreli yayınlardakine benzer şekilde atıf yapılmalıdır. İnternette indirilen kaynak için tarih verilmemişse ilgili dosyaya erişim tarihi kaynağın yılı olarak kullanılmalıdır. Eğer atfın yazarı belli değilse parantez içerisinde internet sitesinin kurumu ve erişim yılı yazılmalıdır. Örnek;
- *Yazar adı ve yayın yılı belli olan atıf:* (Ener, 2002)
 - *Yazar adı ve yayın yılı belli olmayan atıf:* (Rekabet Kurumu, 2008).
12. Bir yazarın aynı yıl içinde yayınlanmış birden fazla eserine atıf yapılıyorsa, eserler yılın yanına a, b, c, şeklinde harf verilerek gösterilmelidir. Örnek;
- Eryılmaz (1998a), Eryılmaz (1998b).
13. Makalede kullanılan her türlü kaynak kaynakça bölümünde yer almalıdır. Kullanılan kaynaklar nitelik (tez, kitap, makale, rapor vb.) ayrımı yapılmaksızın yazar soyadına göre alfabetik olarak sıraya konulmalıdır. Aynı yazarın eserleri “en yeni tarihli” olandan başlanarak kaynakçaya yerleştirilmelidir. Kaynakça aşağıda belirtilen örneklere uygun olarak hazırlanmalıdır.
- **Kitaplar**
EROL, E. (2008). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, Beta Basım Yayım, İstanbul.
ACAR, D. ve TETİK, N. (2008). Genel Muhasebe, Detay Yayıncılık, Ankara.
DEMİR, Y., ÖZDEMİR, O. ve EREN, İ. (2008). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Finansal Yönetim Uygulamaları, Asil Yayın, Ankara.
 - **Çeviri Kitaplar**
DRUCKER, P. (1994). Kapitalist Ötesi Toplum, (Çev.) ÇORAKÇI, B., İnkilap Kitabevi, İstanbul.

- **Editörlü Kitaplar**

OKÇU, M., AKTEL, M. ve KERMAN, U. (2007). “İki Süreci Anlamak: Kamu Yönetiminde Küreselleşme ve 'Avrupalılaştırma’”, (Ed.) YILMAZ, A. ve BOZKURT, Y., Küresel Esintiler ve Yerel Etkiler Sarmalında Türk Kamu Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.

- **Yazar Adı Olmayan Kitaplar**

DPT (2003). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003), Yayın No: DPT 2671, Ankara.

- **Dergiler**

YAVUZ, A., ALBENİ, M. ve KAYA, D.G. (2009). “Ulusal İnovasyon Politikaları ve Kamu Harcamaları: Çeşitli Ülkeler Üzerine Bir Karşılaştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(4): 65-90.

- **Gazeteler**

GÖKÇE, D. (1997). “Merkez Bankasının Bağımsızlığı Sorunu”, Milliyet, 15 Mart.

- **Tezler**

ÖZKUL, G. (2008). Girişimcilik Teorileri ve Girişimci Tipleri: Antalya-Burdur-Isparta İllerinde (İBBS Düzey 2 TR61 Bölgesinde) İmalat Sanayi KOBİ'lerindeki Girişimciler Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- **İnternet Bazlı Kaynaklar**

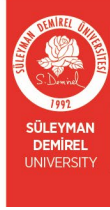
(i) *Eğer kaynağın yazarı belirli ise süreli yayınlardakine benzer şekilde kaynakçada verilmelidir. Ancak, kaynağın yer aldığı internet adresi de tüm uzantılarıyla verilmelidir. Eğer internette indirilen kaynaklar için tarih verilmemişse ilgili dosyaya erişim tarihi hem kaynakçada hem de metin içinde kullanılmalıdır. Örnek;*

ENER, N. (2002). “Yeni Yükselen Pazarlar (Emerging Markets) İçin Pazarlama Stratejileri”, <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/02-neriman/02-neriman.htm>, 10.05.2005.

(ii) *Eğer kaynak bir yazara ait değil de bir kurum veya kuruluşa ait web sayfasından alınmış ise, kaynakçada kurumun adı, yazının başlığı (varsa) ve tüm uzantılarıyla internet adresi verilmelidir. Örnek;*

REKABET KURUMU (2010). “Rekabet Hukukunun Esasları”, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=sayfaicerik&icld=53>, 17.03.2010.

14. Yazım konusunda belirtilmeyen durumlarda bilimsel yazımlarda benimsenen hususlar dikkate alınmalıdır.

SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY

THE JOURNAL OF

FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

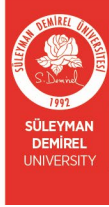

PUBLICATION RULES OF THE JOURNAL OF FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES OF SULEYMAN DEMIREL UNIVERSITY

For the articles to be sent to Suleyman Demirel University, The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, the authors are required to adhere to the following principles and rules. The articles which are not prepared in accordance with the principles and rules stated above may not be taken in assessment process, or may be excluded from assessment at any state of this process.

Editorial Principles

1. Suleyman Demirel University, The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences is an international peer reviewed journal and published four times in a year in January, April, July, and October.
2. Scientific and original articles which have directly or indirectly relation with economics, business administration, public administration, public finance, econometrics, labor economics, law and politics can be sent to the Journal.
3. The articles sent to the Journal should not be published in any other source or should not be offered to be published.
4. Articles should be written in Turkish or English.
5. Papers should be prepared in accordance with our rules of spelling, and should be sent via e-mail. Authors should fill the **communication form** which can be obtained from our web site and send it via e-mail and fax. The communication form must be signed by all the authors.
6. To take the papers into the assessment process, 50 USD price should be paid to Türkiye Ziraat Bankası (IBAN: TR420001000132448078966239) account in the name of "İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi" and the receipt should be sent via e-mail.
7. Fees of the articles which are not qualified for publication are not refundable.

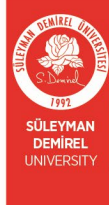
SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY

THE JOURNAL OF

FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

8. Having too many spelling errors and failure to comply with the requirement of a scientific article will be sufficient for reversal.
9. Articles submitted for publication initially evaluated by our Editorial Commission. Then they are sent to at least two referees to be examined in terms of content and form. Referees' identities are not released to the authors and the authors are also not informed who the referees for their papers are.
10. In accordance with the evaluation reports from the referees, a decision will be made to publish the article, a correction from the author, or rejection. In case of correction requested from the author, and correction should be done and sent at the latest within 3 months to the Journal.
11. Rejected articles are not re-sent to the author(s).
12. Opinions in the articles published in the Journal are not the opinions of the Journal. All responsibility belongs to the author.
13. All rights of the articles published in the Journal are reserved and cannot be copied without the name of the Journal.
14. Copyright fee is not paid in cash to the author of the article published in the Journal. The copyright fee is sent to the Journal.
15. The articles which are not meet the publication principles will not be taken into the peer review process.

SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY

THE JOURNAL OF

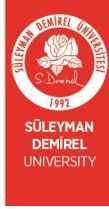
FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Spelling Rules

1. Papers should be prepared with "Office Word" program and A4 format.
2. The length of the paper should not exceed 25 pages in magazine format.
3. Page layout should be left: 2,5 cm, right: 2,5 cm, up: 2.5 cm, and bottom: 2.5 cm.
4. Articles should be written with font type of "Times New Roman", in 10 font size and with "single" spacing. There should be one space after points and commas.
5. Paragraphs should be without an initial indent, 6 nk spaces should be left between the paragraphs. No extra blank lines between.
6. The title should be written in Turkish and English with 11 font size, Turkish and English abstracts should contain no more than 150 words with 9 font size, and include 3 to 5 key words in Turkish and English. Our journal will start to use JEL (Journal of Economic Literature) code application, the authors who will send the articles need to specify JEL codes no more than 4.
7. The name, surname, and title of the author(s) should be written with 10 font size, under the title and right aligned. The name of institution and e-mail address of the author(s) should be written with font size 8 in the footnote
8. The headings and subheadings should be appeared in 10 font size, bold and left justified and also numbered as 1. 1.1., 1.1.1., 1.1.2., 1.1.2.1. The headings should be capitalized and subheadings should appear in lower case (initial word capitalized). The headings should be partitioned no more than 4 levels. There should be one blank line before the subheadings; no blank line should be given after the subheadings. There should be no blank line before and after the subheadings.
9. All table and figure, and graphic in the paper should be cited in numerical order and center aligned. Each table, figures, and graphics should be given a title. Table title should be placed above the table, figure, and graphic, with 10 pt, centered aligned, and only initial letters capitalized. Table, figure and graphic text should be no smaller than 8 pt and no larger than 10 pt. All tables, figures, and graphics should be clear and can be easily readable and also compatible with the page layout.

10. References should be made with conjunction method inside the text. Explanation notes should be under the page as footnote with 8 pt. References inside the text should be like surname of the author(s), year of the source, and page number. If there isn't the name of the author then institution name should be given instead of author's name. Example:
- **Works by a single author:** (Okcu, 2009:68)
 - **Works by two authors:** (Gökdere and Negiz, 2006:28)
 - **Works by multiple authors:** (Dulupçu et al., 2007:14)
 - **Citing more than one sources:** (Schumpeter, 1934:66; Wood, 2005:36)
 - **Citing whole source:** (Drucker, 1995)
 - **Citing publications without the name of the author:** (DPT, 2003:45)
11. If the reference is taken from a web site and the author is known, reference should be made like periodic publications. If the date of the downloaded source is not given, access date should be used. If the date of the downloaded source is not given, date of access should be used. Also if no publisher name is available, use the name of website and data of access. Example;
- *If the author's name and publication year is known:* (Ener, 2002)
 - *If the author's name and publication year is not known:* (Rekabet Kurumu, 2008)
12. If you are citing more than one work by the same author in the same year, put the letters a, b, c next to the year. Example;
- Eryılmaz (1998a), Eryılmaz (1998b).
13. All sources used in the text should be ordered alphabetically by author last name. Order the works from the same author by publication date. All the sources that are cited in the text must appear in the reference page. The reference page should be prepared according to example shown below:
- **Books**
EROL, E. (2008). Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, Beta Basım Yayım, İstanbul.
ACAR, D. and TETİK, N. (2008). Genel Muhasebe, Detay Yayıncılık, Ankara.
DEMİR, Y., ÖZDEMİR, O. and EREN, İ. (2008). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Finansal Yönetim Uygulamaları, Asil Yayın, Ankara.
 - **Translated Books**
DRUCKER, P. (1994). Kapitalist Ötesi Toplum, (Çev.) ÇORAKÇI, B., İnkilap Kitabevi, İstanbul.

SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY

THE JOURNAL OF

FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

- **Edited Books**

OKÇU, M., AKTEL, M. and KERMAN, U. (2007). “İki Süreci Anlamak: Kamu Yönetiminde Küreselleşme ve 'Avrupalılaştırma’”, (Ed.) YILMAZ, A. and BOZKURT, Y., Küresel Esintiler ve Yerel Etkiler Sarmalında Türk Kamu Yönetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.

- **Book with no Author**

DPT (2003). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003), Yayın No: DPT 2671, Ankara.

- **Journals**

YAVUZ, A., ALBENİ, M. and KAYA, D.G. (2009). “Ulusal İnovasyon Politikaları ve Kamu Harcamaları: Çeşitli Ülkeler Üzerine Bir Karşılaştırma”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(4): 65-90.

- **Newspapers**

GÖKÇE, D. (1997). “Merkez Bankasının Bağımsızlığı Sorunu”, Milliyet, 15 Mart.

- **Theses**

ÖZKUL, G. (2008). Girişimcilik Teorileri ve Girişimci Tipleri: Antalya-Burdur-Isparta İllerinde (İBBS Düzey 2 TR61 Bölgesinde) İmalat Sanayi KOBİ'lerindeki Girişimciler Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- **Internet Based Sources**

(iii) If the authors of the sources are known, it should be given like periodic publications. In addition to this, the web address of the source should be given. If the date of the source is not known, then date of access should be given both in the text and the reference page. *Example;*

ENER, N. (2002). “Yeni Yükselen Pazarlar (Emerging Markets) İçin Pazarlama Stratejileri”, <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/02-neriman/02-neriman.htm>, 10.05.2005.

(iv) If the source belongs to an institution instead of an author, there should be the name of the institution, the title of the source and complete web address in the bibliography. *Example:*

REKABET KURUMU (2010). “Rekabet Hukukunun Esasları”, <http://www.rekabet.gov.tr/index.php?Sayfa=sayfaicerik&icId=53>, 17.03.2010.

14. For the cases not mentioned in spelling, scientific publication rules will be taken into consideration.

DERLEME ÇALIŞMASI: TÜRKİYE'DEKİ CITTÁ SLOW ARAŞTIRMALARININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

REVIEW STUDY: CONCEPTUAL FRAMEWORK OF CITTÁ SLOW STUDIES IN TURKEY

Mustafa YEŞİL*

* Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Doktora Programı, myesil85@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6172-0912

ÖZ

Kalabalık ve gürültülü günümüz şehirlerinin yarattığı stres ve sıradanlık, bireyleri yenilik arayışına yöneltmiştir. Nüfusu 50.000'i aşmayan, sahip olduğu doğal kaynakların farkında olmayan, istihdam yaratmada çeşitlilik oluşturamamış küçük şehirler bu arayışın çözümüne aday olmuştur. Bu çalışmada, küçük şehirlerin ağı olan Cittá Slow Birliği'ne yönelik Türkiye'de yapılmış araştırmaların çerçevesi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada TR Dizin, EBSCOHost, Science Direct ve Google Akademik olmak üzere dört veritabanından yararlanarak literatür taraması yapılmış ve 2011-2018 yılları arasında ülkemizde yapılmış ve akademik dergilerde yayımlanmış Cittá Slow ile ilgili 38 adet makale incelenmiştir. Araştırma bulguları, Cittá Slow konusunda ülkemizde yapılan çalışmaların giderek arttığını göstermekle birlikte çok boyutlu çalışmaların yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Dinamik bir yapı olan Cittá Slow oluşumuna yeni eklenen üyelerle ilgili araştırmaların yapılması ve önceki üyeler için yapılmış araştırmalarla karşılaştırılması gerekliliği tespit edilmiştir. Bu çalışma, aynı zamanda mevcut çalışmalardaki bazı araştırma boşluklarını tespit ederek ve gelecekteki araştırmalar için bir gündem sağlayarak araştırmacılara ve yerel yönetimlere katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cittá Slow, kavramsal çerçeve, sakin şehir, yerel kalkınma

Jel Kodları: Q01, Q56, Z30

ABSTRACT

The stress and mediocrity created by today's cities, crowded and noisy, has led individuals to seek novelty. Small cities whose population does not exceed 50,000, who are unaware of the natural resources they have, and who have not been diverse in creating jobs, have been nominated for the solution of this quest. In this study, the framework of research conducted in Turkey for the Cittá Slow Union, a network of small cities, was tried to be determined. The study found that the literature was reviewed using four databases: TR Directory, EBSCOHost, Science Direct and Google Academic, and 38 article related to Cittá Slow, which was conducted in our country between 2011 and 2018 and published in academic journals reviewed. The research findings show that studies in our country on Cittá Slow are increasing, but multidimensional studies should be carried out. It has been determined that research on newly added members of Cittá Slow, a dynamic structure, should be carried out and compared with researches conducted for previous members. This study also contributes to researchers and local governments by identifying some research gaps in existing studies and providing an agenda for future research.

Keywords: Cittá Slow, conceptual framework, local development, slow city

Jel Codes: Q01, Q56, Z30

1. GİRİŞ

Hızın arttığı ancak hayat kalitesinin düştüğü, günlük rutinin kuşattığı şehirlerin yerine yerelliği önemseyen, gürültüden uzak, sağlıklı gıda sunan sürdürülebilir şehirlerin arayışı gün geçtikçe artmaktadır. Alternatif kentsel yerleşim arayışı, hıza ve bireyselliğe bağlı şehirleşmenin doğurduğu olumsuz etkilerden uzaklaşmak amacıyla başlamıştır (Donat ve Yavuzçehre, 2016, s. 115). Città Slow, şehirlerin dokusunun ve yerel özelliklerinin, yoğun teknoloji kullanımından dolayı yok edilmesini önlemek amacıyla kurulmuştur (Özhancı, Ardahanlıoğlu ve Yılmaz, 2012, s. 163).

Cittá Slow Birliği, kent sakinlerinin ve ziyaretçilerinin sosyalleşebilecekleri, sürdürülebilir değerleri, doğayı, gelenek ve görenekleri korumalarını gerektiren bir oluşumdur. Alt yapı sorunlarını aşmış, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanan, teknolojinin kolaylıklarından yararlanan kentlerin öncülüğünde gelişen yerel kalkınma modelidir (Güneş, Arısoy ve Aslan, 2015, s. 1). Standartlaşmış hayat şekline ve kalıplara karşı olarak ortaya konan Città Slow oluşumu, birçok ülkede yaygınlık kazanmakta ve Città Slow unvanı alan kentlerin sayıları hızla artmaktadır (Baldemir, Şahin ve Kaya, 2013, s. 29).

Bu çalışma kapsamında, Città Slow hareketi ile ilgili araştırmacılara, yerel yönetimlere katkı sağlaması açısından ülkemizde yapılmış çalışmaların türlerine göre gruplandırılması, çalışma boyutlarının belirlenmesi ve kronolojik akış içerisinde sunulması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda ülkemizde Città Slow ile ilgili yapılan çalışmalar derlenmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

İtalyanca “Cittá (şehir)” ve İngilizce “Slow (yavaş, sakin)” kelimelerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan Città Slow kavramının temeli, sağlıklı gıdayı ve beslenmeyi tanımlamak için kullanılan “Slow Food” kavramına dayanmaktadır. Città Slow, yoğun göç alarak kalabalıklaşmış, hızla büyümüş ve yerel değerlerden uzaklaşmış şehirlere bir alternatiftir. Teknolojinin standartlaştırdığı şehir kimliklerini ve hayat tarzlarını bireye özgü ve keyif alınan bir hale getirmeyi hedefleyen bir kentler birliğidir. Città Slow Birliği, Paolo Saturni’nin öncülüğünde 20 Temmuz 2000’de Roma’da kurulmuştur (Tayfun ve Acuner, 2014, s. 47).

2001 yılında yirmi sekiz İtalyan şehri ile Città Slow Birliği’ne ilk üyelikler başlamıştır. Ülkemizde, 28 Kasım 2009’da Seferihisar’ın Città Slow unvanını kazanmasıyla oluşumun ilk adımları atılmıştır. Aday olan şehirlerin üye olabilmesi için belirlenen şartların en azından yarısını karşılıyor olması ve birliğin ülke temsilciliği tarafından olumlu değerlendirilmesi gerekmektedir (Tayfun ve Acuner, 2014, s. 48).

Cittá Slow’un kriter listesi 7 bölümden oluşmaktadır. Bunlar çevre düzenlemelerine ilişkin 12 adet, altyapıya ilişkin 9 adet, kentsel yaşam kalitesine ilişkin 17 adet, tarım, turizm ve küçük esnafa ilişkin 10 adet, ziyaretçilere yaklaşım, haberdar olma ve bireylerin eğitimine ilişkin 10 adet, sosyalleşmeye ilişkin 11 adet, ortaklıklara ilişkin 3 adet (Cittá Slow Türkiye, 2019) olmak üzere toplam 72 adet ilkedden oluşmaktadır.

2.1. Slow Food

Slow Food hareketi küreselleşmeye ve McDonald’s’ın Roma’da İspanyol Merdivenlerinde açtığı fastfood tarzı yemek kültürüne karşı bir tepki olarak gastronomi gazetecisi Carlo Petrini tarafından 1986 yılında kurulmuştur. Bu hareket, sağlıklı tarım uygulamalarını ve balıkçılığın yanında sağlıklı hayvancılık faaliyetlerini dikkate almakta ve unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarını önemsemektedir. Slow Food, iyi, temiz ve adil gıdaları tüketmeyi ve çevrenin bu yolla korunmasını benimser (Ergüven, 2011, s. 201-202). Slow Food akımına göre ‘iyi gıda’, yerken keyif almayı ve lezzeti, ‘temiz gıda’, üretimin canlılara zarar

vermemesini, 'adil gıda', gıda üretimi yapanların harcadıkları çabanın karşılığını alabilmesini belirtir (Sırım, 2012, s. 122).

2.2. Cittá Slow Felsefesi

Kısa sürede hızla yayılarak uluslararası bir niteliğe bürünen Cittá Slow, temel olarak kent sakinlerinin ve ziyaretçilerinin iyi bir yaşam sürmesini amaçlamaktadır. Cittá Slow Birliği, oluşturduğu 72 kriterle şu temel amaçları hedeflemiştir (Sırım, 2012, s. 129):

- Teknoloji aracılığıyla hayatın kaliteli ve herkesçe yaşanabilir olmasını sağlamak,
- Bölgeye has değerlerin korunmasıyla birlikte sürdürülebilir gelişmeyi sağlamak,
- Yerel ekonominin kalkınmasıyla birlikte yaşayanların gelir seviyelerinde artış sağlamak,
- Doğal çevreyi, tarihi ve kültürel varlıkları korumak. Sınırsız olmayan bu kaynakları gelecek nesillere aktarabilmek.

Cittá Slow anlayışı, geçmişten kalan mirası korumak için modern teknolojik imkânları kullanmaya karşı çıkmaz. Teknolojiyi en yaygın ve en etkin seviyede kullanarak şehirde oluşan ve birliğin karşı çıktığı güvenlik, ulaşım, bilinçsiz tüketim gibi sorunları ortadan kaldırmada bir gereklilik olarak görür. Yerel yönetimlerin sunacağı hizmetlere erişmede teknolojiden en uygun seviyede yararlanmaya sıcak bakar. Cittá Slow oluşumunun belirgin karakteristiklerinden birisi, kentte yaşayanların da katılımıyla şehrin canlandırılması, yeniden keşfedilmesi ve kentin büyük fabrikalara, araçlara ve beton yığınlarına bırakılmaması fikridir (Ergüven, 2011 s. 205).

Cittá Slow kentlerinin yerel yönetimleri, çevreyi kirletmeden, temiz enerji sağlayarak enerji kaynaklarından tasarruf edecek projeler geliştirir. Bisiklet kullanımına ve çevreci araçlarla toplu taşıma kullanımına önem verir, yaya öncelikli ve çevreye duyarlı bir anlayış benimser. Yaya yollarında engel oluşturacak yapılara karşı önlem alır ve erişilebilir kılar. Yerleşim merkezini, çoğunlukla motorlu araç girişine kapatır. Şehirlerinde var olan yeşil alanların niteliğini ve miktarını artırır. Kentin öz değerlerini korur, sosyal altyapıyı geliştirir (Can ve Özmen, 2018, s. 98).

3. YÖNTEM

Araştırmada Cittá Slow ile ilgili daha önce ülkemizde yapılmış bilimsel çalışmaların taraması yapılmıştır. Cittá Slow hareketini ortaya çıkaran fikirler, Cittá Slow'un tanımı, gelişimi ve işleyişi hakkında bir çerçeve çizilmiş, çalışmalar gruplandırılmış, uygulamadaki örnekler değerlendirilerek yeni önerilerde bulunulmuştur.

Kasım 2019'da, ülkemizde yapılmış olan Cittá Slow ile ilgili tüm yayınlar, en büyük ve en popüler çevrimiçi veritabanları ve arama motorlarından dördü olan Science Direct (<http://www.sciencedirect.com>), EBSCOHost (<http://search.ebscohost.com>), Google Akademik (<http://scholar.google.com.hk>) ve TR Dizin'den (<https://trdizin.gov.tr/>) 30 günlük bir süre içerisinde tespit edilmiş ve toplanmıştır. Cittá Slow kavramı üzerine literatürdeki bulguların ve tartışmaların kapsamlı bir genel görünümünü sağlamak için, "Citta slow, slow city, sakin şehir, yavaş şehir, sakin kentler" gibi anahtar kelimeler kullanılarak akademik dergilerde yayımlanan Cittá Slow ile ilgili makaleler incelenmiştir. Ayrıca, yayımlanan makalelerde atıfta bulunulan ülke içi araştırmaların referanslarına da bakılmıştır.

Çalışmada sadece hakemli akademik dergilerde yayımlanan tam makaleler ve TÜBİTAK'a sunulan projeler incelenmiştir. Kongre bildirimleri, kitap incelemeleri, internet sayfaları katkıları sınırlı olduğu için çalışma dışı bırakılmıştır. Veritabanı araştırması ve makalelerin

okunmasıyla, yayınlanmış 4 tanesi İngilizce 34 tanesi Türkçe olmak üzere toplam 38 adet ilgili çalışma tespit edilmiş ve analize dâhil edilmiştir. Analiz edilen literatür, 2011-2018 yılları arasında yayınlanan Cittá Slow ile ilgili çalışmalardan oluşmaktadır. Çalışmalar, daha sonra içerik analizi kullanılarak incelenmiştir. Analiz sonrası, uygulama ve teorik olarak iki temel çerçevede çalışmalar sınıflandırılmıştır. Daha sonra çalışmaların boyutları, çerçevesi, araştırma yılı gibi ayrımların net olarak görünmesi için analiz sonuçları tablolastırılmıştır. Bu çalışma, günümüze kadar gelen çalışmaların içeriğini incelemenin yanı sıra, bu çalışmaların katkılarını özet halde göstermekte ve yararlanıcılar için yönetsel sonuçlar ortaya koymaktadır.

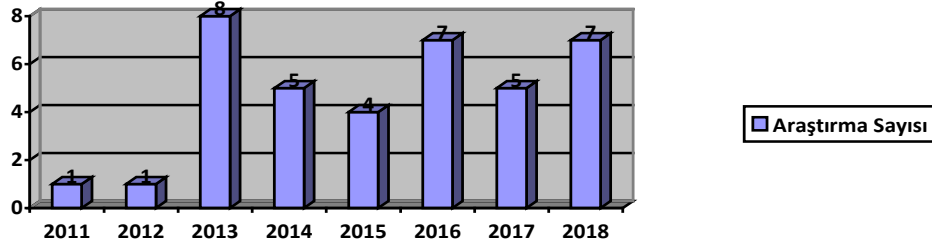
4. TÜRKİYE'DEKİ CİTTA SLOW ARAŞTIRMALARI

Ülkemizde yeni sayılan bu araştırma alanı için ilk araştırmaların 2011 yılı itibariyle başladığı görülmektedir. 1999 yılı itibariyle kurulan uluslararası bir birliğin çalışmalarının ve bu alanda meydana gelen gelişmelerin ülkemizde 2011 yılı itibariyle araştırma konusu olarak ele alınmasının nedeni ülkemizde ilk üyeliğin 2010 yılında Seferihisar ile başlaması ve konunun gündeme gelmeye başlamasıdır. Seferihisar'ın üyelik süreciyle birlikte yaptığı çalışmalar ve farkındalık yaratma süreci bu alanda araştırmacıların da dikkatini çekmiştir.

4.1. Yıllara Göre Araştırmaların Dağılımı

2011 yılında yayınlanan ilk çalışmanın ardından 2012 yılında da bir adet çalışma yayınlanmıştır. Cittá Slow ile ilgili ülkemizde yapılan araştırma sayısı 2013 yılına gelindiğinde büyük bir artış göstermiş ve sekiz adet olmuştur. 2014 yılında bir önceki yıla oranla kısmen düşüş göstererek beş adet araştırma yapılmıştır. 2015 yılında azalmaya devam eden araştırma sayısı dört adette kalmış, 2016 yılında ise tekrar artış göstererek 2013 yılından sonraki en fazla sayı ile yedi adet olmuştur. 2017 yılında beş araştırma yapılmış ve son olarak 2018 yılında yedi adet araştırma yapılmıştır.

Şekil 1: Türkiye'deki Cittá Slow Araştırma Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

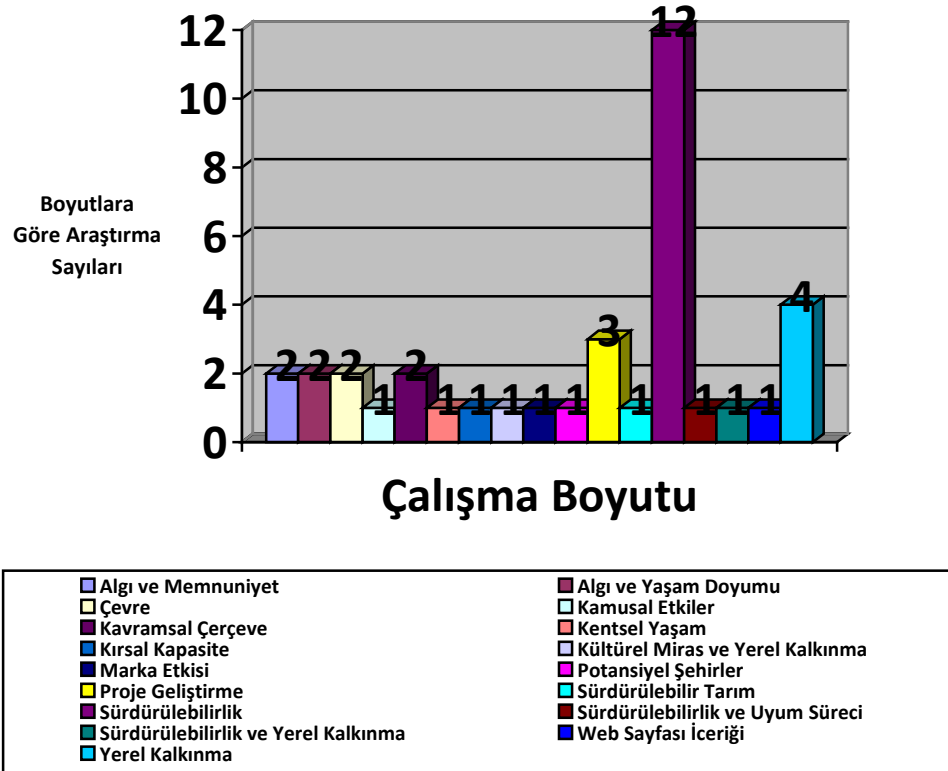

4.2. Çalışma Konularına Göre Araştırmaların Dağılımı

Çalışma boyutlarına göre araştırmalar sınıflandırıldığında toplam 18 boyutun ortaya çıktığı görülmektedir. “Algı ve Memnuniyet” boyutunu ortaya koyan iki araştırma, “Algı ve Yaşam Doymu” boyutunu ortaya koyan yine iki araştırma tespit edilmiştir. “Çevre” boyutunu ele alan iki araştırma, “Kamusal Etkiler” boyutunu ele alan bir araştırma tespit edilmiştir. “Kavramsal Çerçeve” boyutunu sunan iki çalışma, “Kentleşme ve Yaşam” boyutunu sunan bir çalışma vardır. “Kırsal Kapasite” boyutunu çalışan bir araştırma, “Kültürel Miras ve Yerel Kalkınma” boyutunu birlikte çalışan bir araştırma bulunmuştur. “Marka Etkisi” boyutunu bir adet çalışma, “Potansiyel Şehirler” boyutunu yine bir adet çalışma ele almıştır.

“Proje Geliştirme” olarak üç adet çalışmaya, “Sürdürülebilir Tarım” olarak da bir adet çalışmaya rastlanmıştır. “Sürdürülebilirlik” boyutu on iki araştırma ile araştırmacılar tarafından en çok ele alınan boyut olmuştur. “Sürdürülebilirlik ve Uyum Süreci” boyutunu birlikte ele alan bir araştırma vardır. “Sürdürülebilirlik ve Yerel Kalkınma” boyutunu birlikte ele alan yine bir araştırma vardır. “Web Sayfası İçeriği” boyutunu inceleyen bir araştırma bulunmaktadır. “Yerel Kalkınma” boyutunu tek başına ele alan dört araştırma vardır. Son olarak “Ziyaret Nedenleri” boyutunu araştıran bir adet çalışma yapılmıştır.

Şekil 2: Türkiye'deki Cittá Slow Araştırma Sayısının Çalışma Boyutlarına Göre Dağılımı

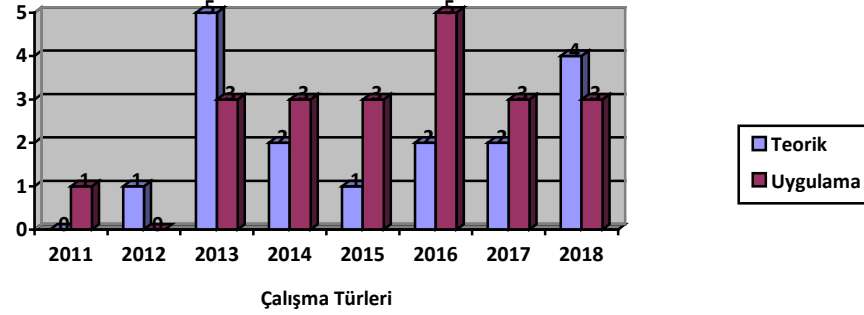

4.3. Çalışma Türüne Göre Araştırmaların Dağılımı

2011 yılında yayınlanan ilk çalışma uygulama türünde yapılmış olup 2012 yılındaki tek çalışma teorik olarak yapılmıştır. Cittá Slow ile ilgili ülkemizde yapılan araştırmalar 2013 yılında beş tanesi teorik üç tanesi uygulama olmak üzere toplam sekiz adet olmuştur. 2014 yılında iki tanesi teorik üç tanesi uygulama olmak üzere toplam beş adet araştırma yapılmıştır.

2015 yılında azalmaya devam eden araştırma sayısı bir adet teorik, üç adet uygulama olmak üzere toplam dört adette kalmış, 2016 yılında ise tekrar artış göstererek ikisi teorik beşi uygulamaya olmak üzere toplam yedi adet olmuştur. 2017 yılında ikisi teorik üçü uygulamaya olmak üzere toplam beş adet araştırma yapılmış ve son olarak 2018 yılında dört teorik, üç uygulamaya olmak üzere toplam yedi adet araştırma yapılmıştır.

Şekil 3: Türkiye'deki Cittá Slow Araştırma Sayısının Çalışma Türlerine Göre Dağılımı

Cittá Slow ile ilgili 2011-2018 tarihleri arasında ülkemizde yapılmış olan, veritabanlarından sorgulanan ve incelemeye alınan 38 adet çalışmanın isimleri, yazarları, araştırma yılları, çalışmaların yapıldığı çerçeveler, çalışmaların boyutları ve çalışmaların türleri gruplanarak Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Türkiye’de Cittá Slow ile İlgili Yapılmış Araştırmalar

Araştırmanın İsmi	Yazarlar	Yılı	Çalışmanın Çerçevesi	Çalışma Boyutu	Çalışma Türü
Türkiye’deki Yavaş Şehirlerin Sürdürülebilir Turizm Coğrafyası Açısından Değerlendirilmesi	Abdurrahman DİNÇ	2018	Turizm coğrafyasının etkisini sürdürülebilirlik kavramıyla bağlantılı olarak ortaya koymak	Sürdürülebilirlik	Teorik
Sürdürülebilir Kent Bağlamında Cittá Slow Yaklaşımı, Eğirdir İlçesinin Cittá Slow Kriterleri Açısından İncelenmesi	Meryem ALAGÖZ	2018	Eğirdir’de Cittá Slow üyeli sürecinde yapılan çalışmalar ve kentin sürdürülebilirliğine etkileri	Sürdürülebilirlik	Teorik
Küreselleşmeye Aykırı Bir Yaşam Biçimi “Sakin Kentler”: Seferihisar Örneği	Demet CANSARAN	2018	Cittá Slow kavramı ile ilgili literatür çalışmaları yaparak kavramsal çerçevenin belirlenmesi	Kavramsal Çerçeve	Teorik
Cittá Slow Hareketi’ne Eleştirel Bir Bakış	Ayça ÖZMEN Mehmet Cengiz CAN	2018	Cittá Slow hareketini eleştirel bakış açısıyla değerlendirme	Kavramsal Çerçeve	Teorik
Yerel Halkın Yavaş (Sakin) Şehir Hakkındaki Algıları: Seferihisar’da Nitel Bir Araştırma	Yusuf DÜNDAR Ayşe Nevin SERT	2018	Seferihisar’da yaşayan yerel halkın Cittá Slow olgusuna ilişkin algısı	Algı ve Memnuniyet	Uygulama
Sakin Şehir (Cittá Slow) Hareketinde Kültürel Miras Ögeleri: Elmalı İlçesi Örneği	Mükerrem Atalay ORAL Rukiye KILIÇ	2018	Elmalı ilçesinde kültürel mirasın korunması ve kırsal kalkınma ilişkisi	Kültürel Miras Yerel Kalkınma	Uygulama

Araştırmanın İsmi	Yazarlar	Yılı	Çalışmanın Çerçevesi	Çalışma Boyutu	Çalışma Türü
Yavaş Şehir Kriterleri Çerçevesinde Seferihisar Belediyesinin Faaliyetlerinden Yerel Halkın Memnuniyet Düzeyi	Elvettin AKMAN Çiğdem AKMAN Meltem KARAKUŞ	2018	Seferihisar'ın Cittá Slow üyeliğinden itibaren gerçekleştirdiği faaliyetlere göre vatandaşlarda oluşan algı	Algı ve Memnuniyet	Uygulama
Türkiye'nin Sakin Şehirlerinden Biri Olan Şavşat'ın Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi	Fatih ORHAN Hayati DOĞANAY	2017	Kırsal turistik çekicilikler açısından Şavşat'ın SWOT analizinin yapılması	Kırsal Kapasite	Teorik
Seferihisar'ın Ekonomik ve Mali Yapısı Üzerinden Sakin Şehir Uygulamalarına İlişkin Bir İnceleme	Mehmet TUNÇER Abdurrahman OLGUN	2017	Seferihisar örneğini ele alarak Cittá Slow hareketinin şehirlere ekonomik ve mali açıdan sağladığı veya sağlayabileceği katkılar	Yerel Kalkınma	Teorik
Ziyaretçilerin Çevresel Duyarlılık ve Küreselleşme Karşıtlığı Özelliklerinin Sakin Şehirleri Tercih Nedenleri İle İlişkisi: Türkiye'deki Sakin Şehirlerin Değerlendirilmesi	Yusuf ACAR	2017	Ziyaretçilerin çevresel duyarlılığa ve küreselleşme karşıtı dünya görüşüne sahip olmalarının Cittá Slowları tercih nedenleri ile ilişkisi	Ziyaret Nedenleri	Uygulama
İletişim Çağında Frene Basmak: Yavaş Şehirlerin Çevre İletişimi Bağlamında Analizi, Çevresel Toplumsal Katılım, İşbirliği Ve Uzlaşma Stratejilerinin Yavaş Şehirlerde Nasıl Sağlandığının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma	Şule Yüksel ÖZMEN Halûk BİRSEN Özgül BİRSEN Onur OĞUR Şerife ÖZGÜN ÇITAK Behran KILIÇ Pelin ALPARSLAN	2017	Türkiye'deki Cittá Slow üyeliği alan şehirlerin çevresel iletişime etkileri	Proje Geliştirme	Uygulama
Evaluation of Cittá Slow -Slow City Association within the Conservation of Landscape Potential	Elvan ADA Doğanay YENER	2017	Cittá Slow Birliği'nin peyzaj alanlarının korunmasında etkili bir rolü olup olmadığının araştırılması	Çevre	Uygulama
Sürdürülebilir Yerleşim Modellerinin	Zehra ÇETİNKAYA Ayşen CİRAVOĞLU	2016	Sürdürülebilirliği hedefleyen, yerleşim modelleri eko-kent ve	Sürdürülebilirlik	Teorik

Araştırmanın İsmi	Yazarlar	Yılı	Çalışmanın Çerçevesi	Çalışma Boyutu	Çalışma Türü
Karşılaştırılması: Eko-Kent ve Yavaş Kent			yavaş kent modellerinin karşılaştırılması		
Sakin Kent (Cittá Slow) Üyelığının Kamusal Mekânlara Etkisi	Onur DONAT Pınar SAVAŞ YAVUZÇEHRE	2016	Cittá Slow üyesi şehirlerde, kamusal mekânların niteliklerini ve yapısını etkileyen faktörler	Kamusal Etkiler	Teorik
Yavaş Şehir (Cittá Slow) Türkiye Ağı'na Üye Olan Şehirlerin İnternet Sitelerinde Yavaş Şehir Temasının Görünürlüğü Üzerine Bir Araştırma	Ömer ÇOBAN Serhat HARMAN	2016	Cittá Slow 'a üye olan şehirlerin internet sitelerindeki Cittá Slow temasının görünürlüğü	Web Sayfası İçeriği	Uygulama
Sakin Şehirler Hızlı Turistler	Şerife Özgün ÇITAK	2016	Çevresel ve kültürel değerlerin korunması ve bu unsurların turist çekme sürecinde kitle turizminden uzaklaşarak sürdürülebilir turizm kavramına yaklaştırılması	Sürdürülebilirlik	Uygulama
Orta Karadeniz'de Sakin Şehir (Cittá Slow) Perşembe: Sakin Şehir Olma Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar ve Yöreye Katkıları	Mehmet KABACIK	2016	Perşembe ilçesinin Cittá Slow sürecinde karşılaştığı sorunlar ve üye olmanın olumlu ve olumsuz etkileri	Yerel Kalkınma	Uygulama
Evaluation of the Cittá Slow Administrators to the Process of Cittaslow Participation and Sustainability	Semra EKİNCEK Emre Ozan AKSÖZ	2016	Cittá Slow üyesi şehir yöneticilerinin profillerinin tespiti ve bu kişilerin Cittá Slow şehirlere yönelik değerlendirmeleri	Sürdürülebilirlik ve Üyelik Süreci	Uygulama
Kentleşme Dinamiklerine Cittá Slow Kentler Üzerinden Bakmak: Türkiye'deki Cittá Slow Şehirler Üzerine Bir Araştırma	Şule Yüksel ÖZMEN Özgül BİRSEN Haluk BİRSEN	2016	Cittá Slow kavramın sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde ele alınması	Sürdürülebilirlik	Uygulama
Cittá Slow ağına dahil kentler ve sürdürülebilir turizm kriterlerine yönelik bir analiz	Gül GÜNEŞ Eda ÇALIŞKAN ARISOY Engin ASLAN	2015	Cittá Slow ağına dahil olan kentlerde sürdürülebilir gelişmenin önemi	Sürdürülebilirlik	Teorik

Araştırmanın İsmi	Yazarlar	Yılı	Çalışmanın Çerçevesi	Çalışma Boyutu	Çalışma Türü
İzmir-Seferihisar'da Sakinşehir (Cittaslow) Kıstaslarına Uygun Alan Kullanım Önerilerinin Geliştirilmesi ve Bu Kapsamda Farklı Ulaşım Seçeneklerinin Değerlendirilmesi	Nuriye PEKER SAY Muzaffer YÜCEL Mercan EFE GÜNEY Hatice SÖNMEZ TÜREL Erhan VECDİ KÜÇÜKERBAŞ Sinem ÖZYURT ÖKTEN Nermin Merve BAYKAN Asuman AYSU	2015	Seferihisar'ın mevcut durumunun tespiti ve Cittá Slow ölçütleri ile uyumlu ulaşım ve mekansal kullanım önerilerinin geliştirilmesi	Proje Geliştirme	Uygulama
Collaborative Sustainability: Analyzing Economic and Social Outcomes in the Context of Cittá Slow	Elif ÜSTÜNDAĞLI Miray BAYBARS Ebru Belkıs GÜZELOĞLU	2015	Seferihisar'ın Cittá Slow hareketine üye olduktan sonra yaşadığı ekonomik ve sosyal değişimler	Sürdürülebilirlik	Uygulama
Cittá Slow Şehirlerde Yerel Halkın Earth Markete Yaklaşımı: Gökçeada Destinasyonu Örneği	Bekir EŞİTTİ Damla DEMİR	2015	Cittá Slow şehirlerde yerel halkın çiftçi pazarlarının uluslararası ağı projesine (Earth Market) yaklaşımı	Proje Geliştirme	Uygulama
Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Sakin Şehir Perşembe	Cemile BAHTİYAR KARADENİZ	2014	Yerel kalkınma modeli olarak Cittá Slow üyesi Perşembe ilçesinin turizm potansiyelinin değerlendirilmesi	Sürdürülebilirlik	Teorik
Cittá Slow : Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Bir Değerlendirme	İsmail ŞAHİN Salih Ziya KUTLU	2014	Cittá Slow hareketi ve sürdürülebilir kalkınma	Sürdürülebilirlik	Teorik
Yavaş Şehir Hareketi: Seferihisar Halkının Tutum ve Algıları İle Yaşam Doyumları	A. Celil ÇAKICI Uysal YENİPİNAR Sercan BENLİ	2014	Seferihisar halkının Cittá Slow hareketini algılama şekilleri ve bunun yaşam doyumlarını etkileme düzeyleri	Algı ve Yaşam Doyumu	Uygulama
Cittá Slow: Çamlıhemşin İçin Bir Model Önerisi	Ahmet TAYFUN Elif ACUNER	2014	Kentlerdeki yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve sürdürülebilir yaşam sistemleri oluşturulması, katılım sürecine yönelik model önerisi	Sürdürülebilirlik	Uygulama
Cittá Slow Markasının Turizme Etkisi: Seferihisar'daki	Mustafa DOĞAN Murat AKSU Özge ÇELİK	2014	Cittá Slow markasının Seferihisar turizmi üzerinde etkileri	Marka Etkisi	Uygulama

Araştırmanın İsmi	Yazarlar	Yılı	Çalışmanın Çerçevesi	Çalışma Boyutu	Çalışma Türü
Konaklama İşletmeleri Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma	Hilal KAYMAK				
Yaşam Kalitesi Ekseninde Şekillenen Alternatif Bir Kentsel Yaşam Modeli: Yavaş Kentleşme Hareketi	Elif KARAKURT TOSUN	2013	Cittá Slow hareketi ile yaşam kalitesi olgusu arasındaki ilişkiyi ortaya koymak	Kentleşme ve Yaşam	Teorik
Türkiye'nin Sakin Şehirlerinde Permakültürel Koruma, Planlama, Yönetim ve Eğitim Pratikleri	Merve Görkem BİLGİ	2013	Cittá Slow üyesi şehirlerde sürdürülen permakültürel yaşam tarzının değerlendirilmesi ve bu şehirlerdeki koruma, planlama, yönetim ve eğitim pratiklerinin incelenmesi	Sürdürülebilir Tarım	Teorik
Sürdürülebilir Yerel Kalkınma İçin Cittá Slow Hareketi Bir Model Olabilir mi?	Alper YALÇIN Sevda YALÇIN	2013	Cittá Slow hareketinin sürdürülebilir yerel kalkınma açısından değerlendirilmesi	Sürdürülebilirlik Yerel Kalkınma	Teorik
Sakin Şehir Üyelik Süreci Analizi	Esra ÖZHANCI Zeynep BOZHÜYÜK ARDAHANLIOĞLU Hasan YILMAZ	2013	Cittá Slow ağına üyelik kriterlerinin bir Doğu Anadolu yerleşimi Tercan ilçesi örneğinde incelenmesi	Yerel Kalkınma	Teorik
Cittá Slow Hareketinde Çevre Eğitiminin Önemi	Abdullah KARATAŞ Özgür KARABAĞ	2013	Cittá Slow hareketi ve çevre eğitimi ilişkisi	Çevre	Teorik
Yavaş Şehir Olma Durumunun Analitik Hiyerarşi Süreci İle Değerlendirilmesi	Ercan BALDEMİR Funda KAYA Tezcan KAŞMER ŞAHİN	2013	Cittá Slow Birliği'nin kriterlerine göre Muğla iline bağlı Cittá Slow potansiyeli olan ilçelerin incelenmesi	Potansiyel Şehirler	Uygulama
A Management Strategy within Sustainable City Context: Cittaslow	Ercan BALDEMİR Funda KAYA Tezcan KAŞMER ŞAHİN	2013	Cittá Slow hareketinin sürdürülebilir kent kapsamında yönetim stratejisi olarak ele alınması	Sürdürülebilirlik	Uygulama
Yavaş Şehir Olgusunun Kentsel Yaşam Kalitesi Üzerindeki Algılanan Etkisi	Yeşim COŞAR	2013	Sürdürülebilir turizm kapsamında Cittá Slow olgusunun kentsel yaşam kalitesi üzerindeki etkisi	Algı ve Yaşam Doyumu	Uygulama
Çevreyle Bütünleşmiş Bir Yerel Yönetim	Veli SIRIM	2012	Yerel kalkınma modeli olarak Sakin Şehir yaklaşımının	Yerel Kalkınma	Teorik

Araştırmanın İsmi	Yazarlar	Yılı	Çalışmanın Çerçevesi	Çalışma Boyutu	Çalışma Türü
Örneği Olarak “Sakin Şehir” Hareketi Ve Türkiye'nin Potansiyeli			ülkemiz açısından fırsat olarak değerlendirilmesi		
Cittá Slow – Yaşamaya Değer Şehirlerin Uluslar arası Birliği: Vize Örneği	Mehmet Han ERGÜVEN	2011	Cittá Slow hareketinin teorik ve uygulama incelemesi, sürdürülebilir kalkınma ve kentleşme	Sürdürülebilirlik	Uygulama

4.4. Çalışma Boyutlarına Göre Araştırmacılar ve Bulguları

Araştırmacılar, Città Slow konusunu 18 farklı boyutta ele almışlardır. Araştırmacıların bulguları boyutlar itibarıyla değerlendirildiğinde; Algı ve Memnuniyet, Algı ve Yaşam Doyumu, Çevre, Kamusal Etkiler, Kavramsal Çerçeve, Kentleşme ve Yaşam, Kırsal Kapasite, Kültürel Miras ve Yerel Kalkınma, Marka Etkisi, Potansiyel Şehirler, Proje Geliştirme, Sürdürülebilir Tarım, Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilirlik ve Uyum Süreci, Sürdürülebilirlik ve Yerel Kalkınma, Web Sayfası İçeriği, Yerel Kalkınma, Ziyaret Nedenlerinin ele alındığını söylemek mümkündür.

4.4.1. “Algı ve Memnuniyet” Boyutunu Ele Alan Araştırmacılar

Dündar ve Sert (2018), Seferihisar'da yaşayan yerel halkın Città Slow hareketine ilişkin algısını incelemişlerdir. Yerel halkın, genel olarak, şehrin Città Slow üyesi olmasından memnun olduklarını, Città Slow olduktan sonra şehirde ekonominin canlandığını, ziyaret artışı ile birlikte turizmin geliştiğini, şehrin çevresel ve sosyo-kültürel olarak geliştiğini ve şehrin tanınırlığının arttığını dile getirdiklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte, yerel halkın, Città Slow üyeliği ile birlikte şehirde trafik sıkışıklığı, aşırı ve çarpık kentleşme, gürültü, bölgesel enflasyon, kalabalıklaşma ve çevre kirliliği sorunlarının ortaya çıktığını dile getirdiklerini belirtmişlerdir. Yerel halkın daha çok Città Slow 'un ekonomik sonuçlarına odaklanarak memnuniyetlerini dile getirdiklerini tespit etmişlerdir.

Akman, Akman ve Karakuş (2018), Seferihisar'ın Città Slow üyeliğinden itibaren gerçekleştirdiği faaliyetlere göre vatandaşlarda oluşan algıyı ortaya koymaya çalışmışlardır. Vatandaşların bazı politika uygulamalarının eksikliklerine rağmen Città Slow kriterlerinin çoğunun belediye tarafından yerine getirildiğini belirttiklerini ortaya koymuşlardır.

Algı ve memnuniyet ekseninde yapılan araştırmalarda, vatandaşların genel anlamda Città Slow oluşumunu olumlu yönde algıladıkları, bir takım olumsuz sonuçların farkında olmakla birlikte oluşumdan memnuniyet duydukları yönündeki sonuçlar aday olmak isteyen şehirlerin yöneticilerinin ve halkının düşüncelerini etkileyebilir.

4.4.2. “Algı ve Yaşam Doyumu” Boyutunu Ele Alan Araştırmacılar

Çakıcı, Yenipınar ve Benli (2014), Seferihisar halkının, Città Slow hareketini doğal çevreye etkisi, refah düzeyine etkisi, kültürel ve ekonomik etki şeklinde dört başlıkta algıladıklarını belirtmiştir. Turizme yakın olan Seferihisar halkının genel olarak turizmi olumlu yönde algıladıklarını, Città Slow üyeliğinin halkın yaşam doyumuna olumlu yönde katkı sağladığını ifade etmişlerdir.

Coşar (2013), Citta Slow olgusu ile yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla araştırma yapmıştır. Yeni istihdam alanlarının yaratılması, çevre düzenlemesi, doğal yaşamın korunması, planlı yapılaşma, sessizlik, mevcut gelenek-göreneklerinden oluşan kültürel değerlerin (yaşam biçimi, yeme-içme alışkanlığı, insanlar arası iletişim vb.) korunması, düzenlenen sosyal ve kültürel faaliyetlerde görülen artış kentsel yaşam kalitesi ile ilgili gözlemlenen olumlu eğilimler olarak belirtilmiştir. Kentsel yaşam kalitesi açısından, diğer şehirlerden yaşanan göç ile birlikte yaşanan nüfus artışı ve kalabalığın beraberinde getirdiği gürültü ve trafik sorunu, yörenin değer kazanmaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkan aşırı yapılaşma ve bunun beraberinde getirdiği arsa fiyatlarındaki artış, yaz dönemlerinde özellikle günübirlükçi sayısında gözlemlenen önemli artış, yaşam pahalılığı, günlük işleyişin bozulması ve yerel yönetimler tarafından sunulan hizmetlerde yaşanan sorunlar tespit edilen olumsuzluklar olarak ifade edilmiştir.

Algı ve yaşam doyumu ekseninde yapılan araştırmalarda, vatandaşların genel anlamda Citta Slow oluşumuna yönelik algılarının olumlu yönde olduğu ve oluşumla birlikte yaşam kalitesinin genel olarak iyileştiği vurgusu, Citta Slow' un ortaya çıkış felsefesini destekler niteliktedir.

4.4.3. “Çevre” Boyutunu Ele Alan Araştırmacılar

Ada ve Yener (2017), Citta Slow kriterlerinden, doğal ve kültürel peyzaj alanlarının korunmasında ve sürdürülebilirliğinde etkisi olanları, Türkiye'nin birliğe üye olan Akyaka, Halfeti ve Gökçeada şehirleri çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Citta Slow'un tanıtılması ve halkın bilinçlendirilmesi için yapılan yatırımların, yerel peyzajın sürdürülebilirliğini sağlayan önemli bir faktör olduğunu belirtmişlerdir. Citta Slow 'un dünya peyzaj mirasının korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını teşvik eden bir felsefe olduğunu ortaya koymuşlardır.

Karataş ve Karabağ (2013), Citta Slow ve çevre eğitimi kavramlarını teorik açıdan ele almış ve çevre eğitiminin Citta Slow oluşumundaki yerine dönük görüş belirtmişlerdir.

Çevre üzerine yapılan araştırmalara göre, Citta Slow kriterleri doğrultusunda atılacak adımlar, çevrenin korunmasında vatandaş eğitimi ve bilinçlenmeyi sağlayabilir.

4.4.4. “Kamusal Etkiler” Boyutunu Ele Alan Araştırmacılar

Donat ve Yavuzçehre (2016) kamusal mekân kavramını, tarihsel süreçte kentlerdeki varoluş biçimlerini, Citta Slow hareketinin oluşum sürecini ve kamusal mekân algısını aktarmaya çalışmışlardır. Citta Slow üyesi şehirlerdeki kamusal mekân düzenlemelerine farklı ülkelerden örnekler vermişlerdir. Citta Slow anlayışında kamusal mekânların kullanımını, tüm kent sakinlerinin yararına en kolay ve en erişilebilir biçimde düzenlenmesi olarak ifade etmişlerdir.

Kamusal etkiler açısından yapılan araştırma çerçevesinde, şehirlerin kamu yararına olacak şekilde düzenlenmesinde Citta Slow felsefesinin önemli bir yol gösterici olacağını belirtmek gerekir.

4.4.5. “Kavramsal Çerçeve” Boyutunu Ele Alan Araştırmacılar

Cansaran (2018), Citta Slow kavramı ile ilgili literatür çalışmaları yaparak kavramsal çerçeveyi belirlemeye çalışmıştır. Ülkemizin “Citta Slow ” unvanını alan Seferihisar ilçesinin çalışmaları incelenmiş, küreselleşmeye karşı ilçenin direnç durumu tespit edilmeye çalışılmış ve sonraki süreçlerde ne kadar direnebileceği analiz edilerek önerilerde bulunulmuştur. Seferihisar ilçesinin, aldığı Citta Slow unvanını devam ettirebilmek için bundan sonraki süreçte yereli korumak, küreselleşme döngüsünde kaybolmamak için daha fazla belediye-vatandaş bütünleşmesine ihtiyacı olacağı vurgulanmıştır.

Can ve Özmen (2018), yaptıkları derleme çalışmasıyla Cittá Slow Hareketi'ni ortaya çıkaran fikirler, tanımı, gelişimi ve işleyişi hakkında bir çerçeve sunmuşlar, uygulamadaki çıktılarını eleştirel bir yaklaşımla değerlendirerek yeni önerilerde bulunmuşlardır. Cittá Slow'u, uzun vadeli sonuçları yeterince ortaya konulamamış, henüz yeni ve hala gelişmekte olan bir hareket olarak değerlendirmişler, bilimsel bir araştırmaya dayanmadan, sosyal bir refleksün sonucunda oluşmuş bir hareket olduğunu ifade etmişlerdir.

Citta Slow hareketinin bilimsel temeli olmayan bir yaklaşımla ortaya çıktığını vurgulayan kavramsal çerçeve araştırmaları doğrultusunda, ülke koordinatörlüklerinde akademisyenlerden oluşan daimi kurulun varlığının göz ardı edildiğini ve kriterlerin uluslar arası çevre örgütleri ve raporları doğrultusunda sürekli olarak geliştirildiğinin dikkate alınmamış olabileceğini belirtmek gerekir.

4.4.6. “Kentleşme ve Yaşam” Boyutunu Ele Alan Araştırmacılar

Tosun (2013), Cittá Slow hareketinin ilkelerini kabul etmiş bir kentte yaşayan bireyin; sosyal ağların korunduğu bir biçimde yerel, sağlıklı, taze ürünlerle beslenebileceğini, geleneklerini gelecek nesillere aktarabileceğini vurgulamıştır. Kentleşme ve yaşam konusunu ele alan araştırma, yerelin korunması ve gelecek nesillere aktarılması için, Citta Slow ilkelerinin kent sakinleri açısından önemine değinmiş ve farkındalık oluşturulmasında katkı sunmuştur.

4.4.7. “Kırsal Kapasite” Boyutunu Ele Alan Araştırmacılar

Orhan ve Doğanay (2017), Şavşat ilçesinin turistik çekiciliklerinin değerlendirilmesi için yapılması gerekenleri dile getirmişler, kırsal turistik çekicilikler açısından Şavşat'ın SWOT analizini yapmışlardır.

4.4.8. “Kültürel Miras ve Yerel Kalkınma” Boyutunu Birlikte Ele Alan Araştırmacılar

Oral ve Kılıç (2018), şehir sakinlerinin kültürel miras olarak değerlendirdiği kültürel değerlerini ve kültürel mirasın korunmasına yönelik düşüncelerini tespit ederek Cittá Slow hareketine dayalı bir kırsal kalkınma modeli önerisi sunmuşlardır. Şehrin kırsal kalkınma boyutunda Cittá Slow kapsamında değerlendirilebilecek kültürel miras öğelerinin belirlenerek şehrin pazarlanabilirlik değerini ortaya çıkarma amacı taşımışlardır. Şehir sakinlerinin kültürel miras konusunda "Tarihsel Değer Olduğu ve Gelecek Nesillere Aktarılması" için korunması gerektiği düşüncesinde olduklarını tespit etmişlerdir.

Kültürel miras ve yerel kalkınma konusunu ele alan araştırma, kırsal kalkınma yolları arayan şehirler için kültürel mirasın önemini ortaya koyması açısından önemlidir.

4.4.9. “Marka Etkisi” Boyutunu Ele Alan Araştırmacılar

Doğan, Aksu, Çelik ve Kaymak (2014), Cittá Slow markasının Seferihisar turizmi üzerindeki etkisini, konaklama işletmeleri üzerinden incelemişler ve Cittá Slow markasının Seferihisar turizmi üzerinde etkileri olduğunu ortaya koymuşlardır. Tanıtım ve müşteri sayısındaki artış olumlu, imar ve yapılaşmanın artışı ise önemli olumsuz etkiler olarak saptanmıştır.

Marka etkisini ele alan çalışma, Citta Slow markasının kent kimliğinden bağımsız olarak sağlayacağı avantajlar ve ortaya çıkaracağı dezavantajların görülmesi açısından önem taşımaktadır.

4.4.10. “Potansiyel Şehirler” Boyutunu Ele Alan Araştırmacılar

Baldemir, Kaya ve Şahin (2013), Cittá Slow hareketini sürdürülebilir kent kapsamında yönetim stratejisi olarak ele almışlar ve bu hareket ile ortaya çıkan değişimin kent yerel

ölçeğinde sağladığı farklılaşmayı ortaya koymuşlardır. Çalışmanın sonucunda, yerel otoritelerin Cittá Slow felsefesini kavraması gerektiği ve kentteki yönetim stratejisinin üyeliğe uyumlu olması halinde Cittá Slow statüsünün kazanılmasının önemini vurgulamışlardır. Çalışma bulguları doğrultusunda Datça'nın en ideal Cittá Slow aday kenti olarak belirlenerek üyelik için gerekli olan süreci izlemesi gerektiği belirtilmiştir.

Potansiyel şehirleri konu edinen çalışma, Citta Slow üyesi olmak isteyen potansiyel şehirler için yerel yöneticilerin bakış açısının ve yönetim modellerinin önemini vurgulamıştır.

4.4.11. “Proje Geliştirme” Boyutunu Ele Alan Araştırmacılar

Say ve diğerleri (2015), geliştirilen proje kapsamında Seferihisar Belediyesi ile ortak bir platformda yer alarak, Cittá Slow kıstasları ile uyumlu alan kullanımlarına yönelik kalıcı önerilerin geliştirilmesi amacıyla ulaşım ve trafik sorununun çözülmesi, bisiklet ve yaya yollarının artırılması için ulaşım planlarının hazırlanmasını sağlamışlardır.

Eşitti ve Demir (2015), Gökçeada'da yerel halkın genel olarak Cittá Slow oluşumunu benimsediğini ve Earth Market (yeryüzü pazarı) projesine olumlu baktıklarını belirtmekle birlikte Earth Market projesi hakkında yeterli bilgiye sahip olunmadığını ortaya koymuşlardır.

Özmen ve diğerleri (2017), çevre iletişiminin toplumsal katılım, iş birliği ve uzlaşma yaklaşımıyla şehirlerin çevreci bir yaşam tarzı oluşturmada orada yaşayan halkın kentine bağımlılık derecelerini ve farkındalıklarını incelemişlerdir. STK'ların ve meslek örgütlerinin iş birliği ve katılım düzeyi ile yerel yönetimlerin toplumsal katılımı sağlamaya yönelik girişim değişkenlerini kullanarak Türkiye'deki Cittá Slow üyesi olan şehirlerin çevresel iletişime etkilerini açıklamışlardır. Araştırmacılar, ülkemizde Cittá Slow üyesi olan tüm şehirlere giderek, bu kentlerin Cittá Slow başvuru sürecinde ve sonrasında kimlerle iş birliği içinde olduklarını ortaya koymuşlardır. Cittá Slow üyelik başvuru sürecinin her şehirde farklı iş birlikleri ile geliştiğini tespit etmişlerdir. Belediye başkanlıkları bu sürece başkanlık ederken, kimi yerde kaymakamlık (Halfeti), kimi yerde kalkınma ajansı (Vize), kimi yerde üniversiteler (Gökçeada), kimi yerde kent konseyleri (Akyaka) aracılığıyla yürütülmüştür. Üyelik sürecine ilişkin birlik tarafından hazırlanan kriterlerin sağlanması için yürütülecek faaliyetlerin yerel yönetimlerin tek başına oluşturabileceği bir yapıda olmadığını, o şehirde yaşayan herkesin paydaş olması gereken bir süreci içerdiğini belirtmişlerdir. Bu durumun sağlanmasında toplumsal katılımın, iş birliğinin ve uzlaşmanın gerektiği, bu sürecin nasıl gerçekleştiği ve sürdürülebilirliğin nasıl sağlandığı üzerinde durmuşlardır.

Proje geliştirme olarak yapılan araştırmalar, proje çalışması yapılan şehirlerde Citta Slow felsefesinin uygulanışındaki boşlukları tespit etme açısından önemlidir.

4.4.12. “Sürdürülebilir Tarım” Boyutunu Ele Alan Araştırmacılar

Bilgi (2013), doğal değerlere olduğu kadar, kültürel değerlere de saygılı Cittá Slow üyesi şehirlerin, Türkiye'nin ekoturizm potansiyelinin gelişmesinde önemli roller üstlenerek doğa tahribatını ve kültürel erozyonu yavaşlatabileceğini ortaya koymuştur. Cittá Slow felsefesinin benimsendiği Türkiye şehirlerinin, sahip oldukları markalar sebebiyle kısa vadede daha çok turist ve turizm geliri beklentisi içine girmeden, kitlesel turizm modelinden uzak kalmayı başarabildiği ölçüde, Cittá Slow modelinin ülkemizde uygulanabilir bir model olarak benimseneceğini belirtmiştir.

Sürdürülebilir tarım konusunu ele alan çalışma, doğanın korunarak sürdürülebilir tarım uygulamaları aracılığıyla ekoturizm açısından bir model olarak sunulabileceğini tespit açısından önemlidir. Citta Slow oluşumu, kırsal bölgelere sürdürülebilir tarım faaliyetleri için rehber olabilir.

4.4.13. “Sürdürülebilirlik” Boyutunu Ele Alan Araştırmacılar

Güneş, Arısoy ve Aslan (2015), Cittá Slow ağı üyelik kriterleri ile sürdürülebilir turizm ilkelerinin benzer ve ayrışan yönlerini analiz etmişler ve Cittá Slow ağına dâhil olan kentlerde sürdürülebilir gelişmenin önemine yönelik öneriler sunmuşlardır.

Kutlu ve Şahin (2014), sürdürülebilir kalkınma kavramının kentlerin sağlıklı ve verimli bir şekilde gelişiminde tek başına yeterli olmadığını, sürdürülebilir kalkınma kavramının bazı yardımcı unsurlara ihtiyaç duyduğunu ileri sürmüşlerdir.

Ergüven (2011), Cittá Slow oluşumunu teorik açıdan ele almış ve aday kent Vize üzerinden uygulanabilirliğini incelemiştir. Cittá Slow hareketinin kentleşme ve kalkınma için güncel bir alternatif olup olmadığının sorgulanması gerektiğini belirtmiştir.

Tayfun ve Acuner (2014), Uluslararası Cittá Slow Ağı'na katılma sürecinde Çamlıhemşin'in izleyeceği yolu göstererek bir model önerisi ortaya koymuşlardır. Çalışmada Cittá Slow üyeliğini yürütecek organizasyon yapısı oluşturulmuş, yapılan değerlendirmede Çamlıhemşin'in hâlihazırda kriterlerin %51'ini sağladığı ifade edilmiştir.

Üstündağlı, Baybars ve Güzeloğlu (2015), Seferihisar'ın yerel ekonomisinin küresel ağ, yerel üretim ve tüketim, sosyal yapı alanlarında değiştiğini tespit etmişlerdir. Ekonomik gelişmelerin önemli olmakla birlikte roller ve değişen yapılar açısından sosyal yaşamı nasıl dönüştürdüğünün ele alınması gerektiğini belirtmişlerdir.

Alagöz (2018), Eğirdir ilçesinin Cittá Slow kriterleri bağlamında durum tespitini yapmak ve farkındalık yaratılması üzerine odaklanmış, Eğirdir'de sürdürülebilir mimari, çevre ve ekonomik kalkınmadan söz etmenin mümkün olduğunu belirtmiştir.

Özmen, Birsen ve Birsen (2016), Türkiye'de Cittá Slow olan şehirlerde yaptıkları çalışmalarında kentleşme dinamiklerinin Cittá Slow üyesi olan şehirlerde nasıl uygulandığını, kentin yerel kimliklerinin nasıl yansıdığını ortaya koymuşlardır. Cittá Slow unvanına sahip olan bir şehrin çevreye, doğaya, insana, kültüre, kültürel mirasa sahip çıktığının bir göstergesi olduğunu ve Cittá Slow unvanına sahip olmanın bir sonuç değil bir süreç olduğunun farkına varılması gerektiğini belirtmişlerdir. Belediye başkanı seçimlerle değişmemiş olan şehirlerde sürecin kesintisiz ve belediye imkânları doğrultusunda ilerlediğini ancak belediye başkanı değişmiş şehirlerde sürecin kesintiye uğradığını tespit etmişlerdir.

Çıtak (2016), turizmden elde edilen ekonomik gelirin, genel anlamda Türkiye'deki Cittá Slow felsefesinin halk tarafından benimsenmesini kolaylaştırdığını, Cittá Slow oluşumunun yerel tatların, yerel mimarinin ve kültürel değerlerin korunmasını desteklediğini ifade etmiştir. Bununla birlikte Cittá Slow üyesi olan şehirlerde, turizm alanındaki çeşitli iş kollarında hizmet veren yerel halkın, Cittá Slow turizminden ziyade kitle turizmine daha çok uyan bir yol benimsediklerini belirtmiştir. Sakin şehir turizminin gerek turizm işletmelerinde gerekse de turistlerde henüz yeterli seviyede bilinmediğini ortaya koymuştur. Yerel yöneticilerin değişmesinin Cittá Slow hareketinin her alanında sürdürülebilirliği etkilediğini vurgulamıştır.

Karadeniz (2014), Perşembe yöresinin sanayileşme ve şehirleşme açısından bölge genelinde olduğu gibi geri kalmışlığı yaşadığını, ancak bu durumun aynı zamanda bozulmamış doğa ve kültür anlamına geldiğini ifade etmiştir. Gelişmiş bölgelerin karşılaştığı sorunları ve hataları da gözlemleyerek, Perşembe'nin geri kalmışlığı avantaja çevirdiğini ve kalkınma stratejisinde turizm sektörünü lokomotif güç olarak belirlediğini vurgulamıştır.

Çetinkaya ve Cıraoğlu (2016), sürdürülebilirliği hedefleyen, yerleşim modelleri eko-kent ve yavaş kent modellerinin ekolojik, sosyal ve ekonomik boyutlarına göre karşılaştırmasını

yapmışlar ve modellerin benzerlik ve farklılıkları ile kentsel tipolojiye etkisine değinmişlerdir. Ekokent ve sakin kentlerin birbirlerine göre olumlu ve olumsuz yanları vurgulanmış, ekokentlerde sürdürülebilirliğin ekolojik boyutunda projeler yürütüldüğünü, sakin kentlerde sürdürülebilirliğin tüm boyutlarını içeren projeler yürütüldüğünü ortaya koymuşlardır.

Dinç (2018), turizm coğrafyasında yeni bir tür olarak yer alan Citta Slow' un yerel kalkınma modeli olma özelliğiyle giderek önem kazanmaya başladığını ve turizmin yaygınlaşmasıyla, Türkiye'deki birçok bölgenin doğal, tarihi ve kültürel zenginliğini ortaya çıkarma fırsatı yakaladığını belirtmiştir.

Baldemir, Kaya ve Şahin (2013), yerel kimliğini ve değerlerini koruyarak gelişmeyi hedefleyen ve rakiplerinden bu şekilde farklılaşmayı amaçlayan şehirlere ilişkin Citta Slow Birliği'nin oluşturduğu kriterleri temel alarak Muğla ilindeki Citta Slow olma potansiyeli taşıyan ilçeleri Analitik Hiyerarşi Süreci ile incelemişlerdir. Citta Slow unvanını elde etmek için en önemli kriterin "çevre politikaları" olduğunu ve araştırma kapsamında analiz edilen ilçelerden Datça'nın Citta Slow olmak için en iyi aday olduğunu tespit etmişlerdir.

Sürdürülebilirlik konusu, ülkemizde Citta Slow konusunda yapılan araştırmaların içerisinde en yüksek orana sahip boyuttur. Araştırmacılar, sürdürülebilirlik kavramının Citta Slow felsefesi ile örtüştüğünü vurgulamakla birlikte kavramın tek başına ele alınmasının uygun olmayacağını tespit etmişlerdir. Özellikle çok geniş bir anlam taşıyan sürdürülebilirlik kavramının, üye olan kentlerde zamanla sadece sürdürülebilir turizme dönüşme tehlikesi dikkate alınmalıdır.

4.4.14. "Sürdürülebilirlik ve Uyum Süreci" Boyutunu Birlikte Ele Alan Araştırmacılar

Ekincek ve Aksöz (2016), şehirlerin özgün kimliklerini koruyan ve geliştirmeyi amaçlayan Citta Slow hareketine katılım sürecinde öne çıkan unsurları Citta Slow yöneticileri açısından değerlendirmişlerdir. Çalışmada, birliğe üye kentlerin yöneticilerinin görüşlerine başvurulmuş, üyelik sürecinde, gerekli şartları sağlamada ve üyeliğin gelecekte yaratacağı katkıları ortaya koymada yöneticilerin algıları arasında benzerlikleri ve farklılıkları belirlemişlerdir.

4.4.15. "Sürdürülebilirlik ve Yerel Kalkınma" Boyutunu Birlikte Ele Alan Araştırmacılar

Yalçın ve Yalçın (2013), Citta Slow hareketinin, BM, OECD ve AB'nin "Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri"nin çoğunu ve bazı üstünlükleri sağlaması nedeniyle sürdürülebilir yerel kalkınmanın başarılı bir uygulaması olduğunu ortaya koymuşlardır. Şehirlerin özgün kimliklerini yaşatarak, sürdürülebilir bir yerel kalkınma sağlamak isteyen yerel yönetimler için oluşumun bir yol haritası işlevi gördüğünü vurgulamışlardır.

Sürdürülebilirlik ve yerel kalkınma konusunu ele alan çalışma, Citta Slow oluşumunun uluslararası düzeyde örgütlü resmi kuruluşlar tarafından ortaya konan standartlara uygun nitelikte bir yapı olduğunun teyit edilmesi açısından önemlidir.

4.4.16. "Web Sayfası İçeriği" Boyutunu Ele Alan Araştırmacılar

Çoban ve Harman (2016), Citta Slow Türkiye Ağı' na üye olan şehirlerin internet sayfalarındaki yavaş şehir temasının görünürlüğünü incelemişler ve Citta Slow ağına üye olan şehirlerin görünürlüğü konusunda eksiklikler olduğunu belirtmişlerdir. Citta Slow üyesi şehirlerin yöneticilerine internet sayfalarında Citta Slow temasını kullanmaları için öneriler sunmuşlardır.

Web sayfası içeriğini konu edinen çalışma, üye şehirlerin ülkemizde dijital medya kullanımında Cittá Slow oluşumuna ait sembol, işaret ve sloganlara yer vermede eksik kaldığını ve günümüzde her alanda dijital medya kullanımının yaygınlığına rağmen bu alanın üye şehirlerce ihmal edildiğini ortaya koyması açısından önemlidir.

4.4.17. “Yerel Kalkınma” Boyutunu Tek Başına Ele Alan Araştırmacılar

Tunçer ve Olgun (2017), nüfus ve vergi mükellefi sayısındaki değişim, kayıt dışılık sorununun çözümüne katkı ve ticaret ve yatırımlardaki artışla birlikte özellikle organik tarım alanındaki gelişmeler, turizm faaliyetlerinin çeşitliliğindeki artış, kadın istihdamı alanındaki canlılık ve yenilenebilir enerji kullanımı gibi alanlarda Seferihisar’da görülen olumlu gelişmelerin, daha kapsamlı bir şekilde Türkiye’de mevcut ve yeni üye olacak diğer Sakin Şehirlerde de yaşanabileceğini belirtmişlerdir. Çalışmada, devletin Cittá Slow uygulamalarını ve bu kapsamdaki projeleri destekleyici ve düzenleyici yönde özel yasalar ve özel teşvik programları hazırlamasının önemini vurgulamışlardır.

Özhancı, Ardahanlıoğlu ve Yılmaz (2013), Cittá Slow ağına üyelik kriterlerini Tercan ilçesi örneğinde incelemişler, ilçenin sahip olduğu doğal ve kültürel özellikleri nedeniyle üye olabilecek potansiyelde olduğunu öne sürmüşlerdir. Bulunduğu coğrafya açısından üyeliğin şehre sağlayacağı ekolojik ve ekonomik katkılar değerlendirilmiştir.

Sırım (2012), Cittá Slow yaklaşımının, ülkemizde çok sayıdaki tarihi ve kültürel zenginliği ortaya çıkarmada bir fırsat olabileceğini, gerekli kriterleri taşıyan ve taşıma potansiyeli yüksek şehirlerimizin dünyaya açılabilmesini belirtmiştir.

Kabacık (2013), Perşembe ilçesinin Cittá Slow olma sürecinde karşılaştığı sorunları tespit etmeye ve Cittá Slow olmanın olumlu ve olumsuz etkilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırmacı, halka yöresel yapı bozulmadan yerel kalkınmanın olabileceğinin iyi anlatılması gerektiğini, üye olmak isteyen diğer şehirlerde, sadece belediyelerin değil bölgedeki diğer kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve medyanın da sahip çıkması gerektiğini belirtmiştir.

Yerel kalkınma kavramını tek başına konu edinen çalışmalar, Citta Slow oluşumunun kırsal şehirler için önemli bir kalkınma modeli olabileceğini ve tüm paydaşlarca desteklenmesi durumunda ülkemizdeki küçük şehirlerin dünyaya açılmasındaki rolünü öne çıkarmaktadır.

4.4.18. “Ziyaret Nedenleri” Boyutunu Ele Alan Araştırmacılar

Acar (2017), Cittá Slow üyesi şehirleri ziyaret edenlerin çevresel duyarlılığa ve küreselleşme karşıtı dünya görüşüne sahip olmalarının Türkiye’de bulunan Cittá Slow üyesi şehirleri tercih nedenlerine yansıtıp yansımadığının tespit edilmesi ve Cittá Slow ’un kendilerine yüklediği anlam ile ziyaretçilerin Cittá Slow’ lara yüklediği anlam arasında farkın olup olmadığının anlaşılması için araştırma yapmıştır. Araştırmacı, ziyaretçilerin çevresel duyarlılığa ve küreselleşme karşıtı dünya görüşüne sahip olmalarının Cittá Slow üyesi şehirleri tercih nedenleri ile ilişkili olduğunu ifade etmiştir.

Ziyaret nedenlerini konu edinen çalışma, dünya görüşü Citta Slow felsefesi ile örtüşen insanların, üye şehirleri ziyaret etmeyi üye olmayanlara göre tercih ettiğini ortaya koyması, tüketici satın alma davranışlarının anlaşılmasına katkı sunması açısından önemlidir.

5. SONUÇ

Cittá Slow araştırmaları dünyada olduğu gibi ülkemizde de giderek artmakta ve çeşitlenmektedir. Son 8 yılda ülkemizde yapılan araştırmaların yaklaşık üçte biri sürdürülebilirlik ve yerel kalkınma boyutlarına odaklanmıştır. Özellikle yerel kalkınma boyutuna odaklanan alışmalar, Cittá Slow hareketini olumlu açıdan ön plana çıkar mış ve oluşumun şehirler üzerinde yaratacağı olumsuz etkiyi yeterince değerlendirmemiştir. Bu durum diğer boyutlar üzerine yapılan çalışmalarda da benzerlik göster miř ve olumsuz sonuçlar üzerine yeterince odaklanılmamıştır. Yapılan araştırmalar, çoğunlukla Cittá Slow adayı veya yesi şehirlere yönelik turistik talebi, bu şehirlerin arz kaynaklarını ve pazarlama durumlarını ele almıştır.

İncelenen alışmalarda, Cittá Slow Birliği'ne üyelik sürecinin, küçük şehirlerde turizmin gelişmesi ve buna bağlı olarak yerel ekonominin kuvvetlenmesi, alt yapının ulaşım ve erişim ağı açısından gelişmesi, enerji kullanımının azalması ve sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması gibi olumlu yönde meydana getirdiği etkiler vurgulanmıştır. Bunun yanında organik tarımın yaygınlaşması ve yerel ürünlerin üretiminin ve tüketiminin artması, kadın istihdamında artış sağlanması, çevresel düzenlemelerin iyileştirilmesi, geri dönüşüm tesislerinin kurulması ve sürdürülebilir vre bilincinin kazanılması gibi somut sonuçlar sunulmuştur. Ayrıca, şehirlerin kimliklerinde markalaşmanın getirdiği ivmeyle olumlu yönde değişim olduğu ifade edilmiştir. Tüm bu olumlu etkilere karşın olumsuz etkiler araştırmacılar tarafından nadiren değerlendirmeye alınmıştır.

Bu alışma, Cittá Slow oluşumu ve birliğe üyeliğin etkileri üzerine yapılan araştırmalara genel bir bakış sunmakta, araştırmacıların ve yerel halkla birlikte diğer paydaşların oluşuma yönelik değerlendirmelerini özetlemektedir. Cittá Slow oluşumu konusundaki araştırmalar ülkemizde nicelik ve farklı ilgi alanlarına yönelik olarak artmakta olsa da hl temel aşamadır. İlgili alışmalar; yayın sayısı, araştırma konularının genişliği veya araştırma bölgelerinin kapsamı bakımından yetersiz kalmaktadır. Cittá Slow oluşumunun çok dinamik olması ve sürekli olarak yeni üyelerin sisteme dâhil edilmesi nedeniyle yeni araştırma bölgeleri ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak, geliştirilen yeni kıstaslar vb. nedenlerle araştırma bölgeleri arasında yıllara göre anlamsal farklılıkların ortaya konulması ihtiyaı gereklilik arz etmektedir.

yelik hakkını kazanmış şehirlerde, Cittá Slow projelerinin siyasi açıdan yaşanan değişimlerin ışığında hangi yöne evrildikleri konu edinilebilir. Bundan sonraki araştırmaların, kırsal bölgelerdeki kentlerin yerel yönetimlerine vatandaşların ve ziyaretçilerin daha kaliteli bir yaşam sürmesine olanak tanıyacak değişimleri gerçekleştirebilmeleri için somut örnekler ve öneriler getirmesi sağlanabilir. Aday olacak kentler ve çeşitli nedenlerle adaylık koşulunu yerine getiremeyecek olan şehirlerin yerel yönetimlerinin bilgileneilmesi için Cittá Slow kıstasları temel alınarak benzer niteliklere sahip ye olan şehirlerle karşılaştırma yapılabilir. Literatürde ortaya konmuş bilgilerin bütün paydaşlar tarafından anlaşılabilmesi için, Cittá Slow yeliĐi almış bütün kentlerin adaylık kıstaslarına ilişkin yaptıkları somut faaliyetleri konu edinen bir çalışma yapılabilir.

Niteliksel ve niceliksel yaklaşım ayrımı gözetmeksizin Cittá Slow konusunda ülkemizdeki literatüre katkı yapması açısından sonraki çalışmalarda, ye olan şehirlerin üyelik sonrası gelişim süreçlerini konu edinen çalışmaların yapılmasında fayda vardır. Dinamik bir yapı olan Cittá Slow oluşumuna yeni eklenen üyelerle ilgili araştırmaların yapılması ve önceki üyeler için yapılmış araştırmalarla karşılaştırılması çalışmalardan doğan boşlukların tespit edilmesini sağlayacaktır. Mevcut araştırmalardaki boşlukların tespit edilmesi gelecekteki araştırmalar için bir gündem sağlayabilir. Tüm araştırmalarda olduğu gibi bu araştırmanın da kıstaları bulunmaktadır. Araştırma için veritabanlarında yapılan taramalardan sonra yeni

yayınlar yapılmış ve değerlendirme dışında kalmış olabilir. Ya da veritabanlarında erişilmeyen yayınlar olabilir.

KAYNAKÇA

1. ACAR, Y., (2017), Ziyaretçilerin Çevresel Duyarlılık ve Küreselleşme Karşıtlığı Özelliklerinin Sakin Şehirleri Tercih Nedenleri İle İlişkisi: Türkiye'deki Sakin Şehirlerin Değerlendirilmesi, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, Aksaray
2. ADA, E., YENER, D., (2017), Evaluation of Cittá Slow -Slow City Association within the Conservation of Landscape Potential, *Inonu University Journal of Art and Design*, İstanbul
3. AKMAN, E., AKMAN, Ç., KARAKUŞ, M., (2018), Yavaş Şehir Kriterleri Çerçevesinde Seferihisar Belediyesinin Faaliyetlerinden Yerel Halkın Memnuniyet Düzeyi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*
4. AKSU, M., ÇELİK, Ö., KAYMAK, H., DOĞAN, M., (2014) Cittá Slow Markasının Turizme Etkisi: Seferihisar'daki Konaklama İşletmeleri Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma, *Uluslararası Sosyal Ve Ekonomik Bilimler Dergisi*
5. ALAGÖZ, M., (2018), Sürdürülebilir Kent Bağlamında Cittá Slow Yaklaşımı, Eğirdir İlçesinin Cittá Slow Kriterleri Açısından İncelenmesi, *International Journal of Social Sciences*, Konya
6. BALDEMİR, E., ŞAHİN, T., KAYA, F., (2013), A Management Strategy within Sustainable City Context: Cittaslow, *Social and Behavioral Sciences*, Muğla
7. BALDEMİR, E., ŞAHİN, T., KAYA, F., (2013), Yavaş Şehir Olma Durumunun Analitik Hiyerarşi Süreci İle Değerlendirilmesi, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, Muğla
8. BİLGİ, M. G., (2013), Türkiye'nin Sakin Şehirlerinde Permakültürel Koruma, Planlama, Yönetim ve Eğitim Pratikleri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Samsun
9. CANSARAN, D., (2018), Küreselleşmeye Aykırı Bir Yaşam Biçimi "Sakin Kentler": Seferihisar Örneği, *İdeal Kent Kent Araştırmaları Dergisi*, Amasya
10. COŞAR, Y., (2013), Yavaş Şehir Olgusunun Kentsel Yaşam Kalitesi Üzerindeki Algılanan Etkisi, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, İzmir
11. ÇAKICI, C., Yenipınar, U., Benli, S., (2014), Yavaş Şehir Hareketi: Seferihisar Halkının Tutum ve Algıları İle Yaşam Doyumları, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, Mersin
12. ÇITAK, Ş.Ö., (2016), Sakin Şehirler Hızlı Turistler, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Afyon
13. ÇOBAN, Ö., HARMAN, S., (2016), Yavaş Şehir (Cittá Slow) Türkiye Ağı'na Üye Olan Şehirlerin İnternet Sitelerinde Yavaş Şehir Temasının Görünürlüğü Üzerine Bir Araştırma, *İşletme Fakültesi Dergisi*, Batman
14. ÇETİNKAYA, Z., CİRAVOĞLU, A., (2016), Sürdürülebilir Yerleşim Modellerinin Karşılaştırılması: Eko-Kent ve Yavaş Kent, *İdeal Kent Kent Araştırmaları Dergisi*

15. DİNÇ, A., (2018), Türkiye'deki Yavaş Şehirlerin Sürdürülebilir Turizm Coğrafyası Açısından Değerlendirilmesi, TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Ankara
16. DOĞAN, M., AKSU, M., ÇELİK, Ö., KAYMAK, H., (2014), Città Slow Markasının Turizme Etkisi: Seferihisar'daki Konaklama İşletmeleri Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma, Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, Çanakkale
17. DONAT, O., YAVUZÇEHRE, P., (2016), Sakin Kent (Cittá Slow) Üyelığının Kamusal Mekânlara Etkisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Konya
18. DÜNDAR, Y., SERT, A.N., (2018), Yerel Halkın Yavaş (Sakin) Şehir Hakkındaki Algıları: Seferihisar'da Nitel Bir Araştırma, Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, Konya-Ankara
19. EKİNCEK, S., AKSÖZ, E.O., (2016), Participation and Sustainability Evaluation of the Città Slow Administrators to the Process of Cittaslow, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Eskişehir
20. ERGÜVEN, M.H., (2011), Cittaslow-Yaşamaya Değer Şehirlerin Uluslararası Birliği: Vize Örneği, Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Kırklareli
21. EŞİTTİ, B., DEMİR, D., (2015), Città Slow Şehirlerde Yerel Halkın Earth Markete Yaklaşımı: Gökçeada Destinasyonu Örneği, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, Çanakkale
22. GÜNEŞ, G., ARISOY, E., ASLAN, E., (2015), Città Slow Ağına Dahil Kentler Ve Sürdürülebilir Turizm Kriterlerine Yönelik Bir Analiz, Turizm Journal Dergisi, Ankara
23. KABACIK, M., (2013), Orta Karadeniz'de Sakin Şehir (Cittá Slow) Perşembe: Sakin Şehir Olma Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar ve Yöreye Katkıları, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Ordu
24. KARATAŞ, A., KARABAĞ, Ö., (2013), Città Slow Hareketinde Çevre Eğitiminin Önemi, Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute, Ankara-Niğde
25. KARADENİZ, C.B., (2014), Sürdürülebilir Turizm Bağlamında Sakin Şehir Perşembe, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Ordu
26. ORAL, M.A., KILIÇ, R., (2018), Sakin Şehir (Cittá Slow) Hareketinde Kültürel Miras Ögeleri: Elmalı İlçesi Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Antalya
27. ORHAN, F., DOĞANAY, H., (2017), Türkiye'nin Sakin Şehirlerinden Biri Olan Şavşat'ın Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Erzincan
28. ÖZHANCI, E., ARDAHANLIOĞLU, Z., YIMAZ, H., (2013), Sakin Şehir Üyelik Süreci Analizi, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Erzurum
29. ÖZMEN, A., CAN, M.C., (2018), Città Slow Hareketi'ne Eleştirel Bir Bakış, Planlama Dergisi, İstanbul
30. ÖZMEN, Ş.Y., BİRSEN, H., BİRSEN, Ö., OĞUR, O., ÇITAK, Ş., KILIÇ, B., ALPARSLAN, P., (2017), İletişim Çağında Frene Basmak: Yavaş Şehirlerin Çevre İletişimi Bağlamında Analizi, Çevresel Toplumsal Katılım, İşbirliği Ve Uzlaşma, TÜBİTAK Projesi, Trabzon

31. ÖZMEN, Ş.Y., BİRSEN, H., BİRSEN, Ö., (2016), Kentleşme Dinamiklerine Cittá Slow Kentler Üzerinden Bakmak: Türkiye'deki Cittá Slow Şehirler Üzerine Bir Araştırma, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslar arası Hakemli Dergisi, Trabzon-Eskişehir
32. SAY, N., YÜCEL, M., GÜNEY, M.E, TÜREL, H., KÜÇÜKERBAŞ, V.E, ÖKTEN, S., BAYKAN, N.M., AYSU, A., (2015), İzmir-Seferihisar'da Sakinşehir (Cittaslow) Kıstaslarına Uygun Alan Kullanım Önerilerinin Geliştirilmesi ve Bu Kapsamda Farklı Ulaşım Seçeneklerin Değerlendirilmesi, Adana
33. SIRIM, V., (2012), Çevreyle Bütünleşmiş Bir Yerel Yönetim Örneği Olarak 'Sakin Şehir' Hareketi Ve Türkiye'nin Potansiyeli, Tarih, Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, Kastamonu
34. ŞAHİN, İ., KUTLU, Z.S., (2014), Cittá Slow : Sürdürülebilir Kalkınma Ekseninde Bir Değerlendirme, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, Çanakkale
35. TAYFUN, A., ACUNER, E., (2014), Cittáslow: Çamlıhemşin İçin Bir Model Önerisi, Journal of Tourism and Gastronomy Studies, Rize-Ankara
36. TOSUN, E.K., (2013), Yaşam Kalitesi Ekseninde Şekillenen Alternatif Bir Kentsel Yaşam Modeli: Yavaş Kentleşme Hareketi, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Bursa
37. TUNÇER, M., OLGUN, A., (2017), Seferihisar'ın Ekonomik Ve Mali Yapısı Üzerinden Sakin Şehir Uygulamalarına İlişkin Bir İnceleme, Uluslararası Ekonomik Ve Yenilik Dergisi, Trabzon
38. ÜSTÜNDAĞLI, E., BAYBARS M., GÜZELOĞLU, E.B., (2015), Collaborative Sustainability: Analyzing Economic and Social Outcomes in the Context of Cittá Slow, Business and Economics Research Journal, İzmir
39. YALÇIN, A., YALÇIN, S., (2013), Sürdürülebilir Yerel Kalkınma İçin Cittá Slow Hareketi Bir Model Olabilir mi?, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Kars
40. <http://cittaslowturkiye.org/uyelik-sureci-ve-kriterler/>, Erişim Tarihi (11/11/2019)
41. <http://www.sciencedirect.com>, Erişim Tarihi (11/11/2019)
42. <https://trdizin.gov.tr/>, Erişim Tarihi (11/11/2019)
43. <http://scholar.google.com.hk>, Erişim Tarihi (11/11/2019)
44. <http://search.ebscohost.com>, Erişim Tarihi (11/11/2019)

THE IMPACT OF QUALITY MANAGEMENT ON THE PROJECT PERFORMANCES OF SMES: A CASE STUDY IN TRIPOLI - LIBYA

KOBİ'LERDE KALİTE YÖNETİMİNİN PROJE PERFORMANSINA ETKİSİ: TRABLUS- LİBYA ÖRNEĞİ¹

Amir T S AL IDRISI *, Hatice Şhime ÖZÜTLER **

* MBA, Istanbul Aydın University, Institute of Graduate Studies, Department of Business Administration, amiridrisi@stu.aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7753-2468.

** Asst. Prof., Istanbul Aydın University, ABMYO, Foreign Trade Department, haticeozutler@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2213-3483.

ABSTRACT

Total quality management (TQM) processes constitute a basis for an organization's operational, financial, and innovational performances. Besides, an integral to organizational performance, the success and the yield performance of projects are as crucial as having success in project management processes. In terms of operational, financial, and innovational performances, an institution's organizational performance depends on the efficiency of the quality management and its implementation process. Consequently, TQM, which is interiorized to the corporate culture of the institutionalized organizations through the efficiency they have in their management and implementation processes, may have discontinuous impacts for SME performances. Within this context, the study aims to explore the efficacy of TQM for the organizational project performances of SMEs in Tripoli-Libya. According to the data collected by a questionnaire with close-ended questions, TQM has a positive impact on organizational performance, and there is a statistically significant relationship between TQM and operational, financial, innovational performances.

Keywords: TQM, Quality Systems, Project Performance

Jel Codes: O14, L53, L15, D02, L21

ÖZ

Toplam kalite yönetimi ve uygulama süreçleri, bir organizasyonun operasyonel, finansal ve inovasyonel performansı için temel oluşturur. Ayrıca organizasyonel performansın ayrılmaz bütünü olan sürekli kalite gelişimi için başarılı proje yönetim süreci kadar proje başarısı, yani performans getirileri de önemlidir. Operasyonel, finansal ve inovasyonel açıdan kurumların organizasyonel performansı, kalite yönetimi ve uygulama süreçlerinin etkinliğine bağlıdır. Dolayısıyla, toplam kalite yönetimi (TKY); etkin uygulama ve yönetim süreçlerine sahip kurumsallaşmış organizasyonlarda, kurumsal kültürün bir parçası olarak içselleştirilirken, KOBİ performansı üzerindeki etkileri süregelen olmayabilir. Bu nedenle çalışma, Trablus-Libya merkezli KOBİ'ler için kalite yönetim süreçlerinin organizasyonel proje performansı üzerindeki etkinliğini incelemeyi amaçlamaktadır. Trablus-Libya merkezli KOBİ'lerden kapalı-uçlu anket sorularıyla elde edilen verilere göre toplam kalite yönetimi ile KOBİ'lerin operasyonel, finansal ve inovasyonel performansları arasında anlamlı bir ilişki bulunmakta ve toplam kalite yönetimi organizasyonel performansı olumlu etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplam Kalite Yönetimi, Kalite Yönetim Sistemleri, Proje Performansı

Jel Kodları: O14, L53, L15, D02, L21

¹ This Study is derived from Amir T S AL IDRISI's Master Thesis Study "Impact of Quality Systems on SMEs' Business Project Performances: Case Study for Tripoli – Libya".

1. INTRODUCTION

Fundamentally showing the basic characteristics of a product or service to meet the customer needs, quality is a measuring parameter with an instrumental process within the product and service fundamentals to bring out the better ones visible in comparison to the same kinds of products and services. Even business conduct, corporate identity, production aspects, and customer relationship management are recognized as the primary components of quality, their parameters differ from one another discipline that it is adapted in order to meet the basic needs (Diaz et al., 2016).

From Crosby's point of view, quality is what meets all the specifications or standards of a product or service when all its necessities are met (Crosby, 1979: 2-23). Crosby emphasizes quality as a definable and measurable factor. He further points out the essentiality of quality to be strategic in the process in the attainment of a continued improvement in business efficiency. He strongly stresses out that quality is related to the prevention from deficiencies in business, not related to the treatments after business failures, and all times process requirements of the business shall be in the focus (Crosby, 1984).

As a strategy, it is the quality bringing up the project economy, and the business as a standout competitor at the current market scenarios. Besides, it provides the business with resilience in satisfying customer needs. Hence its impacts are not limited to the direct beneficiaries of the market, but also, extend its roles for all the stakeholders associated (Buntak et al., 2012)

Juran's quality theory, namely the quality trilogy, on the other hand, focuses on business processes defined by goals with end results. He turns the perspective from a customer-oriented philosophy into a quality-oriented marketing research. His holistic approach to quality depicts that all the engagements and activities attached to the business should be associated with the corporate culture. His trilogy consists of three phases as quality planning, quality control, and quality improvement (Juran, 1986).

It can be observed that even the approaches structuring the quality management systems have different anchors in the attainment of a total improvement in business processes, business outcomes, and management processes. The literature concerning quality system approaches has been showing progress since the early theories have emerged and have been modifying their horizons even keeping the quality factor at the core of the theory. Theoretical and practical advances concerning quality tasks go further. Intensifying information about the literature of quality has evolved and advanced over the years and some approaches are no longer effective in enabling instructional discourse to quality improvement. Therefore, quality standards for services and products have been transforming the standpoints of researchers and practitioners by their everchanging characteristics.

Besides the heavy literature developed in the 20th century, we still have no more effective tools asserting to replace the core principles of quality to have better-performed outcomes. However, having a comprehensive knowledge of the literature is still helping the practitioners in dealing with the current and potential problems for the successful completion of business tasks with satisfactory business returns. The quality management policy that will be followed by practitioners needs to have a vision broadening the perspective which might be relative, macroaggregated, underestimated, or neglected before. Therefore, this study is an attempt to investigate the impact of quality management on business performance for the SMEs in Tripoli-Libya in order to ascertain how they perform well through their management and implementation process. Because SMEs are the majority of the economy in Libya, it is expected to identify the current achievement and potential gains that the economy may have in the long run from a well-structured TQM policy.

2. TQM AND BUSINESS PROJECT PERFORMANCE

2.1. TQM

The overall framework of TQM has been drawn by the early studies of W. Edwards Deming, Joseph Juran, Kaoru Ishikawa, and Philip Crosby even none have been preferred to theorize the term (Hackman&Wagemen, 1995; Petersen, 1999). For instance, according to Crosby, TQM is a quality assurance policy that intends to organize the flow of information for the benefit of building an efficient path associated with procedures specifying what the people are supposed to do (Crosby, 1979; 2). However, Crosby is critical of the term TQM because he thinks it may guarantee “partial” or “minimal” quality management which consists of actions of a group of people focusing on end results (Crosby, 1979; 3-4). Crosby’s approach to quality is based on “zero-defect” policy- do it right the first time- and he tells the cost of quality is the expense of doing things wrong for some wrong companies which usually reaches %23 of their sales in manufacturing and exceeding this amount in service companies (Crosby, 1982; 11).

As Crosby did, Joseph Juran, the founder of the “theory of trilogy”, which has previously been conveyed, has not used the term TQM in his theory even he has been recognized as the first contributor to the development of TQM (Juran, 1986). His theory of trilogy can be detailed by the attached tasks to the trilogy of quality between quality planning, quality control and quality improvement as (1) determination of quality goals, the institution of implementation planning, the institution of resource planning, expression of goals in quality terms and creation of the quality plan would be an integral part of quality planning; (2) monitoring company performance, comparing business objectives with achievements and taking action to reduce the gap needs to get well integrated to the quality control mechanism; (3) reducing the defects, enhancing logistics, improving the morale of employees, improvement in company profitability and customer satisfaction should be prioritized for quality improvement (Beckford, 2002; 106,107).

Deming, on the other hand, is recognized as another pioneering management guru to TQM even if he has not used the term TQM to theorize his management approach to quality. His approach is based on a continuous improvement in the 14 points he has stated. He defines the prevailing system of management as a prison leading the companies to decline and that the companies should escape. He asserts that in the 1950s because Japanese companies implemented quality control as a system of production, Western World was losing out the competitive advantage (declining) (Deming, 1991). Even the quality management was in the first order for Deming’s theory of management, it was Anderson et al. who has conceptualized his theory of management to TQM based on a Delphi study (Anderson et al., 1994).

Ishikawa’s company-wide quality control method is supported with the quality circles technique using the ‘seven tools of quality control’ (Beckford, 2002; 97,98). Seven tools of Ishikawa are: the use of Pareto charts to define the major causes of problems; use of Ishikawa’s fishbone diagrams to visualize the cause-effect relationships through processes; stratification analysis of the data in a hierarchy; use of checksheets to have a record of quality; use of histograms to display frequency of values of quantities; use of scattergraphs to clarify the correlations and use of control charts for statistical process control (Beckford, 2002; 101). Another important, revolutionary approach Ishikawa introduced to the TQM literature (Beckford, 2002; 93-101) would be his strong emphasis on human relations and simplicity with all aspects through total quality control.

Total Quality Management (TQM) is a scientific process with specific steps to gather the related information and analyzing it. The purpose of TQM is to enhance the performance of the working bodies in a business. Purposefully, it helps in reducing the risks which are

hurdles in the process. Implementation of TQM, therefore, reduces the risk factors, organizes the commitments for timely implementation of business affairs and it results in a decrease in the operational costs of a business. Like every business process, TQM has to bring about growing consumer satisfaction, profitability, and productivity. For example, Toyota, as one of the organizations by the vanguard of this revolution, no longer focuses on quality guarantee through inspection and remodeling, but on growing quality control mechanisms for flawless operations management in every step of the production. Furthermore, the quality of a product is as proper as the bottom quality element remains inside. Therefore, many producers who hold excellence in production call for complete total quality management that includes the quality of suppliers and supply chain management as well (Subedi et al., 2009). TQM in the business environment has faced tremendous modifications and enhancements quite positively, and it was proven as one of the essential strategies that would be implemented in any organization to achieve organizational competitive advantages. TQM parameters are based on the idea that all company workforce should collaborate with every business department for high value-added products and offerings that meet customer demands for a continuous improvement in organizational performance and customer satisfaction. The primary strategy to minimize manufacturing defects and mismanagement is to focus on the controlling function of management (Qahtani, 2015).

2.1.1. Impact of Quality Implementation on Business Projects Performance

There is a strong relationship between quality and business project performance as they both have a strong correlation with effective project implementation. Hence TQM practices are widely encouraged as a remarkable tool of quality in project implementation.

On the other side, there have been studies conducted and produced critical results such as Harari did. In his study, Harari underlines the reality that among the TQM-based programs in the US and Europe, only from one in five in average to a maximum of one in three have resulted in significant improvements in quality, financial returns, competitive advantages, and productivity. According to his point of view, because TQM gives priority to internal processes instead of external intangible results— which are more crucial for non-manufacturing activities or activities of non operations groups—: it sets minimum standards limiting the potential; develops its unique bureaucracy; delegates the quality with competents instead of empowered employees and stakeholders; excludes cross-functional organizational reforms; disregards the essentiality of a satisfactory compensation policy; is not empathetic and enthusiastic towards outside partners; given in the hands of experts so often becomes a marketing tool as a program rather than providing measurable quality results; once covered by TQM programs detracts innovative culture from the business's corporate culture; insulates the system from emotions and EQ (Harari, 1993). Harari's critics mainly address the problems associated with nonmanufacturing products and customer services attached to the business.

Another issue that must not be underestimated in TQM is the implementation process where the TQM practices give their results. That's why TQM programs are so often criticized for their implementation processes. This point brings the TQM discussion to another classification as the formal and informal implementation of quality standards.

Prajogo and Brown, for instance, structure their studies across the implementation process of TQM. Their results prove that TQM practices do not always guarantee a positive change in performance on project implementation due to the possibility of informal or poor formal TQM implementation of corporations (Prajogo&Brown, 2004).

Hence there have been mixed outcomes in researches based on diverging analysis techniques. TQM's impact on business project performances is stretched towards the kinds of products and services and also some practices are adopted rather than going for a complete TQM

programming that has been recognized universally. In a nutshell, it is the effective top management who has all those reigns to better make of quality practices for improved performances in project implementation. Quality plays a pivotal role in the success of a business in this modern era for sure. Describing the importance of quality for the company performance, quality management suggests improving the efficiency and competitiveness of enterprises with an integrated approach that links the whole organizational functions to meet with the customer needs and organizational objectives (Wahjudi et al., 2012).

2.2. Project Management and Organizational Performance

Project management is the scientific approach in the attainment of the beneficial change that is targeted by the project through identifying the task objectives and through organizing the actions to be taken by the activities of a group of people. Here, the beneficial change is the determinant of the project's success within probabilities of getting projects finished on time, within the predetermined budget and so that the actual performance of the project (outcome) does the expected result. Achievement in any two out of three performance objectives would be guaranteed by project management (Barnes, 1990; 3-4). This is known as the 'iron triangle', showing the triple constraint of time, cost, and scope over project success (Naughton, 2013). The iron triangle asserts the assumption that quality, cost, and time go together.

Pollack et al. (2018) and Albert et al. (2017), for instance, state that Barnes puts performance at the centre instead of quality, lacking the importance of quality factor. Atkinson replaces quality with performance (Atkinson, 1999), and Pollack et al. also support that time, cost, and quality are highly interconnected concepts while scope does not occur in any network diagram. Requirements and/or performance, on the other hand, appear in network diagrams with lower significance than quality due to their inconsistency (Pollack, et al., 2018; 545).

Determination of critical success factors is first order in project success. Even these critical factors differ from one to another project due to project-specific issues, they can be gathered under the main headings of project management actions, project-oriented procedures, project-related factors, human-related factors, external environment from a broader perspective (Alias, 2014; 67).

The success of projects is determined by the ability to answer the three questions of **“What factors lead to project management success?”**, **“What factors lead to a successful project?”** and **“What factors lead to consistently successful projects?”** at once, not alone individually to link the project success with the corporate success that brings higher returns for both (Cooke-Davies, 2002; 185). On-time and on-cost performances are key leading indicators for project management success. However, transmitting project management success into project success would not be as easy as achieving project management success. To bridge these two, the interests of the stakeholders and the benefits they expect should be balanced by the actions of operations management with the cooperation between the project team and the customer. In terms of consistency, on the other hand, a corporate project management practice should be developed by a corporate structure (Cooke-Davies, 2002; 185-189).

The use of a well-organized “performance measure record sheet” is a simple solution for increased project performance which constitutes qualified “performance measures”. These measures must be clear and simple, explicit in formulation and data sources. This record sheet should explicitly define: the task in the title, aim, its correlations, specific goals, notation, time intervals of the measurement, who keeps the records, data sources, who interprets the data, what is being gauged to control, and any further instructive pieces of information (Neely et al., 1997) Therefore, a well-scaled performance measure record sheet is integral to project performance measurement.

Measuring overall performance is crucial for the success of project implementation in an organization. Successful project implementation largely depends on giving solutions to the rising problems, continuous removal of conflicts, keeping an eye on every level of communication, and meeting project objectives within the stipulated time. Sometimes, it looks smooth and easy to ensure project performance. In-depth interaction may come up with various kinds of challenges. But it purely depends on the nature of the project and its implementation process. Sometimes the challenges are tiny but sometimes they have greater influence over the project performance and that would end in negative results (Liu, 2018). The crucial point for success in project management is the organic link to the organizational performance, and creation of a corporate culture.

Therefore, the organizational hierarchy with specific tasks is essential to convert project performance into organizational performance. In terms of organizational performance, each specific management deals with each specific department with a pivotal role in hands of each one. The study of García-Alcaraz et al. has given the findings that management engagement is the most important variable to ensure TQM, but it relies on the quality department's role in enforcing quality policy and ensuring customer loyalty. Similarly, sensitivity analysis reveals that a high degree of management engagement guarantees high efficiency in quality departments and good quality policies, thus leading to customer loyalty (García-Alcaraz, 2019). Organizational performance, on the other hand, can be assessed from three different dimensions as financial, operational and innovational performances in which each parameter reflects different aspects of organizational success.

2.2.1. Operational Performance (OP)

Operational performance which reflects the effectiveness of project performance stands out as a visible indicator. It helps in determining the company's overall performance as being a leading component. However, it has different measurement structures according to a company's primary requirements. Hence it varies in its structures and functions as per the need. There are different elements considered to be important areas in operational performance. Among various other elements, value-added in manufacturing, product quality, production enhancement with newish standards, and market shares are greatly taken in it (Silva and Ferreira, 2017). Another issue that should be considered is the multidimensional relationship between financial and operational performances since financial performance is heavily influenced by some operational performances such as efficiency-which is the outcome of the internal management performance. Besides its incapacity to adjust a company's competitive strategy into operational performance, activity-based costing (ABC) is a better measure of accommodating financial measures with operational performance (Silva and Ferreira, 2017).

2.2.2. Financial Performance (FP)

Financial performance is another dimension of overall organizational performance. Companies determine the general performance of the business with two major sub-performing areas as operational and financial. Hence, financial performance plays a significant role in contributing either positively or negatively in determining the overall company performance. The inflow of certain assets has to be greater than the outflow of certain assets to put the financial performance of a company in a positive direction. Earnings per share, profitability and growth in sales are some of the major elements among others in financial performance. Therefore, financial performance is recognized as a major contributor to a company's progression and how companies are running. In terms of controlling the financial performance of TQM, profitability and liquidity ratios are considered. The rate of return on equity, the rate of return on assets, the rate of use of assets, and the profit margin ratio are recognizable profitability rates while liquidity ratios may differ from industry to

industry. For instance, Basheer and Shawaqfeh use the cash balance ratio, legal liquidity ratio, and the proportion of cash/ assets as selected ratios for controlling the financial performance in the banking sector. (Basheer et al., 2015; 68-71).

Another issue concerning financial performance is associated with the uncertainty of the business environment. In terms of financial performance, flexibility tends to result in an improvement in financial performance. However, the cost of flexibility is higher in predictable environments, resulted in lower financial performance and corresponding to an economic loss for the business. (Silva and Ferreira, 2017; 19-21). “Uncertainty” can be the status quo of the business environment for some sectors, locations, or economies which should be considered carefully in all cases.

2.2.3. Innovational Performance (IP)

Innovation can be defined as new tools, ways, or processes accomplishing similar or more difficult-ironically sometimes easier- tasks in significantly different efficient forms.

Schumpeter’s approach through innovation meets with the TQM to some extent since his analysis of “economic change”, which is then turned into “creative destruction” (Schumpeter, 1994; 81-133), starts with the pre assumption that the independency of consumer wants causes “new combinations” for the production processes (Schumpeter, 1961;65-14-56). Any change in this combination may create innovation in the forms of introducing a new product or product quality; introducing a new way of production; opening new markets; exploring new sources and solutions through the supply chain; industrial reorganization or a change in market structure (Schumpeter; 1961; 66). That is why according to him **“The sediment of the social value system is the price system.”** (Schumpeter, 1961; 56). All these possible combinations are expressed in this social value system. Hence the innovative potential of the organizations too. This assumption brings us to the term innovation diffusion which is **“the process of the market penetration of new products and services that is driven by social influences, which include all interdependencies among consumers that affect various market players with or without their explicit knowledge”**. (Peres et al., 2010; 92). In connection with this diffusion effect, new product development (NPD) is recognized as a determinant for company survival due to its inclusion both of the exploratory –new alternates to existing products, solutions, or tools– and exploitative –refinement of the existing technology, knowledge, solutions– learning processes to company innovative performance. The stronger correlation between these two learning processes is the higher return in innovative performance for the organization (Gima-Atuahene et al., 2007). The industries based on technology products are considered to be one of the best modern examples. They have managed to increase their shares by a shift from tangible resources like hardware products to more hi-tech innovation-based designs even including the emotion offering ones.

On the other hand, from the TQM’s perspective, the terms innovation and kaizen can also differ from one another following Imai’s approach such J. Juran emphasizes as well (Imai, 2019; Juran, 1998; 267). According to Imai’s approach, large-scale, discontinuous improvements in a function with different ways meets with the innovative performance more while a better transformation over an existing function with small-scale continuous improvements meets with the term kaizen as a determinant to quality improvement. Innovation (reengineering) on the other hand, reduces company inefficiency, lowers redundancy on company operations, and collaborates with operational performance more (Imai, 2019; Juran, 1998; 788). Schumpeter also emphasizes the discontinuous nature of innovations as well (Schumper, 2003;87-107). However, there is also a literature suggesting the idea that TQM practices can hinder innovational performance in terms of TQM since the first-order issue is the realization of quality performance instead of innovational performance. Therefore, innovational performance driven by TQM could be an “unintended”

result of policy implementation, most probably by an innovational process implementation (Prajogo and Soahal, 2003). Slater and Narver express this conflict by the confusion we have in differing being “market-orientated” and “customer orientated”. Market orientation does not mean marketing orientation as enjoying a customer-led company performance (Slater and Narver, 1998). But the creation of a market-oriented generative learning process leads to innovational performance (Senge, 1990 cited Slater and Narver, 1998; 1003). Besides all, being a management innovator and targeting management processes instead of business processes are as critical as operational innovation. Linux’s open-source development, DuPont’s pioneering role in the development of capital budgeting techniques, Visa’s consortium solution, P&G’s brand management approach are just some well-known examples of management innovation (Hamel, 2006).

3. TQM in LIBYA

3.1. Quality Systems in Libya

Libyan practitioners, in terms of physical production and its functions, experienced lots of challenges to ensure their presence in the global markets, and for being competitive enough in dealing with their competitors across the globe. TQM has been in practice with many inductions and deductions within developed countries. Even TQM practices have lately been adopted in Libya to ensure the companies are focusing on their services, products, and employee productivity. Also, they started using TQM models. Industrialization in Libya has been in a pivotal position in Libya’s market visibility with many improved and effective impacts on its social and monetary affairs. The quality systems adopted through the industrialization of Libya have been much more effective on its exports, and have positive contributions to its overall economy. Even Libyan markets continue to have issues with competing in the world market, there is a strong will inside the industrial sector to grow and to use the quality systems for being successful while, at the same time, keeping in view the Libyan socio-culture alive.

The harsh reality of competition that the enterprises have to face is the active players in the global marketplace where all are self-sufficient economies due to their competitive advantages. The key issue is not simply to run an enterprise but the way to preserve the enterprise. Ensuring company profitability with short-run projects as well as long-run projects alone is no longer a sound policy. Libyan manufacturing companies need to strengthen their capabilities by improving company performances and providing exceptional products and business solutions to survive under competitive markets. Therefore, the adoption of a well-recognized paradigm, improving company performances, and exceptional product quality are imperative for Libyan enterprises (Elfargan, 2018).

3.2. Quality Systems in Libyan SMEs

Libyan SMEs find the quality system as an effective pathway for smooth selling even different elements are inlined with the quality systems. Because TQM consists of business structures, resources, procedures, and responsibilities, it is difficult for a company to buy or to start a system unless having TQM in practice. TQM is related to human resources and time, revolves around the functions which need people and time management. Quality systems in Libya have evolved over time. It has changed with many developments and helped organizations to excel with different new options such as gap analysis. The new developments in the process of applying TQM are based on three new frameworks which are related to the consultants, assessment techniques, and educational pilots basis. In the process of TQM application across the Libyan enterprises, generic differences have been noticed between SMEs and large enterprises. Those differences are related to the business structures,

human resources, behavioral and cultural norms, business processes, and business links. Libyan SMEs have limited and flat structures having greater values for high ups of the company with a low standard customized approach. They seem to have very basic and informal quality systems with greater lenient approaches. Their systems work under simple activities which ultimately aim to support their capacities and help build in contacts with entities concerned. In terms of the application process of TQM, some researchers support the idea that SMEs can undertake some components of TQM as efficiently as large companies, including training practices and the use of performance measurement tools while some other researchers suggest that there are further drawbacks for SMEs in TQM. Even there is a growing literature available in the area of quality control for SMEs due to their dominant role in most advanced and developing economies, however; there are relatively few studies about quality control that encompass Libyan SMEs (Elfargan, 2018). To fulfill this gap in the literature, the impact of quality systems on Libyan SMEs project performances will be investigated in the next sections.

4. LITERATURE REVIEW AND METHODOLOGY

4.1. Literature Review

There are various studies in the literature that search for the impact of TQM and quality systems over different performance measures. Following a regression analysis, Abd Wahab & Abdesamed (2012) demonstrates the significant impact of TQM over Libyan SMEs' financial performances at the context of having access to financial resources and their dependency to economic funds. Consistent with Wahab & Abdesamed (2012), Pham (2020) discloses the positive correlation between TQM practices and financial performance by the mediating role of non-financial performance factors with a structural equation modeling (SEM) for the Vietnamese enterprises. Following the similar technique, Veselinović, Kulenović, Turulja, & Činjurević (2020) unfolds the strong correlation between TQM and firm performance for the South-Eastern European countries by the mediating role of entrepreneurial orientation through innovativeness, risk-taking, and proactiveness. Sila (2020) elicits the role of TQM in the attainment of better financial, market, and corporate social performances for Turkish firms with another SEM model. Yas, Alsaud, Almaghrabi, H., Almaghrabi, A., & Othman (2021) investigates organizational performance and TQM relationship for the manufacturing industry in Saudi Arabia. Study findings reveal the positive contribution of TQM practices for enterprises in their marketing and operational performances, but not in their financial performance. The survey conducted with 500 CEOs among the SMEs in Kuwait, Sawaeen & Ali (2020) displays the mediating role of TQM, and reveals that entrepreneurial leadership is capable of improving organizational performance once it is supported with TQM practices. Within the same scope, Jumady (2020) uncovers the positive role of TQM in financial performance for the Islamic Banks in Indonesia through effective leadership. Zaidi & Ahmad (2020) unfolds the five dimensions of TQM for Malaysian manufacturers in searching the impact of TQM over business performance. The results ratify the positive correlation between TQM and financial performance. However, the study findings give no significant support for the relationship between TQM and operational performance. Dehghani & Azar (2020) upholds the mediating role of innovational performance for garment exporting companies in the attainment of competitive advantages through TQM. Sciarelli, Gheith, & Tani (2020) points out that TQM is capable of ensuring improved organizational and innovational performances even for the higher education in the public Universities of Naples-Italy. Instead of analyzing the casual relationship, Shibani, Ganjian, & Soetanto (2010) focuses on the weaknesses of the Libyan enterprises in the construction industry while assessing business performance by effectiveness factors. Being

critical success factors, the study findings attribute the poor performance of the Libyan construction industry to the lack of management commitment and lack of knowledge in QM due to their direct link to the implementation process. Lastly, the study that was followed for setting the hypotheses tests and structuring the study scale, Mansor & Kurt (2019) testifies the positive relationship between TQM practices and business performance of the firms in Istanbul concerning their financial, innovational, and operational performances.

4.2. Methodology

For the study, a descriptive research method is applied to both analyze the demographic aspects and to determine its reasons and potential impacts. Therefore, a deductive reasoning approach that deals with the creation of an established theory-based hypothesis is followed through the study (Lindlof & Taylor, 2017; 1-10).

4.2.1. Data Sampling & Target Population

The population target and aim of the study are the SMEs representing the majority of the business structure in Tripoli – Libya, and their trend analysis towards using quality programs or systems. Empirical data were collected through a random survey of 272 respondents who were attached to the quality systems with varying rates consisting of senior managers, mid-level managers, quality experts, and employees.

Random sampling takes the chosen units in between, and the study uses random sampling for the data collection. The number of respondents is calculated by the sampling formula which is based on the database of the population (Olken&Rotem, 1986). The reason for following the random sampling is its capability in simultaneously allowing the study to use different techniques within it (Rachel, 2008; 682-684). The questionnaire consists of closed-ended questions where a five-point Likert Scale was used representing a range of altitudes from strongly disagree to strongly agree.

Table 1: Sectoral Distribution of Companies

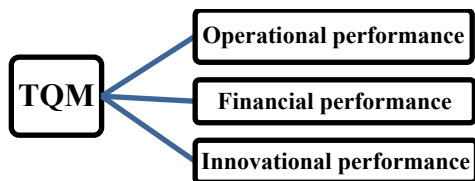
	FRQ	%	Valid %	Cumulative %
Oil Refining	2	.7	.7	.7
Industrial	46	16.9	16.9	17.6
Textiles	43	15.8	15.8	33.5
Cement	32	11.8	11.8	45.2
Agriculture	37	13.6	13.6	58.8
Bank	22	8.1	8.1	66.9
Medical	43	15.8	15.8	82.7
Services	18	6.6	6.6	89.3
Other	29	10.7	10.7	100.0
Total	272	100.0	100.0	

4.2.2. Specification of Hypothesis Testing

As discussed earlier, the literature supports the general assumption that there is a strong relationship between quality management practices and producing positive outcomes through effective management processes. Therefore, SMEs having TQM in practice is no exception and the positive returns are observable through their project performances and structural changes. These outcomes give a vibrant scope for making the potential use of TQM more frequent so that improvements may be ensured at all levels at the same time in dealing with company or project performances (Jong et al., 2019).

Mansur & Kurt (2019) follow operational, financial, and innovational performances to evaluate the impact of TQM on business project performances. By following a similar approach, this study model will use operational, financial, and innovational performances individually to evaluate the performance of business projects as the dependent variable while quality system implementation will be assessed as the independent variable (Mansur & Kurt, 2020). However, the scale was developed by the researchers to better quantitate the performance parameters, and the respondents were provided with the required meta data in order to eliminate subjectivity. Table 2 illustrates the model specification of the survey analysis.

Table 2: Conceptual Framework

The hypothesis that will have been tested with this questionnaire are:

H_{A0} : TQM has significant impact on OP

H_{A1} : TQM has no significant impact on OP

H_{B0} : TQM has significant impact on FP

H_{B1} : TQM has no significant impact on FP

H_{C0} : TQM has significant impact on IP

H_{C1} : TQM has no significant impact on IP

4.2.3. Statistical Analysis of Reliability

Cronbach alpha (α) reflects the reliability of measurement concerning the capability of a set of scale items in detecting and interpreting individual differences through the questionnaire (Cronbach, 1951; 297). Therefore, internal consistency of the scale is observable via this reliability coefficients similar to a measure of equivalence (Cronbach, 1947; 6). Being an estimator of internal consistency, suggested reliability level of alpha coefficient should be equal or greater than .70 where for applied researched it is recommended to have a level above .90 according to the most widely referenced recommendations for the reliability coefficient (Peterson, 1994; 381, 382, Cortina, 1993; 101, 102, Tavakol & Dennick, 2011; 53, 54). An alpha range between .90 to .95 reflect either an excellent or strong reliability (Taber, 2018; 1278). Therefore a reliability level above .70 would suggest that our scale is reliable and capable of reflecting statistically significant results.

Table 3 reflects the Cronbach alpha levels both for each item and for an average value of all items in the scale. It is seen that Cronbach alpha coefficients for each dimension of the scale ranged from 0.78 to 0.87. A proof of scale reliability, the reliability estimate for the entire scale is 0.94 for the twenty-nine items as shown in Table 2.

Table 3: Reliability Test Results

Variable	Cronbach alpha (α)	N
TQM	.874	15
Operational Performance (OP)	.789	5
Financial Performance (FP)	.784	5
Innovational Performance (IP)	.849	4
All variables	.945	29

However, a higher level of α does not guarantee a strong intercorrelation among items as it should be. Furthermore, in some situations, items with low intercorrelations may also suggest interpretable scales too (Cronbach, 1951; 324-332). That is why based on the assumption that both variables are random, correlation coefficients, measure the strength of association among the variables investigated (Gujarati & Porter, 2009; 20). The Pearson correlation coefficient ranges between ± 1 from a perfect correlation with a value of +1 to zero correlation with a value of -1 (Taylor, 1990; 36-37, Rodgers & Nicewander; 59-61). Values $\leq .35$ are assumed to have weak correlations, values from .36 to .67 are interpreted as modest or moderate correlations, the range between .68 to .90 represents a strong or high correlation where a value $\geq .90$ is considered to have a very high correlation (Taylor, 1990; 37).

Table 4: Correlation Analysis

		TQM	OP	FP	IP
TQM	PC*	1			
	Sig. (2-tailed)				
	N	271			
OP	PC*	.791**	1		
	Sig. (2-tailed)	.000			
	N	271	272		
FP	PC*	.769**	.798**	1	
	Sig. (2-tailed)	.000	.000		
	N	271	272	272	
IP	PC*	.748**	.820**	.845**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	
	N	271	272	272	272

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)
PC*Pearson Correlation

Table 4 highlights the relationships between the variables that are used in the study by Pearson correlation coefficients. The Pearson correlation coefficients table indicates that the relationship between TQM and OP (.791), TQM and FP (.769), TQM and IP (.748), OP and FP (.798), OP and IP (.820), and lastly FP and IP (.845) all represent a strong or high correlation in favor of the reliability of the scale.

To support Table 4, factor loadings are represented in Table 5. Similar to correlation coefficients, Eigenvalues reflect the correlation between a variable and a factor. Therefore, factor analysis emerges as a solution to avoid multicollinearity problems (Gujarati & Porter, 2009; 346). Similar to component loadings in principal component analysis (PCA), it allows to monitor the principle variables by their variances (Mishra, Sarkar, Taraphder, Datta, Swain, Saikhom, Panda, & Laishram, 2017; 63-76). Examining how much of a variable is explained by a factor, factor loadings range from -1 to 1 where a loading close to zero is not preferable due to the incapacity this factor might have to influence the variable studied. Even there is no consensus on its significant means, so often factor loadings with $|\ .30 |$ are considered as a bare minimum. However, in some fields this minimum for a

significant means may reach $|.40|$ or $|.50|$ (Morin, Olsson, & Atikcan, 2021; 116, 117). Factor loadings in Table 5 reflect that all factors meet with the bare minimum of $|.30|$ or a higher confidential level of $|.40|$. On the other hand, if the significant means is assumed to have $|.50|$, then 3 out of 29 items show poor correlation with the survey.

The suitability of the industrial climate for TQM in Libya, data collection for continuous quality improvement and investments for TQM are the factors performing less compared to the average factor loading. This may be due to the differences in perceptions, respondents' position of power, or their capabilities to have access and control in company informations.

Table 5: Factor Analysis Factor

	Factor Loading
TQM: Do you agree that	EV: 5.74% of Var: 38.29
Your company has a well-defined vision and a mission statement	.771
Your company has a well-defined and organized quality statement	.713
Your company's organizational chart is well organized	.742
Your company has well-defined strategic, tactical, and operational plans	.739
You are well informed on TQM	.726
The industry/sector you run, your business suits for TQM systems	.674
Your industrial/sectoral climate in Libya suits TQM systems	.415
The implementation process of TQM to your company and its adaptation to the system are difficult	.515
Your company invests well enough in TQM practices	.477
TQM approach increases the financial performance of your company and helps in the achievement of your company goals in your strategic plan	.585
Your company implies continuous improvement tools (brainstorming, check sheet, and other statistical process control) for TQM regularly	.613
Your company collects a wide range of data and information for processing on company performance hence for continuous quality improvement	.467
From top to first line-level managers provide visible leadership in maintaining the business environment to supports quality improvement	.608
TQM facilitates the accomplishment of your business projects	.523
TQM supports your company for being global	.565
Operational Performance: Do you agree that	EV: 2.71% of Var: 54.35
Your company's productivity increased by standardization and reduced defects	.712
Your company's performance increased by enhanced corporate culture and employee commitment	.732
Your company increased its market share by customer loyalty	.745
Your company became advantaged by market power and strengthen your supplier network	.730
Your company has an overall improvement on KPIs	.766
Financial Performance: Do you agree that your company did well on ...	EV: 2.68% of Var: 53.70
Earning margin	.709
Return on capital employed	.783
Operating leverage	.742
Financial leverage	.733
Total leverage	.694
Innovational Performance: Do you agree that your company	EV: 2.75% of Var: 68.85
Increased its returns from R&D activities	.774
Explored and commercialized profitable and unique business solutions	.845
Tends to invest more in innovation	.830
The increased added value of its products	.867

EV: Eigenvalue, Var.: Variance

4.2.4. Hypothesis Testing

Regression analysis with ANOVA results proves the significance of each selected factor over TQM at different factor levels.

Table 6: Model Summary (TQM&OP), (TQM & FP) and (TQM & IP)

Model Summary (TQM & OP)				
Model	R	R ₂	Adj. R ₂	SE
1	.791a	.625	.624	.56840
a. Predictors: (Constant), TQM				
Model Summary (TQM & FP)				
Model	R	R ₂	Adj. R ₂	SE
1	.769a	.591	.590	.59467
a. Predictors: (Constant), TQM				
Model Summary (TQM & IP)				
Model	R	R ₂	Adj. R ₂	SE
1	.748a	.559	.558	.71494
a. Predictors: (Constant), TQM				

According to the regression results in Table 6, even if correlation between TQM and OP, FP and IP are close each other, OP (.791) outperforms FP (.769) and IP (.748). On the other hand, showing similar matrices, R₂ values depict how much of the variation in OP (.625), FP (.769) and IP (.748) can be explained by the TQM. The regressions for the models TQM-OP, TQM-FP and TQM-IP indicate that the 62% of the variations in OP can be explained by TQM practices while its impact becomes more significant for IP (%74) and FP (%76).

The study results for the Tripoli case indicate that the TQM practices generate the highest impact on FP for the enterprises. However, these results must be interrelated with the coefficients of beta.

Table 7 establishes the analysis related to the coefficients of beta for TQM to OP, FP, and IP. Overall beta values (B) prove the positive correlation between the variables. According to the test results, from the highest score to the lowest one, the use of one unit of TQM factor is associated with 1.130, 1.030 and 1.004 unit increases in IP, OP, and FP respectively. Once these findings are incorporated with Table 6, one can suggest that TQM practices have a nonignorable impact on overall company performance—consisting of OP, FP and IP. However, the SME structure in Tripoli may have some difficulty in converting the achievements of OP and IP into financial achievement as FP. This may be due to the economic instabilities that the region experiences or because it takes time an organization to convert OP and IP into a corporate culture that fully utilizes these attainments for financial returns.

Table 7: Regression Analysis for OP, FP, IP

Coefficients OP						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.036	.162		.221	.825
	TQM	1.030	.049	.791	21.183	.000
Dependent Variable: OP						
Coefficients FP						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	.097	.169		.572	.568
	TQM	1.004	.051	.769	19.731	.000
Dependent Variable: FP						
Coefficients IP						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.296	.204		-1.454	.147
	TQM	1.130	.061	.748	18.482	.000
Dependent Variable: IP						

ANOVA results given in Table 8, show the significant value of 0.000 for the measured variables per se. The regressions for TQM to OP, FP and IP all have a significance value < 0.05 indicate that the regression analyses also support the three hypotheses of this study. Shown in Table 8, the regressions for TQM to OP, FP and IP all have a p-value (0.00) of <0.05 at a 5% confidence interval means that the model is statistically significant and all hypotheses are supported.

Consequently, for the business projects undertaken by the Libyan SMEs, the hypotheses suggesting that the TQM practices have a significant impact on their OP, FP and IP is accepted. The three hypotheses that were tested in this study have validity for our sample.

Table 8: ANOVA Results for OP, FP, IP

ANOVA OP						
Model		SS	Df	MS	F	Sig.
1	Regression	144.975	1	144.975	448.737	.000b
	Residual	86.907	269	.323		
	Total	231.882	270			
Dependent Variable: OP						
b. Predictors: (Constant), TQM						
ANOVA FP						
Model		SS	Df	MS	F	Sig.
1	Regression	137.678	1	137.678	389.320	.000b
	Residual	95.128	269	.354		
	Total	232.806	270			
Dependent Variable: FP						
b. Predictors: (Constant), TQM						
ANOVA IP						
Model		SS	Df	MS	F	Sig.
1	Regression	174.595	1	174.595	341.576	.000b
	Residual	137.498	269	.511		
	Total	312.093	270			
Dependent Variable: IP						
Predictors: (Constant), TQM						

5. CONCLUSION

The data analysis in this study has endeavored to bring out the impact of TQM practices on operational, financial, and innovational project performances of SMEs in Tripoli-Libya. In response to our three research questions that if TQM has a significant impact on OP, FP and IP for the business projects undertaken by the Libyan SMEs, the study findings provided empirical evidence that implementation of TQM tools significantly enhances operational, financial, and innovational project performances of SMEs.

Because the data sample was structured across SMEs following full or partial TQM practices, it has proven strong evidence about the importance of the implementation process by offering 1.13, 1.03 and 1.00 unit increases in IP, OP, FP with a unit increase in TQM.

However, according to the study findings, SMEs in Tripoli refers to have a gap in converting the OP and IP into FP. The reason of this gap is crucial for the future of SMEs to avoid from the misuse of resources and business loss. This gap may either occur due to structural problems that should be fixed such like economical and political instabilities or it can be expected the enterprises to increase their returns in financial terms after converting the achievements of OP and IP into a corporate culture. The second option is acceptable since it takes time a company to create a corporate culture as an outcome of operational and innovational performances. Unless reaching this point, it is less likely an enterprise to convert its OP or IP into financial returns, and the corporate culture to be fully utilized for financial gains.

The industrial, textiles, cement, and services sectors seemed to have lead to successful returns by use of TQM systems since they agree with the statement that the use of TQM tools suits their industries in Libya. On the other hand, almost all the responding sectors depicted their engagement to TQM systems with their respective quality policy statements and their active use of KPIs in quality management.

In terms of TQM implementation and success in projects, leadership and a commitment to the management process from top to the first-line management are important factors that lead to company performance and project success. For the Libyan SMEs case, it is concluded in cross-tabulation analysis that around all the responding employees aware about the company's quality policy, mission, and vision statements along with the company's strategic, tactical and operational plans. However, dissatisfaction in terms of the implementation processes and investments in TQM is high. An interesting point is that approximately half of the correspondents think TQM helps their company for being global as opposed to other half.

The close returns about operational, financial, and innovational performances strongly support that the outcomes of TQM are included in company project performances proportionately as a corporate culture.

Most of the employees working for industrial, textiles, cement, and services sectors seemed to have adopted TQM Systems within their respective companies which signifies the importance of commitment to TQM practices from top to the first-line level of company management. The study findings supported that the use of TQM systems for SMEs in Libya-Tripoli would offer higher operational, financial, and innovational returns in company performances and there is a significant strong positive correlation between TQM and companys' operational, financial, and innovational performances.

REFERENCES

1. ABD WAHAB, K., & Abdesamed, K. H. (2012). "Small and medium enterprises (SMEs) financing practice and accessing bank loan issues-The case of Libya", *World Academy of Science, Engineering and Technology (WASET)*, 6 (12), 3715-3720.
2. ALIAS, Zarina; Zawawi, E.M.A.; Yusof, Khalid, and Aris, NM. (2014). "Determining critical success factors of project management practice: A conceptual framework", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 153 (2014), 61-69.
3. ALBERT, Matthias; Balve, Patrick and Spang, Konrad. (2017). "Evaluation of project success: A structured literature review", *International Journal of Managing Projects in Business*, 10 (4), 796-821.
4. AL-QAHTANI, N. D., Alshehri, S. S. A., & Aziz, A. A. (2015). "The impact of total quality management on organizational performance", *European Journal of Business and Management*, 7(36), 119-127.
5. AMEEN, Al-Basheer, Shawaqfeh, N. George; Mathani, A. Belal; Al-Jabari, Muhammed. (2015). "The impact of total quality management on financial performance: A field study in the Jordan Islamic Bank", *International Journal of Business and Social Science*, 6(11), 65-82.
6. ANDERSON, John; Rungtusanatham, Manus and Schroeder, Roger. (1994). "A theory of quality management underlying the deming management method", *The Academy of Management Review*, 19(3), Special Issue: "Total Quality", 472-509.
7. ATKINSON, Roger. (1999). "Project management: Cost, time and quality, two best guesses and a phenomenon, its time to accept other success criteria", *International Journal of Project Management*, 17(6), 337-342.
8. BARNES, Martin. (1990). "The fundamentals of project management", 3-11 (in Reschke H., Schelle H. (eds) *Dimensions of project management*. Springer, Berlin, Heidelberg.
9. BECKFORD, John. (2002). *Quality*. Routledge, London.
10. BUNTAK, K., Adelsberger, Z., & Nad, I. (2012). "Impact of product quality in the business of the organization", *International Journal for Quality Research*, 6(3), 271-282.
11. COOKE-Davies, Terry. (2002). "The "real" success factors on projects", *International Journal of Project Management*, 20 (2002) 185-190.
12. CORTINA, J. M. (1993). "What is coefficient alpha? An examination of theory and applications", *Journal of Applied Psychology*, 78(1), 98-104.
13. CRONBACH, L.J. (1947). "Test "reliability": Its meaning and determination", *Psychometrika*, 12 (1), 1-16.
14. CRONBACH, L.J. (1951). "Coefficient alpha and the internal structure of tests", *Psychometrika*, 16 (3), 297-334.
15. CROSBY, P. B. (1979). *Quality is free: The art of making quality certain*, McGraw-hill, New York.
16. CROSBY, F. (1984). "The denial of personal discrimination", *American Behavioral Scientist*, 27(3), 371-386.
17. CROSBY, Philip. (1979). "Quality is free-if you understand it", Phillip Crosby Associates II, Inc. Journal.

18. CROSBY, Philip. (1982). “The management of quality”, *Research Management*, 25(4), 10-12.
19. DA SILVA, Adilson Aderito & Ferreira, Fernando Coelho Martins. (2017). “Uncertainty, flexibility and operational performance of companies: modeling from the perspective of managers”, *Revista de Administração Mackenzie*, 18(4), 11-38.
20. DEGHANI Soltani, M., & Azar, A. (2020). “The impact of total quality management on competitive advantage by mediating role of innovation performance of exporting companies in the garment industry”, *Journal of International Business Administration*, 3(2), 1-22.
21. DEMING, Edwards. (1991). “Quality, productivity, and competitive position”, Quality Enhancement Seminar (retrieved from) <http://gpsinc.us/files/Deming.pdf>, April 2021.
22. DHOUNCHAK, D., & Biban, L. K. (2017). “Total quality management and its applications”, *International Journal of Scientific Research in Mechanical and Materials Engineering*, 1(1), 15-17.
23. ELFARGANI, S.Y. (2018). “Total quality management in libya manufacturing smes performance in developing country Mabrouka”, *International Journal of Science and Research*, 7(11), 1469-1474.
24. ETIKAN, I., & Bala, K. (2017). “Sampling and sampling methods”, *Biometrics & Biostatistics International Journal*, 5(6), 00149, 215-217.
25. GARCÍA-ALCARAZ, J. L., Montalvo, F. J. F., Sánchez-Ramírez, C., Avelar-Sosa, L., Saucedo, J. A. M., & Alor-Hernández, G. (2019). “Importance of organizational structure for TQM success and customer satisfaction”, *Wireless Networks*, 27, 1-14.
26. GIMA-ATUAHENE, Kwaku and Y. Murray, Janet. (2007). “Exploratory and exploitative learning in new product development: a social capital perspective on new technology ventures in China”, *Journal of International Marketing*, 15(2), 1-29.
27. GUJARATI, D. N., & Porter, D. C. (2009). *Basic econometrics*, Mass: McGraw-Hill, New York
28. HACKMAN, J. Richard and Wageman, Ruth. (1995). “Total quality management: empirical, conceptual, and practical issues”, *Administrative Science Quarterly*, 40(2), 309-342.
29. HAMEL, Garry. (2006). “The why, what, and how of management innovation”, *Harvard Business Review*, 84(2), 72-84.
30. HARARI, O. (1993). “Ten reasons why tqm doesn't work”, *Management Review*, 82(1), 33–38.
31. HARTER, Rachel. (2008). “Random sampling”, 682-684, (Ed.) Lavrakas, J. Paul. (in) *Encyclopedia of survey research methods*. Sage Publications.
32. IMAI, Masaaki. (2019). *Kaizen japonya'nın rekabetteki başarısının anahtarı*, Kalder Yayınları, İstanbul.
33. JONG, Cherng-Yee, Adriel K. S. Sim, Yew, Lew Tek. (2019). “The relationship between TQM and project performance: Empirical evidence from Malaysian construction industry”, *Cogent Business & Management*, ISSN 2331-1975, Taylor & Francis, Abingdon, 6, 1–31, <http://dx.doi.org/10.1080/23311975.2019.1568655>.

34. JUMADY, E. (2020). "Implementation of total quality management and leadership on islamic banking financial performance", *ATESTASI: Jurnal Ilmiah Akuntansi*, 3(2), 163-170.
35. JURAN, Joseph. (1986). "The quality trilogy: A universal approach to managing for quality", *Quality Progress*, 19–24.
36. JURAN, Joseph, and Godfray, Blanton. (1998). *Juran's quality handbook*, 5th Ed., McGraw-Hill.
37. LINDLOF, T. R., & Taylor, B. C. (2017). *Qualitative communication research methods*, Sage Publications.
38. LIU, Y. (2018). "Scrum in construction industry to improve project performance in design phase", *Harrisburg University of Science and Technology Unpublished Master's Thesis*, (retrieved from) http://digitalcommons.harrisburgu.edu/pmgt_dandt/31, April 2021.
39. MANSOR, M., & Kurt, A. (2019). "Impact of statistical measures of quality on business projects performance "A study in Istanbul-Turkey", *International Journal of Science and Research*, 8(12), 1252- 1264.
40. MARIA JOSÉ Fernández Díaz, Jesús Miguel Rodríguez Mantilla & Mónica Fontana Abad. (2016). "Impact of implementation of quality management systems on internal communications and external relations at schools", *Total Quality Management & Business Excellence*, 27(1), 97-110.
41. MISHRA, S., Sarkar, U., Taraphder, S., Datta, S., Swain, D., Saikhom, R., Panda, S. & Laishram, M. (2017). "Principal component analysis", *International Journal of Livestock Research*, 7(5), 60-78.
42. MORIN, J., Olsson, C., & Atikcan E. (2021). *Research methods in the social sciences: An A-Z of key concepts*, Oxford University Press, UK.
43. NEELY, Andy; Mills, John; Plets, Ken and Bourne, Mike. (1997). "Designing performance measures: A structured approach", *International Journal of Operations & Production Management*, 17(11), 1131-1152.
44. OLKEN, Frank & Doron, Rotem (1986). "Simple random sampling from relational databases", 12th International Conference on Very Large Databases, Kyoto, Japan.
45. PERES, Renana; Muller, Eitan and Mahajan, Vijay. (2010). "Innovation diffusion and new product growth models: A critical review and research directions", *International Journal of Research in Marketing*, 27 (2), 91-106.
46. PETERSEN, B. Peter. (1999). "Total quality management and the deming approach to quality management", *Journal of Management History*, 5(8), 468-488.
47. PETERSON, R. (1994). "A meta-analysis of cronbach's coefficient alpha", *Journal of Consumer Research*, 21(2), 381-391.
48. PHAM, T. (2020). "On the relationship between total quality management practices and firm performance in Vietnam: The mediating role of non-financial performance", *Management Science Letters*, 10(8), 1743-1754.
49. POLLACK, Julien; Helm, Jane and Adler, Daniel. (2018). "What is the iron triangle, and how has it changed?", *International Journal of Managing Projects in Business*, 11(2), 527-547.

50. PRAJOGO, D. I., & Brown, A. (2004). "The relationship between TQM practices and quality performance and the role of formal TQM programs: An Australian empirical study", *Quality Management Journal*, 11(4), 31-42.
51. PRAJOGO, Daniel and Sohal, S. Amrik. (2003). "The relationship between TQM practices, quality performance, and innovation performance: An empirical examination", *International Journal of Quality & Reliability Management*, 20(8), 901-918.
52. RODGERS, Joseph Lee & Nicewander, W. Alan. (1988). "Thirteen ways to look at the correlation coefficient", *The American Statistician*, 42(1), 59-66.
53. SAWAEAN, F., & Ali, K. (2020). "The mediation effect of TQM practices on the relationship between entrepreneurial leadership and organizational performance of SMEs in Kuwait", *Management Science Letters*, 10(4), 789-800.
54. SCHUMPETER, Joseph. (2003). *Capitalism, socialism, and democracy*, (eReader Format) Routledge-London&New York.
55. SCHUMPETER, Joseph. (1961). *The theory of economic development*, Oxford University Press, 4th Ed., New York.
56. SCIARELLI, M., Gheith, M. H., & Tani, M. (2020). "The relationship between quality management practices, organizational innovation, and technical innovation in higher education", *Quality Assurance in Education*, 28(3), 137-150.
57. SENGE, P. M. (1990). *The fifth discipline*. Doubleday, New York (cited in) Slater, F. Stanley and Narver, C. John. (1998). "Customer-led and market-led: Let's not confuse the two", *Strategic Management Journal*, 19 (10), 1001–1006.
58. SHIBANI, A., Ganjian, E., & Soetanto, R. (2010). "Implementation of total quality management in the Libyan construction industry", *International Journal of Project Organisation and Management*, 2(4), 382-403.
59. SILA, I. (2020). "Investigating changes in TQM's effects on corporate social performance and financial performance over time", *Total Quality Management & Business Excellence*, 31(2), 210-229.
60. SLATER, F. Stanley and Narver, C. John. (1998). "Customer-led and market-led: let's not confuse the two", *Strategic Management Journal*, 19(10), 1001-1006.
61. SUBEDI, Deepak; Tate, Uday; Maheshwari, Suneel. (2009). "TQM in small and medium scale manufacturers: Development of measurement instruments", *Dias Technology Review*, 5(2), 8-13.
62. TABER, K.S. (2018). "The use of cronbach's alpha when developing and reporting research instruments in science education", *Res Sci Educ*, 48, 1273–1296.
63. TAVAKOL, M., & Dennick, R. (2011). "Making sense of cronbach's alpha", *International Journal of Medical Education*, 2, 53–55.
64. TAYLOR, Richard. (1990). "Interpretation of the correlation coefficient: A basic review", *JDMS*, 1, 35–39.
65. VESELINOVIĆ, L., Kulenović, M., Turulja, L., & Činjurević, M. (2020). "The interplay of entrepreneurial orientation, total quality management, and financial performance", *Total Quality Management & Business Excellence*, 1-19.

66. WAHJUDI, Didik; Singgih; L. Moses and Suwignjo, Patdono. (2012). "Impact of quality management practices on business performance: A research model development", *International Conference on IML*, 289-294.
67. YAS, H., Alsaud, A., Almaghrabi, H., Almaghrabi, A., & Othman, B. (2021). "The effects of TQM practices on performance of organizations: A case of selected manufacturing industries in Saudi Arabia", *Management Science Letters*, 11(2), 503-510.
68. ZAIDI, Z. M., & Ahmad, N. (2020). "Total quality management (TQM) practices and operational performance in manufacturing company", *Research in Management of Technology and Business*, 1(1), 13-27.

ENTROPİ TEMELLİ GRİ İLİŞKİSEL ANALİZ TEKNİĞİ İLE HAYAT VE EMEKLİLİK ŞİRKETLERİNİN FİNANSAL PERFORMANSLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

A RESEARCH ON FINANCIAL PERFORMANCE OF LIFE AND PENSION COMPANIES WITH ENTROPY-BASED GRAY RELATIONAL ANALYSIS TECHNIQUE

Ozan ÖZDEMİR*, **Şerife KILIÇARSLAN****

* Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, ozanozdemir@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7579-9422

** Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, serife.kilicarслан@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5715-3417

ÖZ

Gelişmiş ülke ekonomilerinin ve finans sektörünün işleyişinde çok önemli bir yeri olan sigortacılık sektörü, faaliyetleri ve finansal sonuçları ile ilgili birçok araştırmaya konu edilmektedir. Sigortacılık sektöründe faaliyette bulunan kuruluşların finansal durumu ve performansları ile ilgili olarak yararlanılacak raporlar ve istatistikler kamuya açık şekilde yayımlanmaktadır. Faaliyetlerinin sonucu olarak finansal raporlarında ve analize konu olan oranlarda diğer işletmelerden farklılık arz eden bu mali sektör şirketleri için teknik oranların analizde kullanılması daha uygun olmaktadır. Ancak oran analizinde kullanılan her bir oranın ifade ettiği sonuçların farklı kriterlerle ilgili bilgi sağlaması ve parametrelerinin farklı sayısal ölçütlerle ifade edilmesi analistlerin oranları bütüncül değerlendirmesinde zorluk ortaya çıkarmaktadır. Oran analizi sonuçlarının çok kriterli karar verme teknikleri (ÇKKV) ile birlikte değerlendirilmesi, analize dahil edilen oranların/kriterlerin sonucunda bütüncül bir değerlendirme imkanı ortaya çıkmaktadır. Araştırmada ÇKKV tekniklerinden Entropi ve Gri İlişkisel Analiz (GİA) teknikleri ile sigortacılık sektöründe kullanılan teknik oranlardan altı oran birlikte ele alınmıştır. 2019 yılı mali sonuçlarının analiz edildiği çalışmanın sonucunda 19 hayat ve emeklilik şirketinin 6 kriter ile finansal performans sıralaması ortaya konulmuştur. Çalışmada oranların önem ağırlıkları Entropi yöntemi ile belirlenen sonuçlara göre ve eşit önemde oldukları varsayımı ile karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sigortacılık, Finansal Analiz, Oran Analizi, Entropi, Gri İlişkisel Analiz.

Jel Kodları: G22, M40, M49, C44.

ABSTRACT

The insurance sector, which has a significant role in the functioning of developed country economies and the financial sector, is subject to a lot of research on its activities and financial results. Reports and statistics about the financial status and performance of organizations operating in the insurance sector are published publicly. As a result of their activities, it is more appropriate to use technical ratios in the analysis for these financial sector companies, which differ from other businesses in their financial reports, and the rates are subject to analysis. However, the fact that the results expressed by each ratio used in ratio analysis provide information about different criteria and that their parameters are expressed with different numerical criteria creates difficulties for analysts in evaluating the rates holistically. Evaluating ratio analysis results together with multi-criteria decision-making techniques (MCDM) provides a holistic assessment opportunity as a result of the ratios included in the analysis. In the study, the Entropy and Gray Relational Analysis (GRA) techniques, which are among the MCDM techniques, and six ratios from the technical ratios used

in the insurance sector were considered together. As a result of the study analysing the financial results for 2019, the financial performance ranking of 19 life and pension companies with 6 criteria was revealed. In this study, the importance weights of the ratios were presented according to the results determined by the Entropy method and comparatively with the assumption that they were of equal importance.

Keywords: Insurance, Financial Analysis, Ratio Analysis, Entropy, Gray Relational Analysis.

Jel Codes: G22, M40, M49, C44.

1. GİRİŞ

Sigortacılık sektörü tasarruf birikimi ve risk transferi mekanizması sağlama fonksiyonunun yanı sıra aynı zamanda ekonomik birimlerdeki fazla fonların fon açığı olan birimlere uygun bir şekilde yönlendirilmesine yardımcı olarak bir ekonomideki yatırım faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır. Bunu yapmak için, endüstrinin mali açıdan sorunlarının çözüme kavuşmuş, operasyonel olarak sağlam ve yeterli sermaye tabanına ve risk yönetim sistemine sahip olması gerekmektedir (Ansari ve Fola, 2014).

Sigortacılık sektöründe yaşanan gelişmeler ve özellikle de dijitalleşme sektördeki faaliyetlerin yapısını da etkilemekte ve bu durumun sonucu da finansal performanslara yansımaktadır. Satış operasyonlarından dağıtım kanallarına değer zincirinin tüm aşamalarında yaşanan gelişmelerin sonucunda maliyetleri düşürmek, verimliliği artırmak, daha fazla prim geliri elde etmek mümkün hale gelmektedir (EY, 2020). Robotik uygulamalar ve diğer dijitalleşme uygulamaları, maliyet azaltma ve verimlilik açısından önemli faydalar sağlayan sigortacılık sektörü tarafından dikkate alınmaktadır (Lamberton, Brigo ve Hoy, 2017).

Sigorta işletmelerinin faaliyetlerinin doğası gereği diğer işletmelerden farklı uygulamaların bulunması, sektöre özgü tekdüze mali raporlama formasyonunu ortaya çıkarmıştır. Bu durum sigorta işletmelerinin mali raporlarını ve finansal analizi diğer işletmelerden önemli ölçüde farklılaştırmaktadır. Bu farklılık aynı zamanda mali raporların analizinde de farklılıklara neden olmaktadır. Sigorta işletmelerine mali tabloları ve sektöre özgü mali oranlar kamuya açık biçimde üyesi olarak faaliyette buldukları Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği (TSB) aracılığıyla kamuya sunulmaktadır (TSB, 2020). Sigorta şirketleri hakkında mali tablolar ve sektöre özgü oranlar üzerinden sigorta şirketleri pazardaki kendi konumunu, rakipleri hakkındaki durumu, sektör hakkındaki mali gelişmeleri takip edebilme imkânına sahiptir.

Sigorta işletmeleri performanslarını sektördeki diğer firmalarla karşılaştırmak ve bu sayede iyileştirilmesi gereken operasyonları belirlemek için kıyaslama tekniklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Maliyetleri düşürme, gelirlerin artırılması, verimlilik odaklılık, teknoloji ve risk yönetimi adımlarının her aşamasında mali analizler temel alınmaktadır. Ancak tek bir mali oran ve sadece kendi işletmesinin sonuçları bu analizlerin sonuçlarında bir kısıtlılık yaratmaktadır. Bu bağlamda sektörden elde edilen diğer sonuçların da dahil edildiği aynı zamanda ilgili oranların birlikte değerlendirildiği yöntemler analizi daha etkin hale getirmektedir (Cummins, 1999).

Sigorta şirketlerinin finansal analizi, sigorta şirketinin yüklenim ve yatırım faaliyetlerine ilişkin karar verme sürecinde aktörler tarafından kullanılan önemli bir araçtır. Sigorta şirketlerinin finansal performansı aynı zamanda makroekonomik bağlamda da büyük öneme sahiptir. Sigorta sektörü, finansal sistemin ekonomik büyümeyi ve istikrarı teşvik eden bileşenlerinden biridir. Sigorta şirketlerinin finansal performansı, hem şirketin belirli özellikleriyle temsil edilen iç faktörler hem de bağımlı kurumlar ve makroekonomik çevre

ile ilgili dış faktörler tarafından belirlenen mikro ve makroekonomik düzeyde analiz edilebilir (Burca ve Batrinca, 2014).

Finansal performans diğer işletmelerde de olduğu gibi sigorta işletmelerinde de, stratejik etkinlik ile operasyonel verimlilik arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Firmanın finansal performansı ise brüt kâr marjı oranı, varlık getirisi ve özkaynak getirisi gibi diğer bazı farklı yollarla ölçülebilir. Firmanın finansal performansı araştırmacıların, finans uzmanlarının ve diğer şirketlerin yönetiminin dikkatini çekmesi açısından çok önemlidir. Çoğu zaman başarı kriteri olarak firmanın kârlılığıyla ilgili oranlara odaklanılmaktadır (Malik, 2011; Batool ve Sahi, 2016).

Ülkemizde sigortacılık mevzuatı gereği sigortacılık faaliyetleri hayat ve hayat dışı olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Şirketlerin sermaye yeterliliği sonuçlarına göre mevcut özsermaye tutarı hem hayat dışı hem hayat / emeklilik şirketlerinde gerekli öz sermaye tutarının üzerindedir (HMB, 2019).

Tablo 1: Sigortacılık Sektörüne Ait Bilgiler (2015-2019)

	2015	2016	2017	2018	2019
Şirket Sayısı	60	61	62	62	63
Hayat Dışı	36	37	38	38	38
Hayat	4	4	4	5	5
Emeklilik	19	18	18	17	17
Reasürans	1	2	2	2	3
Personel Sayısı	19.311	19.511	19.883	20.097	19.062
Hayat Dışı	10.196	10.464	10.692	11.078	10.600
Hayat	453	462	584	682	626
Emeklilik	8.451	8.359	8.369	8.099	7.591
Reasürans	211	226	238	238	245

Kaynak: (HMB, 2019)

Sigortacılık ve bireysel emeklilik sektörü varlık toplamı 2019 yılında %32,6 oranında artarak 236,6 milyar TL'ye yükselmiştir. Emeklilik fonlarının etkisiyle hayat/emeklilik şirketlerinin sektördeki payları %60'ın üzerinde gerçekleşmektedir. Söz konusu şirketlerin sektör toplam varlığı içindeki payı 2015 yılında %62,8 iken, bireysel emeklilik faaliyetindeki son yıllardaki hızlı artış sayesinde 2019 yılı sonunda %65,3'e yükselmiştir. Aynı tarih itibarıyla sektör varlık toplamının %32,6'sı hayat dışı sigorta şirketlerine, kalan %2,1'i ise reasürans şirketlerine ait bulunmaktadır. Sektörün vergi öncesi toplam dönem kârı bir önceki yıla göre yaklaşık %47,0 oranında artarak 2019 yılında 10,6 milyar TL'ye yükselmiştir. Vergi sonrası kâr ise 2018 yılında 5,7 milyar TL iken, 2019 yılında %38,2 oranında artarak 7,9 milyar TL'ye yükselmiştir. 2019 yılında hayat dışı sigorta şirketleri 3,9 milyar TL vergi sonrası kâr ederken, hayat / emeklilik şirketleri 3,6 milyar TL kâr elde etmişlerdir. Toplam prim üretimindeki artış hızı 2019 yılında hem hayat dışı şirketlerde hem de hayat / emeklilik şirketlerinde artış göstermiştir. Hayat dışı şirketlerde prim üretimi 2018 yılında yaklaşık %20 oranında artarken 2019 yılında artış oranı %22'ye yükselmiştir. Hayat dışı şirketler için hasar oranı 2003 yılından itibaren %63-%80 aralığında seyrederken 2018 yılında %85'e yükselmiş, 2019 yılında %76 seviyelerine düşmüştür (HMB, 2019).

OECD raporuna göre 2019 yılında, özellikle hayat dışı sigorta sektöründe primler yükselmeye devam etmiştir. 2019 yılı ön verileri, 2019 yılında yazılan brüt primlerin, özellikle hayat dışı sektör olmak üzere birçok ülkede yükseldiğini ve son yıllarda gözlenen küresel büyümenin devam ettiğini göstermektedir. Raporlama yapan ülke verilerine göre yalnızca Birleşik Krallık'ta, hem hayat hem de hayat dışı sektörlerde primlerde düşüş

yaşanmıştır. Hayat ve hayat dışı sektörlerdeki trendler 2019'da ülkeler arasında büyük farklılıklar gösterirken hayat primi değişim oranı Litvanya'da -% 29'dan Türkiye'de% 42,2'ye kadar değişiklik göstermiştir. Hayat dışı sektörde en hızlı büyüme% 173,4'lük artışla Lüksemburg'da kaydedilirken, en büyük düşüş (-% 23,6) Birleşik Krallık'ta kaydedilmiştir (OECD, 2020). Yukarıda verilen bilgiler ışığında, bu çalışmada; finansal performans değerlemesinde birden fazla oranın analizde birlikte kullanılması ile hayat ve emeklilik şirketlerinin sektörel karşılaştırılması yapılması amaçlanmıştır. Hayat ve emeklilik şirketlerinin 2019 verileri esas alınarak sektöre özgü finansal oranlarla hem Entropi yöntemi ile ulaşılan sonuçlara göre önem ağırlıkları belirlenmesi hem de eşit önemde oldukları varsayımı ile karşılaştırmalı olarak analiz yapılması çalışmanın özgün değerine katkı sağlamaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Peker ve Baki (2011) çalışmalarında sigorta sektöründeki üç şirketin finansal performanslarını sıralamayı amaçlamışlardır. Şirketlerin performans ölçümü GİA yöntemi kullanılmış olup, ilgili finansal oranlar; likidite, kârlılık ve kaldıraç oranlarıdır. Finansal oranların ağırlığı eşit önemde kabul edilmiştir. Sonuç olarak ise, finansal performans ile likidite oranları arasında pozitif bir ilişki olduğu, başka bir ifade ile; yüksek likidite oranlarına sahip olan şirketlerin finansal performansının da yüksek olabileceği saptanmıştır.

Elitaş, Eleren, Yıldız ve Doğan (2012) çalışmalarında 2010 ve 2011 yılları arasında İMKB'de işlem gören sigorta şirketinin performanslarını değerlendirmişlerdir. Çalışmada GİA kullanılmış olup, analize on finansal oran dahil edilmiştir. Sonuç olarak, ilk sırada Aksigorta yer aldığı saptanmıştır. Ayrıca finansal performans belirlemede likidite oranlarının önemi belirtilmiştir.

Kula, Kandemir ve Baykut (2016) çalışmalarında Borsa İstanbul'da işlem gören yedi sigorta şirketiyle bir bireysel emeklilik şirketinin finansal performanslarını incelemişlerdir. Çalışmada yer alan bireysel emeklilik şirketi Anadolu Hayat Emeklilik Şirketi'dir. Çalışma amacı doğrultusunda, 2013 yılı verileri ile GİA yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak ise, kârlılık oranları ve likidite oranı olan cari oranın düşük olmasının şirket performanslarına da yansdığı tespit edilmiştir.

Akgül (2019) çalışmasında, Borsa İstanbul'da işlem gören sigorta şirketlerine performans analiz yapmıştır. Çalışmada şirketlerin finansal oranları kullanılmış ve GİA yöntemi tercih edilmiştir. Seçilen finansal oranlarla analiz sonucunda, AVIVASA Emeklilik ve Hayat A. Ş en iyi performans gösteren şirket olarak ilk sırada olup, Güneş Sigorta AŞ ise en kötü performans gösteren şirket olarak son sıradadır.

Ünal Aydın (2019) çalışmasıyla BIST'te faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin bütünleşik Entropi ve EDAS yöntemleri ile finansal performansını değerlendirmeyi amaçlamıştır. Bu amaç kapsamında şirketlerin finansal tablolarından yararlanarak sekiz kriter ile hesaplamalar yapılmıştır. Kriter ağırlıkları Entropi yöntemi ile belirlenmiş olup, EDAS yöntemiyle şirketlerin performansları sıralanmıştır. Entropi yöntemiyle vergi öncesi kârın alınan brüt prime oranı en yüksek kriter ağırlığı olarak tespit edilmiştir. Ayrıca şirketlerin 2017 yılındaki performans sıralamasında en yüksek performans Anadolu Hayat Emeklilik en düşük performans da Ray Sigorta'nın sahip olduğu tespit edilmiştir.

Altan ve Yıldırım (2019) çalışmalarında, 2012 ve 2016 yılları arasında sigorta şirketlerinin finansal performanslarını değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada, Entropi Ağırlıklılandırma TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucu olarak, hayat dışı sigorta şirketinin finansal performansının en yüksek olduğu yıl 2016, en düşük olduğu yıl ise 2012

olduğu tespit edilmiştir. Hayat/emeklilik sigorta şirketlerine bakıldığında ise; finansal performansın en yüksek olduğu yıl 2016, en düşük olduğu yıl 2013'tür.

Demir, Bircan ve Dündar (2020) çalışmalarında, Emeklilik Gözetim Merkezi, Hazine Müsteşarlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu ile gözetim ve denetimi olan on sekiz bireysel emeklilik sigorta şirketinin performanslarını sıralamayı amaçlamışlardır. Araştırma kapsamında GİA yöntemi tercih edilmiştir. Sonuç olarak, on sekiz sigorta şirketinden Anadolu Hayat ve Emeklilik şirketinin performansı ile ilk sırada yer aldığı ve Aegon Emeklilik ve Hayat şirketinin ise son sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

Ecer, Genç ve Dinçer (2020) yaptıkları çalışmayla Türkiye'de faaliyette bulunan on yedi bireysel emeklilik şirketinin performansını belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışmada 2018 yılı verileri kullanılmış olup, veriler Entropi ve COPRAS yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışma kriterleri, katılımcı sayısı, teknik gider, devlet katkısı fon tutarı, katılımcıların fon tutarı ve katkı payı tutarı olarak belirlenmiştir. Entropi yöntemine göre derecesi en yüksek kriter katılımcı fon tutarı olarak tespit edilmiştir. Ayrıca 2018 yılında aktif olan sigorta şirketleri A1,A2....A17 şeklinde değerlendirilmiştir. Şirket performanslarına bakıldığında ise, A4 şirketinin en yüksek A17 şirketinin en düşük performansa sahip olduğu saptanmıştır.

Perçin ve Sönmez (2018) yaptıkları çalışmayla, Borsa İstanbul'da işlem gören Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi, Güneş Sigorta, Ak Sigorta, Anadolu Hayat Emeklilik ve Avivasa Emeklilik/Hayat Anonim Şirketlerinin finansal performanslarını değerlendirmişlerdir. Araştırma kapsamında sigorta şirketleri Entropi ağırlıklı TOPSİS yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, en yüksek finansal performansa sahip sigorta şirketi Ak Sigorta olarak tespit edilmiştir.

Çok kriterli karar verme yöntemleri kapsamında sigortacılık sektörünü ele alan birçok çalışma yapılmış olup son yıllarda yapılan çalışmaların bazıları Tablo 2'de özetlenmiştir. Çalışmaların önemli bir kısmının sigorta şirketlerinin performans değerlendirmelerini konu edindiği görülmektedir.

Tablo 2: Sigortacılık Sektöründe ÇKKV Yöntemlerinin Kullanıldığı Çalışmalardan Örnekler

Konu	Yöntem	Yazar	Yıl
Tahran Borsası'nda işlem gören sigorta şirketlerinin derecelendirmesi	PROMETHEE II Yöntemi	S. Khodamoradi, A. Safari, R. Rahimi.	2016
BİST'e kayıtlı altı sigorta firmasının performansının belirlenmesi	Ağırlıklandırılmış Hedef Programlama ve Aralık VIKOR Yöntemi	S. Çakır	2016
Türk Sigorta Sektöründe hayat dışı sigorta şirketlerinin performansının değerlendirmesi	PROMETHEE Yöntemi	S. Bülbül Ergün, A. Köse	2016
İş ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayan sigorta şirketinin belirlenmesi	QUALIFLEX ve ORESTE Yöntemleri	A.Tuş Işık	2016
Bireysel emeklilik şirketlerinin performansları için sektör bazlı bir araştırma yapılması	TOPSİS Yöntemi	B. Gurol, M. Imam	2018
Sigortacılık sektöründe ki şirketlerin performanslarının değerlendirmesi	Bulanık AHP ve VIKOR Yöntemi	Z. G. Göktolga, E. Karakiş	2018
BİST'te işlem gören sigorta şirketlerinin performansının değerlendirmesi	Referans İdeal Metodu (RİM)	N. Tayyar, K.Yapa, M.Durmuş, İ.Akbulut	2018
BİST'da işlem gören sigorta şirketlerinin performanslarının sıralanması	TOPSİS Yöntemi	M. Acar	2019

Konu	Yöntem	Yazar	Yıl
Türkiye’de faaliyette bulunan hayat/emeklilik şirketlerinin sektörel olarak performansının belirlenmesi	CRITIC ve TOPSIS Yöntemi	Y. Aydın	2019
Türkiye’de faaliyet gösteren hayat dışı sigorta şirketlerinin genel performansının değerlendirilmesi	CRITIC Tabanlı TOPSIS ve MULTIMOORA Yöntemi	Ö. Işık	2019

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE UYGULAMA

Araştırma, 2019 yılında Türkiye’de hayat ve emeklilik branşında faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin performansını değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. “Bu çalışma, kapsamı gereği etik kurul onayı gerektirmemektedir.” Kullanılan analiz yöntemi çok kriterli karar verme yöntemlerinden GİA yöntemidir. TSB’nin 2019 verileriyle analiz gerçekleştirilmiştir. Sektörde faaliyet gösteren iki şirketin zarar etmesi sebebiyle bu şirketler analiz kapsamına alınmamış analiz on dokuz sigorta şirketi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada TSB’nin internet sitesinde yayınlanan ve Karaca ve Kılıçarslan’ın (2019) çalışmasında da yer verilen sektöre özgü teknik oranlar kriter olarak seçilmiştir. Analizde ilk olarak tüm kriterler eşit önem düzeyiyle ve GİA yöntemiyle hesaplanmış ve finansal performans sıralaması yapılmıştır. Daha sonra ise, Entropi yöntemiyle kriterlere ağırlık ataması yapılarak şirketler GİA yöntemi ile tekrar sıralanmıştır. Aşağıda araştırma kapsamında yer alan şirketler (Tablo 3) ve araştırmada kullanılan finansal oranlar (Tablo 4) gösterilmektedir.

Tablo 3: Araştırma Kapsamında Yer Alan Şirketler

İşlem Kodu	Şirketler
F1	BNP Paribas Cardif Hayat Sigorta AŞ
F2	Mapfre Yaşam Sigorta AŞ
F3	Aegon Emeklilik ve Hayat AŞ
F4	Allianz Hayat ve Emeklilik AŞ
F5	Allianz Yaşam ve Emeklilik AŞ
F6	Anadolu Hayat Emeklilik AŞ
F7	Bereket Emeklilik ve Hayat AŞ
F8	AvivaSA Emeklilik ve Hayat AŞ
F9	Axa Hayat ve Emeklilik AŞ
F10	BNP Paribas Cardif Emeklilik AŞ
F11	Cigna Finans Emeklilik ve Hayat AŞ
F12	Fiba Emeklilik ve Hayat AŞ
F13	Garanti Emeklilik ve Hayat AŞ
F14	Groupama Hayat AŞ
F15	Halk Hayat ve Emeklilik AŞ
F16	Katılım Emeklilik ve Hayat AŞ
F17	Metlife Emeklilik ve Hayat AŞ
F18	Vakıf Emeklilik ve Hayat AŞ
F19	Ziraat Hayat ve Emeklilik AŞ

Tablo 4: Araştırmada Kullanılan Finansal Oranlar

Finansal Oranlar	Sembolü	Amaç
Bileşik Rasyo	K1	Minimum
Faaliyet Gideri/Brüt Yazılan Primler	K2	Minimum
Devredilen Prim Oranı=Reasürare Devredilen Primler/Brüt yazılan primler	K3	Minimum
Net Dönem Kârı veya Zararı/Özsermaye	K4	Maksimum
Brüt Yazılan Primler/Toplam Aktif	K5	Maksimum
Özsermaye/Toplam Aktif	K6	Maksimum

Sigortacılık sektörüne özgü seçilen mali oranlardan Bileşik Rasyo(K1); hasar prim oranı ve masraf oranının bileşiminden oluşmaktadır ve alınan prim gelirlerine karşılık ne kadarlık bir gidere katlanıldığını ifade etmekte olup düşük olması istenen bir orandır. Benzer şekilde faaliyet giderlerinin alınan primlere oranı (K2) da daha az giderle daha fazla prim geliri elde edilebilmesi amacıyla sektör ortalamasından düşük olması istenen bir orandır. Devredilen prim oranında(K3) brüt yazılan primlere oranla ne kadarlık bir kısmın reasürare devredildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Araştırmada finansal performans odaklı bir perspektifle bu oranın reasürare devredilen primleri temsil etmesinden hareketle minimum olması istenen bir oran olarak değerlendirme kriterlerine dahil edilmiştir. Özsermaye kârlılığı olarak da ifade edilebilecek olan K4 oranında bir birimlik özsermaye karşılığında ne kadarlık net dönem kârı ortaya çıktığını ortaya koymaktır. Bu yüzden oranın yüksek olması istenen bir durumdur. K5 kriteri olarak belirlenen oranı toplam aktif ile ne kadarlık bir prim oluşturulabildiği sonucunu göstermektedir. Sonucun yüksek olması işletmenin bir birim aktif ile daha fazla prim(gelir) oluşturabildiğini göstermektedir. Özsermayenin toplam aktife(pasife) oranı (K6) işletmenin varlıklarının yüzde kaçının özsermaye ile finanse edildiğini göstermektedir. Borçları ödeme gücü değerlendirilmesinde dikkate alındığında bu oranın yüksek olması istenilen bir durumdur.

3.1. Entropi Yöntemi

Entropi, fizik, bilgi teorisi, matematik ve diğer birçok bilim ve mühendislik dallarında uygulandığı için dikkat çekici bir kavramdır. Başlangıçta Rudolph Clausius tarafından 1865'te tanımlanan Entropi, bir sistemin iş yapmak için enerjisinin bulunmamasının termodinamiğinde bir ölçü, aynı zamanda bir düzensizlik ölçüsüdür. Bu kavram, bilgi entropisi kavramı olarak ilk kez Claude E. Shannon (1948) tarafından tanıtılmıştır. Bilgi teorisinde ENTR, rastgele bir değişkenle ilişkili belirsizliğin bir ölçüsüdür (Zhang, Gu, Gu ve Zhang, 2010: 444).

Shannon'ın Entropi yöntemi, çok kriterli karar verme problemlerinde her bir kriter için uygun ağırlığı bulmada oldukça önemli olup, endeksin ağırlığı endeksin önemini ölçmektedir (Andreica, Dobre, Andreica ve Resteanu, 2010: 253-262; Zhang, vd., 2010: 444). Ağırlık iki şekilde belirlenebilmektedir. İlk olarak öznel ağırlık olarak adlandırılan, uzmanların veya bireylerin bilgi ve deneyimleriyle belirlenmektedir. Diğeri ise objektif ağırlık olarak adlandırılan istatistiksel özelliklere ve ölçüm verilerine dayanmaktadır. Entropi'de istatistik özelliklere ve ölçüm verilerine dayanan nesnel bir ağırlık hesaplama yöntemidir (Zhang, vd., 2010: 444).

Entropi yöntemi ile kriter ağırlıkları belirlenen ve farklı konuları ele alan birçok çalışma yapılmış olup son yıllarda yapılan çalışmaların bazıları Tablo 5'te özetlenmiştir. Tablodan da görüleceği üzere son yıllarda yapılan çalışmalar içerisinde finansal performansların değerlendirilmesine ilişkin Entropi yöntemini içeren birçok çalışma mevcuttur.

Tablo 5: Entropi Yöntemini İçeren Çalışmalar

Konu	Yazar	Yıl
Turizm Gelirleri Performans Değerlendirme	M. Karaatlı	2016
AB Ülkeleri Yaşam Kalitesi Değerlendirilmesi	N. Ömürbek, H.Eren, O.Dağ	2017
Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları Finansal Performansları	E. Ayçin	2018
Havayolu İşletmeleri Hizmet Kalitesi	M. Bakır, Ö. Atalık	2018
Personel Seçimi	A. Ulutaş	2019
Bankaların Sürdürülebilirlik Performansları	F. Ecer	2019
Mevduat Bankalarının Finansal Performansları	M. S. Topak, M. Çanakçıoğlu	2019
Mevduat Kuruluşlarının Finansal Sağlık Göstergeleri	H. Selimler, M.M. Karadağ	2019
Bist İmalat İşletmeleri Finansal ve Borsa Performansları	A. Şahin, E. Bilgin Sarı	2019
Ulaşım Sektörü İşletmelerinin Finansal Performansları	Ş. Sakarya, M. Aksu	2020

Entropi yöntemi beş adımdan oluşmaktadır (Özdağoğlu, Yakut ve Bahar, 2017: 346; Karami ve Johansson, 2014: 523-524; Li, Wang, Liu, Xin, Yang ve Gao, 2011: 2087; Wang ve Lee, 2009: 8982; Erol ve Ferrell, 2009: 1197).

Adım 1: İlk olarak X_{ij} alternatif performans değerleri, D ile gösterilen karar matrisi eşitlik (1)'deki gibi oluşturulmuştur. Daha sonra eşitlik (2) ve eşitlik (3) yardımıyla fayda maliyet endekslerine göre normalizasyon yapılır.

$$D = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\max_{ij}}, \quad (i=1, \dots, m; j=1, \dots, n) \quad (2)$$

$$r_{ij} = \frac{\min_{ij}}{x_{ij}}, \quad \min_{ij} \neq 0, \quad (i=1, \dots, m; j=1, \dots, n) \quad (3)$$

Adım 2: Farklı ölçü birimleri ve ölçeklerdeki anormallikleri ortadan kaldırmak normalizasyon işlemi ile P_{ij} hesaplanmaktadır.

$$P_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^m a_{ij}}; \forall_j \quad (4)$$

Eşitlik (4)'de P_{ij} : normalize edilmiş değerleri, i : alternatifleri, j : kriterleri göstermektedir.

Adım 3: Karar matrisini normalleştirdikten sonra Entropi değerleri hesaplanmaktadır.

$$E_j = -k \sum_{i=1}^m [P_{ij} \ln P_{ij}]; \forall_j \quad (5)$$

Buradaki k değeri sabit bir katsayı olarak $k = (\ln(m))^{-1}$ şeklinde tanımlanmakta olup, $0 < E_j < 1$ arasında değer almaktadır.

Adım 4: Eşitlik (6) yardımıyla D_j hesaplanmaktadır.

$$d_j = 1 - E_j; \forall_j \quad (6)$$

Adım 5: Eşitlik (7) yardımıyla j kriterinin önem derecesi olarak ağırlıkları (W_j) hesaplanmaktadır.

$$W_j = \frac{d_j}{\sum_{j=1}^n d_j}; \forall j, \quad (7)$$

3.1.1. Sigorta Şirketlerinin Performanslarının Değerlendirilmesinde Entropi Yöntemiyle Kriter Ağırlıklarının Hesaplanması

Adım 1: Çalışmada kriter ağırlıklarının hesaplanması Entropi yöntemi ile yapılmıştır. Karar matrisinin oluşturulması için belirlenen değerler Tablo 6.'de görülmektedir. Karar matrisinin fayda ve maliyet kriterine göre normalizasyon işlemi eşitlik (2) ve eşitlik (3) yardımıyla yapılmıştır (Tablo 7).

Tablo 6: Karar Matrisi

Minimum K1	Minimum K2	Minimum K3	Maksimum K4	Maksimum K5	Maksimum K6
106	-0,758125721	-0,000105465	0,298367432	1,029191187	0,199806093
122,60	-0,434231107	-0,078875459	0,008063696	0,556803869	0,214484232
137,70	-0,283765259	-0,030887293	0,016875129	0,310750528	0,081955724
145,80	-0,401444531	-0,101135432	0,083506837	0,0262531	0,029513208
81,70	-0,354777905	-0,066750094	0,425553484	0,054801814	0,045499576
103,10	-0,280175313	-0,021842365	0,280711734	0,037517572	0,046938749
65,50	-0,150756421	-0,068074785	0,457742058	0,194403164	0,077710325
114,20	-0,332476056	-0,024346548	0,406677922	0,035231765	0,020013009
280,60	-0,275259334	-0,16925357	0,183168651	0,013900916	0,047347085
85,20	-0,383154946	-0,02208877	0,191515044	0,081252607	0,088984677
80,30	-0,550096524	-0,013416184	0,705482015	0,390991417	0,132562665
102,80	-0,602548671	-0,13633493	0,206804226	0,122371911	0,033535349
74,80	-0,246192828	-0,075500496	0,337999571	0,041668984	0,066908533
97,10	-1,038633791	-0,064831223	0,242982344	0,107475328	0,462147047
69,50	-0,250157861	-0,016720144	0,395007105	0,081636068	0,101963361
89,00	-0,375153442	-0,097128703	0,364613839	0,020276601	0,028802178
73,90	-0,318338249	-0,056189521	0,353260938	0,224431341	0,205313761
79,20	-0,265440934	-0,007056887	0,461116006	0,070728438	0,055756961
77,80	-0,193477942	-0,002561943	0,661696727	0,172949245	0,101689069

Tablo 7: Fayda ve Maliyet Kriterlerinin Hesaplanması

Minimum K1	Minimum K2	Minimum K3	Maksimum K4	Maksimum K5	Maksimum K6
0,619678335	1,370002049	1604,824356	0,422927056	1	0,432343112
0,534257749	2,391891724	2,145833099	0,011430052	0,541011113	0,464103868
0,47567175	3,660186578	5,479715255	0,023919999	0,301936639	0,177336898
0,449245542	2,587241101	1,673533851	0,118368485	0,025508477	0,063861076
0,801713586	2,92756053	2,535630445	0,603209543	0,053247458	0,098452595
0,635305529	3,707085319	7,748866523	0,397900624	0,036453452	0,101566697
1	6,889482936	2,486288708	0,6488359	0,188889263	0,168150647
0,573555166	3,123935611	6,951850819	0,576453988	0,034232478	0,043304417
0,233428368	3,773291816	1	0,259636174	0,013506641	0,10245026
0,768779343	2,710740924	7,662426166	0,27146694	0,07894802	0,192546241
0,815691158	1,888093718	12,61562683	1	0,379901637	0,286840878

Minimum K1	Minimum K2	Minimum K3	Maksimum K4	Maksimum K5	Maksimum K6
0,637159533	1,723734266	1,241454188	0,293138906	0,118901049	0,072564239
0,875668449	4,218781679	2,241754405	0,479104447	0,040487117	0,144777585
0,674562307	1	2,610679901	0,344420323	0,10442698	1
0,942446043	4,151913457	10,12273412	0,559910949	0,079320605	0,220629693
0,735955056	2,768557272	1,742570054	0,516829389	0,019701491	0,062322541
0,886332882	3,262673571	3,012190991	0,500736987	0,218065744	0,444260679
0,827020202	3,91286218	23,9841678	0,653618372	0,068722351	0,120647663
0,841902314	5,368228436	66,06453056	0,937935643	0,168043846	0,220036176
13,32837331* ^T	61,43626316* ^T	1766,14421* ^T	8,619843777* ^T	3,471304362* ^T	4,416195269* ^T

Tablo 7’de (*^T) ile gösterilen değerler toplamı ifade etmektedir.

Adım 2: Karar matrisinin normalize edilmesi eşitlik (4) yardımıyla gerçekleştirilmiştir. Normalize edilmiş değerler Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8: Normalize Edilmiş Karar Matrisi (*P_{ij}* Matrisi)

Minimum K1	Minimum K2	Minimum K3	Maksimum K4	Maksimum K5	Maksimum K6
0,04649317	0,0223	0,90866	0,049064	0,288076	0,097899
0,04008424	0,038933	0,001215	0,001326	0,155852	0,105091
0,03568866	0,059577	0,003103	0,002775	0,086981	0,040156
0,03370595	0,042113	0,000948	0,013732	0,007348	0,014461
0,0601509	0,047652	0,001436	0,069979	0,015339	0,022294
0,04766565	0,06034	0,004387	0,046161	0,010501	0,022999
0,07502791	0,11214	0,001408	0,075272	0,054414	0,038076
0,04303265	0,050848	0,003936	0,066875	0,009862	0,009806
0,01751364	0,061418	0,000566	0,030121	0,003891	0,023199
0,05767991	0,044123	0,004339	0,031493	0,022743	0,0436
0,0611996	0,030733	0,007143	0,116011	0,109441	0,064952
0,04780475	0,028057	0,000703	0,034007	0,034253	0,016431
0,06569957	0,068669	0,001269	0,055582	0,011663	0,032783
0,050611	0,016277	0,001478	0,039957	0,030083	0,226439
0,07070976	0,067581	0,005732	0,064956	0,02285	0,049959
0,05521717	0,045064	0,000987	0,059958	0,005676	0,014112
0,0664997	0,053107	0,001706	0,058091	0,06282	0,100598
0,0620496	0,06369	0,01358	0,075827	0,019797	0,027319
0,06316617	0,087379	0,037406	0,108811	0,048409	0,049825

Adım 3: Her bir kriterin (*P_{ij}*), logaritma değeri alınmış (*lnij*), ve logaritma değerleriyle kriter değerleri çarpılmıştır (Tablo 9).

Tablo 9: *P_{ij}x lnij* Değerinin Hesaplanması

Minimum K1	Minimum K2	Minimum K3	Maksimum K4	Maksimum K5	Maksimum K6
-0,14266	-0,08481	-0,08704	-0,14791	-0,35852	-0,2275
-0,12894	-0,12637	-0,00816	-0,00879	-0,28971	-0,23676
-0,11895	-0,16804	-0,01792	-0,01634	-0,21241	-0,1291
-0,11427	-0,13339	-0,0066	-0,05888	-0,0361	-0,06126
-0,16908	-0,14504	-0,0094	-0,18611	-0,06408	-0,08479
-0,14507	-0,16942	-0,02382	-0,14197	-0,04785	-0,08676
-0,19431	-0,24536	-0,00924	-0,1947	-0,15841	-0,12444
-0,13537	-0,15147	-0,0218	-0,18089	-0,04555	-0,04535
-0,07084	-0,17136	-0,00423	-0,1055	-0,02159	-0,08731

Minimum	Minimum	Minimum	Maksimum	Maksimum	Maksimum
K1	K2	K3	K4	K5	K6
-0,16455	-0,1377	-0,0236	-0,1089	-0,08605	-0,13659
-0,17097	-0,10702	-0,0353	-0,2499	-0,24212	-0,17759
-0,14536	-0,10026	-0,0051	-0,11499	-0,11557	-0,06751
-0,17888	-0,18393	-0,00847	-0,16063	-0,05192	-0,11205
-0,151	-0,06703	-0,00963	-0,12866	-0,1054	-0,33633
-0,18732	-0,18209	-0,02958	-0,17759	-0,08635	-0,14971
-0,15994	-0,13968	-0,00683	-0,16873	-0,02935	-0,06013
-0,18025	-0,15589	-0,01087	-0,16531	-0,17385	-0,23104
-0,17249	-0,17538	-0,05838	-0,19558	-0,07765	-0,09835
-0,17446	-0,21299	-0,12291	-0,24136	-0,14659	-0,14944
-2,90471*	-2,85725*	-0,49888*	-2,75274*	-2,34906*	-2,60199*

Tablo 9'da (*) ile gösterilen değerler toplamı ifade etmektedir.

Entropi (E_j) değerinin hesaplanması eşitlik (5) yardımıyla hesaplanmıştır.

Bu aşamada $K=1/\ln.n$, sabit bir sayı olmak üzere $0 \leq e_j \leq 1$ olmasını sağlar. Bu çalışmada, $n=19$ olduğundan $K=1/\ln19= 0,328459$ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 10: Entropi Değerinin Hesaplanması

E_j	0,954077	0,938487	0,163862	0,904162	0,771571	0,854646
-------	----------	----------	----------	----------	----------	----------

Adım 4: D_j değerleri eşitlik (6) yardımıyla hesaplanmıştır.

Tablo 11: D_j Değerlerinin Hesaplanması

							TOPLAM
D_j	0,045923	0,061513	0,836138	0,095838	0,228429	0,145354	1,413195

Adım 5: Son olarak, eşitlik (7) yardımıyla kriter ağırlıkları hesaplanmaktadır.

Tablo 12: Entropi Kriter Ağırlık Değerleri

							TOPLAM
W_j	0,032496	0,043527	0,591665	0,067817	0,16164	0,102855	1

3.2. Gri İlişkisel Analiz

Deng tarafından 1982'de önerilen gri sistem teorisi; zayıf, yetersiz ve belirsiz olan bilgilerde sorunların çözümünde faydalı bir yöntem olarak kabul edilmiştir. Ayrıca, bu teoriye dayalı olan GİA, belirlenen performans özellikleri arasındaki karmaşık ve karşılıklı ilişkiyi çözmek için etkili birçok kriterli karar verme yöntemi olarak benimsenmiştir (Lu, Chang, Hwang ve Chung, 2009: 3808-3817).

GİA'de siyah hiçbir bilgiye sahip olmamakla birlikte, beyaz tüm bilgilere sahiptir. Gri bir sistem, siyah ve beyaz arasında bir bilgi düzeyine sahip olan bir sistem olarak değerlendirilmektedir. Başka bir ifadeyle, gri bir sistemde bazı bilgiler bilinirken bazı bilgiler ise bilinmemektedir. Bu durum GİA belirli bir sistemdeki bir ana faktör ile diğer tüm faktörler arasındaki belirsiz ilişkileri analiz eden gri sistem teorisinde etkili bir ölçüm yöntemi yapmaktadır (Tosun, 2006: 451-452).

Yukarıda bahsedildiği üzere, belirsizlik durumunda verilerle etkin sonuçlar üretmesi, az sayıda veriye gerçekleştirilmesi, gri ilişki katsayılarının kolay bir şekilde hesaplanması ve veri setinin bir dağılıma uygun gibi bir zorunluluğunun olmaması yönleriyle avantajlı bir yöntemdir (Ayçin, 2018: 603).

GİA yöntemi ile farklı konuları ele alan birçok çalışma yapılmış olup son yıllarda yapılan çalışmaların bazıları Tablo 13’de özetlenmiştir.

Tablo 13: GİA Yöntemini İçeren Çalışmalar

Konu	Yazar	Yıl
Bist Gıda İşletmeleri Finansal Performansları	C. Meydan, B.F. Yıldırım, Ö. Senger	2016
Bist Turizm İşletmeleri Finansal Performansları	O. Karkacier, A.E., Yazgan	2017
Katılım Bankaları Finansal Performansları	A. Gündoğdu	2018
Portföy Yönetim Şirketleri Finansal Performansları	S. Tezergil	2018
Bist Çimento Şirketleri Finansal Performansları	Ö.F. Güleç, A. Özkan	2018
OECD Ülkeleri için Refah Ölçümü	H. Türe	2019
Bankaların Sürdürülebilirlik Performansları	A.Kestane, N. Kurnaz, M.O. Sizer	2019
Bölgelerin ve İllerin Ar-Ge ve Yenilik Performansları	Ö. Belgin, B. Apaydın Avşar	2019
Bist Ulaşım Sektörü Finansal Performansları	N. Ersoy	2020
Makine Seçiminde Alternatiflerin Değerlendirilmesi	B. Gülçiçek Tolun, A. Tümtürk	2020

GİA aşağıdaki adımlar şeklindedir (Lee ve Lin, 2011:2553; Zhai, Khoo ve Zhong, 2009: 7074; Chang ve Lin, 1999: 250).

1.Adım: Karar Matrisinin Oluşturulması: Karar matrisinde m olarak belirtilen alternatif, n olarak belirtilen kriter sayıdır.

i. alternatif, şu şekilde ifade edilebilmektedir; $y_i = (y_{i1}, y_{i2}, \dots, y_{ij}, \dots, y_{in})$

Burada y_{ij} i. alternatifin j. kriterdeki performansını göstermektedir.

2. Adım: Verilerin Normalize Edilmesi: Verilerin normalizasyonu için eşitlik (8), (9) ve (10) kullanılmaktadır. Eşitlik (10) y_j^* değeri istenilip gerekli görülen değere yakın olması için kullanılır.

$$X_{ij} = \frac{y_{ij} - \text{Min}\{y_{ij}, i=1,2,\dots,m\}}{\text{Max}\{y_{ij}, i=1,2,\dots,m\} - \text{Min}\{y_{ij}, i=1,2,\dots,m\}} \quad (8)$$

$$X_{ij} = \frac{\text{Max}\{y_{ij}, i=1,2,\dots,m\} - y_{ij}}{\text{Max}\{y_{ij}, i=1,2,\dots,m\} - \text{Min}\{y_{ij}, i=1,2,\dots,m\}} \quad (9)$$

$$X_{ij} = 1 - \frac{|y_{ij} - y_j^*|}{\text{Max}\{\text{Max}\{y_{ij}, i=1,2,\dots,m\} - y_j^*, y_j^* - \text{Min}\{y_{ij}, i=1,2,\dots,m\}\}} \quad (10)$$

$i = 1, 2, \dots, m$

$j = 1, 2, \dots, n$

3. Adım: Gri İlişkisel Katsayı Matrisinin Oluşturulması: X_{ij} 'in x_{0j} 'ye ne kadar yakın olduğunu belirlemek için gri ilişkisel katsayı kullanılmaktadır. Gri ilişkisel katsayısı ne kadar büyükse, x_{ij} ve x_{0j} o kadar yakındır. Gri ilişkisel katsayısı eşitlik (11) yardımı ile hesaplanabilmektedir.

$$\gamma(x_{0j}, x_{ij}) = \frac{\Delta_{\min} + \Delta_{\max}}{\Delta_{ij} + \zeta \Delta_{\max}} \quad (11)$$

$i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n$

$$\Delta_{ij} = |x_{0j} - x_{ij}| \quad (12)$$

$$\Delta_{min} = \text{Min}\{\Delta_{ij}, i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n\}$$

$$\Delta_{max} = \text{Max}\{\Delta_{ij}, i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n\}$$

Buradaki ζ ($0 \leq \zeta \leq 1$) ayırt edici katsayı veya ayırt edilebilirlik indeksi olarak bilinmektedir. ζ ne kadar küçükse, ayırt edilebilirliği o kadar yüksektir. Çoğu durumda, ζ 0,5 değerini almaktadır. Çünkü bu değer genellikle orta düzeyde bir ayırt edici olup, iyi bir kararlılık sunar.

4. Adım: Gri İlişki Derecelerinin Hesaplanması: Kriterlerin eşit öneme sahip olduğu düşünülerek değerlendirme yapılıyorsa, gri ilişkisel derece Eşitlik (13) yardımıyla hesaplanmaktadır. Ancak kriterlere ağırlık atanarak farklı önem derecesinde değerlendirmeler yapılıyorsa Eşitlik (14) yardımıyla hesaplanmaktadır.

$$\Gamma_{oi} = 1/n \sum_{j=1}^n \gamma_{oi}(j) \quad (13)$$

$$\Gamma_{oi} = \sum_{j=1}^m [w(j) \times \gamma_{oi}(j)], \quad \sum_{j=1}^m w(j) = 1 \quad (14)$$

3.2.1. Sigorta Şirketlerinin Performanslarının Değerlendirilmesinde GİA Yönteminin Uygulanması

Adım 1: Karar Matrisinin Oluşturulması: Karar matrisi Tablo 14.'de gösterildiği gibi oluşturulmuştur.

Tablo 14: Karar Matrisinin Oluşturulması

Minimum	Minimum	Minimum	Maksimum	Maksimum	Maksimum
K1	K2	K3	K4	K5	K6
106	-0,758125721	-0,000105465	0,298367432	1,029191187	0,199806093
122,60	-0,434231107	-0,078875459	0,008063696	0,556803869	0,214484232
137,70	-0,283765259	-0,030887293	0,016875129	0,310750528	0,081955724
145,80	-0,401444531	-0,101135432	0,083506837	0,0262531	0,029513208
81,70	-0,354777905	-0,066750094	0,425553484	0,054801814	0,045499576
103,10	-0,280175313	-0,021842365	0,280711734	0,037517572	0,046938749
65,50	-0,150756421	-0,068074785	0,457742058	0,194403164	0,077710325
114,20	-0,332476056	-0,024346548	0,406677922	0,035231765	0,020013009
280,60	-0,275259334	-0,16925357	0,183168651	0,013900916	0,047347085
85,20	-0,383154946	-0,02208877	0,191515044	0,081252607	0,088984677
80,30	-0,550096524	-0,013416184	0,705482015	0,390991417	0,132562665
102,80	-0,602548671	-0,13633493	0,206804226	0,122371911	0,033535349
74,80	-0,246192828	-0,075500496	0,337999571	0,041668984	0,066908533
97,10	-1,038633791	-0,064831223	0,242982344	0,107475328	0,462147047
69,50	-0,250157861	-0,016720144	0,395007105	0,081636068	0,101963361
89,00	-0,375153442	-0,097128703	0,364613839	0,020276601	0,028802178
73,90	-0,318338249	-0,056189521	0,353260938	0,224431341	0,205313761
79,20	-0,265440934	-0,007056887	0,461116006	0,070728438	0,055756961
77,80	-0,193477942	-0,002561943	0,661696727	0,172949245	0,101689069

Adım 2: Karar Matrisinin Normalize Edilmesi: Eşitlik (8) ve eşitlik (9) yardımıyla veriler normalize edilmiştir.

Tablo 15: Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Minimum K1	Minimum K2	Minimum K3	Maksimum K4	Maksimum K5	Maksimum K6
0,8131	0,6841	0,0000	0,4163	1,0000	0,4066
0,7345	0,3193	0,4657	0,0000	0,5347	0,4398
0,6643	0,1498	0,1820	0,0126	0,2924	0,1401
0,6267	0,2823	0,5973	0,1082	0,0122	0,0215
0,9247	0,2298	0,3940	0,5986	0,0403	0,0576
0,8252	0,1458	0,1285	0,3909	0,0233	0,0609
1,0000	0,0000	0,4018	0,6448	0,1778	0,1305
0,7736	0,2047	0,1433	0,5716	0,0210	0,0000
0,0000	0,1402	1,0000	0,2511	0,0000	0,0618
0,9084	0,2617	0,1300	0,2630	0,0663	0,1560
0,9312	0,4498	0,0787	1,0000	0,3714	0,2546
0,8266	0,5088	0,8054	0,2850	0,1068	0,0306
0,9568	0,1075	0,4457	0,4731	0,0273	0,1061
0,8531	1,0000	0,3827	0,3368	0,0922	1,0000
0,9814	0,1120	0,0982	0,5548	0,0667	0,1854
0,8907	0,2527	0,5736	0,5112	0,0063	0,0199
0,9609	0,1887	0,3316	0,4950	0,2074	0,4191
0,9363	0,1292	0,0411	0,6496	0,0560	0,0808
0,9428	0,0481	0,0145	0,9372	0,1567	0,1847

Adım 3: Gri İlişkisel Katsayı Matrisinin Oluşturulması: Önce referans serisi oluşturulmuştur. Literatürde genel olarak referans serisi (1) olarak alınmaktadır. Daha sonra referans sayısı ile sıra değeri arasındaki farklar alınarak katsayı farklılıkları eşitlik (12) yardımıyla hesaplanmıştır. Gri ilişkisel katsayı matrisi’de eşitlik (11) yardımıyla hesaplanmıştır (Tablo 17).

Tablo 16: Mutlak Değer Tablosu

Minimum K1	Minimum K2	Minimum K3	Maksimum K4	Maksimum K5	Maksimum K6
1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000	1,0000
0,1869	0,3159	1,0000	0,5837	0,0000	0,5934
0,2655	0,6807	0,5343	1,0000	0,4653	0,5602
0,3357	0,8502	0,8180	0,9874	0,7076	0,8599
0,3733	0,7177	0,4027	0,8918	0,9878	0,9785
0,0753	0,7702	0,6060	0,4014	0,9597	0,9424
0,1748	0,8542	0,8715	0,6091	0,9767	0,9391
0,0000	1,0000	0,5982	0,3552	0,8222	0,8695
0,2264	0,7953	0,8567	0,4284	0,9790	1,0000
1,0000	0,8598	0,0000	0,7489	1,0000	0,9382
0,0916	0,7383	0,8700	0,7370	0,9337	0,8440
0,0688	0,5502	0,9213	0,0000	0,6286	0,7454
0,1734	0,4912	0,1946	0,7150	0,8932	0,9694
0,0432	0,8925	0,5543	0,5269	0,9727	0,8939
0,1469	0,0000	0,6173	0,6632	0,9078	0,0000
0,0186	0,8880	0,9018	0,4452	0,9333	0,8146
0,1093	0,7473	0,4264	0,4888	0,9937	0,9801
0,0391	0,8113	0,6684	0,5050	0,7926	0,5809
0,0637	0,8708	0,9589	0,3504	0,9440	0,9192
0,0572	0,9519	0,9855	0,0628	0,8433	0,8153

Tablo 17: Gri İlişkisel Katsayı Matrisi

Minimum K1	Minimum K2	Minimum K3	Maksimum K4	Maksimum K5	Maksimum K6
0,7279	0,6128	0,3333	0,4614	1,0000	0,4573
0,6532	0,4235	0,4834	0,3333	0,5180	0,4716
0,5983	0,3703	0,3794	0,3362	0,4140	0,3677
0,5725	0,4106	0,5539	0,3592	0,3361	0,3382
0,8691	0,3936	0,4521	0,5547	0,3425	0,3467
0,7410	0,3692	0,3646	0,4508	0,3386	0,3474
1,0000	0,3333	0,4553	0,5846	0,3782	0,3651
0,6883	0,3860	0,3685	0,5385	0,3381	0,3333
0,3333	0,3677	1,0000	0,4003	0,3333	0,3477
0,8452	0,4038	0,3650	0,4042	0,3488	0,3720
0,8790	0,4761	0,3518	1,0000	0,4430	0,4015
0,7425	0,5045	0,7198	0,4115	0,3589	0,3403
0,9204	0,3591	0,4743	0,4869	0,3395	0,3587
0,7729	1,0000	0,4475	0,4299	0,3552	1,0000
0,9641	0,3602	0,3567	0,5290	0,3488	0,3803
0,8207	0,4009	0,5397	0,5057	0,3347	0,3378
0,9276	0,3813	0,4279	0,4975	0,3868	0,4626
0,8870	0,3647	0,3427	0,5880	0,3463	0,3523
0,8974	0,3444	0,3366	0,8884	0,3722	0,3802

Adım 5: Gri İlişkisel Derecelerinin Hesaplanması: Eşitlik (13) yardımıyla gri ilişkisel derecelerinin hesaplanması yapılmıştır.

Tablo 18: Gri İlişki Derecesi

İşlem Kodu	GİD	Sıralama
F1	0,59878691	2
F2	0,48050587	12
F3	0,41098022	19
F4	0,42841998	18
F5	0,49311656	8
F6	0,43526507	17
F7	0,51942142	5
F8	0,44213396	16
F9	0,46373027	14
F10	0,45648888	15
F11	0,59190102	3
F12	0,51290940	7
F13	0,48980874	11
F14	0,66756936	1
F15	0,48987185	10
F16	0,48991825	9
F17	0,51394542	6
F18	0,48016981	13
F19	0,53652380	4

Tablo 18’de tüm kriterler eşit öneme sahip olduğu kabul edilmiş ve GİA yöntemiyle hesaplama yapıp sıralanmıştır. Bu sıralamada performansı diğer şirketlere göre yüksek çıkan şirket F14 kodlu Groupama Hayat AŞ; düşük çıkan şirket ise, F3 kodlu Aegon Emeklilik ve Hayat AŞ’dir.

Tablo 17’de yer alan Gri İlişkisel Katsayı Tablosuna Tablo 12’de Entropi yöntemiyle hesaplanan ağırlıklar eklenmiştir (Tablo 19).

Tablo 19: Ağırlıklı Gri İlişkisel Derecelerinin Hesaplanması

Minimum K1	Minimum K2	Minimum K3	Maksimum K4	Maksimum K5	Maksimum K6
0,0325* ^w	0,04353* ^w	0,59167* ^w	0,06782* ^w	0,16164* ^w	0,10285* ^w
0,7279	0,6128	0,3333	0,4614	1,0000	0,4573
0,6532	0,4235	0,4834	0,3333	0,5180	0,4716
0,5983	0,3703	0,3794	0,3362	0,4140	0,3677
0,5725	0,4106	0,5539	0,3592	0,3361	0,3382
0,8691	0,3936	0,4521	0,5547	0,3425	0,3467
0,7410	0,3692	0,3646	0,4508	0,3386	0,3474
1,0000	0,3333	0,4553	0,5846	0,3782	0,3651
0,6883	0,3860	0,3685	0,5385	0,3381	0,3333
0,3333	0,3677	1,0000	0,4003	0,3333	0,3477
0,8452	0,4038	0,3650	0,4042	0,3488	0,3720
0,8790	0,4761	0,3518	1,0000	0,4430	0,4015
0,7425	0,5045	0,7198	0,4115	0,3589	0,3403
0,9204	0,3591	0,4743	0,4869	0,3395	0,3587
0,7729	1,0000	0,4475	0,4299	0,3552	1,0000
0,9641	0,3602	0,3567	0,5290	0,3488	0,3803
0,8207	0,4009	0,5397	0,5057	0,3347	0,3378
0,9276	0,3813	0,4279	0,4975	0,3868	0,4626
0,8870	0,3647	0,3427	0,5880	0,3463	0,3523
0,8974	0,3444	0,3366	0,8884	0,3722	0,3802

Tablo 19’da (*^w) ile gösterilen değerler Tablo 12’de kriterler için hesaplanan ağırlık değerleridir.

Eşitlik (14) yardımıyla ağırlıklı gri ilişkisel katsayıları hesaplanmıştır. Gri İlişkisel Derecelerinin hesaplanmış hali ve sıralaması Tablo 20’de gösterilmiştir.

Tablo 20: Ağırlıklı Gri İlişkisel Derecelerinin Hesaplanması

İşlem Kodu	GİD	Sıralama
F1	0,487501	4
F2	0,480515	6
F3	0,387581	15
F4	0,477678	7
F5	0,441513	11
F6	0,376911	19
F7	0,454726	8
F8	0,382654	17
F9	0,735292	1
F10	0,383059	16
F11	0,438162	12
F12	0,592897	2
F13	0,450964	9
F14	0,522842	3
F15	0,389432	14
F16	0,486588	5
F17	0,443762	10
F18	0,379556	18
F19	0,402831	13

Tablo 20’de Entropi yöntemiyle kriterlere ağırlık ataması yapılarak şirketler GİA yöntemi ile tekrar sıralanmıştır. Bu sıralamada performansı diğer şirketlere göre yüksek çıkan şirket F9 kodlu Axa Hayat ve Emeklilik AŞ; düşük çıkan şirket ise, F6 kodlu Anadolu Hayat Emeklilik AŞ’dir.

SONUÇ

Sigortacılık sektörü gelişmiş ve gelişen ekonomiler içerisinde önemli fon büyüklüklerine sahip bir finansal sektördür. Yerine getirdiği hayati fonksiyonlar ile finans sistemini ve reel ekonomiyi de etkileyecek bir mekanizmadır. Bu durumun sonucu olarak sigortacılık sektörü ile ilgili otoriteler ve düzenleyiciler sürekli sektörün konumunun güçlenmesi adına adım atmaktadırlar. Mali sorunların bertaraf edilmesi, operasyonel olarak sağlam, yeterli sermaye gücüne ve risk yönetim becerilerine sahip olan sigorta işletmeleri ile bu sektörün konumu daha da güçlenmektedir. Dünyadaki gelişmelerle benzer biçimde Türkiye’de de sigortacılık sektöründe varlık büyümesi ve prim üretimindeki gelişmeler dikkat çekicidir. Hayat dışı branşlar ile hayat ve emeklilik kuruluşları farklı tüzel kişiliklerle faaliyet göstermekte olduğu için sigortacılık sektöründe hayat ve emeklilik şirketlerinin varlık büyüklüğü emeklilik şirketlerinin gösterdiği gelişmeyle birlikte daha yüksektir. Bu nedenle araştırmada hayat ve emeklilik şirketleri kapsama alınmıştır.

Sigortacılık sektörü ile ilgili yapılacak oran analizlerinde diğer mali sektör işletmelerinde de olduğu gibi standart oranların kullanılması yerine sektörün mali raporlama sonuçlarına özgü oranların kullanılması tercih edilmektedir. TSB tarafından yayımlanan mali raporlarda ve oranlarda sektöre özgü teknik oranlara yer verilmektedir. Araştırmanın amaçlarına uygun biçimde ve çalışmanın kısıtları çerçevesinde 2019 yılına ait Bileşik Rasyo, Faaliyet Gideri/Brüt Yazılan Primler, Devredilen Prim Oranı, Net Dönem Kârı veya Zararı/Özsermaye, Brüt Yazılan Primler/Toplam Aktif ve Özsermaye/Toplam Aktif oranları çalışmaya değerlendirme kriteri olarak dahil edilmiştir.

Finansal analizde kullanılan oranların tek başına değerlendirilmesi ve tek bir işletme sonuçları ile ele alınması analizi kısıtlı hale getirmektedir. Bu kapsamda sigorta işletmelerinin mali durumlarını sektördeki diğer işletmelerle ve birçok oranla birlikte karşılaştırmalı olarak değerlendirebilmeleri için analizin çok kriterli karar verme tekniklerinden Entropi ve GİA ile birlikte değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre hayat ve emeklilik sigortacılığı faaliyetinde bulunan işletmelerin 2019 yılına ait finansal performansları mali ve teknik oranlar ve Entropi temelli GİA tekniği kullanılarak ortaya konulmuştur. Burada mali oranların önem düzeyleri eşit ağırlıklı olarak ve Entropi yöntemi ile belirlenen ağırlıklara göre ayrı ayrı analiz edilmiştir. Araştırmanın bu yönü literatürdeki çalışmalardan farklı bir sonuç da ortaya koymaktadır. Buradan hareketle analistlerin ve araştırmacıların araştırmaya dahil ettikleri kriterlerin önem düzeylerini amaçları doğrultusunda farklılaştırdıklarında elde edecekleri sonuçların farklılık gösterdiği de ortaya konulmuştur. Örneğin kriter ağırlıklarının farklılaşmasına göre sıralama sonucunda birinci olan şirketin üçüncü sırada yer aldığı ve sıralamada önemli değişikliklerin olduğu görülmektedir. Sigorta işletmelerinin sektördeki konumunu daha iyi belirleyebilmeleri adına ortaya çıkan sonuçlar büyük önem arz etmektedir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus çıkan sonuçların kapsadığı dönem ve dahil edilen kriterlere bağlı olarak değışkenlik gösterebileceğidir. Çalışmada bir firmanın finansal sonuçlarını tek başına değerlendirilmek yerine çok sayıda kriterle (mali oranla) diğer işletmelerin sonuçlarıyla birlikte bir değerlendirme yapılmıştır. Tek bir işletmenin finansal sonuçları değerlendirilmesi durumunda önceki hesap dönemlerinin analizde kullanılması gerekli iken sektöre ait yapılan bu analizde cari dönem sonuçlarının analizi yeterli olmaktadır. Araştırmada ulaşılan temel sonuç firmaların

finansal performanslarını karşılaştırılması ve ÇKKV tekniklerinin finansal analize entegre olarak kullanılabilmesinin ortaya koyulmasıdır.

Sonraki çalışmalarda farklı finansal ve/veya finansal olmayan göstergelerle ve farklı önem dereceleri kullanılarak araştırmanın geliştirilmesi mümkündür. Ayrıca oran analizinin kullanılacağı diğer sektörlerle ilgili çalışmalarda ve analizlerde çok kriterli karar verme tekniklerinin entegre olarak düşünülmesi ve araştırmadaki bu örneğin diğer çalışmalara emsal olması muhtemeldir.

KAYNAKÇA

1. ACAR, M. (2019). “Finansal Performansın Belirlenmesinde ve Sıralanmasında TOPSİS Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Kullanılması: BIST Sigorta Şirketleri Uygulaması”, *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11(21), 136-162.
2. AKGÜL, Y. (2019). “Borsa İstanbul’da İşlem Gören Sigorta Şirketlerinin Finansal Değerlerinin Gri İlişkisel Analizi”, *Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi*, 3(1), 1-9.
3. ALTAN M. İ. ve Yıldırım, M. (2019). “Sigorta Sektörünün Finansal Performansının Entropi Ağırlıklılandırılmalı TOPSİS Yöntemiyle Analizi ve Değerlendirilmesi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 345-358.
4. ANDREICA, M. E., Dobre, I., Andreica, M. ve Resteanu, C. (2010). A New Portfolio Selection Method Based on Interval Data. *Studies in Informatics and Control*, 19, 253-262.
5. ANSARI, V. A. ve Fola, W. (2014). “Financial soundness and performance of life insurance companies in India”, *International Journal of Research*, 1(8), 224-254.
6. AYÇİN, E. (2018). “BIST Menkul Kıymet Yatırım Ortaklıkları Endeksinde (XYORT) Yer Alan İşletmelerin Finansal Performanslarının Entropi Ve Gri İlişkisel Analiz Bütünleşik Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(2), 595-622.
7. AYDIN, Y. (2019). “Türkiye’de Hayat/Emeklilik Sigorta Sektörünün Finansal Performans Analizi”, *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 107-118.
8. BAKIR, M. ve Atalık, Ö. (2018). “Entropi ve Aras yöntemleriyle havayolu işletmelerinde hizmet kalitesinin değerlendirilmesi”, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 617-638.
9. BATOOL, A. ve Sahi, C. A. (2019). “Determinants of Financial Performance of Insurance Companies of USA and UK during Global Financial Crisis (2007-2016)”, *International Journal of Economics and Business Administration*, 5(1), 23-33.
10. BELGİN, Ö. ve Apaydın Avşar, B. (2019). “Türkiye’de bölgeler ve iller düzeyinde Ar-Ge ve yenilik performansının gri ilişkisel analiz yöntemi ile ölçülmesi”, *Verimlilik Dergisi*, 2, 27-48.
11. BURCA, A. M., ve Batrinca, G. (2014). “The Determinants of Financial Performance in the Romanian Insurance Market”, *International Journal of Academic Research in Accounting Finance and Management Sciences*, 4(1), 299-308.

12. BÜLBÜL Ergün, S. ve Köse, A. (2016). “Türk Sigorta Sektörünün Promethee Yöntemi İle Finansal Performans Analizi”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 38(1), 187-210.
13. CHANG, T. C., Lin, S. J. (1999). “Grey Relation Analysis of Carbon Dioxide Emissions From Industrial Production and Energy Uses In Taiwan”, *Journal of Environmental Management*, 56(4), 247-257.
14. CUMMINS, J. D. (1999). *Efficiency in the US life insurance industry: Are insurers minimizing costs and maximizing revenues?*, *Changes in the life insurance industry: Efficiency, technology and risk management*, Springer, Boston, MA, 75-115.
15. ÇAKIR, S. (2016). “Türk Sigortacılık Sektöründe Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri (ÇKKV) ile Performans Ölçümü: BİST Uygulaması”, *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(1), 127-147.
16. DEMİR, G., Bircan, H. ve DüNDAR, S. (2020). “Bireysel Emeklilik Sistemindeki Şirketlerin Performanslarının Gri İlişkisel Analizle Ölçülmesi ve Bir Uygulama”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (2), 155-170.
17. ECER, A., Genç, T., ve Dinçer, S. E. (2020). “Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Performansının Entropi ve COPRAS Yöntemi ile Değerlendirilmesi”, *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 153-169.
18. ECER, F. (2019). “Özel Sermayeli Bankaların Kurumsal Sürdürülebilirlik Performanslarının Değerlendirilmesine Yönelik Çok Kriterli Bir Yaklaşım: Entropi-ARAS Bütünleşik Modeli”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(2), 365-390.
19. ELİTAŞ, C., Eleren, A., Yıldız, F. ve Doğan, M. (2012). “Gri İlişkisel Analiz İle Sigorta Şirketlerinin Performanslarının Belirlenmesi”, 16. Finans Sempozyumu, 10-13 Ekim. Erzurum.
20. EROL, I., ve Ferrell, W. G. (2009). “Integrated approach for reorganizing purchasing: Theory and a case analysis on a Turkish company”, *Computers & Industrial Engineering*, 56, 1192–1204.
21. ERSOY, N. (2020). “Finansal Performansın Gri İlişkisel Analiz Yöntemi İle Değerlendirilmesi: Borsa İstanbul Ulaştırma Endeksi’ndeki Şirketler Üzerine Bir Araştırma”, *Journal of Accounting & Finance*, (86).
22. GÖKTOLGA, Z. G. ve Karakış, E. (2018). “Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Finansal Performanslarının Bulanık AHP ve VIKOR Yöntemi ile Analizi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19(1), 92-108.
23. GUROL, B. ve Imam, M. (2018). “Measuring the Performance of Private Pension Sector by TOPSIS Multi Criteria Decision-Making Method, *Journal of Economics*”. *Finance and Accounting*, 5(3),288-295.
24. GÜLÇİÇEK Tolun, B. ve Tümtürk, A. (2020). “AHP ile Bütünleşik Gri İlişkisel Analiz Yöntemi ile Makine Seçimi: Tarım Makinaları Üretim İşletmesinde Bir Uygulama”, *Journal of Management & Economics*, 27(1).
25. GÜLEÇ, Ö. F. ve Özkan, A. (2018). “Gri İlişkisel Analiz Yöntemi İle Finansal Performansın Değerlendirilmesi: BIST Çimento Şirketleri Üzerine Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 18(54), 77-95.

26. GÜNDOĞDU, A. (2018). “Türkiye’de Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Gri İlişki Analiz İle Ölçülmesi”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 201-214.
27. HMB - Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2019). “Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Faaliyetleri Hakkında Rapor”, Erişim Adresi: <https://www.hmb.gov.tr/>, 12.12.2020.
28. IŞIK, Ö. (2019). “Türkiye’de Hayat Dışı Sigorta Sektörünün Finansal Performansının CRITIC Tabanlı TOPSIS ve MULTIMOORA Yöntemiyle Değerlendirilmesi”, *Business & Management Studies: An International Journal*, 7(1): 542-562.
29. KARAATLI, M. (2016). “Entropi-Gri İlişkisel Analiz Yöntemleri ile Bütünleşik Bir Yaklaşım: Turizm Sektöründe Uygulama”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(1), 63-77.
30. KARACA, F. B. ve Kılıçarslan, Ş. (2019). “Türkiye’de Faaliyet Gösteren Hayat Dışı Sigorta Şirketlerinde Veri Zarflama Analizi İle Etkinlik Tahmini”, *Turkish Studies - Economics, Finance, Politics*, 14(4), 1359-1381.
31. KARAMI, A. ve Johansson, R. (2014). “Utilization of Multi Attribute Decision Making Techniques to Integrate Automatic and Manual Ranking of Options”, *Journal of Information Science And Engineering*, 30, 519-534.
32. KARKACIER, O. ve Yazgan, A. E. (2017). “Turizm Sektöründe Gri İlişkisel Analiz (GİA) Yöntemiyle Finansal Performans Değerlemesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 154-162.
33. KESTANE, A., Kurnaz, N. ve Sizer, M. O. (2019). “Finans Kuruluşlarında Gri İlişkisel Analiz Yöntemi İle Sürdürülebilirlik Performansı Değerlendirilmesi: Türkiye Bankacılık Sektöründe Uygulama”, *Turkish Studies - Economics, Finance, Politics*, 14(4), 1323 - 1358.
34. KHODAMORADI, S., Safari, A. ve Rahimi, R. (2014). “A Hybrid Multi-Criteria Model for Insurance Companies Rating”, *International Business Research*, 7(6), 150-163.
35. KULA, V., Kandemir T. ve Baykut, E. (2016). “Borsa İstanbul’da İşlem Gören Sigorta ve BES Şirketlerinin Finansal Performanslarının Gri İlişkisel Analiz Yöntemi İle İncelenmesi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 37-53.
36. LAMBERTON, C., Brigo, D. ve Hoy, D. (2017). “Impact of Robotics, RPA and AI on the Insurance Industry: Challenges and Opportunities”, *Journal of Financial Perspectives*, 4(1).
37. LI, X., Wang, K., Liu, L., Xin, J., Yang, H. ve Gao, C. (2011). “Application of the Entropy Weight and TOPSIS Method in Safety Evaluation of Coal Mines”, *Procedia Engineering*, 26, 2085-2091.
38. LU, H. S., Chang, C. K., Hwang, N. C., ve Chung, C. T. (2009). “Grey Relational Analysis Coupled with Principal Component Analysis for Optimization Design of the Cutting Parameters in High-Speed end Milling”, *Journal of materials processing technology*, 209(8), 3808-3817.
39. MALIK, H. (2011). “Determinants of Insurance Companies Profitability: An Analysis Of Insurance Sector Of Pakistan”, *Academic Research International*, 1(3), 315.

40. MEYDAN, C., Yıldırım, B. F. ve Senger, Ö. (2016). "BİST'te İşlem Gören Gıda İşletmelerinin Finansal Performanslarının Gri İlişkisel Analiz Yöntemi Kullanılarak Değerlendirilmesi", *Journal of Accounting & Finance*, (69).
41. OECD, (2020). *Insurance Markets in Figures*. Erişim Adresi: <http://www.oecd.org/>, 12.12.2020
42. ÖMÜRBEK, N., Eren, H. ve Dağ, O. (2017). "Entropi-ARAS ve Entropi-MOOSRA Yöntemleri İle Yaşam Kalitesi Açısından AB Ülkelerinin Değerlendirilmesi", *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 29-48.
43. ÖZDAĞOĞLU, A., Yakut, E. ve Bahar, S. (2017). "Machine Selection in a Dairy Product Company with Entropy and SAW Methods Integration", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(1), 341-359.
44. PEKER, İ. ve Baki, B. (2011). "Gri İlişkisel Analiz Yöntemiyle Türk Sigortacılık Sektöründe Performans Ölçümü", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 7, 1-17.
45. PERÇİN, S. ve Sönmez, Ö. (2018). "Bütünleşik Entropi Ağırlık ve TOPSIS Yöntemleri Kullanılarak Türk Sigorta Şirketlerinin Performansının Ölçülmesi", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 565-582.
46. SAKARYA, Ş. ve Aksu, M. (2020). "Ulaşım Sektöründeki İşletmelerin Finansal Performanslarının Geliştirilmiş Entropi Temelli TOPSIS Yöntemi ile Değerlendirilmesi", *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 21-40.
47. SELİMLER, H. ve Karadağ, M. M. (2020). "Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Mevduat Kabul Eden Kuruluşların Finansal Sağlık Göstergelerinin Entropi ve Edas Yöntemi ile Değerlendirilmesi", *Florya Chronicles of Political Economy*, 6(1), 79-111.
48. ŞAHİN, A. ve Bilgin Sarı, E. (2019). "Entropi Tabanlı Topsis ve Vikor Yöntemleriyle BİST İmalat İşletmelerinin Finansal ve Borsa Performanslarının Karşılaştırılması", *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 12 (2), 255-270.
49. TAYYAR, N., Yapa, K., Durmuş M. ve Akbulut, İ. (2018). "Referans İdeal Metodu ile Finansal Performans Analizi: BİST Sigorta Şirketleri Üzerinde Bir Uygulama", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 2490-2509.
50. TEZERGİL, S. (2018). "Portföy Yönetim Şirketlerinin Finansal Performanslarının Gri İlişkisel Analiz Yöntemi İle Değerlendirilmesi". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 245-262.
51. TOPAK, M. S. ve Çanakçıoğlu, M. (2019). "Banka Performansının Entropi ve COPRAS Yöntemi ile Değerlendirilmesi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma", *Mali Çözüm Dergisi*, 29, 107-132.
52. TUŞ Işık, A. (2016). "QUALIFLEX and ORESTE Methods for the Insurance Company Selection Problem". *The Journal of Operations Research, Statistics, Econometrics and Management Information Systems*, 4(2). 55-67.
53. TÜRE, H. (2019). "OECD Ülkeleri İçin Refah Ölçümü: Gri İlişkisel Analiz Uygulaması", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 310.
54. ULUTAŞ, A. (2019). "Entropi ve MABAC Yöntemleri İle Personel Seçimi", *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 1552-1573.

55. ÜNAL Aydın, E. (2019). “Bütünleşik Entropi ve EDAS Yöntemleri Kullanılarak BIST Sigorta Şirketlerinin Performanslarının Ölçülmesi”, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(4), 555-566.
56. WANG, T.C. ve Lee, H.D. (2009). “Developing a Fuzzy TOPSIS Approach Based on Subjective Weights and Objective Weights”, Expert Systems with Applications, 36, 8980–8985.
57. ZHANG, H., Gu, C.L., Gu, L.W. ve Zhang, Y. (2011). “The Evaluation of Tourism Destination Competitiveness by TOPSIS & Information Entropy- A case in the Yangtze River Delta of China”, Tourism Management, 32, 443-451.

SOSYAL HİZMET ALANINDA KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDETTE TİDAL MODEL ÖNERİSİ

TİDAL MODEL PROPOSAL IN DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN IN SOCIAL WORK

Emre KOL*, **Seda TOPGÜL****

* Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, ekol@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3242-6925

** Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Manavgat Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, sedatopgul@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1649-1732

ÖZ

Kadına yönelik şiddetin bir insan hakları ihlali olduğu ve özünde toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu olduğu gerçeğinden hareketle, aile içi şiddete karşı farkındalık artırıcı çalışmalar sosyal hizmet çalışmalarında yer bulmaktadır. Kadına yönelik şiddetle mücadelede, şiddet gören kadınların güçlendirilmesine ilişkin özgürleştirici uygulamaları kullanmak sosyal çalışmacının görevidir. Bu nedenle bireysel bir iyileşme modeli olan Tidal (Gel-Git) Modeli'nin sosyal hizmet alanında kullanımı olabilir mi sorusundan hareketle, kadına yönelen aile içi şiddet Tidal (Get-Git) Modeli kapsamında değerlendirilmiştir. Model insanların kendilerini içinde buldukları krizden kurtarmak ve sorunları ile baş edebilecek yaşam döngüsüne tekrar sokmaya yardımcı olabilmek için ihtiyaç duyabilecekleri desteğe odaklanmaktadır. Model anlatı temelli güçlendirme yöntemini esas almaktadır. Bu sayede yapılması gerekenlerin büyük ölçüde kişinin özel dünyası çerçevesinde belirleneceğini kabul ederek, ağırlıklı olarak kişisel problemi çözmeyi ve kişisel kaynakları ortaya çıkarmaya yönelik sistematik ve çözüm odaklı yaklaşımlara dayanmaktadır. Bu çerçevede de Tidal Yönteminin sosyal hizmet alanında şiddete uğrayan kadınların iyileşmesini sağlamaya yönelik olarak uygulanması bütüncül hizmetlerin sunulması açısından alana olumlu katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tidal Modeli, Kadına Yönelik Şiddet, Aile İçi Şiddet, Sosyal Hizmet, Şiddet

Jel Kodları: J16, J12, J19.

ABSTRACT

Based on the fact that violence against women is a violation of human rights and is essentially a problem of gender inequality, awareness-raising activities against domestic violence take place in social work activities. It is the duty of the social worker to use emancipatory practices regarding the empowerment of women subjected to violence in the fight against violence against women. For this reason, starting from the question of whether the Tidal Model, which is an individual recovery model, can be used in the field of social work, domestic violence against women has been evaluated within the scope of the Tidal Model. The model focuses on the support people may need to help them recover from their crisis and reintroduce them into the life cycle that can cope with their problems. The narrative-based empowerment method of the model relies heavily on systematic and solution-oriented approaches that emphasize solving personal problems and uncovering and using personal resources, accepting that what needs to be done will largely be determined within the framework of the individual's private world. In this context, the application of the Tidal Method in order to improve the recovery of women who have been subjected to violence in the field of social work will contribute positively to the provision of holistic services.

Keywords: Tidal Model, Violence Against Women, Domestic Violence, Social Work, Violence

Jel Codes: J16, J12, J19.

1. GİRİŞ

Birey bir topluluk, yapı ya da ilişkiler arasında iktidarın çeşitli boyutları ve dinamikleri ile iç içe geçmiştir. Güçsüzlüğü belirlemek ister istemez kolay değildir, çok daha karmaşık ve farklı bir durumdur. Örneğin kadınlar sosyal grup olarak çok çeşitlidir. Kadınların homojen bir grup olmadığına dikkat çeken Öztürk ve Çetin, (2009: 267) farklı kadın gruplarının, kırsal alanda yaşayan kadın, mülteci kadın, engelli kadın, yaşlı kadın gibi, farklı bir dezavantaj yaşadığına dikkat çekmektedir. Sevim (2018: 473)'de kadınların farklı dezavantaj alanları ile kesişen konumlarına dikkat çekmiştir. Bir toplumsal olgu olan kadına yönelik şiddet genellikle aile içi ya da ev içi şiddet adı altında ele alınmaktadır. Bunun temel nedeni kadına yönelik şiddetin çoğunlukla kadınların en yakınları (eş, birlikte yaşanan erkek, baba, kardeş, kayınpeder, kayınvalide gibi) tarafından gerçekleştiriliyor olmasıdır (Görgün-Baran ve ark, 2015: 14). Çok boyutlu olan kadına yönelik şiddet sadece mağduru değil, aynı zamanda toplumu olumsuz yönde etkilemektedir. Çoğunlukla aile içi yaşama, dolayısıyla özel alana ait olan kadına yönelik şiddet, bu mahremiyet algısı içerisinde insan hakları ihlali olarak kabul edilmektedir (T.C. ASPB-KSGM, 2016: 3). İnsan hakları kavramı genel olarak; “bu haklar bizim doğamızda vardır ve bunlar olmadan insan olarak yaşayamayız. İnsan hakları ve temel özgürlükler bize tamamen gelişme ve insani özelliklerimizi, aklımızı, yeteneklerimizi ve vicdanımızı kullanmamıza ve tinsel ve diğer ihtiyaçlarımızı tatmin etmemize izin verir” şeklinde tanımlanmaktadır (Zengin ve Altındağ, 2016: 182)

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi 'ne Dair Kanun'da 2. maddede; kadına yönelik şiddet, “kadınlara yalnızca kadın oldukları için uygulanan ve kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan her türlü tutum ve davranış olarak” tanımlanmıştır. Ev içi şiddette, “şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı evi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet” olarak tanımlanmıştır.

Şiddet gören kadınların korunmaları ve şiddetsiz bir yaşam kurmalarını desteklemek amacıyla yakın işbirliği içinde çalışan üç temel sosyal hizmet kuruluşu olan danışma hattı, kadın danışma merkezi ve kadın sığınma evlerinin geliştirilmeleri de oldukça önemlidir. Kadın danışma merkezleri, şiddete maruz kalan kadınların telefonla ya da merkeze giderek başvurabileceği merkezlerdir. Kadınların hukuki, tıbbi, psikolojik ve maddi destek alabilecekleri, iş ve ev bulma, çocukların eğitimini destekleme, sosyal etkinliklere katılma, adli işlemler ve sağlık işlemleri için refakat desteği sağlayabileceği merkezler, kadın sığınma evleri için de bir irtibat noktası olmaktadır. Kadına yönelik şiddetle mücadelede, şiddet mağduru kadın ve çocukların korunmasını, gelişmesini ve güçlenmesini amaçlayan kadın sığınma evleri oldukça önemlidir. Fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet yaşayan ve yaşadığı şiddetten kurtulmak isteyen kadınların ve çocuklarının geçici bir süre için barındıkları sığınma evlerinde, kadınlara psikolojik destek, maddi destek, meslek ve iş edinme desteği, konut ve eşya edinme desteği, hukuki danışmanlık desteği ve tıbbi destek verilmesi gibi mesleki çalışmalar yapılmaktadır (Öztürk, 2013: 203-204).

Türkiye’de kadınlara yönelik sosyal hizmet kuruluşları; Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri, Kadın ve Erkek Konukları, Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumları, Kadın Dayanışma Vakfı, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı şeklinde sıralanabilir. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmeliğin “Tanımlar” başlığını taşıyan 3. maddesine göre Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM); şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin bir biçimde uygulanmasına yönelik güçlendirici ve destekleyici danışmanlık, rehberlik, yönlendirme ve izleme hizmetlerinin verildiği, yeterli ve gerekli personelin görev yaptığı ve tercihen kadın personelin istihdam edildiği, çalışmaların yedi

gün yirmi dört saat esasına göre yürütüldüğü merkezleri ifade eder (m.3/ö). (Gökçek-Karaca, 2019: 90-91).

İnsanları eşitsizlik ve baskı deneyimlerinden uzaklaştırmaya yardımcı olacak şekilde çalışmak genellikle özgürleştirici uygulama olarak adlandırılır. Bunun temel amacı bireylerin güçlendirilmesi ve bireylere, biricikliğe değer verildiğinin gösterilmesine yardımcı olunmasıdır (Dominelli, 2002: 117). Sosyal çalışmacılar, insanların sosyal işlevselliğini geliştirme sorumluluğunu yerine getirebilmek için, sosyal gelişim, sosyal tedavi ve sosyal bakım faaliyetlerinde bulunurlar. Sosyal bakım, temel ihtiyaçlarına ulaşma ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılama gereksinimi içinde bulunan kişilere, bu ihtiyaçlarını karşılamaları için düzenlenen faaliyetlere verilen isimdir. Sosyal bakımda odaklanılan nokta, müracaatçıya gereken kaynakları sağlamak ve/veya yakın gelecekte değiştirilmesi veya iyileştirilmesi mümkün olmayan zor bir durumda kendisini mümkün olduğunca iyi hissetmesini sağlamaktır. Üvey aile ile yaşamak zorunda olan küçük bir çocuğun ihtiyaçları ve endişeleri üzerine çalışmak, kalıcı ve ciddi bir zihinsel sorunu olan veya ölmekte olan bir kişinin ihtiyaç ve endişeleri ile ilgili konularda çalışmak sosyal bakım örnekleridir (Sheafor ve Horejsi, 2014: 24). Sosyal tedavi ise, bir bireyin ve ailenin işlevsiz, sorunlu ya da sıkıntılı düşünce, his, davranış ve alışkanlıklarını değiştirmek veya iyileştirmek için planlanmış aktiviteleri kapsamaktadır. Sosyal tedavi de öncelikli odak noktası bireylerin veya ailelerin değişimini; eğitim, danışmanlık ya da değişik şekillerdeki terapiler ile kolaylaştırmaktır. Birçok olayda sosyal çalışmacı hem sosyal bakım hem de sosyal tedaviyi müracaatçıya sağlayabilir. Örneğin, üvey aile ile yaşayan bir çocukla çalışmak gibi (Kol, 2018: 8).

Üçüncü müdahale biçimi ise işlevlerini yerine getirmekte olan bir kişinin yetenek ve performansını geliştirme, genişletme ya da daha ileriye götürme çabasıdır. Sosyal geliştirme hizmetleri müracaatçıyı, belirlenen bir soruna sahip olmadan belirli bir alanda daha ileri götürmeyi ve geliştirmeyi önemser. Bu hizmetlere şu durumlar örnek gösterilebilir; genç ve yaşlı vatandaşlar için hobi programları, sağlıklı bebek bakımevleri, evlilik geliştirme seansları ve mesleki eğitim programları (Sheafor ve Horejsi, 2014: 24).

Sosyal hizmet uygulamalarında çoğunlukla kullanılan bir yaklaşım olarak “güçlendirme”; insanların, örgütlerin veya toplumların, “kendi yaşamları üzerinde kontrol yetisine” sahip olabilmesi anlamına gelmektedir. Bireylere, gruplara, ailelere ve toplumlara; kendi içlerindeki ve çevrelerindeki kaynakları keşfetmelerine ve kullanmalarına yardım etme sürecidir (Yolcuoğlu, 2014: 408). Feminist sosyal hizmet modelinde, güçlendirme yaklaşımının ön planda olduğu görülmektedir. Kadın kendi yaşamı için etkin bir özne olarak değerlendirilmekte, güçlendirilmekte ve kendi yaşamı üzerinde kontrol sahibi olması amaçlanmaktadır. Güçlendirme yaklaşımının temel ilkelerine göre, kadınların sorunları ve olumsuz özellikleri yerine var olan olumlu nitelikleri üzerine odaklanılır. İşbirliği içinde ortaklaşa bir çalışma gerçekleştirmek ve kadınların karar verme süreçlerine etkin katılımlarını sağlamak önem taşımaktadır (Öztürk, 2013: 197-198).

Genelci sosyal hizmet uygulamasında, ailelerin güçlendirilmesiyle sorunlarla mücadele mekanizmaları geliştirmelerinin sağlanması büyük önem taşımakta olup, sosyal hizmet uygulamalarının ortak amacı, müracaatçı sistemlerinin güçlendirilmesidir. Payne’ye göre güçlendirme yaklaşımının temel amacı, sosyal adalettir. Kriz ve duygusal gerginlik durumlarında bireyler doğal yardımcı olarak görülen aile üyeleri ve arkadaşlarının desteğine ihtiyaç duyarlar. Bu enformel yardımcıların oluşturduğu sosyal destek, bireyin uyum süreci ve sağlığı üzerinde önemli etkiler göstermektedir (Yolcuoğlu, 2014: 409).

2. YÖNTEM

Şiddet gören kadınların güçlendirilmesi süreçlerinde sosyal hizmet alanında Tidal Model'e dayalı yaklaşım çerçevesinde değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede modelin şiddet gören kadının güçlendirilmesinde uygunluğu değerlendirilecektir.

2.1. Tidal Modeli

Tidal Modeli Gel-Git Yaklaşımı olarak da bilinmektedir. Gelgit Modeli, bir psikoterapist aynı zamanda Birleşik Krallık'ta bulunan Newcastle Üniversitesi'nin psikiyatri hemşireliği dalında ilk profesörü olan Phil Barker ile hem bir terapist hem de sosyal çalışmacı olan eşi Poppy Buchanan- Barker tarafından 1990'lı yıllarda geliştirilmiş orta ölçekli bir hemşirelik modelidir (Kilmer ve Lane-Tillerson, 2013: 101). Gelgit Modeli, ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliği uygulamaları içerisinde önemli bir yeri olan bakım süreçlerine odaklanan, ayrıca diğer bakım ortamında da uygun olabilecek alternatif bir modeldir. Başlangıçta akut psikiyatri bakım ortamlarına uygulanmaya başlanan model, bireyin kritik/acil, gelişimsel ve geçişli bakım ihtiyaçlarını vurgulayan "sürekli bakım" kavramının ortaya çıkmasıyla gelişmeye başlamıştır (Barker ve Buchanan-Barker, 2005, 30). Gelgit Modeli, bugün hemşireliğin ötesine geçerek sosyal hizmet alanında mesleki sağaltım ve psikiyatrik tıp dâhil olmak üzere ruh sağlığı yelpazesinde bir dizi diğer disiplinde de kullanılmaktadır (Kilmer ve Lane-Tillerson, 2013: 103). Tidal Modeli sosyal hizmet alanında bir olgu karşısında sosyal çalışmacı tarafından gerçekleştirilebilecek müdahaleleri ve uygulamaları temel alır ve bu müdahalelerin sonuçlarını tahmin eder (Pearson, 2012). Gelgit modeli sosyal çalışmacıların bireylerin karar almalarına etkisi olabilecek yaşam koşullarını anlamalarına odaklanmaktadır. Sosyal çalışmacının hemen kavrayamayacağı bir durumu, kişinin deneyimleri ve anlattıklarından hareketle içinde bulunduğu ruh durumunun araştırılması ve güdülerinin anlamaya çalışılması gerekmektedir (Barker ve Buchanan-Barker, 2010: 172).

Gelgit Modeli yaklaşımı, köklerini "başlangıç koşullarındaki küçük değişikliklerin ileriki dönemde kaotik ve öngörülemeyen değişiklikler üretebileceğini" öngören kaos teorisine dayanan içgörüden almaktadır. Gelgit Modelinin temel ilkeleri, insan davranışlarının ve yaşanmışlıklarının öngörülemez doğasına odaklanır; bu bağlamda metaforik olarak suyun hareketi ve denizde oluşan gelgit hareketlerine benzetilmektedir (Barker ve Buchanan-Barker, 2005: 202). Gelgit Modeli, yaşanmış tecrübeler ve anlatıların kritik rolü üzerine inşa edilmiştir. Bireyler anlatılarıyla kendilerini ifade ederler. Benlik algıları ve deneyimleri, yaşam öyküleri ve buradan türetilen anlamlar birbirleriyle ayrılmaz bir şekilde bağlıdır (Barker ve Buchanan-Barker, 2010: 173).

Sağlık hizmeti sağlayıcısı ya da sosyal çalışmacı, bireye sınırlar koymak veya birey üzerinde baskı kurmak yerine kişiye bir güvenlik planı oluşturmaya yardımcı olan cankurtaran metaforuyla tanımlanır. Sosyal çalışmacılar anlatılar aracılığıyla, bireylerin yaşam öyküsünü yani bireyin kendisi hakkında anlattıkları, onları tanımlayan hikâyeleri öğrenirler. Sosyal çalışmacılar bireylerin hikâyelerinin kendilerini iyileştirme yolculuğundaki destekleyici gücünü optimize etmek konusunda kritik bir rol oynarlar. Diğer taraftan zihinsel çöküntü, psişik bir gemi enkazı olarak ifade edilmektedir (Barker ve Cutcliffe, 1999: 10).

Gelgit Modelinde kişi çevre, benlik ve diğerleri olmak üzere üç boyutta temsil edilmektedir. Çevre boyutunda odak noktasını bireyin anlaşılma ve kişisel deneyimlerini onaylatma ihtiyacı oluşturur. Sosyal çalışmacılar, bireylerin sorunlarının farkına vardıkları ve onları ruh sağlığı hizmetlerine başvurmaya yönlendiren koşulları araştırır. Bireyin anlatıları, sorunlarının tarihsel kökenleri, ilgili duygusal bağlam, sorunun zaman içerisindeki duygusal ve işlevsel değişiklikleri, sorunun kişinin kurduğu ilişkiler ve mevcut duyguları üzerindeki etkileri, bireyin sorununa atfetmiş olduğu kişisel anlamlar ve

bireylerin bakım beklentisi temelinde kurgulanmaktadır (Barker 2001: 83). Birey boyutunda odak noktası olarak bireyin duygusal ve fiziksel güvenlik gereksinimi vurgulanır. Sosyal çalışmacılar, bireylerin kendilerini fiziksel ve duygusal olarak güvende hissetmelerini sağlayacak, onları kendileri ve duyguları üzerinde düşünmeye teşvik edecek ve terapötik (sağaltıcı) ilişkiler kurmalarını sağlayacak koşulları kolaylaştırmaya yardımcı olur (Hummelvoll, 1996: 15). Son olarak diğerleri boyutunda odak, kişinin günlük yaşamını sürdürülebilmesi için ihtiyaç duyabileceği destek ve hizmetlerle ilgilidir (Barker, 2001: 85). Sosyal çalışmacılar, disiplinler arası ekip üyelerine ek olarak, tedavi ve iyileşme sürecinde bireylerin aile bireyleri ve arkadaşları gibi daha geniş bir kapsamdaki sosyal etkileri göz önünde bulundururlar. Sosyal çalışmacılar, bakım söz konusu olduğunda bireylerle müzakere etmeyi ve yakın çalışmayı gerektiren barınma, finans, toplumsal destek ve tıbbi hizmetler dâhil ancak bunlarla sınırlı olmayan destek alanlarını koordine edebilirler (Barker ve Buchanan-Barker, 2010: 179).

Gelgit Modelinde sosyal çalışmacı, anlatılar aracılığıyla, kişinin hastalık ve sağlıkla olan ilişkisi de dâhil olmak üzere içinde bulunduğu mevcut durumunu anlamayı ve kişinin bu bağlamda inşa ettiği deneyimlerini keşfetmeyi amaçlar (Barker, 2005: 85). Etkili sosyal çalışma, bireyi önemsemekten ziyade, “birlikte çalışmak” olarak da tanımlanabilecek her iki tarafın birlikte ve karşılıklı çabasına dayanan şefkatli bir ilişkiyi ifade eder (Barker ve Buchanan- Barker, 2005: 42). Sağlık; bireyin yaşamının yeniden tasarlanması şeklinde tanımlanabilecek iyileşme halinin bir sonucu olarak ifade edilir. Sağlık; bireylerin sınırlarını kabul etmeleri, uyum sağlama becerileri ve değişime bağlılıklarına dayanır. Çevre, bireylerin yaşanmışlıklarının dışında yaşamlarını etkileyecek değişikliklere ilişkin farkındalık geliştirebilecekleri büyüme ve gelişme alanı olarak tanımlanır (Teixeira ve ark., 2018: 459-461; Barker, ve Buchanan-Barker, 2011: 355).

2.2. Tidal Modeli'nin Aile İçi Şiddete Maruz Kalan Kadına Uygulanması

Tidal Modeli şiddete uğrayan kadının yaşamış olduğu şiddet sorunu ile ilgili güçlendirilmesine yardımcı olmak sureti ile sosyal çalışmacıya katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Gelgit Modeli, bireyi ve onun ruhsal sorunları ve yaşadığı sıkıntıyla ilgili ifade ettiği deneyimleri merkeze koyar. İnsanlar ve yaşam öyküleri hakkında anlatılarının ruh sağlığı bakımı için önemli olduğuna dikkat çekmektedir (Barker ve Buchanan-Barker, 2011: 354). Müracaatçı ile görüşme esnasında diyalog “mektuplar” yoluyla kurulur. Bu etkileşime sosyal çalışmacı, “Bugün ne hakkında konuşmak istersiniz?” sorusuyla başlar. Model sosyal çalışmacı ve şiddete maruz kalan kadın müracaatçı arasında bireyin ihtiyaç ve sorunlarının altında yatan nedenleri bulmasına yardımcı olacak yaratıcı bir işbirliği geliştirmekle başlar. Kolaylaştırıcı bir modeldir; yani, bir şeyin olması için gereken koşulların oluşmasını sağlar. Sosyal çalışmacı, şiddete maruz kalmış kadın müracaatçı için bir “sarmalayıcı” olarak görev yürütmektedir. Önerilen model, uzmanın kişi için en iyi olanı bileceği fikrinden kaçınır. Kendileri karar verme;

- “Bir şeyler yapmak gerektiğinin” bir işareti, değişim için bir fırsat olduğu için krizi fırsata çevirmek;
- Günlük küçük adımların ve ulaşılabilir belirli hedefler başarmanın kişinin hayatının geri kalanında da adımlar atabileceğine işaret edeceğinden hedefler koymak;
- Kişinin durumunda küçük de olsa bir değişiklik yaşaması için basit ve gerekli eylemler yoluyla sonuca ulaşma çabası, kişiyi “yapılması gerekenler” ile meşgul etmek, ihtiyaç duyulana odaklanmak (Buchanan-Barker ve Barker, 2008: 95).

Tüm bunlara ek olarak model, felsefe temelli dört soru sormayı gerektirir:

- Neden böyle, neden şimdi? Dikkatler, bireyin şu anda deneyimlediklerine çekilmektedir (bilhassa önemli);

- Ne işe yarar? Kişinin o anda yaptığı ya da düşündüğü şey, sorunun çözümünde işe yarayabilir;
- Kişinin şahsi teorisi ne? Bireyin neye inandığı, sorunlarını nasıl algıladığı ve anladığını nasıl detaylandırdığı;
- Kısıtlamaları nasıl sınırlandırabiliriz? Sağlık profesyoneli, mümkün olduğu kadar az kısıtlayıcı davranarak, kişi yerine çok az şey yapmalı ve kişinin kendisi için yapabileceklerini daha fazla ön plana çıkarmalıdır.

Gelgit Modeli ayrıca profesyonel uygulamada esas teşkil eden ve dikkat edilmesi gereken “On Kural/Kararlılık”tan söz etmektedir: Bunlar, bireyin (öznenin) sesine değer vermek; insanların kullanmış oldukları dile ve anlama biçimlerine saygı duymak; gerekli bilgileri belirlemek ve bunları edinmek adına samimi bir merak geliştirmek; çırak olmak; kişiyi desteklemek ve iyileşme yolculuğunda ona rehberlik etmek adına kişinin öz bilgeliğini ortaya çıkarmak; şeffaf olmak; kişi için neyin “işe yaradığını” veya “nelerin işe yarayabileceğini” göz önünde bulundurarak mevcut “araç setini” kullanmak; nihai hedef olan iyileşme çerçevesinde “şimdi” yapılması gerekenleri görmek ama hep bir adım daha ilerisini planlamak; zaman konusunda ödünler vermek ve değişimin sabit olduğunu bilmektir.

3. BULGULAR

Metaforlar, resimler ya da görüntüleri akla getirerek sözlü veya sözlü olmayan iletişim yelpazesinin ilerisine gidebilir. Oxford Sözlüğü metaforu “bir ismi veya tanımlayıcı bir terimin ya da bir nesne veya eylemin ifadesinin yaratıcı ama tam anlamıyla uygulanamayan kullanımı” olarak tanımlamaktadır. Nesnelere, ilişkiler ve eylemlerin hizmet alanları için metaforik bir anlamı olabilir (Hanley, 2015: 228). Tidal Modeli olarak bilinen Gelgit Modeli’de temel metafor olarak “su” metaforunu kullanmaktadır.

İyileşme temelli bir model olan Gelgit Modeli’nin kadına yönelik şiddette kullanımında kadının aile hayatı okyanus deneyimi olarak ifade edilmektedir. Bu okyanus içerisinde kadına yönelen aile içi şiddet eylemi ise, okyanustaki bir fırtına ya da bir korsan saldırısı olarak kadının gemisinin karaya oturduğunu ve kadının boğulma tehlikesi altında olduğunu göstermektedir. Bu boğulma tehlikesi kadına yönelen fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet örüntüleridir. Bu şiddetten kurtulmak için kadının onu kurtaracak bir cankurtarana ya da kurtama botuna ihtiyacı olacaktır. Bu cankurtaran ise sağlık çalışanları ya da sosyal çalışmacılar gibi sağlık alanında çalışanlardır. Tidal Modeli’nin bir iyileşme modeli olduğu göz önünde bulundurulduğunda şiddet gören kadının yaklaşımın aşamalarına göre güvenli limanda tamirata ihtiyacı vardır. Bu tamirat kişinin başvurduğu sağlık kurumunda yapılabileceği gibi danışma merkezlerinde ya da yerleştirilmesi uygun görülen kadın konuklarında yapılabilmektedir. Kadının boğulmaktan kurtarıldıktan sonra iyileşmesi ve su alan teknesinin tamirata için acil bakım, geçişe yönelik bakım ve gelişimsel bakım olmak üzere üç aşama bulunmaktadır.

Tüm bakım ortamlarının birincil önceliği, kişinin kendini olabildiğince güvende ve emniyette hissetmesine yardımcı olmaktır. Kendisi veya başkaları için risk teşkil ettiği/edebileceği düşünülen kişileri kontrol altına almanın bir yolu olarak uygulanan akut hizmetler genellikle ilaç uygulamasının eşlik ettiği yakın gözetim (gözlem) gerektirir. Bu tür müdahaleler kişinin kendine veya bir başkasına fiziksel olarak zarar verebilme riskini sınırlarken çok kere kişinin bu davranışının altında yatan duygusal güven eksikliğini çözmeye başarısız olur (Barker ve Cutcliffe, 1999). Uygulanan Gelgit Modelinin ilk evrelerdeki temel odak noktası, sosyal çalışmacı-birey ilişkisi daha sağlam hale geldikçe daha da geliştirilecek olan geçici bir Kişisel Güvenlik Planı geliştirmektir. Kişisel Güvenlik

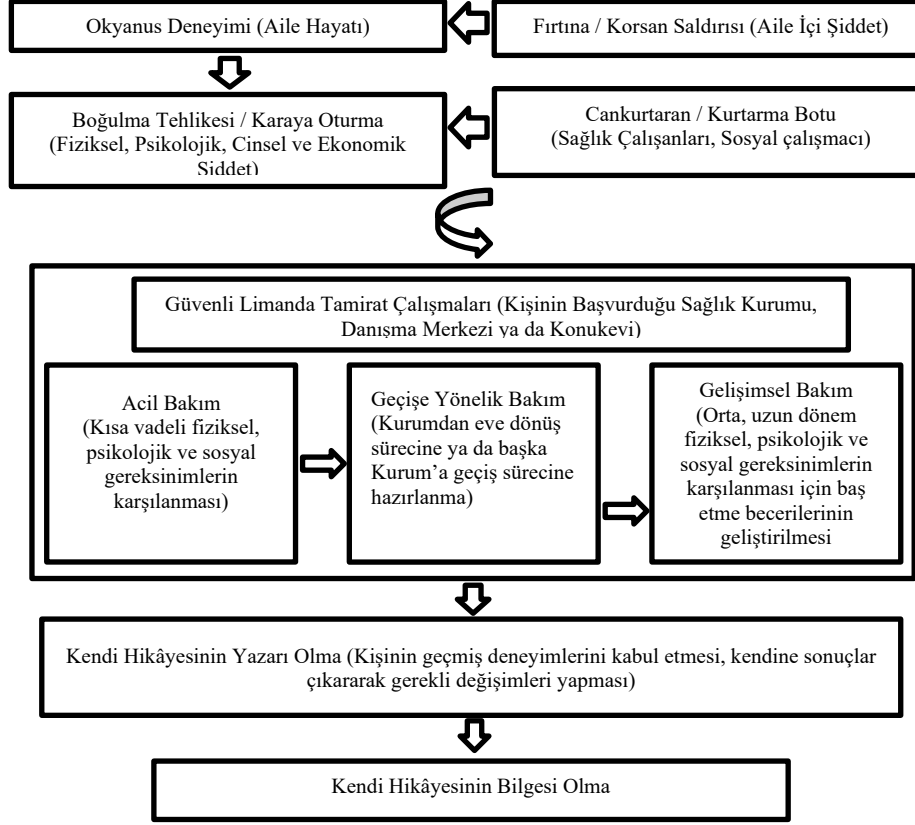
Planı, bakım ekibi ve kişiye kişinin kendisini daha güvende hissetmesine yardımcı olmak için neler yapabileceklerini keşfetmek konusunda yardım etmeye odaklanmıştır. Bu konuşma, bakım hizmeti verecek sağlık ekibinin katılacağı diğer tüm Gelgit etkileşimleri boyunca yürütülecek olan işbirliği ilişkinin bir provasını yapmak gibidir. Standart psikiyatri uygulamalarına alışkın kişi için bu tür bir açık yürekli işbirliği yaklaşımı bakım hizmeti alacak hasta için çoğu zaman korkutucu gelebilir. Bununla birlikte, süregelen mesleki deneyimler bakım gören kişilerin sürekli/özel gözlem altında olmak gibi süreçleri baskıcı bulduklarını teyit etmektedir. Daha da önemlisi, tek başına kişiyi tedbir/gözlem altına alma kişinin altta yatan sorunlarını çözmek veya kişiyi kendi bakım ve öz yönetim sürecine dâhil etmek çabasına hiçbir katkı sağlamaz.

Gelgit Modelinde köprüleme metaforu, bakım sürecinin bu aşamasında gerekli görülen çalışmaları önerir. Ekip, bakım hizmeti verilen kişiye ulaşmaya çalışırken aynı zamanda bağlantı kurabilmek için kişiyi karşılık vermeye teşvik etmelidir. İlişki kurulmaya çalışılan bireyden karşılık alınmadan, iyileşme sürecine giden köprüyü inşa etmek mümkün olmayacaktır. Şiddette iyileşmenin çok boyutlu olduğu ve bireylerin yaşamlarının kontrollerini kazanmalarının hedeflendiği sonucuna varılabilir. Gereksinimlerinin önemlilik sıralaması kişilere göre değişmekle birlikte, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi doğrultusunda (Engin 2014), kadınların şiddette iyileşmeye dair hedefleri hayati önemliliklerine göre aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Kendine zarar verecek davranışın olmaması
2. Fiziksel yaraların iyileşmesi
3. Fizyolojik işlevlerin düzenlenmesi, kişinin kendi kontrolünde olması
4. Duygusal gereksinimlerin karşılanması
5. Sosyalleşiminin sağlanması
6. Parasal ve yasal gereksinimlerde kişinin kendi kontrolünü sağlamasıdır. Kadınların kendi baş etme yöntemlerini bulması, kendi kararlarını kendilerinin vermesi için destek olunması ve saygı duyulması, yaşamlarına ilişkin başarılarını fark etmelerinin sağlanması kadına yönelik şiddetle mücadelede sağlık çalışanlarının rol ve sorumlulukları arasında yer almaktadır. Modelin bakım aşamalarına göre kadınların bakımı şu şekildedir:
 - Acil bakım aşaması, şiddet gören kadının kısa vadeli olarak fiziksel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarının giderilmesini ifade eder.
 - Geçişe yönelik bakım aşaması, şiddet gören kadının Kurum'dan eve geri dönüş sürecine ya da ihtiyacı olması durumunda başka bir Kurum'a geçişe hazırlanması aşamasını ifade etmektedir.
 - Son olarak güvenli limanda bulunan kadının gelişimsel olarak bakım aşaması bulunmaktadır. Bu aşama, kadının orta ve uzun dönemli olarak fiziksel, psikolojik ve sosyal gereksinimlerinin karşılanması ve yaşadığı sarsıntı ile baş etme becerilerinin geliştirilmesini içermektedir (Olçay Çam ve Öztürk Turgut, 2019: 251-252).

Şiddete maruz kalan kadın böylece bulunduğu güvenli limanda hayatına ilişkin iyileşme çalışmalarını yapacak ve geçmiş deneyimlerini kabul edip, kendine sonuçlar çıkararak gerekli değişimleri yapacaktır. Tidal Model'ine göre şiddet gören kadının hayatında yapacağı bu değişimler kadının kendi hikâyesinin yazarı olma yolunu açacaktır. Sonuç olarak ise kendi hikâyesinin bilgisi olan kadın, kendi hayatının sürücü koltuğuna oturacaktır.

Şekil 1: Tidal Modeli'ne Göre Şiddet Gören Kadının Metaforik Anlatımı

Kaynak: Olcay Çam ve Öztürk Turgut, 2019: 252.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Tidal Modeli, Gel-Git Modeli olarak bilinen bir iyileşme modelidir. Su metaforunu temel alan model bireyi şiddet travmasından kurtarmak, rehabilite etmek ve tekrar hayata döndürmek, iyileştirmek amacı ile güçlendirmeye odaklanmaktadır. Kadının maruz kaldığı farklı şiddet türlerine göre iyileşme gerçekleşebilir. Örneğin, şiddet gören kadın da fiziksel açıdan yaraların iyileşmesi ve fizyolojik işlevlerin sürdürülebilmesi, fiziksel şiddetin iyileşmesi çalışmasıdır. Bu aşamada kadının hem kısa vadeli acil bakım hem de uzun vadeli gelişimsel bakım noktasında iyileştirilmeye ihtiyacı vardır. Diğer şiddet türleri açısından değerlendirildiğinde de, duygusal ve psikolojik şiddette kişinin benlik algısının olumluya çevrilmesi, intihar girişiminde bulunmaması ve yaşamındaki olumlu değişikliklerle birlikte bir iyileşme söz konusudur (Olcay Çam ve Öztürk Turgut, 2019: 251). İntihar eğilimi bağlamında değerlendirildiğinde Gel-Git Modeli, insanın maneviyat, kültür ve sosyal psikolojiyi birleştiren bütünsel doğasına odaklanarak dünya görüşlerinin karşılıklı etkileşimini sağlar (Fawcett, 2005). Bütün bu açılardan değerlendirildiğinde şiddet gören kadını güçlendirmeye yönelik bir yaklaşım olan Tidal Modeli'nin sosyal hizmet alanında kullanılması ve yaygınlaşması olumlu bir etki sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. BARKER, P. ve BUCHANAN-BARKER, P. (2011). "Mental Health Nursing and the Politics of Recovery: A Global Reflection", *Archives of Psychiatric Nursing*, 25 (5): 350-358.
2. BARKER, P. ve BUCHANAN-BARKER, P. (2010). "The Tidal Model of Mental Health Recovery and Reclamation: Application in Acute Care Settings", *Issues in Mental Health Nursing*, 31(3): 171-180
3. BARKER, P. ve BUCHANAN-BARKER, P. (2008). "The Tidal Commitments: Extending The Value Base of Mental Health Recovery", *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 15: 93-100.
4. BARKER, P. ve BUCHANAN-BARKER, P. (2005). *The Tidal Model: A guide for mental health professionals*. Brunner-Routledge.
5. BARKER, P. (2001). "The Tidal Model: Developing a Person-Centered Approach to Psychiatric and Mental Health Nursing", *Perspectives in Psychiatric Care*, 37 (3): 79-87.
6. BARKER, P. (2001b). "The Tidal Model: developing an empowering, person-centred approach to recovery within psychiatric and mental health nursing", *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 8: 233-240.
7. BARKER, P. ve CUTCLIFFE, J. (1999). "Clinical risk: A need for engagement not observation", *Mental Health Practice*, 2(8): 8-12.
8. DOMINELLI, L. (2002). *Feminist Social Work Theory and Practice*. London: Palgrave.
9. GÖKÇEK-KARACA, N. (2019). *Sosyal Hizmet Uygulaması II Dersi Kapsamındaki Uygulama Kuruluşları, Sosyal Hizmet Uygulaması II (Ed. Öznur Öztürk), (1. Baskı), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No: 3732.*
10. GÖRGÜN-BARAN A., Taşdemir Afşar, S., Koca Arıtan, C. ve Güney, M. (2015). *Kadın Sığınma Evlerine Çoklu Bakış-Suskunluğun Çılgılığı Projesi. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Yerel ve Ulusal STK'ların Güçlendirilmesi Hibe Programı*. Ankara: Konak Reklam Matbaa.
11. HANLEY, P. (2015). "Sosyal Hizmette İletişim Becerileri", *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar (Çeviri Editörü: Tarık Tuncay), (1. Baskı), Ankara: Nika Yayınevi, 219-237.*
12. HUMMELVOLL, J. K. (1996). "The Nurse-Client Alliance Model", *Perspectives in Psychiatric Care*, 32 (4): 12-21.
13. KILMER, D. L. ve Lane-Tillerson, C. (2013). "When Still Waters Become a Soul Tsunami Using the Tidal Model to Recover From Shipwreck", *Journal of Christian Nursing*, 30 (2): 100-104.
14. KOL, E. (2018). "Sosyal Hizmet ve Sosyal Çalışma Mesleği", *Sosyal Hizmet Uygulaması II (Ed. Öznur Öztürk), (1. Baskı), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No: 3732.*
15. OLCAY ÇAM, M. Ve ÖZTÜRK TURGUT, E. (2019). "Şiddet Gören Kadınların İyileşmesinde Bir Model Önerisi: Tidal (Gel-Git) Model", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 11(2): 248-256.

16. ÖZTÜRK, M. ve ÇETİN, B. I. (2009). “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar”, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 4 (16): 2661-2698.
17. ÖZTÜRK, A. B. (2013). “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Neredeyiz? Feminist Sosyal Çalışma Bağlamında Bir Değerlendirme”, Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları (Yayına Hazırlayanlar: Hakan ACAR, Nilüfer NEGİZ, Elvettin AKMAN), (1. Baskı), Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım, 195-206.
18. SEVİM, K. (2018). “Sosyal Çalışma Perspektifinden Damga ve Kadın”, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15): 469-479.
19. SHEAFOR, B. W. ve HOREJSI, C. J. (2014). Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler, (1. Baskı), Ankara: Nika Yayınevi.
20. YOLCUOĞLU, İ. G. (2014). Sosyal Hizmet / Sosyal Çalışma Bilim ve Mesleğine Giriş. İstanbul: Nar Yayınevi.
21. T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (T.C. ASPB-KSGM) (2016). Kadına Yönelik Şiddet ile Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020).
22. ZENGİN, O. ve ALTINDAĞ, Ö. (2016). “Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet”, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 27 (1), 179-190.
23. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012).

ICT KULLANIMININ İŞ GÜCÜ PİYASALARINA ETKİSİ: TÜRKİYE ANALİZİ

THE EFFECT OF ICT USE ON LABOR MARKETS: TURKEY ANALYSIS

Yağmur AKARSU*, Nur DİLBAZ ALACAHAN**

* Öğr. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gökçeada Meslek Yüksekokulu, yagmurakarsu@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9277-5019

** Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga Uygulamalı Bilimler Fakültesi, n_dilbaz@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8156-0020

ÖZ

Bilgi ve iletişim teknolojisindeki ilerlemeler hem mikro hem de makro bazda ülke ekonomilerine katkı yapmaktadır. Bu sebeple bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, toplumun sosyal ve ekonomik gelişimine yönelik etkin politikalar tasarlanmasına imkân verecektir. Bu amaçla, çalışmada, 1994-2019 dönem verileri kullanılmış olup bağımlı değişken işgücüne katılım oranı bağımsız değişkenler ise mobil hücresel telefon abonelikleri ve internet kullanan bireylerin toplam nüfusa oranı olarak ele alınmıştır. Değişkenler, doğrusal regresyon modeli ile analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre, mobil hücresel telefon aboneliklerinde gerçekleşen 1 birimlik artış işgücüne katılım oranı üzerinde -0.1209 azalışa neden olmaktadır. İnternet kullanan bireylerin toplam nüfusa oranında gerçekleşen 1 birimlik artış işgücüne katılım oranı üzerinde 0.1761 artışa neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Bilgi ve İletişim Teknolojileri, İş gücü, Türkiye.*

Jel Kodları: *J01, J40, O33.*

ABSTRACT

Advances in information and communication technology, contribute to national economies both on a micro and macro basis. For this reason, developments in information and communication technology will enable designing effective policies for the social and economic development of the society. For this purpose, data for the period 1994-2019 were used in the study and dependent variable labor force participation rate were considered as the ratio of mobile cellular phone subscriptions and internet users to the total population. Variables analyzed using linear regression model. According to the analysis, a 1 unit increase in mobile cellular phone subscriptions leads to a -0.1209 decrease in the labor force participation rate. A 1 unit increase in the ratio of individuals using the internet to the total population leads to a 0.1761 increase in the labor force participation rate.

Keywords: *Information and Communication Technology, Labor, Turkey.*

Jel Codes: *J01, J40, O33.*

1. GİRİŞ

Teknoloji ve işgücü arasındaki ilişki, ekonomi disiplini içinde aktif bir şekilde tartışılmaktadır. Teknolojik değişimlerin işgücü üzerindeki en etkili ve en açık örneği hiç kuşkusuz Sanayi Devrimi olmuştur. Bununla birlikte vasıflı işçilere olan talebin ve bilgisayarların kullanımının artması ülkeleri ileri seviyeye taşımaya başlamıştır. Ayrıca inovasyon, pazar paylarını korumak, genişletmek ya da varlıklarını devam ettirmek isteyen ülkeler açısından önemini giderek artırmıştır.

Teknolojideki değişimlerin bir uzantısı olarak karşılaşılan inovasyon, bir buluşu uygulamaya geçirmek olarak tanımlanabilir. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, endüstride inovasyon yani yenilik faaliyetleri istihdam üzerinde olumlu olduğu aynı zamanda da istatistiksel olarak pozitif etkiye sahip olduğudur. Gelişmiş ülkelerde bu sonuçların doğru olduğu yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır.

Yeni teknolojilerin etkileri üzerine yapılan çalışmaların analiz edilmesi ve bunların ticarete etkilerinin bilinmesi, ICT'nin uzun vadede finansal etkilerinin ekonomik büyüme ve istihdam alanında ana güç olduğunu gösterecektir.

Teknolojik değişimler beceri açısından tarafsız değildir ve yeni bulgular elde edilmesine yardımcı olmaktadır. İnovasyonun gelecekte istihdam yaratacağı düşünülürse, bilgi ve iletişim teknolojileri çalışmalarına ülkelerin ağırlık vermesi ve buna uygun politikalar üretmesi gerekmektedir. Gelecekte bir zorluk olarak ortaya çıkması muhtemel durum ise, istihdam artışını teşvik etmek amacıyla inovasyonun ve bilgi-iletişim teknolojilerinin gücünü artırırken; teknolojik değişimin bir sonucu olarak uzun vadede artan işsizliğin ortaya çıkabileceğidir. Ayrıca, dijitalleşme sadece talepte değil iş organizasyonunda da bir değişikliğe gidilmesine yol açacaktır.

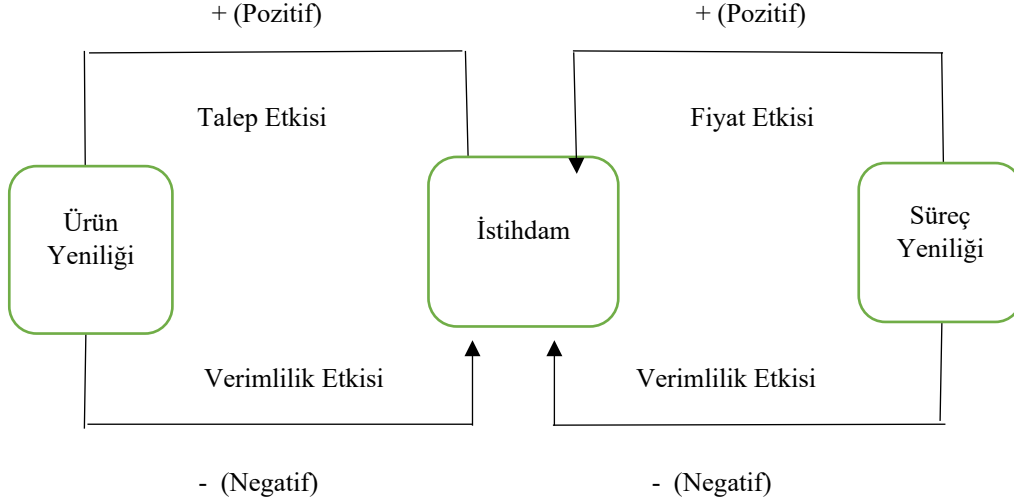
Aslında sorulması gereken soruların başında, işsizliği azaltmak için ne yapılabilir olmalıdır? İktisadi literatürde bu sorunun cevabı uzun vadede inovasyona olan talebi artırmaktır. Yani, yapılan çoğu analizde inovasyonun uzun vadede istihdamın arkasındaki itici güç olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bilgi ve iletişim teknolojileri insanların hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu teknolojilerin desteği ile ekonomik faaliyetler de hızla artmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ilerlemesi ile dünyanın herhangi bir yerinden istenilen bilgiye çok kısa bir süre sonucunda ulaşabilmektedir. Aynı zamanda, bilgi ve iletişim teknolojileri, yüksek beceri isteyen yeni işler oluşturmaktadır. Bu durum da iletişimde kullanılan düşük beceri ve düşük ücretli işleri azaltmaktadır.

Teknolojiyi geliştiren insanlardır. İnsan zekası sayesinde üretkenlik artar ve ücretler üzerindeki avantajlardan da yararlanma faaliyetleri ortaya çıkar. Eğitim düzeyinin artması farklı sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bunlar; ücretlerin yükselmesi, istihdamın daha istikrarlı olması ve mesleklerde yukarı doğru hareketlilik sayılabilir.

Ekonomik büyüme ve yenilik arasında pozitif ilişkinin olmasından dolayı, ülkelerin de bu artan teknolojiye hızla uyum sağlamaları gerekmektedir. Teknoloji, faydaları olmakla birlikte bir takım zorlukları da beraberinde getirmektedir. Yeni teknolojiler ile birlikte işletmelerin karşı karşıya kaldıkları belirsizlikler ekonomilerde yeni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır.

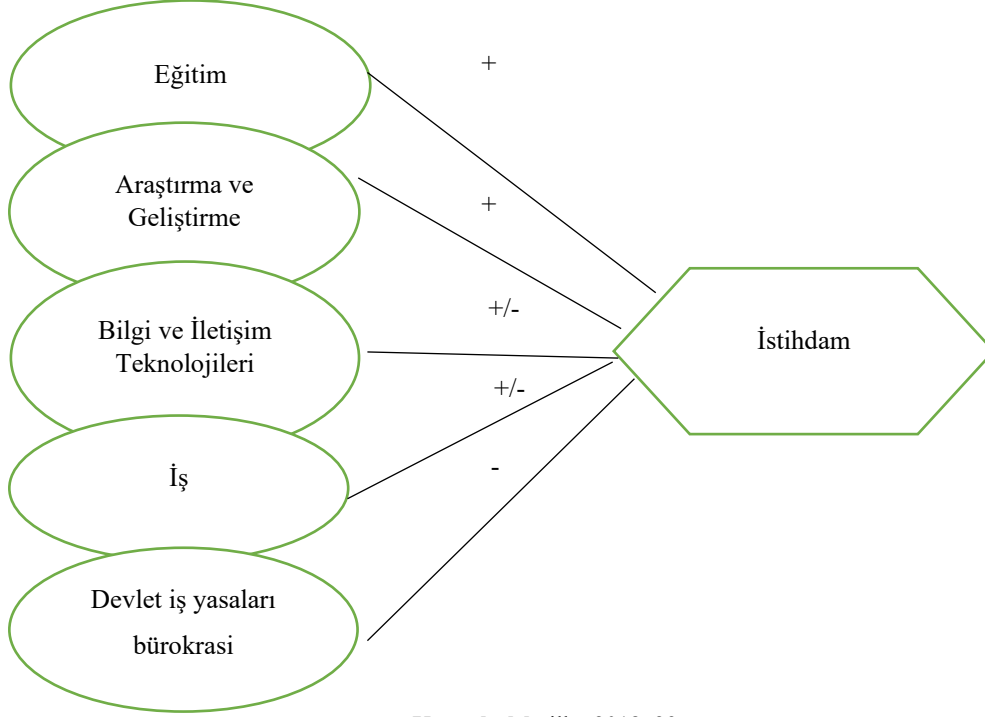
Şekil 1: Ürün ve Süreç Yeniliğinin İstihdama Etkileri

Kaynak: Dachs, 2018: 12.

Şekil 1, ürün ve süreç yeniliğinin istihdam üzerindeki etkilerini göstermektedir. İnovasyonun istihdam üzerindeki etkilerinden birisi de Şekil 1’de gösterilen talep etkisidir. Bir firma pazara yeni bir ürün tanıtırsa, tüketiciler ve kullanıcı firmalar bu ürünü faydalı bulursa, bu ürün firma için yeni bir talep yaratacaktır. Ürün inovasyonunun yeni istihdam yaratabilme derecesi, talebin fiyat esnekliğine ve ikame veya tamamlayıcı ürünlerin varlığına bağlıdır. Talep etkisi yeniliğin istihdam için en önemli olumlu sonuç olduğunu göstermektedir. Ayrıca, ürün inovasyonunun üretkenlik etkileri de önemlidir. Yeni ürünler bazen eski girdilere göre daha az girdi ve daha yüksek verimlilikle üretilmesine izin veren yeni girdiler kullanılabilir. Bu nedenle, ürün yeniliği eşzamanlı süreç yeniliği ile ilişkili olmasa bile ürün yeniliği verimlilik değişikliklerine yol açabilir. Bununla birlikte, yeni ürünler, kaynakları eski ürünlerin üretiminden daha yüksek değere sahip yeni ürünlere taşıyarak firmaların verimliliği artırmalarına yardımcı olabilir, böylece parasal olarak ölçülen üretkenlik artmış olur.

Şekil 2: Faktörlerin İstihdamla İlişkisinin Modeli

Kaynak: Murillo, 2018: 23.

Şekil 2, istihdam ile ilişkili olan faktörleri göstermektedir. Bu faktörler; iş, eğitim, bilgi ve iletişim teknolojileri, araştırma geliştirme faaliyetleri ve devlet iş yasaları olarak sayılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye gibi hızla gelişmekte olan bir ülke ekonomisinde inovasyonun işgücü üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Bu amaçla, çalışmada, 1994-2019 dönem verileri kullanılmış olup bağımlı değişken, işgücüne katılım oranı bağımsız değişkenler ise mobil hücresel telefon abonelikleri ve internet kullanan bireylerin toplam nüfusa oranı olarak ele alınmıştır. Değişkenler, doğrusal regresyon modeli ile analiz edilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Gelişmiş ekonomilerde yapılan araştırmalar, genellikle istihdam ve yenilikçilik arasında pozitif bir ilişki bulmaktadır ancak olumsuz ilişkiler de yer yer söz konusu olmaktadır. Ayrıca, yapılan analizlerde farklı sonuçların bulunması olağan bir durumdur. Çünkü yapılan her bir çalışmada, çalışma kapsamına alınan ülkeler, çalışma dönemleri, kullanılan metodolojiler birbirinden farklıdır.

Zimmerman (1991), Almanya'daki 16 sektörde talep, teknolojik ilerleme ve istihdam arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmacı, 16 ayrı sektörde 3374 firmadaki çalışanlara anket uygulamıştır. Araştırma sonucuna göre, Alman sanayilerindeki istihdam oranlarında bir azalma teknolojik ilerlemeye, talepteki düşüşe ve işgücü maliyetlerindeki artışa bağlanmaktadır. Ayrıca, bu durumun kısa dönemde geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Blanchflower ve Burgess (1995), İngiltere ve Avusturya'da inovasyonun istihdam üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışmada anket yöntemi uygulanmış olup analiz sonucuna göre, inovasyon ile istihdam arasındaki pozitif bir ilişkinin mevcut olduğu bulunmuştur.

Piatkowski (2003), bilgi ve iletişim teknolojileri büyüme ve verimlilik arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Polonya için 1995-2000 yılları arasındaki değişkenlere ait veriler ile yapılan analiz sonucuna göre, bilgi ve iletişim teknolojilerinin işgücü verimliliğine katkı sağladığına ulaşılmıştır.

Timmer ve Ark (2005), bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplam işgücü verimliliği üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışmada, 1995-2001 dönem verileri kullanılarak ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri analiz edilmiştir. Analiz sonucunda, ilgili ülkelerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplam faktör verimliliğini olumlu etkilediğine ulaşılmıştır.

Oulton ve Srinivasan (2005), bilgi ve iletişim teknolojilerinin verimlilik artışı üzerindeki etkisi olup olmadığını araştırmıştır. Çalışmada, Birleşik Krallık için 1970-2000 yılları dönem verileri kullanılmıştır. Analiz sonucuna göre, bilgi ve iletişim teknolojileri ile işgücü verimliliği arasında pozitif ve anlamlı bir etkinin olduğuna ulaşılmıştır.

Basu ve Fernald (2006), bilgi ve iletişim teknolojilerinin verimliliğe katkısının olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmada, Amerika Birleşik Devletleri için, 1987-2004 yılları dönem verileri kullanılmıştır. Analiz sonucuna göre, bilgi ve iletişim teknolojilerinin verimlilik üzerinde pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğuna ulaşılmıştır.

Güder ve Taşçı (2006), tarafından Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de ICT'nin istihdam üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, ICT'nin ülke ekonomileri içindeki payının gittikçe artması ile birlikte yeni istihdam olanakları sağlanmaktadır.

Moshiri ve Jahangard (2007), bilgi ve iletişim teknolojilerinin işgücü verimliliği üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmada, İran için 2000-2001 dönemi için analiz yapılmıştır. Analiz sonucuna göre, bilgi ve iletişim teknolojilerinin verimlilik üzerinde olumlu ve anlamlı bir etkisi olduğuna ulaşılmıştır.

Meriküll (2008), tarafından Estonya'da inovasyonun istihdama etkisi araştırılmıştır. Araştırmacı, 1994-2004 yıllarını baz alarak araştırmasına şekil vermiştir. Analiz sonuçlarına göre, Estonya'da inovasyonun istihdam üzerindeki etkisi pozitif olarak bulunmuştur.

Hawash ve Lang (2010), gelişmekte olan 33 ülkede bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplam faktör verimliliği üzerinde etkisi olup olmadığını incelemiştir. 2002-2006 dönem verileri kullanılarak yapılan panel veri analizi sonuçlarına göre, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanan ülkelerde toplam faktör verimliliğini olumlu etkilediği görülmüştür.

Lovric (2012), bilgi ve iletişim teknolojilerinin verimlilik artışı üzerindeki etkisini araştırmıştır. Araştırmada, Avrupa Birliği ülkeleri kullanılmış olup, 2001-2010 dönem verileri ile değişkenler GMM yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, bilgi ve iletişim teknolojilerinin çalışmaya konu olan ülkelerde verimlilik artışına yol açtığı görülmüştür.

Vijsselaar ve Albers (2013), Euro bölgesinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin verimlilik üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma sonucuna göre, 1990'ın ikinci yarısından itibaren bilgi ve iletişim teknolojilerinin verimliliğe ve ekonomik büyümeye katkısı olduğuna ulaşılmıştır.

Šniukienė ve Sarkane (2013), bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışmada, 27 Avrupa Birliği ülkesi kullanılmış olup,

2000-2011 dönem verileri ile analiz yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, Avrupa Birliği ülkelerinin bazılarında iki değişken arasında pozitif ilişki bulunurken, bazı ülkelerde işgücü verimliliği ile BIT gelişimi arasında ilişki bulunamamıştır.

Abri ve Mahmoudzadeh (2015), bilgi ve iletişim teknolojilerinin İran'da imalat sanayide faaliyet gösteren 23 firma üzerinde üretkenliğini ve verimliliğini araştırmıştır. 2000-2006 dönem verileri kullanılarak yapılan panel veri analizi sonuçlarına göre, araştırmaya konu olan firmaların verimliliği üzerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğu bulunmuştur.

Nkama (2015), Kamerun'da bilgi ve iletişim teknolojileri ile verimlilik ve yatırımlar arasında ilişki olup olmadığını araştırmıştır. 2004 yılına ait firma verileri ile Cobb- Douglas yöntemi uygulanarak yapılan analiz sonucuna göre baz alınan ülkede değişkenler arasında ilişki bulunamamıştır.

Ceccobellia vd. (2016), bilgi ve iletişim teknolojileri ile işgücü verimliliği arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada, 14 OECD ülkesi kullanılmış olup, 1995-2005 dönem verileri ile analiz yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, bilgi ve iletişim teknolojilerinin büyüme fırsatlarından faydalanmak için itici bir güç olduğu doğrulanmıştır.

Mike ve Laleh (2016), tarafından G20 ülkelerinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin istihdam üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırmacılar, 1991-2012 yıllarını baz alarak Panel EGLS yöntemi ile değişkenleri analiz etmişlerdir. Araştırma sonucuna göre, bilgi ve iletişim teknolojilerinin istihdam üzerindeki etkisi 1991-1999 yılları arasında, gelişmekte olan ülkelerde pozitif ve anlamsız olurken; gelişmiş ülkelerde bu sonuç pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Ayrıca, 2000-2012 dönemi için sonuç, gelişmiş ülkelerde negatif ve anlamlı olurken, gelişmekte olan ülkelerde pozitif ve anlamlı olarak bulunmuştur.

Goaied ve Sassi (2017), bilgi ve iletişim teknolojilerinin istihdam üzerindeki etkilerini incelemiştir. 1990-2015 dönemini kapsayan beş ülke için GMM yöntemi kullanılan analiz sonucuna göre, bilgi ve iletişim teknolojilerinin işgücü piyasasını olumlu etkilediği bulunmuştur. Ayrıca, uzun vadede yüksek işsizliğe neden olabileceği de bulgular arasındadır.

Akende vd, (2017), bilgi ve iletişim teknolojileri ile toplam faktör verimliliği üzerindeki ilişkiyi incelemiştir. 19 OECD ülkesini konu alan araştırmada, 1995-2015 dönem verileri kullanılarak analiz yapılmıştır. Analiz sonucuna göre, çalışmaya dahil edilen ülkelerde bilgi ve iletişim teknolojilerinin toplam faktör verimliliği üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı bulunmuştur.

Toader vd. (2018), bilgi ve iletişim teknolojilerinin ülkelerin ekonomik büyüme performansları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada, 18 Avrupa Birliği ülkesi kullanılmış olup, 2000-2017 dönem verileri ile panel veri analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ülkelerin büyüme oranları üzerinde pozitif etki yarattığına ulaşılmıştır.

Aydın (2018), tarafından Türkiye'de inovasyonun istihdama etkisi araştırılmıştır. Araştırmacı, 1981-2015 yılları için değişkenleri ARDL Yöntemi ile analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre, teknolojik gelişmenin istihdam yapısı üzerinde eğitim seviyesi yüksek kişiler lehine olduğunu göstermektedir.

Badran (2019), Mısır'da teknolojik değişimlerin ve yeniliklerin işgücü üzerindeki etkisini analiz etmiştir. Analiz sonuçlarına göre, Mısır'da 2006-2012 yıllarında teknolojik değişimin işgücü üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

3. VERİ SETİ VE EKONOMİK METODOLOJİ

Çalışmada kullanılan “işgücüne katılım oranı” 15-64 yaş aralığında, ekonomik olarak aktif olan nüfusun toplam nüfusa oranıdır. Belirli bir dönemde mal ve hizmet üretimi için emek sağlayan tüm insanlar şeklinde tanımlanan bu grup aktif olarak ekonomik çalışma hayatına katılan nüfus için bir gösterge olarak ele alınmıştır. İlgili sınamaların ardından modelin genel anlamlılığında ve parametre tahminlerinde anlamlı sonuçlar vermesi sebebi ile bağımsız değişken olarak modele dahil edilmiştir. Veri, Uluslararası Çalışma Örgütü, ILOSTAT kaynaklıdır. Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Veri seti yüzde cinsinden ifade edilmiştir.

Bağımlı değişken olarak ele alınan değişkenlerden ilki “Mobil hücresel telefon abonelikleri”, veri seti 100 kişi başına ifade edilmiş olup yüzde cinsindedir. Hücresel teknolojiyi kullanarak erişim sağlayan kamu ve/veya özel mobil telefon hizmeti abonelikleridir. Bu gösterge, faturalı aboneliklerin sayısını ve aktif ön ödemeli hesapların (yani son üç ay içinde kullanılmış olan) sayısını içerir. Gösterge, sesli iletişim sunan tüm mobil hücresel abonelikler için geçerlidir. Veri seti, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) Dünya Telekomünikasyon Göstergeleri Veri tabanı kaynaklıdır. Dünya Bankası veri tabanından elde edilmiştir. (<https://data.worldbank.org/indicator>)

Bağımlı değişken olarak ele alınan değişkenlerden ikincisi “İnternet kullanan bireylerin toplam nüfusa oranı”, Türkiye’de son 3 ay içinde interneti (herhangi bir yerden) kullanan kişilerdir. Yüzde cinsinden ifade edilmiştir. İnternet bir bilgisayar, cep telefonu, kişisel bilgisayar, tablet, oyun makinesi, dijital TV vb. aracılığıyla tüm kullanımları kapsamaktadır.

Tablo 1: Değişken İsimleri

Veri Seti			
Değişken Adı	Değişken Kodu	Dönem	Aralık
İşgücüne katılım oranı	isgucukatilim d	Yıllık	1994-2019
Mobil hücresel telefon abonelikleri	Mca d	Yıllık	1994-2019
İnternet kullanan bireyler (nüfusun yüzdesi)	intk d	Yıllık	1994-2019

Tabloda internet kullanımının sivil kullanımının başlangıç tarihi 90’lı yıllar olması sebebi ile tabloda veri seti 1994 yılından başlamaktadır. Pandemi sebebi ile veri setinde işgücüne katılım oranı serisinde muhtemel kırılmanın olumsuz etkilerinden kaçınmak amacı ile 2020-2021 yılları çalışmaya dahil edilmemesi tercih edilmiştir.

Ekonometrik Modelleme, regresyon sonuçları ve ilgili istatistiklerin hesaplanması amacı ile “Phyton” yazılımına ait “Statsmodel” kütüphanesi kullanılmıştır. Adından da anlaşılacağı gibi, statsmodels özellikle istatistikler için oluşturulmuş bir Python kitaplığıdır. İstatistik modelleri NumPy, SciPy üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca pandas ve numpy kütüphanelerinden de faydalanılmıştır.

İlk aşamada veri setleri düzenlenmiş ve durağanlık testleri yapılmıştır. İlerleyen adımlarda modellemede kullanılmak üzere olası fark alma işlemlerinin kaçınıcı dereceye kadar yapılacağına karar verilmiştir. Değişkenlerin, gecikmeli değerleri, hata payları ve hareketli ortalamaları arasında otokorelasyon, kısmi otokorelasyon ve çapraz korelasyon tabloları hesaplanmış, oluşturulmuş ve değerlendirilmiştir.

4. AMPİRİK BULGULAR

Veri setleri üzerinde yapılan durağanlık testlerine ilişkin sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2: Augmented Dickey-Fuller Test Sonuçları

Değişken Kodu	isgucukatılım_d	Mca_d	intk_d
ADF Test İstatistiği	-3.127591	-2.863582	-3.026695
P – Değeri	0.024578	0.049750	0.032476
Kullanılan Gecikme	1	1	1
Kullanılan Gözlem	27	27	27
Kritik Değer (5%)	-3.031227	-2.957219	-2.986489

Tabloda Augmented Dickey-Fuller Test Sonuçları, işgücüne katılım oranı, mobil hücresel telefon abonelikleri ve internet kullanan bireylerin toplam nüfusa oranı değişkenleri için tek bir tablo halinde verilmiştir.

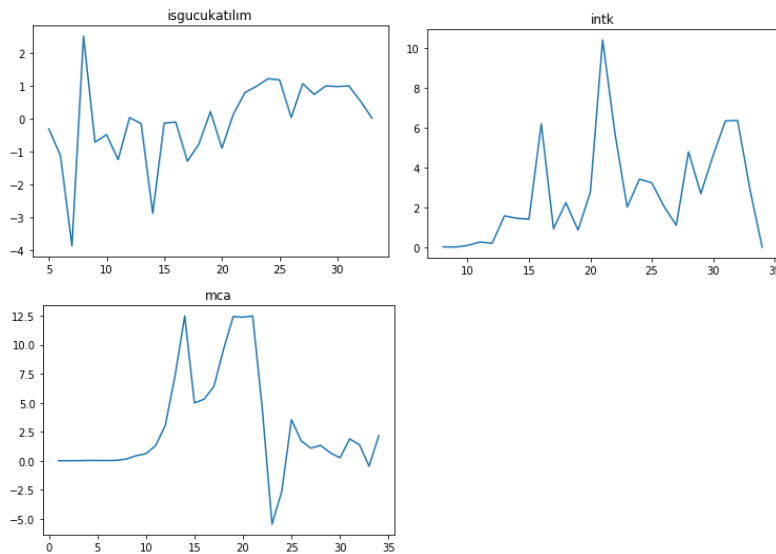
ADF Testi için H0 ve H1 Hipotezleri aşağıda verilmiştir.

H0=Seri Durağan değildir.

H1=Seri durağandır.

Üç değişken için ayrı ayrı test edildiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde H0 kuvvetle reddedilmektedir. Tanımlama sürecinde farklı modeller için uygulanan çeşitli fark alma varyasyonları ile doğru farkların bulunması sonucunda durağan olmayan orijinal seriler birinci farkları alınmak sureti ile durağan hale getirilmiştir.

Grafik 1: İşgücüne Katılım Oranı, Mobil Hücresel Telefon Abonelikleri ve İnternet Kullanan Bireylerin Toplam Nüfusa Oranı Değişkenlerinin Durağanlaştırılması

Grafikte işgücüne katılım oranı, mobil hücresel telefon abonelikleri ve internet kullanan bireylerin toplam nüfusa oranı değişkenlerini içeren veri setleri fark alma işlemi ile durağan hale getirilmiştir.

Doğrusal regresyon modeli, bağımsız değişkenler olağan en küçük kareler yöntemi ile bağımlı değişken üzerine regres edilmiştir. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 3: Doğrusal Regresyon Modeli

Bağımsız Değişken	isgucukatılım_d	Model serbestlik Derecesi	2
Model	Doğrusal	R ²	0.397
Yöntem	OEKK	Log-olabilirlik:	-31.883
No. Observations:	26	F istatistiği:	0.00103
Serbestlik Derecesi Kalıntıları	24	F istatistiği p-değeri:	0.00103

Tabloda determinasyon katsayısı modelin açıklayıcılığının %39 olarak ifade etmektedir. Genel anlamlılık testi ile devam edilmiştir. Varyans Analizi modelin genel anlamlılığı F testi ile pozitif bulunmuştur.

Regresyonun anlamlılık testi F istatistiği kullanılarak, bağımsız değişkenler arasında doğrusal bir ilişkinin olup olmadığına karar vermek için kullanılmıştır. Bu amaçla kullanılacak uygun hipotezler genel notasyonu ile aşağıda verilmiştir:

$$H_0 : \beta_1 = \beta_2 = \dots \beta_j = 0$$

$$H_1 : \beta_j \neq 0 \text{ en az bir } j \text{ için}$$

Sıfır hipotezinin reddedilmesi, bağımsız değişkenlerinden en az birinin modelin genel anlamlılığına bir katkısı olduğunu göstermektedir.

İnternet kullanımının 90'lı yıllar itibari ile başlaması sebebi ile yıllık olarak ele alınan gözlem sayısı 30'un altında kalmaktadır. Fark alma işlemi sonucunda çalışmada kalan kullanılabilir dönem (gözlem) sayısı 26 olarak tabloda verilmiştir. Serbestlik derecesi açısından yeterli gözlem sayısı elde bulunmamasına karşın model spesifikasyonu yapılmış ve elde bulunan gözlem sayısı ile modelde uygulanmıştır. Serbestlik derecesi sebebi ile oluşabilecek etkinlik kaybı ilerleyen yıllarda artan gözlem sayısı kullanılarak araştırma tekrar edildiğinde daha etkin sonuçlar vermesi beklenebilir.

Çalışmada klasik doğrusal regresyon modeli tercih edilmiştir. OEKK yöntemi ile tahminler elde edilmiştir. Modelin genel notasyonda spesifikasyonu aşağıda verilmiştir.

$$isgucukatılım_d = \beta_1 * Mca_d + \beta_2 * intk_d + \mu$$

Tablo 4: Parametre Tahminleri ve Test Sonuçları

OEKK Parametre Tahminleri					
Değişken	SD	Parametre	Standart	t test istatistiği	Pr > t
		Tahmin	Hata		
Mca_d	1	-0.1209	0.033	-3.644	0.001
intk_d	1	0.1761	0.053	3.323	0.003

Tabloda parametre tahminleri ve t testi sonuçları verilmiştir. Mca_d ile ifade edilen mobil hücresel telefon abonelikleri ve $intk_d$ kodu ile ifade edilen internet kullanan bireylerin toplam nüfusa oranı için hesaplanan parametre tahminleri t-testi sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Buna göre her bir parametre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde sıfırdan farklıdır denebilir. Modelin genel anlamlılığı ve tahminler için ayrı ayrı yapılan testler pozitif sonuçlar vermiştir.

5. SONUÇ

Bilgi ve iletişim teknolojileri dünya çapında hızla yayılan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin genel anlamda kısa vadede istihdamı olumsuz, uzun vadede ise olumlu etkilediği görülmüştür. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin daha çok işgücü piyasalarını ve çalışma koşullarını etkilediği yapılan çalışmalardan çıkan sonuçlar arasındadır. Bu çalışmada nedensellik öne sürülmeden parametreler yorumlanmaktadır. Değişkenlerin zaman içinde birlikte değişimleri ele alınmaktadır.

Mobil hücresel telefon abonelikleri ile işgücüne katılım oranı arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, yüzde olarak ifade edilen mobil hücresel telefon aboneliklerinde gerçekleşen 1 birimlik artış işgücüne katılım oranı üzerinde -0.1209 azalışa neden olmaktadır.

İnternet kullanan bireylerin toplam nüfusa oranında gerçekleşen 1 birimlik artış işgücüne katılım oranı üzerinde 0.1761 artışa neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

1. ABRI, G. A. ve MAHMOUDZADEH, M. (2015). “Impact Of Information Technology on Productivity and Efficiency in Iranian Manufacturing Industries”, J Ind Eng Int, 11, 143–157, DOI 10.1007/s40092-014-0095-1.
2. AKENDE, E. Ahmed, M. Loffredo, M. ve Curcio, S. (2017). “The Role of ICT in Labor), Productivity”, Universita' degli studi di Torino, 1-45, DOI: 10.13140/RG.2.2.33262.46406, <https://www.researchgate.net/publication/329248125>
3. AYDIN, E. (2018). “Türkiye’de Teknolojik İlerleme İle İstihdam Yapısındaki Değişme Projeksiyonu: Endüstri 4.0 Bağlamında Ampirik Analiz”, Yönetim Bilimleri Dergisi, 16(31): 461-471.
4. BADRAN, F.M. (2019), “Technological Change And Its Impact On The Labor Market In Egypt”, 1-21, <https://www.researchgate.net/publication/335057275>
5. BASU, S. ve FERNALD, J. G. (2006). “Information and Communications Technology as a General Purpose Technology: Evidence from U.S. Industry Data”, Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper Series, Working Paper 2006-29: 1-25.
6. BLANCHFLOWER, D. ve BURGESS S. (1995). “New Technology and Jobs: Comparative Evidence from a Two Country Study”, ,Firm Performance and Employment at the National Academy of Sciences, Washington DC, May 1995, 1-38.
7. CECCOBELLIA, M. GITTOA, S. ve MANCUSOA, P. (2012). “ICT Capital and Labour Productivity Growth: A Non-Parametric Analysis of 14 OECD Countries”, MPRA Paper No. 68642, 1-27.

8. DACHS, B. (2018). “The impact of new technologies on the labour market and the social economy”, STOA - Science and Technology Options Assessment, 1-64. <http://www.europarl.europa.eu/stoa/>.
9. GOAIED, M. ve SASSI, S. (2017). “The Effect of Ictadoption on Labour Demand: A Cross-Region Comparison”, *Papers in Regional Science*, 98(1): 1-15.
10. GÜDER, G. ve TAŞÇI, K. (2006). “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bilgi ve İletişim Teknolojileri İstihdam İlişkisi”, 5. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 3-5 Kasım 2006, Kocaeli-Türkiye, 1-19.
11. HAWASH, R. ve LANG, G. (2010). “The Impact of Information Technology on Productivity in Developing Countries”, *Faculty of Management Technology, Working Paper Series NO:19*, 1-23.
12. LOVRIC, L. (2012). “Information-Communication Technology Impact on Labor Productivity Growth of EU Developing Countries”, *Original scientific paper UDC 330.44:330.34, Zb. rad. Ekon. fak. Rijvol. 30 (2): 223-245*.
13. MERIKÜLL, F. (2008). “The Impact of Innovation on Employment: Firm- and Industry-level Evidence from Estonia”, *Working Paper Series 1/2008, Eesti Pank Bank of Estonia*, 1-29.
14. MIKE, F. ve LALEH, M.M. (2016). “Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin İstihdam Üzerine Etkisi: Seçili Ülkeler Üzerine Bir Uygulama”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(2): 601-614.
15. MOSHIRI, S. ve JAHANGARD, E. (2007). “ICT Impact on the Labor Productivity in the Iranian Manufacturing Industries; A Multilevel Analysis”, *Iranian Economic Review*, 12(18): 121-142.
16. MURILLO, G. M. (2016). “The Impact of ICT’s on Employment in Latin America: A Call for Comprehensive Regulation”, *IBEI Working Papers*, 2016/48, 1-28.
17. NKAMA, G. H. A. (2015). “An Analysis of the Impact of ICT Investment on Productivity in Developing Countries: Evidence from Cameroon”, *Council for the Development of Social Science Research in Africa, Africa Development*, XXXIX(4), 117–132, (ISSN 0850-3907).
18. OULTON, N. ve SRINIVASAN, S. (2005). “Productivity Growth and the Role of ICT in the United Kingdom: An Industry View, 1970-2000”, *CEP Discussion Paper No 681*.
19. PIATKOWSKI, M. (2003). “The Contribution of ICT Investment to Economic Growth and Labor Productivity in Poland 1995-2000”, *TIGER Working Paper Series*, No: 43, 1-23.
20. ŠNIUKIENĀ, A. M. ve SARKANE, E.G. (2013). “Impact of Information and Telecommunication Technologies Development on Labour Productivity”, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 110(2014):1271–1282.
21. TIMMER, M.P. ve VAN ARK, B. (2005). “Does Information and Communication Technology Drive EU-US Productivity Growth Differentials?”, *Oxford Economic Papers*, 57(4): 693-716.
22. TOADER E., FIRTESCU, N.B. ROMAN, A. and ANTON, S.G. (2018). “Impact of Information and Communication Technology Infrastructure on Economic Growth: An

- Empirical Assessment for the EU Countries’’, *Sustainability*, 10(3750), 1-22, doi:10.3390/su10103750.
23. VIJSELAAR, F. ve ALBERS, R. (2004). “New Technologies and Productivity Growth in the Euro Area”, *Empirical Economics*, 29(3): 621-646.
 24. ZIMMERMANN, K.F. (1991). “The Employment Consequences of Technological Advance, Demand and Labor Costs in 16 German Industries’’, *empec*, 16: 53-266.

YATIRIM SÜRECİNDE BÜROKRASİNİN MINİMİZE EDİLMESİ ARAYIŞI ÇERÇEVESİNDE YENİ BİR KURUMSAL YAPILANMA: CUMHURBAŞKANLIĞI YATIRIM OFİSİ

A NEW INSTITUTIONAL STRUCTURE IN THE FRAMEWORK OF MINIMIZING BUREAUCRACY IN THE INVESTMENT PROCESS: INVESTMENT OFFICE

Ünal KÜÇÜK*, Esra DİK**

* Araştırma Görevlisi Doktor, Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ukucuk@firat.edu.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-0593-5935>)

** Doçent Doktor, Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, esradik@mersin.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0003-0450-5172>)

ÖZ

Ofis tipi örgütlenme, yeni hükümet sistemine özgü bir yapılanmadır. İnsan kaynakları, finans, dijital dönüşüm ve yatırım olmak üzere dört ayrı alanda faaliyet gösteren ofisler, üstlenmiş oldukları görev nedeniyle kamusal hizmet sunum sürecinin değişim çanlarını çalan yeni aktörler olmaya adaydır. Bu çalışmanın konusunu Yatırım Ofisi oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, Yatırım Ofisi'ni, yatırım sürecinin teşviki ve bürokrasinin azaltılması adına oluşturulan merkezi ve yerel düzeydeki yönetsel mekanizmaları ile analiz etmektir. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman analizi kullanılmıştır. Yatırımları teşvik etmek ve yatırım sürecini takip etmekle görevli Yatırım Ofisi'nin, kamu ile özel sektör arasında köprü vazifesi gördüğü ve hizmet sunumunda yeni bir model getirdiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yatırım Ofisi, Post- Yeni Kamu İşletmeciliği, Yatırım Ortamını İyileştirme, Kamu Hizmeti, Tek Durak Ofisleri.

Jel Kodları: K4, O3

ABSTRACT

Office-type organization is a structure specific to the new government system. Offices operating in four different areas, namely human resources, finance, digital transformation and investment, are candidates to be the new actors that ring the bells of change in the public service delivery process due to the duties they undertake. The subject of this study is the Investment Office. The aim of the study is to analyze the Investment Office with its central and local administrative mechanisms, which are created to encourage the investment process and reduce bureaucracy. In the study, document analysis was used within the framework of qualitative research approach. It has been concluded that the Investment Office, which is responsible for encouraging investments and monitoring the investment process, acts as a bridge between the public and private sectors and brings a new model in service delivery.

Keywords: Investment Office, Post-New Public Management, Improving the Investment Climate, Public Service, One-Stop Offices.

Jel Codes: K4, O3

1. GİRİŞ

Geleneksel kamu yönetimi anlayışının terk edilerek özel sektör yöntem ve tecrübesinin kamuya aktarımını savunan uygulamaların benimsenmesi, kamu yönetimi yapılanmasında ve kamu hizmeti sunumunda birtakım kurum-kural değişikliklerini beraberinde getirmiştir. Türkiye’de son dönem devlet yapılanmasına yönelik değişim isteği, kamu yönetimi paradigmasında meydana gelen dönüşümlerle büyük ölçüde kesişmektedir. Hükümet sistemi değişikliğini konu alan yasal kurumsal düzenlemeler bu kesişim kümesinde değerlendirilebilecek olan yeni yönetsel birimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

21 Ocak 2017 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nce kabul edilen 6771 sayılı 1982 Anayasası’nda birtakım değişiklikler meydana getiren yasal düzenlemelerin, 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen halkoylaması sonucunda kabul edilmesinin ardından parlamenter sistem terk edilerek, klasik sistem sınıflandırması içerisinde başkanlık sisteminin asli unsurlarını temel alan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne geçilmiştir. Genel anlamda sistemin merkezi örgütsel iskeleti, çıkarılan 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile yasal altyapıya kavuşmuştur. 1 sayılı Kararname ile birlikte Cumhurbaşkanlığı bünyesinde toplanan yürütme gücü içerisinde daha önce kamu yönetimi yapılanması içerisinde olmayan yeni kurumlar oluşturulmuştur. Karar alma süreçlerinde özellikle politika yapım aşamasını desteklemesi beklentisi ile kurulan ve ekonomi yönetiminde önemli fonksiyon üstlenecek Cumhurbaşkanlığı Ofisleri yeni oluşturulan yapılar içerisinde öne çıkan örgütlenme türüdür.

1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 525-536. maddeleri ile düzenlenen Cumhurbaşkanlığı Ofisleri, Cumhurbaşkanına bağlı, özel bütçeli ve kamu tüzel kişiliği ile mali ve idari özerkliğe sahip, Cumhurbaşkanı tarafından verilen görevleri yerine getiren, merkezleri Ankara’da olan ve gerektiğinde yurt içinde ve yurtdışında çalışma büroları açabilen birimler olarak tanımlanmaktadır. Dijital Dönüşüm Ofisi, Finans Ofisi, İnsan Kaynakları Ofisi ve Yatırım Ofisi şeklinde dört ofis ihdas edilmiştir. Diğer taraftan 1982 Anayasasının yeni haline gerekli uyumun sağlanması amacıyla çıkarılan ve 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nden bir gün evvel (09.07.2018) Resmi Gazetede yayımlanan 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ofislere yönelik birtakım düzenlemeler de söz konusu olmuştur. 703 sayılı KHK’nın 126. maddesi çerçevesinde, Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı kapatılmış, ilgili kurumu düzenleyen kanun maddelerinde düzenleme yapılarak, söz konusu kuruluşa ait personel, kaynak ve kanun maddeleri geçici madde 1 kapsamında ilgili Cumhurbaşkanlığının ilgili ofisine devredilmiş ve ilişkilendirilmiştir. Benzer şekilde 48 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile ofislerin yurtiçi ve yurtdışında örgütlenmelerine yönelik hükümler kabul edilerek 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde ilgili bölümlere işlenmiştir.

Yatırım Ofisi, yeni sistemin özgün kuruluşlarından biri olarak değerlendirilse de yapılan bu düzenlemeler neticesinde 2006 yılında Başbakanlığa bağlı olarak faaliyet gösteren Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı ile yakın ilişki içerisinde hatta onun halefi olarak gösterilmektedir. 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve 703 sayılı KHK düzenlemelerinde yer alan ilgili maddeleri bu tespiti desteklemektedir. Ancak her ne kadar benzer faaliyetler üstlenmiş olsalar da Cumhurbaşkanlığı sistemi içerisinde merkezi olarak düzenlenen Yatırım Ofisi, Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı’ndan, görev, yetki, sorumluluk, örgütlenme, personel nitelikleri ve atanma şekli bakımından ayrılmaktadır. Yatırım Ofisinin yatırım sürecinde meydana gelecek bürokrasiyi minimize etme çabasını ‘devletin doğrudan kamusal hizmet sunma fikrinden kopması’ ve ‘sonuç/çıktı odaklı iş yapma anlayışı’ bağlamında değerlendirmek mümkündür. Çalışmada, Yatırım Ofisi’nin yeni sistem içerisindeki yeri (köprü rolü), yönetsel anlamda özgünlüğü ve yüklediği misyon itibarıyla ne türden bir fonksiyon üstleneceği kuramsal gelişmelere paralel olarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

2. KAMU HİZMETLERİNİN PARÇALI YAPISINA YÖNELİK KURAMSAL ELEŞTİRİLER

Kamu hizmeti anlayışında yaşanan değişimi, kamu yönetiminin doğasında meydana gelen dönüşümde aramak gerekir. Daha doğrusu bu süreç karşılıklı besleme ile bir zincir reaksiyon başlatmıştır. 1980 sonrası ortaya çıkan ve minimal devlet anlayışı çerçevesinde bürokrasiyi yeniden şekillendiren Yeni Kamu İşletmeciliği/YKİ (New Public Management-NPM) yaklaşımına yönelik ciddi eleştiriler, özünden çok fazla sapmasa da yeni kuramsal gelişmeleri tetiklemiştir. Bu nedenle başına getirilen post ön eki ile adlandırılan ve kendi içerisinde birden fazla kuramsal gelişmeyi barındıran Post-Yeni Kamu İşletmeciliği/Post-New Public Management (Post-YKİ/Post-NPM) yaklaşımına doğru gerçekleşen serüvenin genel kodlarının bilinmesi gerekmektedir.

YKİ, özü itibarıyla geleneksel kamu yönetimi yaklaşımından uzaklaşmayı ifade eder. Hiyerarşik yapıların azaltılması, özel sektör yönetim ve tekniklerinin kamu yönetimine aktarılması yoluyla bürokratik katı merkezi yapıların çözülmesi amaçlanır. Kamu harcamaları ve kamu personel sayısının özelleştirme faaliyetleri ile küçültülmesi ve hizmet sunumunda yerellik ilkesinin yerleşmesi temel yönetsel gelişmelerdir. Bilgi teknolojilerindeki gelişme ile birlikte otomasyonun hızlanması ve politika tasarım sürecinde hükümetler arası ilişkilerin güçlendirilmesi tamamlayıcı faktörler olarak görülmektedir (Hood, 1991: 3).

Bu yaklaşımın en bariz izlerinin görüldüğü İngiltere’de gelişen reformlar, kamu kesiminde verimlilik eksenli devletin küçültülmesi girişimleri olarak bilinir. 1988 yılında başlatılan “Sonraki Adımlar Girişimi (Next Steps Initiative)” radikal değişikliklerin başlangıcını oluşturmuştur. Bu girişimi, “Kalite İçin Rekabet Girişimi (Competing for Quality)” ve “Yurttaş Şartı (Citizen Charter)” reformları izlemiştir. Ancak, başta Anglo Sakson ülkelerde olmak üzere reformların odağında yer alan rekabetçi ve piyasa yönelimli kamu yönetimi algısında 1990’ların sonu itibarıyla bir değişim yaşanmıştır. Reformlar, kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi, yerleşme ve koordinasyon gibi kavramlar üzerinden farklı bir yola doğru evrilmiştir (Yılmaz vd, 2008: 8).

NPM’ye yönelik eleştiriler, odağına vatandaşları alan yeni yönelimleri beraberinde getirmiştir. Birden fazla yaklaşımı içerisine alan ve Post-NPM olarak adlandırılan bu süreçte, idari reform stratejilerinde koordinasyon kavramı ön plana çıkmıştır (Jun, 2009: 163). Örneğin, 2006 yılında Birleşik Krallık Kamu Hizmeti Reform Modeli olarak adlandırılan model, “herkes için daha iyi kamu hizmeti” (better service for all) ifadesi ile özetlenebilecek vizyonu oluşturmaktadır. Koordinasyon vurgusunun kuvvetli bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Joined-up Government (Ortaklaşa Yönetim) kavramının doğuşu bu gelişmelerin bir sonucudur (Yılmaz vd, 2008: 9). Bu kavramı Whole of Government (Tüm Hükümet) yaklaşımı takip etmiştir. Türkiye’de yer alan birçok kamu politikası metninde de geçen Tüm Hükümet Yaklaşımı, uyum ve işbirliği sorununa yönelik çözüm amaçlı ortaya atılan ve vatandaşları reformların merkezine yerleştiren bir içerikle gelişmiştir. Böylelikle kamu hizmetlerinin ortak üretim sürecine vurgu yaparak alternatif bir kamu yönetimi modeli öne çıkmıştır (Robinson, 2015: 9).

Post-YKİ çatısı altında değerlendirilebilecek olan Yeni Kamu Yönetimi-New Public Governance (YKY/NPG) yaklaşımı, kendisini kamu değeri, yeni kamu hizmeti, neo weberyen devlet, dijital çağ yönetimi ve bütünsel kamu yönetimi gibi kavramsal ve kuramsal gelişmelerle birlikte YKİ karşısında konumlandırmaktadır (Uysal, 2020: 113). G. Muğlan ve M. Potuçek, istikrarlı hükümetin, siyasi destek sağlamanın, politika yapım sürecinin ve uygulamadaki stratejilerin önemine vurgu yapmaktadırlar (Potuçek, 2004: 32-59 akt. Patapas, Raipa ve Smalskys, 2014: 27).

Parçalı ve dağınık yapıdaki ilişkilerin koordinasyonu, yatay olarak (*vertically*) hükümet ile diğer aktörler arasındaki ilişkilerde, dikey olarak (*horizontally*) kurumlar arasında gerçekleşmektedir (Klenk ve Reiter, 2019: 4). Kamu özel ortaklığı tarzı yönetim pratiklerinin bu anlamda yaygınlaştığı görülmektedir.

Koordinasyon temelli bu yaklaşımların pratikte karşılığının One Stop Shop (Tek Durak Ofisleri-TDO) ile somutlaştığı söylenebilir. Tek Durak Ofisleri, mağazacılık özelinde ihtiyaçların tek bir merkezde karşılanabilmesi adına 1920’li yılların sonlarına doğru Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkmıştır (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2013).

Özel sektör pratiğine dayalı bu modelin kamu yönetimine yansımada, İngiltere’de 2010 yılında, on yıllık projeksiyonla kamu hizmetlerinin toplumsal sorunlara nasıl yanıt vermesi gerektiği üzerine, 2020 Public Services Trust tarafından kurulan “2020 Kamu Hizmetleri Komisyonu” bir çerçeve sunmaktadır. Kamu hizmetlerindeki temel konuları incelemek için bir dizi uzman ile birlikte; vatandaşlık temelinde devlet ve toplum arasındaki ilişkiler ve kamu hizmetlerinin gelecekteki sunum biçimlerinin araştırıldığı bu kapsamlı çalışma, kamu hizmeti anlayışındaki değişim isteği ve değişimin yönüne dair önemli sonuçlar üretmiştir.¹ Patrick Dunleavy tarafından yazılan “Joined Up Public Services” başlıklı makale bu serinin bir parçasıdır. Komisyon üyesi olan Patrick Dunleavy, raporuna bir soruyla başlamaktadır: Birleşik Krallık hükümeti neden "Marks and Spencer veya John Lewis gibi olamaz?". Dunleavy, bu soruyu temel bir sorun alanı olarak gördüğü bir soru üzerinden açmıştır: Kamu hizmetlerine neden, herkesin düzenli olarak gittiği tek bir yerden kolayca erişilemiyor? Vatandaşlar bir sorunu çözmek için neden birkaç gün, hafta ve hatta aylarca farklı devlet kurumlarına birkaç telefon görüşmesi ve ziyaret yapmak zorundadır? Bu soruların yanıtında başvurduğu temel argümanlardan biri “dijital çağ yönetimi”dir. Dunleavy göre, parçalanmış hizmetlerin yarattığı israf, mevcut mali ortamda artık karşılanması mümkün olmayan bir lükstür. Hizmetleri yeniden entegre etmek, hizmetleri insanların ihtiyaçları doğrultusunda tasarlamak ve vatandaşların hizmetlere çevrimiçi erişimini sağlamak için teknolojiyi kullanmakla karakterize edilen bir "dijital çağ yönetimi" döneminde yaşadığımızı iddia etmektedir. Bu paradigma değişikliğinin bir sonraki aşamasında, vatandaşların çevrimiçi kamu hizmetleriyle gerçek zamanlı etkileşimlerini ve girdilerini genişletmelerini sağlamak için "sosyal web" teknolojisinin kullanımının öne çıkacağı vurgusu barizdir (Dunleavy, 2010). Dunleavy’nin işaret ettiği TDO’lar, koordinasyonu sağlayan tek bir merkezden kurumsal olarak ya da dijital platformda hizmet sunumunu mümkün kılmaktadır.

Maliyetin düşürülmesi, vatandaşın hizmetlere hızlı ve kolay erişimi, bürokrasiyi azaltma gibi amaçlarla gidilen dijitalleşme süreci aynı zamanda bir devlet politikası olarak algılanmalıdır. Bilgi teknolojilerindeki gelişim klasik kamu bürokrasisinin kırılmasında en temel gelişme olarak görülmektedir. Uluslararası alanda politika geliştirme süreçlerinin hükümetler arası işbirliğine ilişkin zemin oluşturulması yeni dönem kamu yönetimi paradigmasının içeriğini yönlendirmektedir. E-devlet uygulamaları, dijital kamu hizmetlerinin yaygınlaşmasına odaklanmaktadır. Bu hizmetlerin yürütülmesi sırasında maliyetlerin asgari seviyeye çekilmesi ve zaman tasarrufu sağlanacağı düşünülmektedir. Bürokrasinin ve idari prosedürlerin azaltılmasında katalizör olarak bilgi teknolojilerinin kullanımının faydaları kabul edilmekte ve uygulama süreçleri işletilmektedir.

Dijitalleşme olmaksızın TDO’ların, bürokrasiyi azaltmayı başaramadığını ve farklı e-devlet modeli ile duraksız ofisler (no stop shop) uygulamalarına dair model önerilerine de rastlanmaktadır (Scholta vd, 2019: 11-26). Dijital kamu hizmetlerini sunabildiği ve

¹ Bu makale serisi, 2020 Public Services Trust tarafından kurulan 2020 Komisyonu ile Ekonomik ve Sosyal Araştırma Konseyi (Economic and Social Research Council (ESRC) ortak çalışması sonucu ortaya çıkmıştır.

yürütebildiği sınır ötesi bir işbirliği uygulamaları önerilmekle birlikte henüz çok kabul gördüğü söylenemez (Anthopoulos, Siozos ve Tsoukalas, 2007).

TDO için doğru formül Şekil 1’de görüldüğü üzere; hızlı, katılımcı, değişikliklere karşı duyarlı; değer yüklü ve entegre hizmet üretmek ve vatandaş/müşteri için “yanlış kapı” politikası olmamak şeklindedir. (Gashi, 2019:187).

Şekil 1. TDO Müşteri Odaklı Model Tasarım Unsurları

Kaynak: Gashi (2019: 187)’den yararlanılarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

TDO uygulaması uluslararası finans örgütlerince de önerilen bir modeldir. OECD tarafından 2010 yılı Yatırım Raporu’nda, en iyi uygulamalardan yola çıkarak TDO’ların üç temel fonksiyonu olduğunu vurgulanmaktadır. İlk fonksiyon, hizmetlerin yatırımcılara doğrudan iletilmesidir. İkincisi, yatırım projeleri için arazi ediniminin kolaylaştırılması ve üçüncü fonksiyon ilgili bakanlıklarla ofis koordinasyonun iyi kurulmasıdır. Bu doküman, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu tarafından, Mısır, Türkiye, Burkina Faso, Kolombiya, Azerbaycan, Jamaika, Rusya, Sırbistan ve Mauritius temelinde hazırlanan çalışmalara dayanmaktadır (OECD Investment Programme, 2010). Türkiye’nin örnek ülke olarak alınması bakımından rapor önem taşımaktadır.

Türkiye, 2003 yılında başlayan “e-Dönüşüm Türkiye Projesi” ile kamu yönetiminde dijital dönüşümü başlatmıştır. Whole of Government-Tüm Hükümet kavramı *Bütünleşik Hizmet* sunumu adı altında “Bilgi Toplumu Stratejisi ve Eylem Planında” yer almıştır. Hizmet birimleri arasındaki koordinasyon ise bazı uygulamalarla somutlaşmıştır. “Sosyal Yardım Bilgi Sistemi”, i birçok kurumu aynı anda harekete geçirerek bütünleşik hizmet sunumuna örnek oluşturmuştur (Uğur, 2015).

TDO, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Yatırımcı Sözlüğü’nde; “yatırımcıların yatırımları ile ilgili bürokratik işlemlerinin tek bir merci üzerinden en kısa sürede sonuçlandırılmasını sağlayan ve bünyesinde uzmanları çalıştıran idarî yapı” şeklinde tanımlanmaktadır (Yatırımcı Sözlüğü, 2020: 40)

Türkiye’de TDO, yatırımcıların bürokratik işlemlerinin azaltılması ve hızlandırılması amacıyla kurulmuştur. Yerli ve yabancı yatırımcılar için gerekli izin ve ruhsat gibi işlemleri koordine etmekle görevlendirilen ofisler, bir anlamda yatırım sürecinin tek bir merkezden yönlendirilmesini sağlamaktadır. Bu sistemde sürece dâhil olan kurumları temsilen görevliler bulunmakta ve yatırımcıların bürokratik işlemlerinin tek bir noktada bulunan temsilciler eliyle tamamlanması sağlanmaktadır. Bu ofisler yatırımların, oluşum aşamasından nihai olarak gerçekleştirme aşamasına kadar tüm süreçte hem bilgilendirme /yönlendirme hem de işlem takibi yapmaktadır.

Merkezi düzeyde koordinasyon sağlayıcı yapıların geliştirilmesi ve yerel düzeyde bürokrasinin azaltılması ve tek bir noktadan hizmet sağlanması yeni hizmet üretiminin genel görünümünü yansıtmaktadır. Türkiye özelinde bakıldığında merkezi düzeyde özellikle yabancı yatırımların teşvik edilmesi ve bürokratik engellerin asgari seviyeye çekilmesinde Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK) ile başlayan çaba Yatırım Ofisi’nin kurulmasıyla merkezi bir düzlemde yeniden formüle edilmiştir. Yerelde kurulan Tek Durak Ofisleri, yatırım süreçlerinde yeni bir örgütlenme yaratarak bürokrasiyi minimize etme adına hizmet üretme pratiği geliştirmiştir. Bu hizmetlerin elektronik ortama aktarılmasıyla masa başı bürokrasi kademeli olarak azalacaktır. Dolayısıyla kamu hizmeti

anlayışında yaşanan dönüşümü Yatırım Ofisi örgütlenme tarzı üzerinden incelemek mümkün görünmektedir. Çalışmanın geri kalan kısmında Yatırım Ofisi'nin yapısal ve işlevsel özellikleri ve diğer kurumlarla ilişkisi temel alınarak, kamu hizmetlerinin üretilmesindeki bu yeni uygulama analiz edilmeye çalışılacaktır.

3. YATIRIM ORTAMININ İYİLEŞTİRİLMESİNDE MERKEZİ BİR YAPI OLARAK CUMHURBAŞKANLIĞI YATIRIM OFİSİ

Türkiye 2017 yılında gerçekleştirilen TBMM anayasa kanun değişiklikleri ve söz konusu yasa hükümlerinin anayasal gerekliliklerle halkoymasına götürülmesi ve değişikliklerin kabulünün ardından Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak adlandırılan yeni hükümet etme sistemine geçmiştir. Bu değişiklikte birlikte son dönem Osmanlı yönetiminde ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren (dönemsel kesintiler ve farklı uygulamalar yer alsada) uygulanma şansı bulan Parlamenter Sistem terk edilmiştir. Yeni sistem klasik hükümet sistemleri içerisinde yer almamakla birlikte Başkanlık Sistemine yakın durmakta ve asli unsurları bakımından bu sistem içerisinde değerlendirilmektedir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, hükümet sistemi tanımından hareketle erklerin kullanımını ve bağlantılı olarak kamu yönetimi örgütlenmesini de yeni anlayış ve anayasal değişiklikler çerçevesinden merkezi idareden başlamak üzere yerel yönetimlere doğru biçimlendirme eğilimindedir (Akyılmaz vd., 2018: 198).

Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi 10.07.2018 tarihli 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile birlikte yönetsel örgütlenme içerisine dâhil edilmiştir. Ofisler Cumhurbaşkanlığına bağlı, özel bütçeli, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişileri olarak tanımlanmışlardır. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi esasen daha önceden Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı'nın üstlenmiş olduğu rolü devralmıştır. Bu yüzden 1 sayılı CB Kararnamesinde² Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansına yapılan atıflar, Yatırım Ofisine yapılmış sayılmıştır. Diğer taraftan 703 sayılı KHK ile 2006 yılında kanunlaştırılan 5523 sayılı düzenlemenin başlığı³, 'Cumhurbaşkanlığına Bağlı Ofislere İlişkin Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun' şeklinde değiştirilmiştir. İlgili kanunun içerisinde yer alan Başbakan'a yapılan atıflar Cumhurbaşkanına yapılmış sayılmaktadır. Diğer taraftan kanun yerine ilgili mevzuat ve Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi tabiri benimsenmiş ve ajansa yönelik atıflar ise ofislere yapılmıştır (703 sayılı KHK, 126. Madde). İlgili KHK düzenlemesinin geçici maddesinde söz konusu ajansa ait olan her türden araç-gereç, taşınır, malzeme, borç ve alacak, yazılı ve elektronik doküman ile hak ile borçlar (Geçici 1/2. Madde) ve ajansın mülkiyetinde yer alan taşınmazlar (Geçici 1/3. madde) doğrudan ilgili ofise devredilmektedir. Taşınmazlar adına gerekli resmi işler resen gerçekleştirilmiş sayılmakta ve 1/2. maddede belirtilen hususlar için muhasebe birimlerine aktarma gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte ilgili KHK hükmü gereği ajans personelinin görevi sona ermektedir (Geçici 1/4. madde). Daha evvel kurumda başkan, başkan yardımcısı, daire başkanı ve uzman pozisyonunda görev alan personelin tamamı ofisteki uzman personel pozisyonuna kaydırılmıştır.

Yatırım Ofisi bu doğrultuda kurumsal anlamda, 1 sayılı CB Kararnamesi, 48 sayılı CB Kararnamesi, 703 sayılı KHK, 5523 sayılı Cumhurbaşkanlığına Bağlı Ofislere İlişkin Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun, 4857 sayılı İş Kanunu başta olmak üzere Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı'na yönelik yönetmelik hükümleri ile şekillenmekte ve düzenlenmektedir.

² 536. madde: "Başkanlığın görev alanına giren konulara ilişkin olmak kaydıyla mevzuatta Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansına yapılan atıflar Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi Başkanlığına yapılmış sayılır".

³ 5523 sayılı yasanın ilk başlığı; 'Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Kanun' şeklinde düzenlenmiştir.

Tablo 1. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisinin Oluşumuna Yönelik Yasal Süreç

Tarih	Kanun/KHK/CBK	Açıklama
21.06.2006	5523 sayılı Kanun	Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı kurulmuştur. Söz konusu kuruluş Yatırım Ofislerinin öncülü olarak kabul edilmektedir.
09.07.2018	703 sayılı KHK	5523 sayılı kanun başlığı ve içeriği yeni hükümet sisteminde ihdas edilen Yatırım Ofislerine uygun olarak yeniden düzenlenmiştir.
10.07.2018	1 sayılı CBK	Cumhurbaşkanlığı Teşkilatını düzenlemektedir. Cumhurbaşkanlığı Ofisleri ve Yatırım Ofisleri genel olarak düzenlenmiştir. Yatırım Ofislerinin görevleri beş maddede sıralanmıştır (527/4. Madde).
18.01.2019	7161 sayılı Kanun	5523 sayılı kanunda değişiklik meydana getirmiştir. Söz konusu kanunun 10'uncu maddesinin birinci fıkrasında yer alan "uzman personel ve destek personeli" ibaresi "personel" şeklinde düzenlenmiş ve üçüncü fıkrada yer verilen "Başkan veya uzman personel olarak" ifadesi çıkarılmıştır
24.10.2019	48 sayılı CBK	Diğer Cumhurbaşkanlığı Ofisleri ile birlikte, Yatırım Ofislerinin görevleri, hizmet birimleri ve diğer düzenlemeler gerçekleştirildiği esas düzenlemedir.

Kaynak: Araştırmacılar tarafından ilgili mevzuat çerçevesinde hazırlanmıştır.

5523 sayılı kanuna ve ilgili kanunla kurulan Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansına yer verilmesinin ana nedeni Yatırım Ofisinin söz konusu ajansların kurumsal ikamesi olarak kabul edilmesidir. Her iki kuruluş da genel anlamda kamusal yatırımlarda yatırımcı ve kamu kesimi arasında adeta bir bağlantı veya köprü işlevi üstlenmektedir. Ancak diğer taraftan örgütlenme, personel istihdamı (başkan ve diğer personelden aranan nitelikler, personel sayı sınırı), ana hizmet ile danışma ve yardımcı hizmet birimleri, düzenleyici işlemin tesisi (yönetmelik) bakımından farklılıklar içermektedir.

Tablo 2. Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı ile Yatırım Ofisinin Karşılaştırılması

	Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı	Yatırım Ofisi
Örgütlenme	-Merkezi birimi Ankara olarak belirtilmiş ve 5523 sayılı kanunda yurtdışında teşkilatlanmasına izin veren herhangi bir hüküm yer almamaktadır (5523 sayılı kanun, 1/5 madde).	-Ofisin merkezi Ankara olarak belirtilmiş ayrıca Ofisinin gerekli görmesi halinde yurtiçinde ve yurtdışında çalışma bürosu açabilmesine yönelik düzenlemeye yer verilmiştir (1 sayılı CBK, 525/2 madde).
Başkan ve Başkan Yardımcılığı Ataması	-Ajans Başkanı 5523 sayılı kanunda belirtilen nitelikleri sağlamak koşuluyla Başbakan tarafından atanmaktadır (5523 sayılı kanun, 6 madde). -Başkan atanma nitelikleri arasında; en az 4 yıllık eğitim yükseköğretim kurumlarından mezun olma şartı, Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavından en az seksen puan almış olmak ve meslekî açıdan yeterli bilgi ve deneyime sahip olmak gibi nitelikler yer alır (5523 sayılı kanun, 6/2 madde). -Başkan Yardımcılığı uygulaması yoktur.	-Cumhurbaşkanı kararıyla atanırlar (3 sayılı CBK, 2/2 madde). -En az dört yıllık yükseköğrenim mezunu olmak ve kamuda ve/veya sosyal güvenlik kurumlarına tabi olmak kaydıyla uluslararası kuruluşlar ile özel sektörde veya serbest olarak en az beş yıl çalışmış olmak şartı aranmaktadır (3 sayılı CBK, 3. madde). -Gerekli görüldüğü takdirde başkan yardımcısı görevlendirilebilir (başkana yardımcı olmak amacıyla) (1 sayılı CBK 528/6 ve 48 sayılı CBK 10. madde).

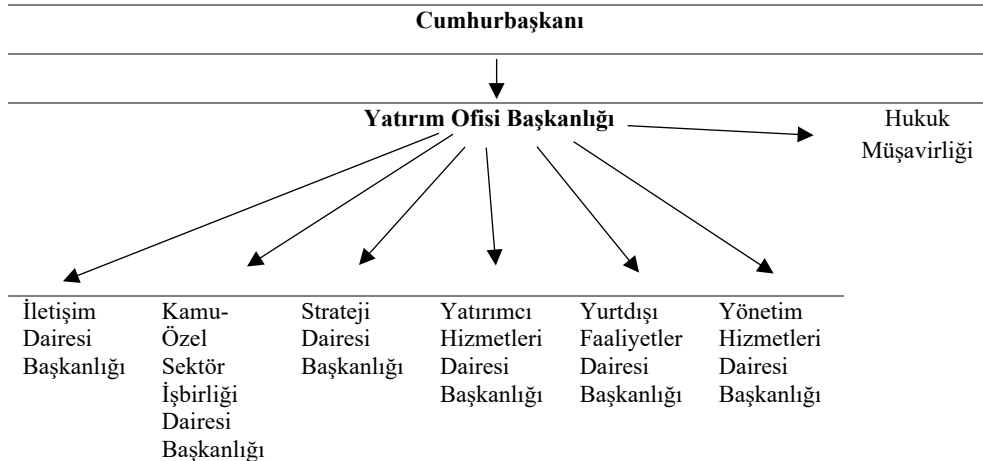
Hizmet Birimleri	-Yatırım Tanıtım Hizmetleri ve Yatırımcı Hizmetleri Daire Başkanlığı'ndan oluşmaktadır (5523 sayılı kanun, 7. madde).	-İletişim, Kamu Özel Sektör İşbirliği, Strateji, Yatırımcı Hizmetleri, Yurtdışı Faaliyetler, Yönetim Hizmetleri Daire Başkanlıklarından oluşmaktadır (1 sayılı CBK 527/G ve 48 sayılı CBK, 9. madde).
Personel İstihdamı	-İş mevzuatı hükümlerine göre istihdam edilen destek personeli ve uzman personel eliyle yürütülmektedir (personel sayı sınırı otuzdur). Bununla birlikte ajansın diğer işlerini yürütecek olan destek personel sayısı, Ajans toplam personel sayısının yüzde yirmisini geçmemektedir (5523 sayılı kanun, 10/1 madde).	-Personel sayı sınırına ilişkin bir düzenleme söz konusu değildir.
Düzenleyici İşlemler	Altı ay içinde ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak Ajans tarafından hazırlanmakta ve yürürlüğe konulmaktadır (5523 sayılı kanun, 13. madde).	Cumhurbaşkanınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenmektedir (1 sayılı CBK, 530/2. madde).

Kaynak: Araştırmacılar tarafından ilgili mevzuat çerçevesinde hazırlanmıştır.

3.1. Örgütlenme

Yatırım Ofisi, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi gereği merkezi Ankara'da olmak üzere yurt içinde ve yurt dışında örgütlenmiştir. İki yurt içinde olmak üzere toplam 12 adet Yatırım Ofisi birimi söz konusudur. Yurtiçinde ilgili birimler Ankara ve İstanbul'da yer almaktadır. Yurt dışındaki temsilcilikler ise Japonya, Almanya, Çin, ABD, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, İspanya, Güney Kore, Katar, İtalya ve Singapur'da yer almaktadır. Yatırım Ofisi 7 adet başkanlıktan oluşmaktadır. Söz konusu başkanlıkların görev dağılımları ayrı ayrı belirlenmiştir.

Tablo 3. Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisi Teşkilat Şeması

Kaynak: Araştırmacılar tarafından ilgili mevzuat çerçevesinde hazırlanmıştır.

Yatırım Ofisi; İletişim Dairesi Başkanlığı, Kamu-Özel Sektör İşbirliği Dairesi Başkanlığı, Strateji Dairesi Başkanlığı, Yatırımcı Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Yurtdışı Faaliyetler Dairesi Başkanlığı, Yönetim Hizmetleri Dairesi Başkanlığı ve Hukuk Müşavirliğinden

teşekküldür. 3 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesine göre ekli I sayılı cetvelde de belirtildiği üzere Cumhurbaşkanlığı Ofislerinin başkanı doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. Ofisin genel hizmetleri iş hukuku hükümlerine göre istihdam edilen çalışanlar eliyle yürütülmektedir. Sayıştay Raporuna göre Yatırım Ofisinde 140 kadrolu, 7 dışarıdan hizmet alım yöntemi ile istihdam edilen 147 personel görev yapmaktadır (Sayıştay, 2019).

Yatırım Ofisi, Tablo 3'ten anlaşıldığı üzere altı adet hizmet biriminden meydana gelmektedir. Ofisin önceki uygulaması olarak değerlendirilen Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı ile kıyaslandığında bu anlamda bir örgütsel genişlemeden söz etmek mümkündür. Çünkü bu konuda yer alan önceki düzenlemede Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı'nın iki adet ana hizmet birimi (yatırım tanıtım hizmetleri ve yatırımcı hizmetleri daire başkanlığı) söz konusuydu (5523 sayılı kanun, 7/1. madde). Oysa yeni sistemde ilgili ajansın görevini üstlenen Yatırım Ofisi daha gelişmiş bir işbölümü çerçevesinde örgütlenmiştir.

Yatırım Ofisi Başkanlığı her ne kadar idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi olarak tanımlansa da (1 sayılı CBK, 525. madde), esasen ayrı bir kamu tüzel kişiliği sergileyecek kurumsal örgütlenme ve karar alma mekanizmalarına sahip olup olmadığı tartışma konusudur. Çünkü başkanı doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanan söz konusu ofisler, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen amaç, politika, strateji ve performans hedef ve ölçütleri doğrultusunda hareket etmek zorundadır (Oyan, 2019: 114).

1 sayılı CBK'nın 528. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:

“(2) Başkan, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen amaç, politika ve stratejilere uygun olarak yönetir.”

İnsan kaynakları ya da personel istihdamı anlamında ele alındığında da durum pek farklı değildir. 1 sayılı CBK hükümlerine göre ofislerde çalıştırılacakların sözleşme, usul esasları ile ücret miktarları ve her çeşit ödemeleri Cumhurbaşkanı tarafından belirlenecek, 2 sayılı Kararnameye göre de ofislerdeki kadroların tespit, ihdas ve kullanımı Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile tespit edilecektir.

1 sayılı CBK'nın 529. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:

“Bu suretle çalıştırılacakların sözleşme usul ve esasları ile ücret miktarı ve her çeşit ödemeleri Cumhurbaşkanınca tespit edilir.”

2 sayılı CBK'nın 5. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir:

“Bu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi kapsamına giren kurum ve kuruluşların kadroları Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle ihdas edilir.”

3.2. Görev, Yetki ve Sorumluluk

Yatırım Ofisi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte merkezi idareye yardımcı olan kamu tüzel kişiliğine sahip olmakla birlikte uygulamada hiyerarşik anlamda Cumhurbaşkanına bağlı olarak düzenlenen dört ofis örgütlenmesinden birisidir. Ofislere ilişkin ilk düzenlemenin 1 sayılı CB Kararnamesi olmasına rağmen esasen ilgili birimler hakkında önemli düzenleme ve değişiklikler 2019 yılında 48 sayılı CB Kararnamesi ile gerçekleştirilmiştir. 48 sayılı CB Kararnamesinin 7. maddesi ile ofislerin örgütlenmelerine ilişkin temel maddeler eklenmiş ve Yatırım Ofisi ve diğer ofislerin örgütlenmeleri düzenlenmiştir.

Yatırım Ofisi, görev alanına giren konularda teknik, idari ve hukuki anlamdaki ihtiyaçları değerlendirmek ve yine söz konusu alana ilişkin mevzuat önerisi geliştirmekle görevli ve yetkili kılınmıştır (1 sayılı CBK, 528/10. madde). Bu yetkilendirme, yeni sistemde Cumhurbaşkanının düzenleyici işlem yapma gücü ve Yatırım Ofisi ile Cumhurbaşkanlığı makamı arasındaki ilişki göz önüne alınarak değerlendirildiğinde oldukça önemlidir. Yatırım

Ofisi istihdam edilen personel bakımından iş mevzuatı hükümlerine tabi kılınmıştır (5523 sayılı kanun, 10. md.). Bu anlamda ofis personeline ilişkin ihtilaflarda iş mahkemeleri yetkili kılınmış ve diğer birtakım özlük hakları bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Yatırım Ofisinin görev, yetki ve sorumluluğunu, birincisi genel anlamda ve ikincisi Yatırım Ofisi bünyesinde yer alan hizmet birimlerinin görevleri şeklinde ele almak gerekmektedir. Yatırım Ofisinin genel görevleri 10 madde halinde sıralanmaktadır. Söz konusu görevler, Türkiye’de yatırım yapılmasını özendirmek, yatırım faaliyetlerinde kamu kurum ve kuruluşları arasında koordinasyon sağlamak ve yatırımı artırmak amacıyla her türlü işbirliğinde bulunmak, yatırımcıların sorunlarını ortadan kaldırmak, yatırımcı ve ilgili kamu kurumu arasında köprü vazifesi görmek, görev alanına giren konularda toplumsal bilimsel faaliyetlerde bulunmak ve cumhurbaşkanı tarafından verilen diğer görevleri üstlenmek şeklinde özetlenebilir (1 sayılı CBK, 527/f. madde). Diğer taraftan Ofis bünyesinde yer alan hizmet birimlerinin görevleri ise 1 sayılı CBK’nın 527/G maddesinde belirtilmiştir. Buna göre İletişim Dairesi Başkanlığı, ofisin kurumsal iletişim süreçlerini yönetmekte, ofis stratejisi doğrultusunda diğer tanıtım faaliyetlerini üstlenmektedir. Kamu Özel İşbirliği Dairesi Başkanlığı ise, Kamu Özel Ortaklığı (KÖO) ile yürütülecek projelerde tanıtım faaliyetlerine katkı sağlamakla, söz konusu modellerle gerçekleştirilecek projelerde destek talep eden yatırımcıların destek süreçlerini yürütmekle ve ilgili merciler nezdinde girişimlerde bulunarak KÖO modelinin geliştirilmesini sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Kamu Özel İşbirliği Dairesi Başkanlığı, Yatırım Ofisinin kamusal hizmet sunumunda özel sektör ve kamu sektörü arasında köprü rolü gördüğü iddiasını temellendirmede kritik bir pozisyonda yer almaktadır.

Strateji Dairesi Başkanlığı, ilgili kararnamenin 527/F maddesinde belirtilen strateji belirleme görevine uygun olarak, ofisin ihtiyaç duyacağı genel stratejiyi belirlemek ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca işbirliği yapmak gibi önemli görevleri söz konusudur. Yatırımcı Hizmetleri Dairesi Başkanlığı’nın ise, yatırımcıların yatırım aşamasında ve yatırımlarını yaptıktan sonra ihtiyaç duyabilecekleri destek hizmetlerini tasarlamak ve yürütmek ve Ofis tarafından desteklenen yatırım projelerini ilgili kamu kurum ve kuruluşları nezdinde takip etmek gibi iki önemli görevi söz konusudur. Yurtdışı Faaliyetler Dairesi Başkanlığı’nın görevleri kısaca ofis stratejisi doğrultusunda yabancı yatırımcıları bilgilendirmek, yurtdışı faaliyetleri yürütmek ve yabancı kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapmaktır.

Diğer taraftan, ‘*ofisin insan kaynağı politikası ve planlaması konusunda çalışmalar yapmak, tekliflerde bulunmak, personel istihdamını sağlamak ve personelin özlük işlemlerini yürütmek, ofis personelinin yetiştirilmesi için gerekli eğitim faaliyetlerini yürütmek, ofisin bilgi teknolojileri altyapısını kurmak, işletmek ve geliştirmek, ofisin mali işlerle ilgili hizmetlerini yürütmek, ofisin yapım, satın alma, kiralama, bakım ve onarım, sağlık ile diğer idari hizmetlerini yürütmek, taşınır ve taşınmaz kayıtlarını tutmak*’ şeklinde görevler ise Yönetim Hizmetleri Dairesi Başkanlığı tarafından yerine getirilmektedir. Bunun dışında tüm hizmet birimleri ayrıca Yatırım Ofisi Başkanı tarafından verilen diğer görevleri de yapmakla yükümlü kılınmışlardır. Ofis, yukarıda sayılan görevlerini yerine getirirken esasen mali açıdan merkezi yönetime bağlı bir görünüm sergilemektedir. Bu durum zaten doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak faaliyet yürüten birim için olağan karşılanabilir. Ofislerin bütçe ve denetimlerine ilişkin genel düzenleme ise 5523 sayılı kanunun 9. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu hükümlere göre, ofislerin bütçesi; ofis tarafından ücret karşılığı sağlanabilecek çeşitli hizmetler karşılığında elde edilecek gelirler, genel bütçeden Cumhurbaşkanlığı bütçesine bu amaçla konulacak ödenek ve gerçek ve tüzel kişilerden sağlanan yardım ve bağışlardan meydana gelmektedir. Ofis bütçelerine ilişkin gelir, gider ve muhasebelerine ilişkin genel esaslar Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak olan yönetmelik tarafından belirlenecektir. Ayrıca ofislerin genel denetimi de Sayıştay tarafından gerçekleştirilmektedir.

Tablo 4. Yatırım Ofisi Bütçe Gelir ve Giderlerine İlişkin Sayıştay Verileri

Açıklama	Yıl İçinde Alınan Ödeme Emirleri ve Yılı Ödemeleri	Bütçe Gelirinin Türü	Tutar
Personel Giderleri	28.057.101,23	Cumhurbaşkanlığı Bütçesinden Aktarılan Pay	135.000.000,00
Seyahat ve Yol Giderleri	1.646.379,46	Faiz Gelirleri	3.431.613,78
Konaklama Giderleri	754.087,28	Değer ve Miktar Değişimleri	166.756,77
Mal ve Hizmet Alım Giderleri	23.792.066,14	Diğer Çeşitli Gelirler	713.808,56
Harç ve Vergi Giderleri	16.650,25	Sponsorluk Gelirleri	231.320,00
Değer ve Miktar Değişimleri	2.775.416,35		
Yabancı Danışman Ücretleri	11.290.923,93		
TOPLAM GİDER	68.332.624,64	TOPLAM GELİR	139.543.499,11

Kaynak: Yatırım Ofisi Başkanlığı Sayıştay Düzenlilik Denetim Raporu (2019: 3).

4. KAMU HİZMETİ SUNUMUNDA YAŞANAN DÖNÜŞÜM VE YATIRIM OFİSLERİ İLE DİĞER İLGİLİ KURUMLAR ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yatırımı teşvik etme fikri ve bu durumda devletin piyasaya aktif müdahalesi esasen liberal ekonomik anlayış ile teori düzeyinde ve benimsenen ilkeler bakımından uyumsuz bir görüntü sergilese de uygulamalar tartışmaya açıktır. Yaşanan tarihsel süreçte liberal doktrin in de müdahalecilik anlayışını içselleştirmiş gibi görünmesi (Doğangün Yasa, 2017: 295) esasen bir çelişki olarak değerlendirilebileceği gibi tartışmanın yönünü değiştirmemesi adına detaylı olarak değinilmemiştir. Diğer taraftan Türkiye’deki yatırım teşvik tarihinin bilinmesi daha önemlidir. Türkiye’de yatırım teşvik anlayışının çok farklı şekillerde uygulandığı ancak temelinde yerli sermayeyi güçlendirmek arzusunun yattığı bilinmektedir (Yılmaz, 2020: 440).

Yatırım süreçlerinin basitleştirilmesi girişimlerine Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu (YOİKK) kurumsal anlamda katkı sunmaktadır. Yatırım Ofisi uygulamasının yeni sistemle beraber ortaya çıktığı ancak Yatırım Destek ve Tanıtım Ajanslarının da bir devamı niteliğinde olduğu daha önce belirtilmişti. Bu kabul dönüşen kamu hizmet anlayışı ile Yatırım Ofisleri arasındaki ilişkiyi anlamlandırmada geçmiş dönem tecrübelerinden istifade etme imkânı da sunmaktadır. Yani kamu yönetimi alanındaki dönüşümün kamu hizmeti ayağında faaliyette bulunan kurumsal dışavurumlardaki senkretizm bu ilişki ile teyit edilmiştir. Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansları, neoliberal rekabetin bir parçası olarak, yabancı yatırımcıyı çekmeyi planlayan devlet modelinde ekonomik kalkınma politikasının uygulama aşamasındaki temsilcileri olarak kabul edilmişlerdir (İlhan, 2016: 183). Bu doğrultuda Cumhurbaşkanlığı Yatırım Ofisinin de söz konusu anlayış çerçevesinde yatırım ortamını iyileştirecek bir role sahip olduğu belirtilmelidir. Ayrıca Yatırım Ofisinin ekonomik kalkınmayı sağlamak, yatırımların artırılmasını sağlamak ve genel olarak özel sektörün yatırım alanındaki sorunlarını çözmek ve sorunlarını tespit etmek gibi rolleri de söz konusudur (1 sayılı CB Kararnamesi, 527/f).

Yatırım Ofisinin hizmet birimleri içerisinde Kamu Özel İşbirliği Dairesi Başkanlığı bu anlamda kamusal hizmetlerin sunumunda kullanılan ve dönüşen kamu yönetimi anlayışının bir parçası veya iş yapma biçimi olarak değerlendirilen KOÖ modeliyle ilgili olarak önemli

yetkilere sahiptir. İlgili başkanlık, KOÖ kapsamında kilit bir rol üstlenmekte, adeta kamusal yatırım sürecinde özel sektörce yapılacak olan işlerde rehber olma görevi üstlenmektedir. Kamu yönetiminden yeni paradigma çerçevesinde beklenen, müşteri odaklı, hızlı, üretken ve verimli olma gibi görevlerinden ötede söz konusu Ofis aracılığıyla özel sektörün kamusal hizmet sunumundaki etkisini artırıcı faaliyetlerde bulunulması ve esasen KÖO sürecinin sıkıntısız bir şekilde yürütülmesine katkı sağlanmasıdır.

İngiliz Uluslararası Kalkınma Departmanı'nın (DFID) 2015 yılında hazırladığı bir raporda; yatırımların çekilmesinde birbirinden farklılaşan üç fonksiyondan bahsetmektedir. Bunlar; iş ortamı reformu (*business environment reform*); yatırım destek ve tanıtım (*investment promotion*) ve yatırım basitleştirme (*investment facilitation*) faaliyetleridir. Yeni Hükümet sistemi içerisinde bu üç fonksiyonu üstlenen kurumlar arasında bir işbölümü söz konusudur. İş Ortamı Reformu büyük ölçüde Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu'na (YOİKK) aittir. Yatırımların teşvik ve desteklenmesinde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlı Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'ne ve yatırımların tanıtımı ve yatırımı basitleştirme fonksiyonu Yatırım Ofisi'ne verilmiş görünmektedir.

Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu, yeni sistemle birlikte 818 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile düzenlenmiştir. İlgili kararın amacı altı madde halinde sıralanmıştır. Şüphesiz ilgili amaçlar arasındaki en kapsayıcı tabir, yatırım ortamını iyileştirmeye yönelik çalışmaların koordinasyonu ve izlenmesini yürütmek şeklinde ifade edilen amaçtır. Bununla birlikte daha önceden ifade edildiği gibi YOİKK'nin iş ortamı reformu konusundaki rolünü somutlaştıran amaçlar da söz konusudur. İşletme dönemi de dâhil olmak üzere, yatırımın her safhasında ulusal/uluslararası yatırımcıların karşılaştıkları yapısal, yasal, idari ve bürokratik sorunlara çözüm üretmek görevi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Diğer taraftan YOİKK tarafından yerine getirilmesi gereken, 'özel sektör yatırımları ile ilgili düzenlemelerin rasyonel hale getirilmesi, kamu kurum ve kuruluşları ile çeşitli platformların gündeminde bulunan yatırım ortamıyla ilgili konuların kamu-özel sektör işbirliği çerçevesinde ele alınmasını sağlamak' şeklindeki amaçlar da söz konusudur (818 sayılı CB Kararı, 1. madde). YOİKK, Cumhurbaşkanlığı Yardımcısı başkanlığında ilgili yedi bakanlık, Strateji ve Bütçe Başkanı, Yatırım Ofisi Başkanı, TOBB Başkanı, Türkiye İhracatçılar Meclisi Başkanı, TÜSİAD Başkanı, Uluslararası Yatırımcılar Derneği Başkanı, MÜSİAD Başkanı, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu Başkanı ile toplanmaktadır. Söz konusu bakanlık üyeleri, Adalet Bakanı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanı⁴, Çevre ve Şehircilik Bakanı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı, Hazine ve Maliye Bakanı, Ticaret Bakanı, Sanayi ve Teknoloji Bakanı ile Ulaştırma ve Altyapı Bakanı'dır. İlgili CB Kararı çerçevesinden YOİKK'nin görevi 4. madde çerçevesinde yine dört başlık halinde sıralanmıştır. Genel olarak ilgili kurulun görevi; yatırım ortamı iyileştirme çalışmalarına görev ve sorumluluğu bulunan kamu ve özel sektör kurum ve kuruluşları arasındaki koordinasyonu sağlamak ve bu amaçla teknik komitelerin iş programlarını belirlemektir (818 sayılı CB Kararı, 4. madde).

YOİKK'de görevli kurul üyelerinden Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın bünyesinde yer alan Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün de yatırımların teşvik ve desteklenmesine ilişkin görevi söz konusudur. İlgili müdürlüğün görevleri arasında, yabancı sermayeden beklenen gerekli katkıların sağlanmasını ve yönlendirilmesini temin amacıyla ihtiyaç duyulan mevzuatı hazırlamak ve Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ve buna ilişkin mevzuat çerçevesinde belirtilen işleri yapmak yer almaktadır. Diğer taraftan serbest ticaret anlaşmaları, yatırım ve döviz kazandırıcı hizmetlerin teşviki kapsamında gerekli tedbirlerin alınması konusunda da ilgili müdürlüğün görevleri söz konusudur. Bununla

⁴ 21 Nisan 2021 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 73 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile ilgili bakanlık Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanlığı şeklinde iki ayrı bakanlık olarak yeniden düzenlenmiştir.

birlikte müdürlüğün daha önceden ifade edilen işbölümü anlayışını destekler nitelikte bir diğer görevi şu şekilde ifade edilmektedir (1 sayılı CBK, 393. madde, 'g' bendi):

“Yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik yasal ve idari yapısal reform çalışmalarının kurumlar arasındaki koordinasyonunu Yatırım Ofisi ile birlikte sağlamak ve Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu, Yönlendirme Komitesi ve Yatırım Danışma Konseyinin sekretarya hizmetlerini Yatırım Ofisi ile müştereken yürütmek”

393. maddenin 'g' bendinde, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Yatırım Ofisi, YOİKK, Yönlendirme Komitesi ve Yatırım Danışma Konseyi'nin arasındaki işbölümünü somutlaştıracak nitelikte bir düzenleme söz konusudur. Özellikle Yatırım Ofisi ile müşterek görevler söz konusudur. Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü ile Yatırım Ofisi, yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik yasal ve idari reform çalışmalarının kurumlar arasındaki koordinasyonu sağlamakla görevlendirilmişlerdir. Diğer taraftan, YOİKK, Yatırım Danışma Konseyi ve Yönlendirme Komitesinin sekretarya işlemlerini yürütme görevi de yine Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü ve Yatırım Ofisi tarafından müştereken yerine getirilecektir.

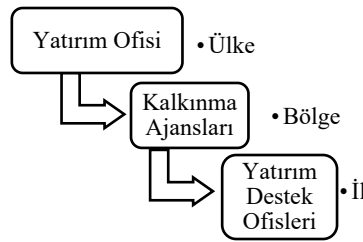
Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu'nun (YOİKK) büyük ölçüde iş ortamı reformu ile ilgilendiği belirtilmiştir. Diğer taraftan yatırımların teşvik ve desteklemesinde ise Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet yürüten, 'Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü'nün ilgili rolü üstlendiği ifade edilmiştir. Yatırım Ofislerinin ise büyük ölçüde yatırımların tanıtımı ve yatırımı basitleştirme fonksiyonu üstlendiği görülmektedir. Merkezi düzeyde Yatırım Ofisi'nin bu anlamda yatırımlar konusunda üstlenmiş olduğu görev bakımından kullanılacak en kilit ifade, 'bürokrasinin azaltılması' olacaktır.

Yatırım sürecinde bürokrasinin azaltılması çabası, genele uygulanabilecek bir yönetim pratiğinin önünü açmaktadır. Fonksiyon esasına dayalı kamu örgütlenmesi her bakanlığın il müdürlüğü temelinde örgütlenmektedir. Mekânsal ve fonksiyonel olarak bu ayrışma dijitalleşme ile birlikte gittikçe azalmaktadır. TDO'lar yatırımcı adına bu hizmetleri fiziki olarak tek bir çatı altında toplamaktadır. Yatırım Ofisinin, Kalkınma Ajansları ve ajanslar bünyesinde faaliyette bulunan Yatırım Destek Ofisleri ve TDO'lar ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. TDO'lar, yukarıda da bahsedildiği üzere yabancı yatırımcının işlemlerini kolaylaştıran ve yatırıma ilişkin kamusal işlem sürecini hızlandıran yerel nitelikli hizmetlerin uç noktasını temsil etmektedir. TDO'lar yatırım öncesinden başlayıp yatırım sürecinde devam eden ve tek bir noktadan hizmet sağlayan yatırım ortamının iyileştirilmesine katkı sunan kurumlardır (Akpınar, 2017: 161). Diğer taraftan söz konusu uygulama bir e-devlet aşaması modeli olarak sunulmaktadır (Scholta, Mertens, Kowalkiewicz ve Becker, 2019). TDO'lar Türkiye'de 5449 sayılı Kanun çerçevesinde Yatırım Destek Ofisleri başlığı ile düzenlenmiştir. Ancak yeni sisteme uyum amacıyla çıkarılan 703 sayılı KHK ile Yatırım Destek Ofislerini düzenleyen 5449 sayılı Kanunun 15, 16. ve 17. maddeleri ilga edilmiştir. Söz konusu yasal boşluk 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile doldurulmuştur. İlgili kararnameye göre Kalkınma Ajanslarının teşkilat yapısı; Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu, Yatırım Destek Ofisleri ve Genel Sekreterlik'ten meydana gelmektedir (4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 190/1. Madde).

İl temelinde hareket eden TDO'lar ya da Yatırım Destek Ofislerinin üst birimi bölge düzeyinde hareket eden Kalkınma Ajansları'dır. Kalkınma Ajansları, bölgeler esas alınarak Cumhurbaşkanlığı Kararı ile kurulular. Bununla birlikte özel hukuk hükümlerine tabi kılınan ajanslar kamu tüzel kişiliğini haizdir (4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 186/1-3. maddeler). Genel görev ve yetkileri ilgili kararnamenin 188. maddesinde sayılan Ajanslar, bölge düzeyinde faaliyette bulunmaktadır. Kalkınma Ajansları daha evvel Kalkınma Bakanlığına bağlı iken yeni sistemde Kalkınma Ajanslarının ulusal ölçekte eşgüdümünden

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sorumlu kılınmıştır (187/1. madde). Diğer taraftan söz konusu işlevi ülke genelinde üstlenen kurumun Yatırım Ofisi olduğu belirtilmelidir. Çünkü ülkenin ekonomik kalkınmasında ihtiyaçların artırılması için faaliyetlerde bulunmak, Yatırım Ofislerinin birinci görevi olarak sayılmıştır (1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 527/F/1. madde). Bu durumda il düzeyinde Yatırım Destek Ofisleri, bölge düzeyinde Kalkınma Ajansları ve ülke düzeyinde Yatırım Ofislerinin faaliyette bulunduğu görülmektedir. Yatırım Destek Ofisleri ile Kalkınma Ajansları arasında organik anlamda bir bağ söz konusu olsa da Yatırım Destek Ofisleri doğrudan Cumhurbaşkanına bağlı olarak faaliyette bulunmakta, Kalkınma Ajanslarının sorumluluğu ise Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından üstlenilmektedir.

Şekil 2. Yatırım Faaliyetlerinde Görevli İlgili Kurumların Kademelendirilmesi

Kaynak: Araştırmacılar tarafından ilgili mevzuat çerçevesinde hazırlanmıştır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Günümüzde hükümetler, kamu hizmeti sunumundaki parçalanmadan şikâyet etmektedir. Kamu hizmetlerinin klasik bürokratik yapının dışına çıkarılması ve vatandaşların hizmete erişiminin daha hızlı hale gelmesi adına talepler yeni yapıların oluşmasını beraberinde getirmektedir.

Ofis tipi örgütlenme merkezi düzeyde kamu yönetimimizde yaygın olmayan bir statü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu tüzel kişiliği ile donatılmış olmaları onları idari ve mali özerklik anlamında ayrıcalıklı kılmakta ve bu ayrıcalık onlara daha esnek çalışabilme imkânı sunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı makamına doğrudan bağlı olmakla birlikte, kamu tüzel kişiliğine sahip olmaları yeni oluşturulan bu kurumu tartışmalı hale getirmiştir. Genel olarak bakıldığında özellikle Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile yakından ilişkide olduğu ve hatta bazı görevlerini bu Bakanlık ile paylaştığı görülmektedir. Bu anlamda hukuki olarak güçlü kılınmakla birlikte örgütlenme anlamında bakanlıklar karşısında daha güçsüz olduğu söylenebilir.

Yatırım Ofisinin, yatırımcı ile devlet arasında bir köprü vazifesi görmesi beklenmektedir. Fonksiyon olarak hem yabancı yatırımcının çekilmesinde hem de yatırım sürecinin bürokratik yükünü hafifletilmesinde görev almaktadır. Ofis, TDO mekanizmasıyla, yatırımcıları farklı hizmet alanlarıyla karşılamakta ve yabancı yatırımcıların Türkiye'deki bürokratik işlemlerini kolaylaştırma işlevi üstlenmektedir. Her biri farklı bakanlıkların sorumluluğunda olan bu prosedürler il bazında TDO'lar ile tek bir merkezden yürütülmektedir. Böylelikle yatırımcı her bakanlığın kapısını ayrı ayrı çalmaktansa tek bir noktadan yatırım kuruluş sürecini tamamlamaktadır. Bu model klasik bürokratik örgütlenmenin dışında yatay bir örgütlenme modeli sunmaktadır. Post-Yeni Kamu İşletmeciliği olarak tanımlanan çatı yaklaşım altında ön plana çıkan koordinasyon kavramının ve hizmetlerin sadeleştirme çabasının somut örneğini oluşturmaktadır. İnternet tabanlı hizmet anlayışının yaygınlaşmasıyla birlikte bu türden bir mekânsal yaratıma da gerek kalmayarak farklı internet tabanlı modellerin gelişeceği düşünülmektedir. Yatırım alanında

başlayan bu işlevsel birleştirme yönteminin uzun vadede kamu hizmetinin diğer alanlarına da sirayet edileceği öngörülebilir.

KAYNAKÇA

1. AKPINAR, R. (2017). Yerel Kalkınmanın Yeni Bir Yüzü: Yatırım Destek Ofisleri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, X-I, 159-168
2. AKYILMAZ, B., SEZGİNER, M. ve KAYA, C. (2018). *Türk İdare Hukuku* (9. Baskı). Savaş Yayınevi, Ankara
3. ANTHOPOULOS, LG., SİOZOS, P. ve TSOUKALAS, IA. (2007). Applying participatory design and collaboration in digital public services for discovering and re-designing e-Government services. *Government Information Quarterly*, 24: 353 – 376
4. Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2018). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sayısı: 4, Yayımlandığı Resmî Gazetenin Tarihi-Sayısı: 15.07.2018-30479
5. BOZTEPE, M. (2018). Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı ve Geleneksel Kamu Personel Rejimi Üzerine Etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (3), 191-210
6. Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2018). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sayısı: 1, Yayımlandığı Resmî Gazetenin Tarihi-Sayısı: 10.07.2018-30474
7. DOĞANGÜN YASA, B. (2017). İktisat Düşüncesinde Devlet Müdahaleciliği Kuramının Evrimi. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 281-298
8. DUNLEAVY, P. (2010) *The future of joined-up public services*. . 2020 Public Services Trust, London, UK. ISBN 9781907815034
9. EROL, Ö. F. (2020). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26 (1), 107-130
10. European Scientific Journal January 2019 edition Vol.15, No.1 ISSN: 1857 – 7881 (Print) e - ISSN 1857- 7431 185 The One-Stop Shop Approach: New Public Management Model in Transition Countries Kujtim Gashi (PhD Candidate) University of Tirana, Albania Prof. Ass. Dr. Ibrahim Krasniqi University of Peja, Kosovo s.185-198.
11. From Old Public Administration to the New Public Service Implications for Public Sector Reform in Developing Countries (2015) UNDP Global Centre for Public Service Excellence Author: Mark Robinson, p.9
12. GASHİ, K. (2019), *The One-Stop Shop Approach: New Public Management Model in Transition Countries*, European Scientific Journal January, 15 (1), ss: 1857 – 7881.
13. Gümrük ve Ticaret Bakanlığının Lojistik Sektörüne Yönelik Uygulamaları (2013) 2013 *Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Yayın No: 8*, Ankara
14. İLHAN, H. (2016). Investment Promotion Agencies In The New Public Management Paradigm: The Investment Support And Promotion Agency Of Turkey. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 48, 182-198

15. JUN, J. S. (2009). The Limits of Post: New Public Management and Beyond. Wiley on behalf of the American Society for Public Administration, 69 (1), 161-165
16. Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun (2006). Kanun Numarası 5449, Kabul Tarihi: 25.01.2006
17. KARATAŞ, A. (2019). Post-New Public Management Paradigm And Its Effects On Public Administration. *International Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*, 5 (26), 1796-1805
18. KLENK, T. ve REİTER, R. (2019). Post-New Public Management: Reform Ideas and Their Application in the Field of Social Services. *International Review of Administrative Sciences*, 85 (1), 3-10
19. One Stop Shops: An Overview of Best Practices Related To Three Key Issues Mena-OECD Training Workshop, 10-12 March 2010, Beirut, MENA OECD, Investment Programme.
20. OYAN, O. (2019). Yeni Anayasa ve Yeni Devlet Yapılanması. *Çalışma ve Toplum*, 1, 105-125
21. ÖKMEN, M. ve DEMİR, Y. (2010). Kamu Hizmetinin Felsefi Temelleri ve Yeni Kamu Yönetiminde Geçirdiği Dönüşüm. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (3), 19-42
22. PATAPAS, A., RAIPA, A. VE SMALSKYS, V. (2014). New Public Governance: The Tracks of Changes. *International Journal of Business and Social Research (IJBSR)*, 4 (5), 24-33
23. Sayıştay Raporu (2018). Yatırım Ofisi Başkanlığı Sayıştay Düzenlilik Denetim Raporu, 1-20
24. Sayıştay Raporu (2019). Yatırım Ofisi Başkanlığı Sayıştay Düzenlilik Denetim Raporu, 1-14
25. Scholta, H., Mertens, W., Kowalkiewicz, M. ve Becker, J. (2019). From one-stop shop to no-stop shop: An e-government stage model *Government Information Quarterly* 36, 11–26
26. Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Kurulması Hakkında Kanun (2006). Kanun Numarası 5523, Kabul Tarihi: 21.06.2006
27. UĞUR, S. Bütüncül Devlet Yaklaşımının (Whole of Government) e-Dönüşüm Açısından İncelenmesi. Erişim Adresi: <https://afyonluoglu.org/PublicWebFiles/Lectures/BIL506/THKU-BIL506-Whole%20of%20Government.pdf>
28. UYSAL, Y. (2020). Klasik Kamu Yönetiminden Yeni Kamu İşletmeciliğine ve Post-YKY'ye Kamu Hizmetlerinin Değişimi ve Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme. *International Journal of Management and Administration*, 4 (7), 112-135
29. Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (2018). Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin Sayısı: 3, Yayınlandığı Resmî Gazetenin Tarihi-Sayısı: 10.07.2018-30474
30. Yatırımcı Sözlüğü, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı / Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayınları, 2020. Ankara

31. YILMAZ, H. (2020). Türkiye’de Yatırım Teşvik Sisteminin Tarihçesi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12 (23), 431-441
32. YILMAZ, O. vd. (2008), Birleşik Krallık’ta Kamu Yönetimi Reformları (1979-2008) Kamu İdarelerinde Stratejik Yönetim Projesi Raporu, *Matus Yayıncılık*, Ankara

KADIN İSTİHDAMININ EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ: SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ VE TÜRKİYE ARASINDA KARŞILAŞTIRMA¹ THE EFFECT OF WOMEN'S EMPLOYMENT ON ECONOMIC GROWTH: A COMPARİSON BETWEEN OECD COUNTRIES AND TURKEY

Büşra AK

* Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi,
busra_bef@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2104-3694

ÖZ

Tüm ülke ekonomilerinin en temel amaçlarından birisi ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda kıt kaynakların etkin kullanımı ve teknoloji alanındaki sermaye artışı oldukça önemlidir. Bunun yanı sıra üretim kaynaklarından biri olan emek faktörünün yarısına yakın bir oranını oluşturan kadın emeği sürdürülebilir ekonomik büyüme hedefi için son derece önem teşkil etmektedir. Ataerkil toplum düzeninin bilhassa kadınlar üzerinde oluşturduğu toplumsal rol ve sorumluluklar kadınların hem toplumsal hem de ekonomik hayatta ikincil konuma geçmelerine yol açmaktadır. Bu durum ise ülke ekonomilerinde gelir dağılımında adaletsizlik, kadın yoksulluğu ve işsizlik gibi sorunlara neden olmaktadır. Çalışmanın temel amacı; kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemekle birlikte kadın istihdamını artırıcı politikalar ve düzenlemelerinin OECD ülkeleri ve Türkiye’de kadının konumu ve ekonomideki yeri üzerine yönelik bir karşılaştırma yapmaktır. Bu kapsamda çalışmanın teorik arka planı değerlendirilmiş olup 2000-2019 dönemi verileri kullanılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ve kadın yoksulluğunun yüksek olduğu ülkelerin, insani kalkınma düzeyi bakımından gelişmiş ülke gruplarının gerisinde kaldığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *Ekonomik Büyüme, Kadın İstihdamı, Toplumsal Cinsiyet, OECD Ülkeleri, Türkiye*

Jel Kodları: J16, J21, O1

ABSTRACT

One of the most basic goals of all countries economies is to provide economic growth and sustainable development. For this purpose, effective use of scarce resources and capital increase in technology are very important. In addition, women's labor, which constitutes almost half of the labor factor, which is one of the production resources, is extremely important for the goal of sustainable economic growth. The social roles and responsibilities created by the patriarchal social order, especially on women, cause women to take a secondary position in both social and economic life. This situation causes problems such as injustice in income distribution, women's poverty and unemployment in the country's economies. The main purpose of the study is to examine the effects of women's employment on economic growth and to make a comparison on the position of women in the economy and the position of women in OECD countries and Turkey's policies and regulations that increase women's employment. In this context, the theoretical background of the study was evaluated and the data for the period of 2000-2019 were used. The findings of the study show that countries with high gender inequalities and women's poverty lag behind developed country groups in terms of human development level.

Keywords: Economic Growth, Women's Employment, Gender, OECD Countries, Turkey

Jel Codes: J16, J21, O1

¹ Bu makale Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Prof. Dr. Bekir Sami OĞUZTÜRK danışmanlığında hazırlanmakta olan *İktisat Biliminde Feminizm: Kadın İstihdamında Eğitim ve Cinsiyet Ayrımının Etkileri* başlıklı yüksek lisans tezinden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

Dünya nüfusunun yarısına karşılık gelen kadınların işgücüne katılım oranları ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin önemli bir ölçütünü oluşturmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranlarının yüksek olması dengeli bir büyüme ve sürdürülebilir kalkınma sağlayarak ülkelerin gelişmişlik düzeylerini arttırması bakımından oldukça önemlidir. Fakat kadınların iş hayatına dâhil olabilmeleri gelişmiş ülkelerle sınırlı kalarak dünya geneline yayılamamıştır. Öyle ki gelişmiş ülke olarak nitelendirilen ülkelerde kadınların büyük oranda emek piyasasına dâhil oldukları görülürken az gelişmiş ülkelerde ise tersi bir durum söz konusudur (Bütün,2010:69).

Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri fark etmeksizin kadınların istihdam oranlarını etkileyen bir takım unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlar: Kadınların yedek işgücü olarak görülmesi, toplumsal cinsiyet algısının oluşturduğu tabular, eğitim imkânlarında yaşadıkları eşitsizlik, ücret ayrımcılığı, kendilerine atfedilen toplumsal rol ve sorumluluklar gibi gerek ailevi ve toplumsal gerekse iş hayatı dâhilinde oluşan olumsuz etkenlerdir. Ekonomik ve toplumsal kalkınmanın önemli bir ayağını oluşturan kadınların, bu unsurlar dâhilinde iş hayatından soyutlanmamaları için; hem ülkeler bazında hem de dünya genelinde çeşitli politika ve uygulamalar geliştirilmektedir. Yapılan düzenlemeler dâhilinde, toplumsal cinsiyet tabularının yıkılması, kadın-erkek eşitsizliğinin her alanda ortadan kaldırılması ve kadınların istihdam alanına dâhil olma oranlarının artması planlanmaktadır. Çünkü yaşanan eşitsizliklerin kalkmasıyla, kadınların daha insani şartlarda yaşamaları ve daha etkin düzeyde istihdama katılmalarıyla birlikte gelir eşitsizliği, toplumsal refah, kişi başına düşen milli gelir ve mesleki performans iyileşecek ve artacaktır.

Ekonomi içerisinde sürdürülebilir bir büyümenin sağlanabilmesi için üretim kaynaklarının tam ve etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Bu noktada özellikle emek faktörünün önemli bir parçasını oluşturan kadın emeğinin atıl durumda olması kadınların iktisadi hayat dâhil birçok alanda erkeklerin gerisinde kalmalarına neden olmaktadır. Kadınların içinde bulunduğu bu ayrıştırıcı muamele araştırmamızın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Çünkü kadın istihdamının bilinen makroekonomik etkilerinin yanı sıra bireysel etkileri de bulunmaktadır. Ekonomik bağımsızlığıyla birlikte kendi kaderini kendisi tayin etmeye başlayan kadının eğitim ve sağlık kavramlarına önceliği artmakla birlikte güçlü ve bilinçli çocuklar yetiştirerek etkin ve vasıflı gelecek nesiller sağlamaktadır. Buradan hareketle çalışmada İşgücü piyasasında kadınların aktif rol oynamasının ülke ekonomisine bir etkisi var mıdır? Varsa bu etki ne boyuttadır? Sorularından yola çıkarak Türkiye’de tabulaşan “kadın” bakış açısını seçilmiş OECD ülkeleriyle karşılaştırarak kadın istihdamının yeri ve önemi incelenmektedir. Kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerinde ki payına dikkat çekmeyi amaçlayarak hazırlanan çalışma konu ile ilgili yayınlanmış kitap, makale, yüksek lisans-doktora tezleri ve TÜİK, World Bank gibi kuruluşların raporları incelenerek oluşturulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde, ekonomik büyüme kavramı ve büyüme içerisinde kadın emeği tanımlanırken; ikinci bölümünde kadın istihdamının tarihçesi ve kadın istihdamı önündeki engellere yer verilmiştir. Kadın istihdamının ekonomik büyümeye etkisinin ele alındığı üçüncü bölümde, seçilmiş OECD ülkeleri ve Türkiye’de kadınların konumu sayısal verilerle desteklenerek karşılaştırma yapılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise elde edilen bilgiler ve sayısal karşılaştırmalar neticesinde varılan değerlendirme ve öneriler bulunmaktadır.

2.1. Ekonomik Büyüme

Ülkenin refah seviyesini artırmayı amaçlayan hem gelişmiş hem de gelişmekte olan bütün ülkelerin birincil amacı, ekonomik büyümelerini gerçekleştirmektir. İktisadi aktörlerin bütününe etkileyen ekonomik büyüme kavramı kabaca ülke içerisinde belirli bir dönemde

üretilen mal ve hizmetlerin kapasitesinde yaşanan artış olarak tanımlanmaktadır (Çetinkaya vd, 2017: 210).

Ekonomik büyüme kavramı; gelir ve üretim açısından olmak üzere iki şekilde açıklanabilmektedir. Ülke içerisindeki bir dönemlik mal ve hizmet üretiminin, ülkenin nüfus artış hızından düşük olması kişi başına düşen milli gelirden artış yaşanmasına neden olmaktadır. Ekonomik büyüme kavramını üretim açısından değerlendirirsek üretim artışının uzun dönemde sürekli bir artış eğiliminde olması olarak tanımlanmaktadır (Berber, 2011: 147). Bir ülkenin üretim kapasitesini o ülkenin sahip olduğu üretim faktörlerinden (emek, sermaye, girişimci ve doğal kaynaklar) faydalanılarak elde edilen maksimum mal ve hizmet kapasitesini göstermektedir. Bu nedenle, üretim faktörlerinin etkili olarak kullanıldığı ve üretimin maksimum olduğu bir ülkede “ekonomik büyüme gerçekleşmiştir.” diyebiliriz (Ok, 2008: 5). Son olarak ekonomik büyüme, teknolojiye gelen iyileşmeler ile birlikte fiziki ve insan sermayesine kazandırılan bilgiler neticesinde ortaya çıkmaktadır (Oğuztürk, 2003: 253).

2.1.1. Ekonomik Büyüme Modellerine Genel Bir Bakış

A. Smith, ekonomik büyüme kavramını ilk inceleyen iktisatçı olmakla beraber; 1776 yılında yayımladığı “Milletlerin Zenginliği” isimli eserinde sermaye birikimi ve uzmanlaşma konularını geliştirerek ekonomik büyümenin açıklanmasında kullanmıştır. A. Smith’e göre sermaye verimliliğinin ve emek faktörünün artışı, iş bölümü ile mümkündür. İş bölümü: Üretime dâhil olan firmalar için firma içi ve firmalar arası iş bölümü olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Dilber, 2018: 85).

A. Smith’in büyüme modeline göre iş bölümü, işgücü verimliliğinin artışına, verimlilik artışı da ülke hasılasının artışına destek olarak zenginlikleri ve ücret hadlerini artırmaktır. Hâsıla artışı ise pazarın büyümesine yardımcı olarak yeniden iş bölümüne sebep olan bir büyüme sürecinden oluşmaktadır (Çalışkan, 2012: 49). A. Smith tam zenginlik aşamasına ulaşan ülkelerin hasılasının değişmemesi ve büyümenin durgunluk sürecine girmesinden dolayı bu büyüme sürecinin devamlılık sağlayamayacağını ileri sürmüştür.

D. Ricardo’nun ekonomik modeli “Politik İktisadın ve Vergilendirimin Prensipleri” isimli eserinde yer alan azalan verimler yasasına; kâr, rant ve ücretler üzerinde yoğunlaşmıştır. Ekonomiyi üç grupta inceleyen Ricardo; işçiler, toprak sahipleri ve girişimciler olarak ayırmıştır. İşçiler, geçimlerini çalışmaları karşılığında aldıkları ücret ile karşılar. Toprak sahipleri ne tasarrufta ne de yatırımda bulunmayarak sadece doğal kaynakları kullanarak, rant sağlayan kişilerdir. Girişimciler ise kâr dürtüsüyle yatırımlarda bulunan, ekonomik büyümede birincil konumda olan kişilerdir. Ricardo’ya göre ekonominin büyüme sürecine girmesinden en çok faydalanan kısım, duraklama sürecinde bile rant geliri elde etmeye devam eden toprak sahipleridir (Kazgan, 2012: 28).

Büyüme teorilerinin bir diğeri ise Keynesyen büyüme teorisidir. Keynesyen büyüme teorisi; Keynes’in 1939 yılında yayımlanan “Genel Kuram” adlı eserinde sadece kısa dönem dikkate alınarak yatırımların sadece gelir artırıcı etkisi ele alınmıştır. Akabinde geliştirilen Horrod-Domar modeliyle ise yatırımların gelirin yanı sıra üretimi artırdığı belirtilerek uzun dönemi kapsayacak Neo-Keynesyen büyüme teorilerinin temeli atılmıştır. Birlikte ele alınan bu iki modelde Keynesyen büyüme modeli, ekonominin sabit oranda dengeli bir şekilde büyüebileceğini savunurken; Horrod-Domar modeli de “Kararlı Denge” ile bu dengenin nasıl süreklilik sağlayabileceği üzerinde durmuştur (Muratoğlu, 2011: 19). Horrod-Domar modeli uzun dönemi kapsayan makro temelli bir analiz olup tasarruf ve yatırımların önemini vurguladığı üç temel varsayımdan oluşmaktadır (Atamtürk, 2007: 93):

- Yatırımların yolu tasarruftan oluşmaktadır.
- Yatırım esnasında sermaye stoku artmaktadır.

- Sabit sermaye çıktı oranıdır. Çıktının değişikliğe uğratılması ekonomik büyümedir.

Neo-klasik büyüme teorisi dâhilinde Solow, 1956 yılında yayımladığı “İktisadi Büyüme Teorisine Bir Katkı” isimli eseriyle ekonomide istikrarın uzun dönemde görüleceğini belirtmiştir. Ekonomik büyüme kavramı içerisinde nüfus artışı, teknoloji ve tasarrufu dâhil ederek bu unsurların etkisi durumunda büyümenin olumlu etkileneceğini açıklamıştır (Muratoğlu, 2011: 168).

Schumpeter ise büyüme kavramını, ekonomik dalgalanmalarda tekrar eden refah dönemi olarak ele almış ve bu dalgalanmaları da kapitalist toplumun ilerleme şekli olarak görmüştür. Bu sürecin merkezinde de inovasyon olduğunu belirtmiştir (Özbay, 2021: 99). Schumpeter, teknoloji ve inovasyonu gelişimin iki önemli parçası olarak vurgularken Neo-klasik büyüme teorileri temelde teknolojiyi dışsal olarak kabul etmiştir (Oğuztürk vd., 2019: 92). Neo-klasik büyüme teorisinin ülkelerin gelişmişlik düzeylerini açıklamada yetersiz kalması sonucu, yeni yaklaşımlar oluşmuştur. Yani, Schumpeter’in (1934) inovasyon, girişimci ve Ar-Ge’ye dair görüşleri, içsel büyüme alanında karşılık bulduğu anlaşılmıştır (Özbay, 2021: 99). Bu yaklaşımlardan birisi Romer ve Lucas’ın katkıları ile ortaya atılan “içsel büyüme” kuramıdır. Romer ve Lucas ekonomik büyümenin beşeri sermaye, Ar-Ge faaliyetleri ve teknolojik gelişmelerle (teknolojik gelişmeler durağan büyüme oranının içsel belirleyicilerinde biri olarak görülmüş) mümkün olduğunu ileri sürmüşlerdir (Özel, 2012: 68; Oğuztürk vd., 2017: 1211).

2.2. Ekonomik Büyümede Kadın Emeği

Ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma kavramı, önceleri sadece iktisadi kavramlarla sınırlandırılırken süreç içerisinde sosyal yapının farklı öğelerinin de sürdürülebilir kalkınmanın, konusu olduğu kabul edilmiştir. Özellikle, toplumsal cinsiyet algısının oluşturduğu kadının, toplum içinde geri plana atılan konumu sosyal olgular dâhilinde önem oluşturmaktadır (Tunç, 2018: 226).

Kadınların ekonomi içerisindeki konumuna, ilk kez 19.yy sonlarında Ester Boserup’ın eseri olan “Kadınların İktisadi Kalkınmadaki Rolü” isimli kitabında yer verilmiştir. Boserup eserinde, sürdürülebilir kalkınma ve kadınların istihdam alanında yer almaları arasında U-Biçimli bir eğriden bahsetmiştir (Boserup, 2007: 16). Kadınların istihdam oranları ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşim üzerine yapılan çalışmalar sonucunda; kadın istihdamı ile ekonomik büyüme arasındaki uzun erimli ilişkinin U biçiminde olduğu belirtilmiştir. U biçimli eğri (Cinsiyete Dayalı Kuznets Eğrisi); ekonomik kalkınma ile kadınların istihdama katılımı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Eğrinin sağ ve sol yukarı kısımları, tarımın ve teknolojik ilerlemenin neticesinde, sanayi ile hizmet sektörünün ana ekonomik alan olduğu dönemlerde, kadın istihdamının artan oranını ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet algısının, kadınlara atfettiği roller ve hane içi sorumlulukları, kadınların istihdama dâhil olmalarını güçleştirerek eğrinin iniş kısmını oluşturmaktadır (Tansel, 2002: 10). Tansel’e göre (2002); kadınların eğitim seviyeleriyle paralel olarak gelir seviyeleri de artmaktadır. Buna bağlı olarak kadınların iş hayatında etkili olan gelir etkisi azalmakta ve istihdama katılım oranları artmaktadır. Bu durum ise yüksek iktisadi büyüme hızını tetiklemektedir.

Ekonomik büyümede, kadınların emek piyasasına dâhil edilmeleri son derece önemlidir. Kadınlara yapılan eğitim, sağlık yatırımları yoksul ekonomiler nazarında “çarpan” etkisi yaratmaktadır. Kadınlara sunulan istihdam olanaklarının sürdürülebilir hale gelmesi, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi gelişmekte olan ülkelerde de kadın yoksulluğunun azalmasına, refah seviyelerinin yükselmesine yol açacaktır (Savaş, 1973: 7-8). Çünkü emek faktörünün önemli bir kısmını oluşturan kadınların, istihdama dâhil edilmesiyle kadın işgücünün atıl kalarak üretim kaybının yaşanması ve düşük büyüme ve kalkınma hızının yaşanması engellenmiş olacaktır. Bu doğrultuda kadınların ekonomik büyüme içerisindeki önemine

yönelik öneriler geliştiren ilk yaklaşım liberal feminist yaklaşımı olmuştur (Rathgeber, 1989: 495). Kadınların iktisadi faaliyetlere katılımını savunan liberal feminist yaklaşıma göre kadın odaklı politikalar yapılması gelişmek isteyen ülkelerin öncelikli hedefi olmalıdır.

Özet olarak ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın temel belirleyicisi insan faktörüdür. İktisadi düzen içerisinde sadece gelirlerin artırılması, toplumsal cinsiyet farklarının azaltılmasına katkı sağlayamayacaktır. Bu nedenle sürdürülebilir büyümenin amacı ekonominin yanı sıra sağlık, eğitim ve sosyal alanlarda kadın-erkek eşit olanaklar sunak ve yaşam standartlarını yükseltmektir.

3. KADIN İSTİHDAMI

“Bir toplum, cinslerden yalnız birinin yüzyulumuzun gerektirdiklerini elde etmesiyle yetinirse, o toplum yarı yarıya zayıflamış olur.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Gelişen ve değişen dünya düzeninde, kadın istihdamında, önemli gelişmeler yaşanmıştır. Yaşanan bu değişimlerin en önemlisi, sanayi devrimiyle birlikte, kadınların ilk kez geleneksel rollerinin dışına çıkarak ücretli statüsüyle istihdam edilmeleri olmuştur (Çalışkan, 2012: 49).

Sanayi devrimi James Watt’ın, 1782 yılında buhar gücüne dayalı bir makine geliştirmesi neticesinde dokuma sektöründe başlamıştır. İlk olarak İngiltere’de başlayan süreç, zaman içerisinde diğer ülkeler ve faaliyet kollarına yayılmıştır (Özer ve Biçerli, 2003: 56). Sanayileşmeyle beraber üretim sürecinde kullanılan makinelerin, öğrenilebilirliği kolaylaşmış ve kadınların da işgücü alanında varlıkları artmıştır. Bu sayede “iş bölümü ve uzmanlaşma” kavramları ortaya çıkmıştır. Fakat var olan kapitalist sistem, işgücünü maksimize ederek sermayenin büyük bir bölümüne emek faktörüyle sahip olmak ister. Bunun neticesinde ise kadın işgücü “ucuz emek” olarak nitelendirilmiştir. Sanayi kapitalizmi olarak nitelendirilen bu dönemde, kadınlar ve çocuklar öncelikli olarak dokuma sektöründe, sanayileşmenin devamında da; madencilik, deri, boya, tuğla fabrikalarında, günde 16 saate yakın çalıştıkları görülmüştür (Bebel, 2019: 104). Sürdürülebilir kalkınma ve ekonomik büyümenin şartı: Üretim faktörlerinin etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasıdır. Ama üretim faktörlerinden biri olan iş gücünün kullanımında, gelişmişlik düzeyleri fark etmeksizin tüm ülkelerde cinsiyet bakımından kadınların aleyhine bir durum söz konusudur.

Sanayileşmenin akabinde gerçekleşen I. ve II. Dünya savaşları, emek piyasasının kapılarını kadınlara açmıştır. Erkeklerin silahaltına alınmasıyla boşalan iş gücü ihtiyacı, o dönem ucuz emek olarak nitelendirilen kadınlar ile doldurulmuştur. Hatta kadınların ilk kez devlet dairelerinde çalışmaları da bu dönemde gerçekleşmiştir (Yorgun, 2010: 170).

M.K. Atatürk’e göre kadın yoksulluğu insan yoksulluğudur. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliğini savunarak kadınların erkeklerle eşit bir şekilde emek piyasasında var olması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca kadınların sadece ekonomik değil, eğitim, siyasi, kültürel alanlarla ilgili de pek çok düzenleme getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Cumhuriyet döneminde kadınlar, ithal ikameci politikaların etkisiyle dokumacılık ve tarımsal iş kollarına yönelmişlerdir. Bir birey olarak kadına saygınlık kazandırmayı ve kadını güçlü kılmayı hedefleyen Kemalist düzenlemeler neticesinde kadınlar, önceki yıllara göre ekonomik, siyasi ve sosyal alanda daha görünür olmuştur. Hür ve eşit bir yaşam tarzı benimseyerek kadın hakları kazanılmıştır. Bu dönemde kadın istihdamı sınırlı da olsa artış göstermiş, kadınların eğitim, siyasi ve hukuki hakları yasalarla güvenceye alınmıştır (Erdem, 2015: 1274).

Hızla yaşanan değişim ve gelişmeler, kadınların ekonomik ve toplumsal rollerini etkilese de geleneksel rollerini değiştirmede yeterli olmamıştır. Hâlâ iş hayatının erkek fizyolojisine

daha uygun olduğu, kadınların ise hane içerisinde ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı ile ilgilenmeleri gerektiği düşüncesi, hâkimiyetini sürdürmüştür. Bu nedenle savaş bitiminde, erkekler işlerine dönerken kadınların bir kısmı ise işten çıkarılmıştır. Kadınlar “yedek işgücü” olarak nitelendirilmiştir (Karaca, 2013: 28).

3.1. Kadın İstihdamının Önündeki Engeller

Geçmişten günümüze dünya genelinde, kadınların istihdam oranları düşük seviyelerdedir. Bu durumun nedeni ise kadınların emek piyasasına dâhil olmalarında birtakım engellerin var olmasıdır. Bu engeller iş hayatına dâhil olmadan önce aile ve toplumsal çevre odaklı olabildiği gibi iş hayatına dâhil olmalarının sonrasında karşılaştıkları engeller de olabilmektedir. Kadınların ailevi ve toplumsal odaklı sorunları toplumsal cinsiyet algısının kadınlar üzerinde yarattığı anne, eş olma rolleri ve hane içi iş yükleridir. Sadece kadınlara atfedilen bu rol ve sorumluluklar, kadınların iş hayatına dâhil olmalarını ya zorlaştırmakta ya da tümten engellemektedir (Özçatal, 2011: 25). Mevcut düzen dâhilinde, erkekler gelir getirici aile reisi olarak tanımlanırken, kadınlar ise anne-eş ve ücretsiz aile işçisi veya emek piyasasında” yedek işgücü, ucuz işgücü” olarak atfedilmiştir. Bu rol paylaşımı, erkeği ekonomik ilerlemenin başrolü haline getirirken kadını ise ikincil aktör yapmıştır (Koray vd.2000: 215).

Emek piyasasına dâhil olmayı bir şekilde başarabilmiş kadınların ev ve iş hayatında karşılaştıkları bazı sorunlar vardır. Bu sorunlar:

A) Eğitim ve Mesleki Eğitim Eşitsizliği: Eğitim seviyesi artan kadınların bilgi ve beceri düzeyleri de artmakta, beraberinde dâhil oldukları işin niteliği de gelişmektedir (Keskin, 2018: 8). Ayrıca kadınların eğitim seviyelerindeki artış yetiştirdikleri çocuklarının da eğitimini olumlu yönde etkilemektedir. Gelecek yıllara daha donanımlı bireylerin yetişmesi, ülke kalkınmasını destekleyecektir (Bedük, 2005: 117).

B) Cam Tavan Sendromu: Görünmez engelleri ifade eden cam tavan, bir diğer ifadeyle yönetici olarak çalışan kadınların belirli bir aşamadan sonra tam olarak ortaya koymadığı nedenlerden dolayı terfi almalarını engelleyen yapay faktörlerin toplamı olarak ifade edilmiştir (Gökkaya, 2014: 377).

C) Eşit İşe Eşit Ücret Sorunu: Cinsiyetler arası ücret farklılığı, ücretlerin belirlenme aşamasında işin niteliğinden ziyade cinsiyet esas alınarak belirlenmesi durumudur. Kadınların genellikle kadın işi olarak kabul edilen işlerde çalışması, iş tecrübesi, vasıf ve bilgi farklılığı, mesai süresi gibi farklılıklarda cinsler arası ücret eşitsizliğini oluşturmaktadır (Erol, 2015: 8).

D) Sosyal Haklardan Yararlanmada Eşitsizlik: Tarihsel süreç içerisinde sendikalaşma ilk olarak erkek egemen iş kollarında gerçekleşmiştir. Yaşanan gelişmeler neticesinde kadın çalışanların oranının artması sendikal örgütlenme, sosyal güvenlik gibi haklardan kadınlarda faydalanmaya başlamışlardır (Jahangirov, 2012).

E) Cinsel Taciz ve Mobbing: İş yerinde var olan gücün ya da pozisyonun kötüye kullanılarak bir kişiye düzenli bir şekilde uygulanan baskı, aşağılama, tehdit, yok sayma, cinsel taciz, psikolojik baskı, psikoterör gibi duygusal saldırıların tümüne mobbing (bezdirme) denilmektedir (Duman ve Akdemir, 2016: 30). Yapılan araştırmalara göre kadın çalışanların erkek çalışanlara göre daha fazla cinsel taciz ve mobbinge maruz kaldıkları görülmüştür. Kadın çalışanların %31’i, erkek çalışanların ise %7’si en az bir defa cinsel taciz veya mobbinge uğramıştır (Solmuş, 2005: 3-4).

4. KADIN İSTİHDAMININ EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ: TÜRKİYE VE SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ KARŞILAŞTIRMASI

Ekonomik ve sosyal hayat içinde, kadınların ve erkeklerin benzer oranlarda ve etkin bir şekilde var olabilmeleri, bir ülkenin en temel gelişmişlik göstergelerinden biridir. Kadınlar ve erkekler arasındaki ekonomik eşitsizlik azaldıkça kadın yoksulluğu azalacak, GSMH artış gösterecektir (Ecevit, 2010: 22). Kadınların ekonomik ve sosyal kalkınmadan yararlanabilme durumları, her ne kadar ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre farklılık gösteriyor olsa da genellikle gelişmiş ülkelerin büyük bir kısmında kadınların istihdam oranları yüksektir. Bu durumdan hareketle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler zaman kullanım anketleri ile göz ardı edilen kadın emeğinin, ekonomik ve toplumsal refahına katkısını ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Zamana veya mal ve hizmetlere parasal değer verilerek ölçülen anket sonuçlarına göre hane içi ödenmeyen emeğin ülkelerin GSYH'sinde %20-60 arası bir artış sağladığı görülmüştür. (Toksöz, 2011: 113). Dünya Ekonomik Forumu (WEF) eğitim, sağlık imkânları ve fırsat eşitliği gibi kriterlerden yararlanarak kadınların ekonomi içerisinde ne ölçüde var olduklarını ölçmektedir. Cinsiyet eşitliği endeksine göre 1 puan tam eşitlik anlamına gelmektedir. Yayımlanan 2020 Cinsiyet Eşitliği Raporuna göre; bu puana en çok yaklaşan ülkeler İzlanda, Norveç ve İsveç'tir. Türkiye ise listenin sonlarında yer almaktadır. 153 ülkenin yer aldığı raporda Türkiye 130.sıradadır (WEF, 2020).

Ekonomilerin sürdürülebilir ekonomik kalkınmalarının önemli etkenlerinden birisi kadınların işgücüne dâhil olma durumlarıdır. Oluşturulan işgücü talebi ise kişilerin eğitim durumları, yaş durumları ve sektörlere göre farklılık göstermektedir.

4.1. Ekonomik Faaliyetlere Göre İstihdam Dağılımı

İşgücü talebinin sektörler bazındaki dağılımı, ülkelerin sergilediği ekonomik gelişmenin aşamalarına göre farklılık göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde tarım sektörünün istihdam da büyük bir payı bulunurken, gelişmiş ülkelerde hizmet ve sanayi sektörünün ağırlıklı payı bulunmaktadır (Karluk, 2013: 22).

Tablo 1: Seçilmiş OECD Ülkeleri ve Türkiye’de 2000, 2019 Yılları Sektörel Bazda Kadın-Erkek İstihdam Oranları (+15), (%)

2000						
Ülkeler	Tarım		Sanayi		Hizmet	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Yunanistan	16,1	19,6	28,5	12,1	55,3	68,2
İzlanda	12,6	4,3	32,6	10,3	54,8	85,4
İtalya	5,7	4,3	38,2	21,5	55,9	75,1
Norveç	6	2,3	32,7	9,4	61,3	88,3
Türkiye	27	60,5	28	13,2	45	26,4

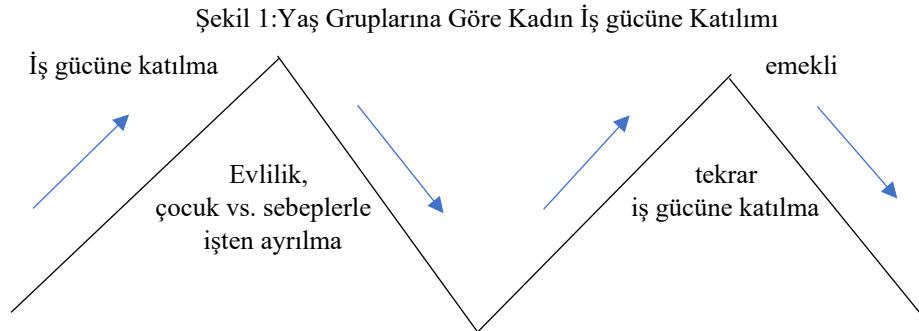
2019						
Ülkeler	Tarım		Sanayi		Hizmet	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Yunanistan	12,3	10,6	20,6	7,8	67	81,6
İzlanda	6,4	1,4	26,6	7,3	67	91,3
İtalya	5	2,4	35,2	13	59,8	84,6
Norveç	2,9	1	30,6	6,9	66,5	92,1
Türkiye	14,9	25,1	29,7	15,9	55,4	59

Kaynak: OECD (2021) ve TÜİK (2021) verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

OECD ülkeleri ve Türkiye’de, 2000 ve 2019 yıllarında cinsiyetlere göre sektörel bazda istihdam oranları tablo 1’de verilmiştir. Tabloya göre: Türkiye’de tarım sektöründe yıllar bazında kadın istihdam oranları diğer ülkelere göre oldukça yüksektir. Bunun sebebi, Türkiye’nin bir tarım ülkesi olması gösterilebilir. Tablo 1’e göre yıllar içerisinde istisnasız bütün ülkelerde tarım sektöründe kadın istihdam oranı azalmıştır. Tarım sektöründe görülen azalış süreci içerisinde hizmetler sektörüne aktarılmıştır. 2000 yılında Yunanistan’da tarım sektöründe % 19,6 olan kadın istihdam oranı 2019 yılında % 12,3’tür. 2019 yılında hizmetler sektöründe kadın istihdam oranı ise % 81,6’dır.

4.2. Yaşa Göre İstihdam Durumu

Cinsiyet bazında istihdam durumlarını etkileyen diğer faktör yaş durumudur. İşsizlik oranları yaş durumuna göre farklılık göstermektedir (Yılmaz ve Zoğal, 2015: 15). Özellikle kadınları belirli yaş grubunda emek piyasasına dâhil olurken belirli yaş gruplarında ise emek piyasasından zorunlu bir ayrılış yaşamaktadır. 15-19 yaş grubu kadınlar eğitim nedeniyle emek piyasasına aktif bir katılım sağlayamamaktadır. 20-24 yaş kadın istihdamının azami seviyeye ulaştığı yaş grubudur. 25 yaşından sonra ise evlilik, çocuk bakımı vs. nedenlerden dolayı kadın istihdamında bir düşüş yaşanmaktadır. 40 yaşından sonra ise kadın istihdamında tekrar bir artış söz konusudur. Fakat 60+ yaşından sonra yaşlılık ve emeklilik nedeniyle tekrar bir azalış yaşanmaktadır. Bu nedenle yaş grupları olarak kadın iş gücüne katılım “M” tipinde bir grafikte açıklanmaktadır.

Kaynak: (Wirth, 2002: .4)

4.3. Eğitim Durumuna Göre İstihdam Oranı

Emek piyasasına katılımı etkileyen en önemli faktörlerden birisi eğitimidir. Eğitim düzeyi yüksek olan birey etkin ve verimli bir iş gücü olabilmektedir. Fakat toplumsal tabular, kadınlar ve erkekler arasında eğitim fırsatı eşitsizliğinin oluşmasına neden olmaktadır. Eğitim imkânlarından yararlanamayan kadınlar dolayısıyla emek piyasasında da erkeklerin gerisinde kalmaktadır.

Tablo 2: Seçilmiş OECD Ülkeleri ve Türkiye’de Eğitim Durumuna Göre 2000 ve 2019 Yılları İşsizlik Oranları (+15), (%)

2000						
Ülkeler	Lise Altı		Lise ve Dengi		Yükseköğretim	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Yunanistan	14,2	6,5	22,3	9,8	11,9	5
İzlanda	3,6	2,3	2,1	0,8	-	-
İtalya	17,5	9,5	14,4	7,7	8,6	4
Norveç	6,9	6,3	2,7	3,1	2,2	2,8
Türkiye	4,4	6,1	8,9	16,4	9,1	5,9
2019						
Ülkeler	Lise Altı		Lise ve Dengi		Yükseköğretim	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Yunanistan	24,4	17,6	25,3	15,7	15,9	8,3
İzlanda	4,3	6,8	3,6	3,2	2,3	2,4
İtalya	16,4	12,3	11,1	8,2	6,6	4,6
Norveç	7,8	8,1	3,5	3,6	2	2,4
Türkiye	13,4	13,1	21,3	12,4	18,5	10,3

Kaynak: The World Bank (2021) ve OECD (2021) verileri kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

OECD ülkeleri ve Türkiye’de kadın ve erkeklerin eğitim durumuna göre işsizlik oranları tablo 2’de verilmiştir. 2000-2019 yılları periyodlar şeklinde inceleyen tabloya göre ülkeler genelinde lise altı eğitim almış kadınların işsizlik oranlarının yükseköğrenim eğitimi almış kadınlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye ile OECD ülkelerini kıyasladığımızda ise Türkiye’de kadın işsizlik oranları diğer OECD ülkelerine göre oldukça yüksektir. 2019 yılında yükseköğrenim eğitimi almış kadınların işsizlik oranlarını incelediğimizde bu oranının Norveç’te % 2 olduğunu görmekteyiz. Aynı oran Türkiye’de ise % 18,5 ile bir hayli yüksektir.

Kadınların düşük eğitim düzeyleri büyümenin yanı sıra kalkınmanın bir diğer ayağı olan kadın-bilim ilişkisini de olumsuz yönde etkilemektedir. 2018 yılı Teknoloji Endeksi Raporuna göre teknolojide kadın oranı sadece %9,91’dir. TÜBİTAK Bilim ödülleri dağılımı incelendiğinde ise Hizmet ödüllerinin %8’i, Sağlık bilimleri ödüllerinin beşte birini ve

Biyolojik bilimler ödülleri üçte birini kadınların almış olması bir hayli üzücüdür (Naymansoy, 2010: 215). Kalkınmanın temel amacı bireylerin üretim süreçlerine dâhil olması ve oluşan refah artışından faydalanması, yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılarak bireylere sağlıklı ve rahat bir hayat sunabilmektir. Fakat kadınların yükseköğretim düzeyine ulaşamaması, eşit eğitim imkânlarından yararlanamaması ve yoksulluk çemberinin kırılmaması sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin önünde önemli bir engeldir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2021: 132).

5. SONUÇ

Küreselleşen düzen dâhilinde ülkeler açısından ekonomik ve sosyal alanda kadın istihdamı oldukça önemlidir. Ekonomi alanında kadın istihdamının artışı kişi başına düşen milli gelirin ve ekonomik büyümenin artışında etkili olmaktadır. Fakat her ne kadar kadın istihdamının önemi ülkeler açısından fark edilmiş olsa da geçmişten günümüze hem Türkiye’de hem de dünya genelinde kadın istihdam oranları erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Özellikle ataerkil toplum yapılarında kadınlara biçilen roller ve sorumluluklar nedeniyle kadınlar iş hayatına ya hiç dâhil olamamakta ya da evlilik, çocuk bakımı vs. nedenlerle erken ayrılmak zorunda kalmaktadır.

Kadınların istihdam oranlarında en olumlu etkiyi eğitim faktörü oluşturmaktadır. Eğitim, nitelikli beşeri sermayenin oluşmasında ülkenin uluslararası rekabet edebilirliğinin sağlanmasında ve toplumun refah seviyesinin artırılmasında oldukça etkilidir. Eğitim seviyesi yüksek olan kadınların istihdam alanına katılımları da bir o kadar yüksek olacaktır. İstihdam alanında yaşanan bu verimli ve etkili artış ülkenin toplam üretimini de aynı oranda olumlu yönde etkileyecektir. Fakat toplumsal normların oluşturduğu cinsiyet ayrımcılığı kaynaklı sosyokültürel sınırlamalar nedeniyle kadınların eğitim seviyeleri düşük kalmaktadır. “kız çocuğu okumaz!” algısından dolayı eğitim imkânlarından faydalanamayan kadınlar bu algının devamı olarak “kadınlar evinde, erkekler işinde” sloganıyla istihdam alanında da uzak kalmaktadır. Dolayısıyla kadın-erkek arasındaki hem eğitim seviyesi farklılığı hem de istihdam alanında yaşanan eşitsizlikle başta Türkiye olmak üzere bütün az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri olumsuz yönde etkilemektedir.

Sonuç olarak ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir ayağını oluşturan kadınların emek piyasasına daha etkin ve verimli bir şekilde katılmalarını sağlamak için devlet eliyle cinsiyeti değil bireyi odak noktası yapan, eşit eğitim ve istihdam imkânı sunan, sosyal güvencenin yoksun olduğu kayıt dışı ekonomiyi kontrol altına alan ve hem mesleki eğitimlerle hem de girişimciliği destekleyerek kadınların iş hayatında daha aktif olmalarını sağlayan politika ve düzenlemeler yapılmalıdır. Fakat unutulmamalıdır ki ülkelerin ekonomik büyümelerinde önemli olan salt büyüme değil; sağlık, eğitim, bilim ve kültür gibi alanlarda bir bütün olarak gelişim ve büyüme sağlayabilmektir. İstihdam yaratmayan salt büyümenin engellenebilmesi için eğitim-istihdam destekli düzenlemelerin yanı sıra sektörel yatırımlarda yapılmalıdır. Büyümeye en verimli katkısı olan sektör belirlenerek destekler ile üretim hacmi artırılmalı ve bilgiye yönelik vasıflı iş gücü sağlanmalıdır. Bütün gelişmekte olan ülkeler de gelişmişlik düzeylerini artırmak istiyorsa cinsiyet ayrımı yapmadan bireylere eşit eğitim-istihdam fırsatı yaratmalıdır. Ancak bu şekilde küresel ekonomi içerisinde istediği statüye ulaşacaktır.

KAYNAKÇA

1. ATAMTÜRK, B. (2007). “Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerinde Etkisi”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(2):93.
2. BEBEL, A. (2019). “Kadın ve Sosyalizm”, çev. Saliha Nazlı Kaya, Yordam Kitap Basınevi, İstanbul.
3. BEDÜK A. (2005). “Türkiye’de Çalışan Kadın ve Kadın Girişimciliği”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 3(12):106-117.
4. BERBER, M. (2011). “İktisadi Büyüme ve Kalkınma”, Derya Kitapevi, Trabzon.
5. BOSERUP, E. (2007). “Women's Role in Economic Development”. London, George Allen and Unwin Ltd.
6. BÜTÜN, M. (2010). “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Perspektifinden Çocuk Bakım Hizmetleri: Farklı Ülke Uygulamaları, Uzmanlık Tezi, Ankara.
7. ÇALIŞKAN, A. (2012). “Kamu Sektöründe İstihdam Edilen Kadınların Kariyer Engellerini ve Cam Tavan Sendromunu Algılamalarına İlişkin Bir Araştırma” İstanbul Üniversitesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
8. ÇETİNKAYA, M. ve Çetinkaya A.T. ve Aksoy, E. (2017). “Askeri Harcamalar Üzerinde Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 17(33):210.
9. DİLBER, İ. (2018). “Büyüme Teorileri”, Kitapara Yayınevi, İzmir.
10. DUMAN, M. ve Akdemir, B. (2016). “Mobbing ve Çalışan Performansı Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 7(2):29-52.
11. Dünya Ekonomik Forumu <https://www.weforum.org/> (E.T.:18.06.2021).
12. ECEVİT, Y. (2010). “İşgücü Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği El Kitabı”, 2(1):24-32.
13. ERDEM, A. R. (2015). “Atatürk’ün Kadına ve Kadın Eğitime Verdiği Önem”, Belgi Dergisi, 9:1266-1277.
14. EROL, S. I. (2015). “Türkiye’de Kadının Çalışma Hayatına Katılımının Belirleyicileri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3):1-22.
15. GÖKKAYA, B. (2014). “Cam Tavan, Kadın ve Ekonomik Şiddet”, International Journal of Social Science, 26: 371-383.
16. İşkur Veri https://media.iskur.gov.tr/13592/9-genel_kurul_raporu.pdf, E.T.: 20.06. 2021
17. JAHANGİROV, N. (2012). “Kültürel Bir Değişken Olarak Güç Meselesi ve Cam Tavan Engeli Arasındaki İlişkiler Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi.
18. KARACA, N. G. (2013). “Kadının Ekonomik Yaşamdaki Yeri: Türkiye ve Geçiş Ekonomilerinin Karşılaştırması”, International Conference on Eurasian Economies, St. Petersburg- Russia.
19. KARLUK, R. S. (2013). “Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri: Bir Çıkmaz Sokak”, Beta Yayınları, İstanbul.

20. KAZGAN, G. (2012). “Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009) Ekonomi Politik Bir Seçim”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
21. KESKİN, S. (2018). “Türkiye’de Eğitim Düzeyine Göre Kadınların İş Hayatındaki Yeri”, İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 17: 1-30.
22. KORAY, M. ve Demirbilek, S. ve Demirbilek, T. (2000), “Gıda İşkolunda Çalışan Kadınların Koşulları ve Geleceği”, Nadir Kitapevi, Ankara: TC Başbakanlık, KSGM.
23. MURATOĞLU, Y. (2011). “Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasındaki Asimetrik İlişki ve Türkiye’de Okun Yasasının Sınanması”, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
24. NAYMANSOY, G. (2010). “Türk Bilim Kadınları ve Bilime Katkıları”, Gaziantep Üniversitesi SBE Dergisi, 9(1):203-232.
25. OECD (2021). <https://data.oecd.org/emp/employment-rate.htm>, E.T.: 20.06.2021.
26. OECD.org <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate-by-age-group.htm> (E.T.: 20.06.2021)
27. OĞUZTÜRK, B. S, Özbay, F. ve Pehlivan, C. (2017). “Güney Kore’nin Büyüme Sürecinde İnovasyonun Rolü: Ekonometrik Bir Analiz 1984-2015.” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(4):1203-1222. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/sduiibfd/issue/52995/704392>
28. OĞUZTÜRK, B. S. (2003). “Yenilik kavramı ve teorik temelleri”. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(2):253-273.
29. OĞUZTÜRK, B.S. Özbay, F. ve Özaslan, A. (2019). “İnovasyon Kalkınma ve Ülke Örnekleri”, Ekin Yayınevi, Bursa.
30. OK, S. (2008). “Ekonomik Büyüme ile İstihdam Arasındaki İlişkinin Zayıflama Nedenleri ve Bu İlişkinin Güçlendirilmesinde İŞKUR’un Rolü”, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
31. ÖZBAY, F. (2021). “Schumpeter’in Kapitalizm, Kalkınma, Girişimci ve Kredi Perspektifinde İnovasyona Bakışı” Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi, 3(2):93-101.
32. ÖZÇATAL, E. Ö. (2011). “Ataerkillik, Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Çalışma Yaşamına Katılımı”, Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(1):21-39.
33. ÖZEL, H. A. (2012). “Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1):63-67.
34. ÖZER, M. ve Biçerli, K. (2003). “Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3:55-86.
35. RATHGEBER, M. (1989). “WID,WAD,GAD:Trends In Research and Practice”, International Development Research Centre, Ottawa, 5:120-495.
36. SAVAŞ, V. (1973).” Kalkınma Ekonomisi”, Beta Yayınevi, Bursa.
37. SOLMUŞ, T. (2005). “İş Yaşamında Travmalar: Cinsel Taciz ve Duygusal Zorbalık/Taciz (MOBBING)”, İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 7(2): 1-14.

38. T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2021). On Birinci Kalkınma Planı, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KadininKalkinmadakiRoluOzellhtisasKomisyonuRaporu.pdf>
39. TANSEL, A. (2002). “Türkiye’de Ekonomik Kalkınma ve Kadınların İşgücüne Katılımı: Zaman Serisi Kanıtları ve İller Arası Tahminler”, Türkiye İçin Ekonomik Araştırma Formu Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara :3-50.
40. TheWorldBank (2021) <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG/1ff4a498/Popular-Indicators>, E.T.: 20.06.2021.
41. TOKSÖZ, G. (2011). “Kalkınmada Kadın Emegi”, Varlık Yayınları, İstanbul.
42. TUNÇ, M. (2018), “Kalkınmada Kadın Ayrımcılığı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Rolü: Ülkelerarası Farklı Gelir Gruplarına Göre Yatay Kesit Analiz”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyoekonomi, 26(38):221-251.
43. TÜİK (2021). <https://biruni.tuik.gov.tr/secilmisgostergeler/sorguSayfa.do?target=degisken> (E.T.: 20.06.2021)
44. WIRTH, L. (2001). “Breaking Through The Glass Ceiling: Women in Management”, International Labour Office.
45. YILMAZ, M. ve Zoğal, Y. (2015). “Kadının Gücüne Katılımının Tarihsel Gelişimi ve Kadın İstihdamını Etkileyen Faktörler, Türkiye ve Avrupa Örneği”, Anadolu Üniversitesi SBE İktisat ABD Başkanlığı, 18:1-25.
46. YORGUN, S. (2010). “Sömürü, Koruma ve Pozitif Ayrımcılıktan Çalışma Hayatının Egemen Gücü Olmaya Doğru Kadınlar: 21.yy. ve Pembeleşen Çalışma Hayatı”, Sosyoekonomi, 6(11): 3-170.

OTANTİK YAŞAMIN İŞ ÇIKTILARI ÜZERİNE ETKİSİ: İŞE ADANMIŞLIĞIN ARACILIK ROLÜ

THE EFFECT OF AUTHENTIC LIFE ON WORK OUTCOMES: THE MEDIATING ROLE OF WORK ENGAGEMENT

Aslıhan YILDIZ*, Hasan Hüseyin UZUNBACAK, Tahsin AKÇAKANAT*****

* Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü, aslihan yıldiz55@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3867-0945

** Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, hasanuzunbacak@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3297-1659

*** Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, tahsinakcakanat@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9414-6868

ÖZ

Otantik yaşam, alan yazında bireyin kendi yaşamındaki kendi gerçek benliğine uygun şekilde hareket etme yeteneği olarak açıklanmaktadır. Otantik yaşam kavramı, birey için motivasyon kaynağı olmasının yanında bireyin özel yaşamı ve iş yaşamındaki ilişkisiyle son zamanlarda büyük ilgi gören kavramlardan biri olmuştur. Bu araştırmada Denizli’de sağlık sektöründe çalışanların otantik yaşam düzeylerinin kariyer tatmini, bağlamsal performans ve iş tatmini üzerinde etkisi olup olmadığını; ayrıca işe adanmışlığın otantik yaşam ile söz konusu bağımlı değişkenler arasında aracı rolünün olup olmadığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Toplam 254 sağlık çalışanından çevrimiçi anket formları aracılığıyla toplanan veriler yapısal eşitlik modeli ile analiz edilmiştir. Araştırma sonunda elde edilen bulgulara göre otantik yaşamın kariyer tatmini, bağlamsal performans ve iş tatmini üzerinde pozitif yönde ve anlamlı etkisinin olduğunu; ayrıca işe adanmışlığın otantik yaşam ile söz konusu bağımlı değişkenler arasında aracılık rolü üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Otantik Yaşam, İşe Adanmışlık, Kariyer Tatmini, Bağlamsal Performans, İş Tatmini*

Jel Kodları: *D23, J28, M12.*

ABSTRACT

Authentic life is stated as the ability of an individual to act in accordance with their real self in their own life in the literature. The concept of authentic life, which is considered as being a source of motivation for the individual, has recently been one of the concepts that has attracted great attention with the relationship between the individual's private life and business life. It is aimed to reveal whether authentic life levels have an effect on career satisfaction, contextual performance, and job satisfaction, also it is attempted to investigate the mediating role between authentic life and the aforementioned dependent variables of healthcare employees in Denizli. The data obtained from 254 healthcare employees using the online questionnaire has been analyzed applying the structural equation modelling. The findings obtained from the current study indicate that authentic life has a positive and significant effect on career satisfaction, contextual performance, and job satisfaction, besides it is found out that work engagement plays a mediating role between authentic life and the dependent variables used in the study.

Keywords: *Authentic Life, Work Engagement, Career Satisfaction, Contextual Performance, Job Satisfaction.*

Jel Codes: *D23, J28, M12.*

1. GİRİŞ

İnsan kaynağının, örgütlerin başarı ve verimlilik sağlamasında en önemli olgulardan biri olduğunun anlaşılması ile insana verilen önem, iş yaşamında da gün geçtikçe artmaktadır. Bireyler, iş yaşamlarında bazı ihtiyaçlarının tamamlanmasını ve çalıştıkları örgüte verdikleri emeği, maddi ve manevi olarak karşılığını almak istemektedirler. Çünkü ihtiyaçların karşılanması, örgütte maksimum fayda sağlama açısından oldukça önemlidir (Demirdelen ve Ulama, 2013: 66).

Günümüz dünyasında yetişkin bireyler birbirleri ile ilişkilerini sürdürmekte ancak, kişilerin bireysel olarak da mutlu bir yaşam sürebilmesi için bu ilişkilerde kendi duygu, düşünce ve davranışlarını ortaya koymaları ve bu noktada karşı tarafa gerçek benliklerini yansıtmaları gerekmektedir (Aydın, 2018: 1024). İşte tam bu noktada otantik yaşam kavramı ortaya çıkmaktadır. Otantik yaşam, kısaca bireyin kendi yaşamındaki kendi gerçek benliğine uygun hareket etme yeteneği şeklinde açıklanabilir (Harter, 2002: 383). Otantik yaşam, birey için hem motivasyon kaynağı olması hem de bireyin özel yaşamı ve iş yaşamındaki ilişkisiyle son zamanlarda büyük ilgi çeken konulardan biri olmuştur (Bosch ve Taris, 2018: 1). Çünkü hızla artan rekabet ortamı örgütlerin yenilikçi, motivasyonu yüksek ve verimli çalışanlara olan ihtiyacını artırmıştır (Bayrak Kök, 2006: 291). Bireyin gerçek benliğine uygun davranışlarda bulunması psikolojik sağlığını da olumlu yönde etkilemekte ve bu konuyu oldukça önemli hale getirmektedir (İlhan ve Özdemir, 2013: 40). Dolayısıyla bir örgütte başarının sağlanması ve örgütte çalışanların iş ve kariyer tatminleri, bağlamsal performansları, otantik yaşam ve işe adanmışlık düzeylerinin yüksek seviyede olması ile gerçekleşebilecektir.

Birey, iş ve işten sağlanan memnuniyet ile şekillenen iş tatmini, bireyin iş ile ilgili tutumunu pozitif yönde etkilemektedir. İş tatmini düzeyi yüksek olan çalışanlar örgütün amaç ve hedeflerine etkili bir biçimde ulaşabilmesi için daha fazla çaba gösterebilmektedirler (Özpehlivan, 2018: 46-47). Aynı şekilde çalışanların mevcut kariyerlerine ilişkin tatmin düzeylerinin yüksek oluşu da hem çalışanların kişisel memnuniyeti hem de örgütlerin daha başarılı olmaları açısından oldukça önemlidir (Demirdelen ve Ulama, 2013: 65).

Baglamsal performans ve işe adanmışlık da örgütlerin çalışanlardan maksimum fayda sağlanması ve rekabet avantajı elde etmesinde etkili olan kavramlardır. Çünkü çalışanların elde tutulması, güven ve refah ortamında devamlılıklarını sürdürmelerinde örgüte olan adanmışlıkları önemli bir paya sahiptir (Üstün ve Koca Ballı, 2021: 81). Bireyin görev tanımlamasında bulunmayan ancak görev performansını destekleyen ve bireyin kişilik ve niyetinin belirleyiciliğiyle şekillenen davranışlardan oluşan bağlamsal performans da çoğu örgüt için büyük önem taşımaktadır (Özdevecioğlu ve Kanıgür, 2009: 62).

Yapılan bu araştırmanın temel amacı; otantik yaşamın kariyer tatmini, bağlamsal performans ve iş tatminine etkisinde işe adanmışlığın aracılık rolünü incelemektir. Sonuç olarak mevcut değişkenlerle alan yazında birçok araştırma yapılmış ve ilişkiler ortaya konulmuştur. Ancak işe adanmışlığın aracılık rolüne ilişkin herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu noktada araştırmanın yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Akabinde çalışmanın araştırma sorusu, otantik yaşamın kariyer tatmini, bağlamsal performans ve kariyer tatminine etkisinde işe adanmışlığın aracılık rolü var mıdır?" şeklinde belirlenmiştir. Araştırmada bu sorunun cevabı nicel analiz yöntemiyle açıklanmaya çalışılmıştır.

Tüm bu bilgiler doğrultusunda yapılan bu araştırmada ilk olarak otantik yaşam, işe adanmışlık, kariyer tatmini, bağlamsal performans ve iş tatmini kavramları ile ilgili tanımlamalar yapılarak, değişkenler arasındaki ilişkilere ve kuramsal dayanaklara yer verilmiştir. Araştırmanın amacı dâhilinde Denizli ili sağlık kurumlarında faaliyet gösteren sağlık çalışanlarına yapılan uygulama çalışması sonucundaki bulgulara ve sonuçlara yer verilmiş, sonuçların değerlendirilmesi ve daha sonraki araştırmacılara yönelik öneriler ile araştırma tamamlanmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE HİPOTEZLERİN GELİŞTİRİLMESİ

Psikoloji alanında oldukça önemli bir yer tutan otantik yaşam kavramı, tarihte eski Yunan felsefesinden itibaren varlığını sürdürmektedir. Ayrıca kavramın ilk olarak 21. yüzyılın ortalarında Rogers (1959-1961) ve Maslow (1968-1970) gibi hümanist psikologlar tarafından ele alındığı görülmektedir. Alan yazına bakıldığında otantik yaşam kavramının bireyin davranış, tutum ve bilgi bütünlüğü açısından tek bir temel üzerinde şekillenmemesi nedeniyle birçok tanımı bulunmaktadır (Kernis ve Goldman, 2006: 294). İyi oluş kavramıyla yakinen ilişkisi bulunan yaşamın, “bireyin kendini bilmesi” aynı zamanda “bireyin gerçek benliğine uygun davranma şekli” olarak ifade edilmektedir (Harter, 2002: 382). Kısa bir ifadeyle otantik yaşam kavramı, bireyin dış etkenlerden bağımsız, gerçek benliğini özgürce yaşayabilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Goldman ve Kernis, 2002: 18). Özgür bir yaşam tarzını benimseyen bireyler, yaşamlarında herhangi bir davranışa geçmeleri söz konusu olduğunda kendi içsel duyguları, değer, inanç ve yorumları onlara rehberlik etmektedir. Algıya dayalı kararların sorumluluğunu üstlenmek otantik yaşamı yansıtmakta ve bireyin anı yaşamasına ve çevresindeki ilişkilerde kendi gibi davranmasına izin vermektedir. Böylece bireyler kendilerini karşıya yansıttıklarında ve yaşama dair alacağı şahsi kararlarda kendilerini daha çok otantik hissetmektedirler (Sheldon vd., 1997). Öz-Belirleme Kuramı (Self-Determination Theory), otantik yaşam kavramını bireylerin günlük yaşam veya iş yaşamındaki davranışlarının yalnızca gerçek veya asıl benliklerini ortaya koydukları zaman otantik olacaklarını iddia etmektedir (Deci ve Ryan, 1995: 240). Dolayısıyla otantik bireyler yeniliğe açık olan, anı yaşamaktan keyif alan, içgüdüsel tecrübelerine güvenen ve aynı zamanda yaratıcılığını özgür bir şekilde ortaya koyan kişilerdir (Aydoğan vd. 2017: 39). Ayrıca otantik yaşam bireyin üstlendiği herhangi bir işi yaparken bunu tamamen içtenlikle, samimiyetle ve dürüstçe yapmayı öngörmektedir (Bowens, 1999: 227).

Günümüz yaşamında belirli bir yaşa erişen bireyler, günlük yaşantılarının büyük bir bölümünü iş yerinde geçirmesi nedeniyle çalıştığı işin ekonomik kısmı ile ilgilenirken aynı zamanda işin psikolojik yönüne de dikkat etmektedir. Bu bağlamda bireylerin iş yerindeki otantik yaşamı deneyimlemenin etkisi önemli bir konu haline gelmektedir (Metin vd., 2016: 3). Bireyin iş hayatındaki otantik yaşam yapısı temel alındığında inandığı, dile getirdiği ve yaptıkları arasında bir tutarlılık olması gerekmektedir (Aydoğan vd. 2017: 39). Otantik yaşam, yalnızca bireyin psikolojik deneyimleri ve refahı için değil, aynı zamanda işte gösterdiği performansındaki etkilerinin olduğunu göstermektedir. Spesifik olarak iş görüşmeleri veya girişimcilik ortamları gibi bireylerarası görüşmeler esnasında birey karşı tarafa iyi bir izlenim yaratabilmek için otantik bir davranış şekline girmektedir (Hewlin vd., 2020: 1). Ayrıca alan yazında, çalışanların etiksel davranışlarının statü kazancıyla ödüllendirilmediği durumda çalışanların daha otantik davranışlar sergilediklerini ifade ederek algılanan otantiklik ile etik arasında da ilişki kurmaktadır. Dolayısıyla bu ilişki, bireylerin otantikliğinin etiksel açıdan iyi olduğunu göstermektedir (Newman vd., 2014: 214).

Çalışanlarının güçlü yönlerini takdir eden aynı zamanda kendisinin de başkalarından herhangi bir konuda bilgi öğrenmeye açık olan liderler, otantik liderler olarak nitelendirilebilir. Otantik yaşam, liderler açısından ele alındığında ise otantik liderler ile çalışan bireylerin, kendi işlerinde de daha otantik olduğu görülmektedir (Owens vd., 2013: 1519). Otantik yaşam kavramıyla yapılan daha önceki araştırmalar, otantikliğin özerkliği, kişisel gelişimi, kendini kabullenmeyi, mutluluğu, öznel iyi oluşu vb. pozitif psikolojik değişkenlerin düzeyini artırdığı ve aynı zamanda kaygı ve stresi azalttığını göstermiştir (Barnett ve Deutsch, 2016; Wood vd., 2011). Yine bazı araştırmalarda otantik yaşamın, motivasyonu, işe bağlılığı ve iş tatminini artırdığı gözlenmiştir (Cable vd., 2013; Martinez vd., 2017; Van den Bosch ve Tariş, 2014).

Wood ve arkadaşları tarafından yapılan araştırmaya göre, otantikliğin *kendine yabancılaşma*, *dış etkiyi kabullenme* ve *otantik yaşam* olmak üzere üç boyuttan oluştuğu ifade edilmiştir. Kendine yabancılaşma boyutu, bireyin gerçek duyguları, değer ve inançlarından meydana gelen içsel benliği ile yaşadığı tecrübe arasındaki farkla ilişkili olan bir duygudur. Bu fark arttığında bireyin yabancılaşma durumu da artacaktır (Wood vd., 2008: 386). Dış etkiyi kabullenme boyutu, bireyin dış etkilere tamamen açık olmayı ve başkalarının istekleri yönünde bir yaşam sürmesini ifade etmektedir. Son olarak otantik yaşam boyutu ise, bireyin kendi değer, inanç, his, duygu ve düşüncelerine uygun bir yaşam şeklini işaret etmektedir. Bireyin kendine yabancılaşma ve dış etkiyi kabullenme düzeyi arttıkça birey otantiklikten o denli uzaklaşır ancak; birey kendi değer, inanç, içsel duyguları doğrultusunda bir yaşam sürerse otantikliği o denli artacaktır (İlhan ve Özdemir, 2013: 143). Birey Merkezli Otantiklik Modeli'ne (The Person-Centered Model of Authenticity) göre de kendine yabancılaşma boyutu ele alındığında, bireyin kendine yabancılaşma düzeyinin artması, bireyin duygu, düşünce ve ruhsal bunalımdan kaynaklı problemlerle karşılaşmasına sebep olmaktadır. Kuram, dış etkileri kabullenme boyutunu, insanoğlunun bir sosyal varlık olduğunu ve bazı zamanlarda sosyal çevresinin kendisine yabancılaştığını, buna bağlı olarak da onların beklentilerine göre hareket ettiğini öngörmektedir. Yine bu model, otantik yaşamın bireyin çoğu durumlarda kendisine karşı dürüst olması gerektiğini aynı zamanda duygu, değer ve inançlarına uygun şekilde bir yaşamı benimsemesini varsaymaktadır (Wood vd., 2008). Bu bağlamda bireyin iş yaşamındaki otantik yaşamının işe adanmışlığa, kariyer tatmine, bağlamsal performansa ve iş tatminine olan etkisi bu kuram altında incelenmesi öngörülmektedir.

Otantik yaşamın sınırsız kariyer geliştirmede önemli bir parametre olduğuna inanılmaktadır (Mainiero ve Sullivan, 2005; Sullivan vd., 2009; Svejenova, 2005). Çalışanların kariyerlerinde belirlediği amaç ve hedeflere ulaşmada bireyin duyduğu memnuniyet seviyesi kariyer tatmini sağlamanın esas konusunu oluşturmaktadır (Yüksel, 2005: 305). Kariyer tatmini; çalışanların kariyerlerinden elde ettikleri doyum ve çalışanların hali hazırda edindikleri kariyer başarılarıyla, geleceğe dair elde etmek istedikleri kariyerinde daha çok yol kat edebilmek için çalışanların algıladıkları umut duygusu şeklinde ifade edilebilir (Nauta vd., 2009: 238). Kaleidoscope Kariyer Modeli'ne göre otantik yaşam, bireylerin yaşamlarında anlamlı bir kariyer geliştirmesi için önemlidir. Svejenova (2005)'da yaratıcı bir kariyerin şekillendiricisi olarak otantik yaşama odaklanmıştır. Bir vaka çalışmasında bireylerin kimliğini keşfederek ve odaklanarak, işteki kontrol seviyesini artırarak ve profesyonelliği amaçlayarak, otantik yaşamın bir kariyer yaratmada önemli rol oynadığını ifade etmiştir.

Alan yazında otantik yaşamın tanımından yola çıkıldığında da bireyin gerçek değerlerine yönelik hareket ettiği varsayıldığında, otantik olan bireylerin daha yüksek kariyer tatmini yaşayacağı belirtilmektedir (Harter, 2002; Metin vd., 2016). Matsuo (2020) tarafından yapılan bir araştırmada da otantik yaşam ile kariyer tatmini arasında pozitif bir ilişki bulunduğu görülmüştür. Bu bağlamda çalışanların iş yerinde otantik şekilde davranması aynı zamanda kariyerlerinden tatmin olduklarına işaret etmektedir. Yine Svejenova (2005) tarafından yürütülen nitel çalışma ile de bu sonuçlar desteklenmektedir. Söz konusu çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda yapılan bu araştırmanın H₁ hipotezi aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

H₁: Otantik yaşamın, kariyer tatmini üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.

Kahn (1990), çalışanın işe ilişkin görevlere katılımının, bireysel veya gerçek benliğini işe yansıtmasının bir unsuru olduğunu öne sürmektedir. Yani çalışanlar işlerine tamamen kendilerini vererek ve kişisel benliklerini ortaya koyarak yaptıklarında işe katılma oranı daha fazla artmaktadır. Bu durumda işe adanmışlık kavramı ortaya çıkmaktadır. İşe adanmışlık; yüksek bir enerjiye ve zihinsel dirence sahip, zorluklarla başa çıkarak ve bunu yaparken işe

coşkuyla yaklaşarak aynı zamanda bundan tatmin olarak işe tam konsantre ve mutlu bir şekilde işle meşgul olma durumudur (Bakker vd., 2008: 189). Çalışanlar işte daha otantik davranışlar sergilediğinde veya bu irade duygusunu yaşadıklarında, işe ilişkin faaliyetler için birey daha otantik bir şekilde motive olur ve dolayısıyla bu faaliyetlerde birey kendini daha çok işe adanmaktadır (Meyer ve Gagne, 2008). Leroy ve arkadaşlarının (2015) yaptığı bir araştırmada otantik çalışanların gerçek benlik duygularını daha iyi ifade ettiğini aynı zamanda geri bildirimlere açık oldukları için bireyin içsel duygularına yardımcı olduğu belirtilmiştir. Bu içselleştirilmiş duygular yani otantik davranışların, işe adanmışlıkla sonuçlanacağı ifade edilmektedir. Ayrıca Van Beek ve meslektaşları (2012) işlerini ilginç, keyifli aynı zamanda kendi değer ve inançlarıyla uyumlu bulan çalışanların yüksek düzeyde işe adanmışlık yaşadıklarını saptamışlardır. Bu bağlamda araştırmanın H₂ hipotezi aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

H₂: Otantik yaşamın, işe adanmışlık üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.

Araştırmada daha önce tanımlandığı üzere iş yerinde otantik yaşam, çalışanların değer, inanç ve kişisel özelliklerinin işlerine ve çevresine uyum gösterme düzeyidir. Bireylerin kendilerini iş yerinde otantik hissedip hissetmeyecekleri önceden belirlenmemektedir ve bu hemen belli olmayacaktır. Aynı zamanda bireyler açısından bakıldığında, kendilerinin de çoğu kez otantik olup olmadıklarını kavramaları beklenmemektedir. Daha da fazlası, bireyin gerçek benliği ile iş yeri ortamı arasındaki uyum düzeyinin değerlendirildiği bir bilişsel değerlendirme süreci gerekmektedir (Metin vd., 2015: 487). Çalışanların yaşamlarının büyük bir bölümünü iş yerinde geçirmeleri nedeniyle bireyin gerçek benliğine uyum sağlayan bir işe sahip olmasının hem bireyin kendisi hem de örgüt için faydalı olduğunu varsaymak mantıklı görülmektedir (Menard ve Brunet, 2011; Van Beek vd., 2012). Dolayısıyla burada otantik yaşam iş tatmininin önemli bir öncülü olarak ortaya çıkmaktadır. İş tatmini; çalışanların buldukları işe ilişkin, ücret, kontrol, çalışma koşulları, sosyal ilişkiler ve iş çevresi gibi farklı unsurlara ait olumlu duygusal bakış açılarının sonucunda oluşan memnuniyetlik durumu olarak ifade edilmektedir (Çetin ve Basım, 2011: 84). İş yerinde düşük otantik yaşama sahip çalışanlar işleriyle daha az şekilde özdeşleşirler (Van den Bosch vd., 2019: 249). Dolayısıyla bu durum bireyin iş tatminine de etki etmektedir. Bu bağlamda araştırmanın H₃ hipotezi aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

H₃: Otantik yaşamın, iş tatmini üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.

Sosyal Mübadele Kuramı'nda (Social Exchange Theory) ise bireyin ihtiyaçlarını kendi başına karşılayamaması bunu ancak bir örgüt yardımıyla karşılamak amacıyla örgüt içindeki diğer bireyler ile etkileşime geçmesi söz konusudur (Lawler ve Thye, 1999: 217). Dolayısıyla iş yerinde bireyler faaliyet gösterdikleri işlerde kimi zaman çevresinde bulunan yakınlarından desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Nitekim, bireylerin iş yaşamında desteklendiğini düşünmesi olumlu iş çıktılarına sebep olabilmektedir (Erhan, 2021). Bu durum bağlamsal performans kavramını ortaya çıkarmaktadır. Bağlamsal performans kavramı, iş arkadaşlarıyla işbirliği yapma ve yardım etme, özveri gösterme ve gönüllü olma, destekleme gibi işe özgü olmayan aynı zamanda kendi sorumluluğunda olmayan başkalarının işlerini de üstlendiği ekstra davranışlardan oluşmaktadır (Borman ve Motowidlo, 1997: 10). Koopmans ve arkadaşları (2011) bağlamsal performansın otantikliğin önemli bir sonucu olduğunu bildirmiştir. Performansın iletişim, geri bildirim, işbirliği gibi unsurların olmasıyla birlikte kolaylaştırıldığını savunmaktadırlar. Bu unsurlar aynı zamanda otantik yaşamı da teşvik etmektedir. Bireyler kendi değer ve inançları bağlamında otantik davranışlar sergileyerek bu davranışları göstermektedir. Bireyin değerleri, inançları ve duyguları ile uyumlu bir iş ve çevre ortamı bireyi daha çok enerji katarak motivasyonu artırabilir ve böylece bağlamsal performansı da artma eğilimi gösterecektir (Gagne ve Deci, 2005: 338). Bu durumda araştırmanın H₄ hipotezi aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

H₄: Otantik yaşamın, bağlamsal performans üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.

Birey kariyeri, örgütün devamlılığını sağlamak için zaman ve para yatırımıyla bağlantılı şekilde önemli bir araç olarak görülmektedir. Bu da örgütün kariyer yönetiminden elde edeceği fayda unsurlarıyla ilişkili olarak bireylerde bir merak uyandırmaktadır (Singh, 2018: 156). Yapılan bir araştırmada, çalışanlara yönelik gelişim ve ilerleme kaydedebilmeleri için tatmin edici unsurlar sunmanın, bireyin işe olan adanmışlığını artırdığı yönünde sonuçlara rastlanmıştır (Markos ve Sridevi, 2010: 93). Alan yazında çalışanların işe adanmışlıkları artıkça kariyerlerinden de oldukça tatmin olduklarını ve aynı zamanda işe adanan bireylerin motivasyonlarına ve mutluluklarına da pozitif şekilde etki gösterdiği belirtilmektedir (Joo ve Lee, 2017: 210). Anafarta ve Yılmaz'ın (2019: 2955) yaptığı bir çalışmanın bulguları, örgütte işe adanmışlık ve kariyer tatminini geliştirici birtakım programların hazırlanmasının, çalışanların o örgütte devamlılığını sürdürme olasılığını artırabileceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışanlar işlerine enerji harcadıklarında, bireyin bir örgütün sosyal ve psikolojik adanmışlığını kolaylaştıracak şekilde davranma eğilimine ilişkin daha yüksek bir bağlamsal performansla sahip olması gerekli görülmektedir (Borman ve Motowidlo, 1993: 104). İşe adanmışlığın aynı zamanda bir çalışanın işverene yardım etmek için isteğe bağlı çaba harcamaya istekli olduğunun bir göstergesi olduğu düşünülmektedir (Christian vd., 2011: 98). Kahn (1990), kişisel benliklerini işlerine yansıtan bireylerin, bu rol hakkında daha geniş bir kavrayışa sahip olma olasılıklarının daha yüksek olduğunu ve genel olarak örgütü ve içindeki bireyleri kolaylaştırmak için işlerinin resmi sınırlarının dışına çıkma olasılıklarının daha yüksek olduğunu ileri sürmüştür. (Rich vd., 2010: 619). Bu nedenle, işe adanmışlığın bağlamsal performansla olumlu bir şekilde ilişkili olması muhtemeldir (Christian vd., 2011: 101). İş tatmini, bireyin iş ortamında ihtiyaçlarının ne kadarının karşılandığı ve işinden ne kadar memnun olmasıyla ilgilidir ve işe adanmışlıkta olduğu gibi bireyin işi ile olan ilişkisiyle ilgilenebilir. İşe adanmışlık ile iş tatmini ilişkisi üzerine yapılan bazı araştırmalarda işe adanmışlığın iş tatmininin bir öncülü olduğu ifade edilmektedir (Köse, 2015: 19). İşe adanmışlığın iş tatmininden ayırt edilen özelliği; işe adanmışlık, yüksek aksiyon gösterme, yüksek enerji ve kendini verme; iş tatmini ise genel olarak mutluluğunun daha pasif bir şekli olduğu belirtilmektedir. Bu unsurlar, bireyin belirli amaç ve hedeflere ulaşma konusundaki kişisel dürtüsünü temsil etmektedir. Çalışanların işe adanmışlık düzeyleri arttıkça iş tatmin seviyelerinin de artması söz konusudur. İşinde enerjik olan, işe adanan ve işiyle özdeşleşen bir çalışanın aynı zamanda işinden duyduğu tatmin duygusunun da yüksek olacağı anlamına gelmektedir. Durumun tersi de aynı şekilde geçerlidir (Arslan ve Demir, 2017: 385). Bu durumda araştırmanın H₅, H₆ ve H₇ hipotezi aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

H₅: İşe adanmışlığın, kariyer tatmini üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.

H₆: İşe adanmışlığın, bağlamsal performans üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.

H₇: İşe adanmışlığın, iş tatmini üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.

Öz Belirleme Kuramı, kişinin kendi eylemlerini başlatırken ve düzenlerken bir seçim duygusu yaşamayı anlamına gelmektedir (Deci vd., 1989: 580). Bireyin içsel motivasyonunun etkili olması için öz belirleme veya kontrolde serbestlik gerekli olduğundan, birçok teorisyen içsel olarak motive edilmiş faaliyetin öz belirleme ihtiyacına dayandığını öne sürmüştür (Deci ve Ryan, 1985: 30). Bununla birlikte, Sosyal Mücadele Kuramı bireyin kurmuş olduğu ilişki neticesinde ödül alabileceğine dair bir beklentiye girmesi ve bu düşünce ile ilişkiyi sürdürmesini ifade etmektedir (Topaloğlu ve Arastaman, 2016: 28). Sosyal mübadelenin örgütsel davranış alanında birçok değişken arasındaki ilişkiyi açıklama gücü olduğunu belirtmek mümkündür (Aydın, 2017: 550). Birey Merkezli Otantiklik (Özgünlük) Modeli ise, Barrett-Lennard tarafından “kişinin birincil deneyiminin üç seviyesi, sembolize edilmiş ve farkındalığı ve dışa dönük davranışları ve iletişimi arasındaki tutarlılığı” içeren

üçlü bir yapı olarak tanımlanmıştır (Wood vd., 2008: 386). Bu kuramlardan yola çıkılarak alan yazında işe adanmışlığın otantikliğin bir ardılı olduğu yönünde görgül kanıtlar sunan araştırmalar bulunmaktadır (Ariza-Montes vd., 2019; Metin vd., 2016). Aslan (2020), işe adanmışlığın çalışanların iş tatminini; Joo ve Lee (2017) ise, işe adanmışlığın kariyer tatminini arttırdığını göstermiştir. Ayrıca Meyers ve meslektaşları (2020), işe adanmışlığın çalışanların bağlamsal performanslarıyla da ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Örgütlerde çalışanların işe adanmışlık gibi iş tutumlarının pozitif yönde ortaya çıkabilmesinde otantik yaşamlarının yükseltilmesinin önemli ve belirleyici bir role sahip olduğunu söylenebilir. Kendini işe adayan çalışanların örgütlerine yapıcı katkıda bulunmasının mümkün olduğunu belirtmişlerdir (Koyuncu vd., 2006: 300). Çalışanlar işlerine ve örgütlerine kendilerini adadıkları takdirde bu bireyler iş rollerini daha iyi gerçekleştirebileceklerdir (Anafarta ve Yılmaz, 2019: 2948). Dolayısıyla çalışanların işlerine ilişkin bağlamsal performans düzeylerinin daha çok artmaya eğilimli olacağı, ayrıca işlerinden ve kariyerlerinden daha fazla tatmin hissedecekleri düşünülmektedir. Bu bağlamda otantik yaşam, işe adanmışlık, iş tatmini, bağlamsal performans ve kariyer tatmini bir arada değerlendirildiğinde, çalışanların otantik yaşam düzeylerindeki artışın her dört değişken üzerinde etkisi olacağı beklenmektedir. Bu bilgilerden yola çıkılarak araştırmada, işe adanmışlığın otantik yaşam ile iş ve kariyer tatmini, bağlamsal performans arasındaki ilişkide aracı değişken rolü araştırılacaktır. Bu kuramsal gerekçeler ile aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

H₈: İşe adanmışlık, otantik yaşam ile kariyer tatmini arasında aracı etkiye sahiptir.

H₉: İşe adanmışlık, otantik yaşam ile bağlamsal performans arasında aracı etkiye sahiptir.

H₁₀: İşe adanmışlık, otantik yaşam ile iş tatmini arasında aracı etkiye sahiptir.

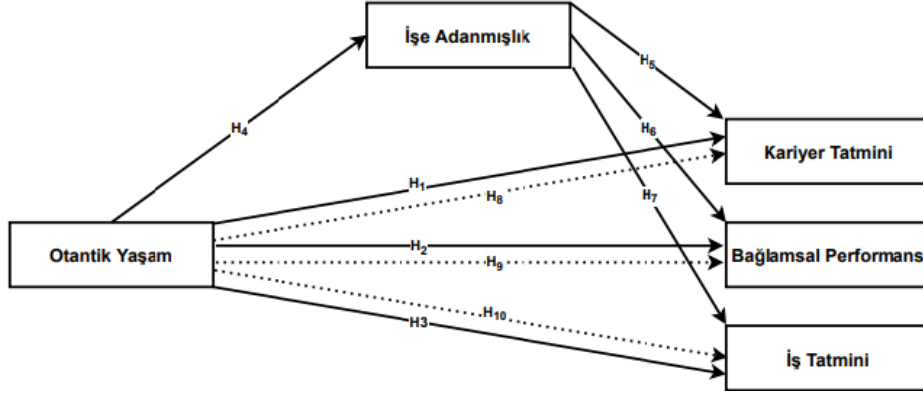
3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın yöntem kısmında araştırılan konunun amacı ve modeli, araştırmanın evreni ve örnekleme, kullanılan ölçeklerin tanıtımı, veri toplama yöntemi ve süreci, araştırmaya ait yapılan analizler ve bulgulara yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Denizli'deki sağlık sektöründe yer alan çalışanlar üzerinde otantik yaşamın kariyer tatmini, işe adanmışlık, bağlamsal performans ve iş tatmini üzerine etkisini incelemektir. Ayrıca bu amaç doğrultusunda işe adanmışlığın söz konusu değişkenler arasındaki ilişkide aracılık etkisi de incelenmiştir. Alan yazındaki araştırmalardan ve kuramsal dayanaklardan esinlenerek otantik yaşamın kariyer tatmini, işe adanmışlık, bağlamsal performans ve iş tatmini üzerinde pozitif bir etkiye sahip olabileceği göz önünde bulundurularak araştırmanın modeli aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

3.2. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmanın katılımcıları Denizli’de görev alan 254 sağlık çalışanından oluşmaktadır. Günümüz şartlarında Covid-19 virüsü sebebiyle bir pandemi süreci yaşanmaktadır. Bu süreçte sağlık çalışanlarının iş yükü daha da artarak büyük bir sorumluluğu üstlendikleri görülmektedir. Dolayısıyla söz konusu insan sağlığı olunca sağlık çalışanları bu dönemde hastalara karşı her zamankinden daha fazla bir güç ve özveriyle çalışarak otantik davranışlar sergilemekte, yoğun bir çalışma temposuna girerek kendilerini işlerine karşı daha fazla adamaktadırlar. Ayrıca sağlık çalışanlarının otantik yaşamları bireylerin aynı zamanda bulunduğu iş çevresini, performansını ve tatmin duygularını da etkileyeceği düşüncesi sebebiyle bu araştırma sağlık çalışanları üzerinde uygulanmıştır. Araştırma verilerinin sağlandığı kurumlardan araştırma izni alınırken ilgili birime belirtildiği üzere sağlık kurumlarına ilişkin isim ve özellikler açıklanmamıştır. Sağlık çalışanlarına dağıtılan toplam 500 anketten 254 adet geri dönüş elde edilmiştir. Hatalı ve eksik kodlama, analiz için yeterli niteliğe sahip olmadığı düşünülen herhangi bir anket formu gözlenmemiştir. Bu durumda 254 sağlıklı veri ile araştırma gerçekleştirilmiştir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi ve Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerin toplanmasında çevrimiçi anket tekniğinden yararlanılmış ve elde edilen veriler nicel analiz yöntemi uygulanarak test edilmiştir. Araştırma için 15.04.2021 tarih ve 106/17 karar sayısı ile Süleyman Demirel Üniversitesi Etik Kurulu’ndan gerekli izinler alınarak, çalışanlara anket formu e-posta ve sağlık çalışanlarından oluşan Whatsapp grupları aracılığıyla iletilmiştir. Toplanan veriler SPSS 22.0 (Statistical Package for Social Sciences) ve AMOS 21 (Analysis of Moment Structures) paket programları ile analiz edilmiştir.

Araştırmanın anket formu altı bölümden oluşmaktadır. Anketin ilk bölümünde çalışanların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır. Bu bölümde cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, unvan ve çalışma yılını belirlemek amacıyla toplam 6 soruya yer verilmiştir. Diğer beş bölüm otantiklik, kariyer tatmini, işe adanmışlık, bağlamsal performans ve iş tatmini ile ilgili aşağıda tanımlanan ölçeklerden oluşmaktadır.

Otantiklik Yaşam Ölçeği: Wood ve arkadaşları (2008) tarafından geliştirilen, İlhan ve Özdemir (2013) tarafından Türkçeye uyarlanan otantiklik ölçeğinin “Otantik Yaşam” (1-8-9-11. maddeler)” boyutu kullanılmıştır. Ölçek 7’li Likert tipindedir. Uyarlanan ölçekte otantik yaşam boyutunun Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .62 bulunmuştur.

Kariyer Tatmini Ölçeği: Greenhaus ve arkadaşları (1990) tarafından geliştirilen, Çamur (2019) tarafından Türkçeye uyarlanan Kariyer Tatmini Ölçeği tek boyut şeklinde 5 maddeden oluşmakta ve 5’li Likert şeklindedir. Uyarlanan ölçeğe ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .89 olarak hesaplanmıştır.

İşe Adanmışlık Ölçeği: Schaufeli ve Bakker (2004) tarafından geliştirilen, Bilginoğlu ve Yozgat (2019) tarafından Türkçeye uyarlanan işe adanmışlık ölçeği 3 alt boyut, 9 maddeden oluşmaktadır. Ancak Bilginoğlu ve Yozgat (2019) tarafından geliştirilen işe adanmışlık ölçeği toplam 3 maddeden ve 3 alt boyuttan oluşmakta ve 5’li Likert şeklindedir. Bu boyutlar işe istek duyma, işe adanma ve işe yoğunlaşma olmak üzere ve her bir alt boyut birer madde olarak ölçeğin ultra-kısa formu kullanılmıştır. Uyarlanan ölçeğe ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .78 olarak tespit edilmiştir.

Bağlamsal Performans Ölçeği: Borman ve Motowidlo (1993) tarafından geliştirilen 11 maddelik performans ölçeğinin 5 maddeden oluşan bağlamsal performans boyutu kullanılmıştır. Ölçek Türkçeye Karakurum (2005) tarafından uyarlanmıştır ve 5’li Likert tipindedir. Uyarlanan ölçeğe ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .80 olarak tespit edilmiştir.

İş Tatmini Ölçeği: Hackman ve Oldham (1985) tarafından geliştirilen, Basım ve Şeşen (2009) tarafından Türkçeye uyarlanan iş tatmini ölçeği tek boyut şeklinde 5 maddeden oluşmakta ve 5’li Likert şeklindedir. Uyarlanan ölçeğe ilişkin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .78 olarak hesaplanmıştır.

3.4. Analizler ve Bulgular

Çalışanlardan elde edilen toplam 254 adet anket verilerinin analizi, nicel araştırma yöntemleri için geliştirilmiş olan SPSS 22 paket programından faydalanılarak gerçekleştirilmiştir. Ankete katılan çalışanların demografik özellikleri, tanımlayıcı istatistikler olarak adlandırılan frekans, yüzde ve ortalama dağılımlarıyla incelenmiştir. Daha sonra ölçeklerin güvenilirliğini ölçmek için İç Tutarlılık Katsayısı (Cronbach α) hesaplanmış ve ölçeklerin yapı geçerliliğini ölçmek için ise Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) uygulanmıştır. Ayrıca AMOS 21 programı ile Yapısal Eşitlik Modellemesi kullanılmış ve yol analizi yapılarak hipotezler test edilmiştir.

3.5. Ölçeklere İlişkin Geçerlilik ve Güvenilirlik

Araştırmada kullanılan Kariyer Tatmini, Bağlamsal Performans ve İş Tatmini Ölçeklerine ait doğrulayıcı faktör analizi sonuçları Tablo 1’de verilmiştir. Buna göre modelin en uygun uyum iyiliği değerlerini göstermesi için çeşitli modifikasyon indekslerinin önerilerinden yararlanılmıştır. Modifikasyonlar Kariyer Tatmini Ölçeği’nde 3. ve 4. madde arasında, İş Tatmini Ölçeği’nde 1. ve 2. madde arasında yapılmıştır. Otantik Yaşam Ölçeği’nin 1. maddesi ve Bağlamsal Performans Ölçeği’nin 1. maddesi atılarak analize **dâhil** edilmemiştir. Bu analizler sonucunda her üç ölçek de uyum iyiliği değerlerinin geçerli ölçüm araçları olduğunu göstermektedir (Kline, 2005; Jöreskog ve Sörborm, 1993; Hu ve Bentler, 1998; Anderson ve Gerbing, 1984). Bununla beraber otantik yaşam 4 maddeli bir ölçek olmasına karşın DFA neticesinde 1 maddesinin atılması gerektiği anlaşıldığından madde sayısı 3’e düşmüştür. Yine aynı şekilde İşe Adanmışlık Ölçeği 3 maddeden oluşması sebebiyle DFA yapılamamıştır.

Yapısal geçerliliği sağlanan ölçeklerin güvenilirlik analizine ilişkin sonuçları Tablo 1’de verilmiştir. Ölçeklerin güvenilirlikleri iç tutarlılık katsayılarının (Cronbach α) hesaplanmasıyla araştırılmıştır. Buna göre; otantik yaşam, işe adanmışlık, kariyer tatmini, bağlamsal performans ve iş tatmini ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları sırasıyla .70, .82, .88,

.72 ve .89 olarak tespit edilmiştir. Bu iç tutarlılık katsayılarının, .70 ve üzeri olması ölçeklerin güvenilir ölçüm araçları olduğunu göstermektedir (Nunnally, 1978).

Tablo 1: Ölçeklere İlişkin Uyum İyiliği Değerleri

Değişken	χ^2	df	χ^2/df	GFI	NFI	IFI	TLI	CFI	RMSEA
Kariyer Tatmini	8.024	4	2.006	.988	.990	.995	.988	.995	.063
Bağlamsal Performans	2.533	2	1.266	.995	.989	.998	.993	.998	.032
İş Tatmini	8.637	4	2.159	.987	.989	.994	.985	.994	.068
Kabul Edilebilir Uyum*	>0.90	>0.90	>0.90	>0.90	>0.90	>0.90	>0.90	>0.90	<0.08
İyi Uyum*	>0.95	>0.95	>0.95	>0.95	>0.95	>0.95	>0.95	>0.95	<0.05

*Jöreskog & Sörbom, 1993; Kline, 1998; Anderson & Gerbing, 1984)

3.6. Çalışanlara İlişkin Sosyo-Demografik Bulgular

Anket katılımcılara ilişkin bazı sosyo-demografik değişkenler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan çalışanların 158 (%62,2)’si kadın ve 96 (%37,8)’si ise erkeklerden oluşmaktadır. Çalışanların medeni durumları incelendiğinde 140 (%55,1)’inin evli olduğu 114 (%44,9)’ünün ise evli olmadığı görülmüştür. Eğitim düzeyleri bakımından 11 (%4,3)’i lise, 22 (%8,7)’si ön lisans, 104 (%40,9)’ü lisans, 56 (%22,0)’sı yüksek lisans ve 61 (%24,0)’i ise doktora mezundur. Çalışanların 102 (%40,2)’si doktor, 101 (%39,7)’i hemşire ve 51 (%20,1)’i ise diğer sağlık çalışanlarıdır.

Tablo 2: Sağlık Çalışanlarının Sosyo-Demografik Bulguları

Demografik Değişkenler	Sayı	Yüzde	
Cinsiyet	Kadın	158	62,2
	Erkek	96	37,8
Medeni Durum	Evli	140	55,1
	Evli Değil	114	44,9
Eğitim Durumu	Lise	11	4,3
	Ön lisans	22	8,7
	Lisans	104	40,9
	Yüksek Lisans	56	22,0
	Doktora	61	24,0
Unvan	Doktor	102	40,2
	Hemşire	101	39,7
	Diğer Sağlık Çalışanları	51	20,1
Toplam	254	100	

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan çalışanların yaşları 20 ile 62 arasında dağılım göstermekte olup, yaş ortalaması 35,2 ve standart sapması 8,93’dur. Çalışma sürelerine bakıldığında ise 1 ile 37 yıl arasında dağılım göstermekte olup, çalışma süresinin ortalaması 12,0 ve standart sapması 8,71 olarak tespit edilmiştir.

3.7. Tanımlayıcı İstatistikler ve Değişkenler Arasındaki İlişkiler

Ölçeklerin güvenilirlik ve geçerlilikleri sağlandıktan sonra, araştırmanın bağımlı, bağımsız ve aracı değişkenlerine ait tanımlayıcı istatistikler ve değişkenler arasındaki ilişkiler analiz

edilmiştir. Tablo 4'e göre, çarpıklık ve basıklık katsayılarına bakıldığında $\pm 1,5$ aralığında olduğu görülmüştür. Bu değerlerden verilerin normal dağılım gösterdiği görülmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Sağlık çalışanlarının otantik yaşam algıları 6,14 (SS= .812), işe adanmışlık algıları 5,32 (SS= 1.27), kariyer tatmini algıları 3,34 (SS= 1.04), bağlamsal performans algıları 4,29 (SS= .626) ve iş tatmini algıları 3,57 (SS= 1.05) seviyesinde gerçekleşmiştir.

Tablo 3: Çalışanlara Ait Yaş ve Kıdeme İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Demografik Değişkenler	Ort.	SS	Alt Değer	Üst Değer
Yaş	35,2	8,93	20	62
Kıdem	12,0	8,71	1	37

Bu ortalamalara bakıldığında sağlık çalışanlarının otantik yaşam ortalamasının diğer değişkenler arasında en yüksek ortalamaya sahip değişken olduğu görülmektedir. Değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına bakıldığında, araştırmanın tüm değişkenleri $p < .01$ seviyesinde anlamlı ilişki göstermektedir. Otantik yaşam, işe adanmışlık ($r = .400$), kariyer tatmini ($r = .226$), bağlamsal performans ($r = .302$) ve iş tatmini (.232) ile anlamlı ve pozitif yönlü ilişkiler içerisindedir. İşe adanmışlığın, kariyer tatmini ($r = .490$), bağlamsal performans ($r = .561$) ve iş tatmini ($r = .516$) ile anlamlı ve pozitif yönlü ilişkisi bulunmaktadır. Kariyer tatmininin, bağlamsal performans ($r = .354$) ve iş tatmini ($r = .516$) ile anlamlı ve pozitif yönlü ilişkiler içerisindedir. Son olarak bağlamsal performans ve iş tatmini arasında da ($r = .516$) anlamlı ve pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır.

Tablo 4: Araştırma Değişkenlerine Ait Korelasyon Katsayıları

Değişkenler	Ort.	SS	Çarp.	Basık.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
(1)Otantik Yaşam	6,14	,812	-	,631	(.70)				
(2)İşe Adanmışlık	5,32	1,27	-,704	-,044	,400**	(.82)			
(3)Kariyer Tatmini	3,34	1,04	-,137	-,760	,226**	,490**	(.88)		
(4)Bağlamsal Performans	4,29	,626	-,658	-,425	,302**	,561**	,354**	(.72)	
(5)İş Tatmini	3,57	1,05	-,483	-,605	,232**	,741**	,610**	,516**	(.89)

3.8. Hipotez Testlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın hipotezlerini test etmek amacıyla yapısal eşitlik modeli kurulmuştur. Yapısal eşitlik modeli iki aşamada test edilmiştir. 1.Aşamada araştırmanın bağımsız değişkeni olan otantik yaşamın, aracı değişken olan işe adanmışlık ve bağımlı değişkenler kariyer tatmini, bağlamsal performans, iş tatmini üzerine doğrudan etkileri araştırılmıştır. 2.Aşamada ise aracı değişken işe adanmışlığın bağımlı değişkenler kariyer tatmini, bağlamsal performans, iş tatmini üzerindeki etkisi ve aracılık etkisini belirlemek için aracı değişkenden bağımlı değişkenlere yol eklenmiştir. Model, bootstrap (önyükleme) yöntemiyle test edilmiş, önyükleme yönteminde Hair ve arkadaşlarının (2014) önerisi dikkate alınarak örneklem, %95 güven aralığında 5000 olarak yeniden oluşturulmuştur.

Tablo 5'ten görüleceği gibi 1.aşamada test edilen doğrudan etkilerin tamamı istatistiksel olarak anlamlıdır. Hipotezlerimizle uyumlu olduğu üzere, otantik yaşamın (OYAŞ), kariyer tatmini (KART) üzerindeki etkisi (1.aşama $\beta = .226$, $p < .001$, BC 95% CI [.120, .329]) pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bununla birlikte, OYAŞ'ın bağlamsal performans (BAGP) ($\beta = .302$, $p < .001$, BC 95% CI [.169, .437]), iş tatmini (İTAT) ($\beta = .244$, $p < .001$, BC 95% CI [.115, .371]) üzerindeki etkileri pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuçlara göre H_1 , H_2 , H_3 hipotezleri desteklenmiştir.

2. aşamada ise bağımsız değişkenin aracı değişken üzerine etkisi, aracı değişkenin bağımlı değişkenlerine etkisi ve dolaylı etkiler incelenmiştir. Bağımsız değişken olan OYAŞ'ın, aracı değişken olan işe adanmışlık (İAD) ($\beta = .400$, $p < .001$, BC 95% CI [.276, .513]) üzerindeki etkileri pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Aracı değişken olan İAD'nin KART ($\beta = .476$, $p < .001$, BC 95% CI [.357, .580]), BAGP ($\beta = .525$, $p < .001$, BC 95% CI [.421, .618]) ve İTAT ($\beta = .774$, $p < .001$, BC 95% CI [.699, .836]) üzerine etkileri de pozitif ve anlamlıdır. Bu durumda araştırmanın H_4 , H_5 , H_6 ve H_7 hipotezleri de desteklenmektedir.

Araştırma modeli doğrudan etkilerin yanı sıra, dolaylı etkileri de içermektedir. Buna göre, OYAŞ'ın KART üzerindeki etkisinde İAD'ın dolaylı etkisinin ($\beta = .190$, $p < .001$, BC 95% CI [.122, .271]) pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. OYAŞ'ın BAGP üzerindeki etkisinde İAD'ın dolaylı etkisinin ($\beta = .210$, $p < .001$, BC 95% CI [.136, .292]) pozitif ve anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bunlarla birlikte, OYAŞ'ın İTAT üzerindeki etkisinde İAD'nin de dolaylı etkisinin ($\beta = .310$, $p < .001$, BC 95% CI [.212, .408]) pozitif ve anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, bağımsız değişkenin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisinde aracı değişkenin dolaylı etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sebeple aracılık etkisine ilişkin H_8 , H_9 ve H_{10} hipotezleri de desteklenmiştir.

Sonuç modelinin uyum iyiliği değerleri $\chi^2/df = 2,878$; GFI= .95; NFI= .99; TLI= .96; CFI= .99; RMSEA= .086 olarak hesaplanmıştır.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Teknolojinin hızla geliştiği bu dönemin iş ve hayat koşullarında, örgütlerin amaç ve hedeflerine ulaşabilmesi aynı zamanda varlıklarını sürdürebilmeleri için örgütün mevcut kaynaklarının yanında en önemli rol oynayan değer insan kaynağıdır. Bu bağlamda örgütte fark yaratmayı hedefleyen yöneticiler örgütteki bu insan kaynağından yararlanabilmek için onları işe ilişkin heveslendirmeli ve örgüt içindeki olumsuz durumları olabildiğince yok etmelidir (Çevik, 2020: 60). Çalışanların günlük hayatının çoğunu iş yerinde geçirdiği düşünülürse bireylerin iş yaşamındaki rolleri de hem özel yaşamına hem de iş yaşamına etki edecektir.

Bireyin iş hayatındaki otantik yaşam algısı ele alındığında işe karşı otantik tutumlarının sahip oldukları iş tatmini duygusundan, kariyer tatminlerine aynı zamanda bağlamsal performanslarına kadar etki edeceği düşünülmektedir. Dolayısıyla otantik yaşama sahip olan çalışanlar işlerine karşı daha özgün yaklaşımlar sergilediklerinde işe adanmışlık seviyelerinde artış gözleneceği ve bunun neticesinde çalışanların bağlamsal performanslarında, iş tatmini ve kariyer tatminlerinde de bir artış olacağı beklenmektedir.

Kavramsal çerçeveden ve kuramlardan yola çıkılarak yapılan istatistiksel analizler sonucunda ilk olarak otantik yaşamın kariyer tatmini, bağlamsal performans ve iş tatmini

Tablo 5: Yol Analizi Sonuçları

YOLLAR	Doğrudan Etki	SH	95% CI		Dolaylı Etki	SH	95% CI		Toplam Etki	SH	95% CI	
			LLCI	ULCI			LLCI	ULCI			LLCI	ULCI
1.AŞAMA												
OYAŞ → KART	.226***	.053	.120	.329								
OYAŞ → BAGP	.302***	.069	.169	.437								
OYAŞ → İTAT	.244***	.066	.115	.371								
2.AŞAMA												
OYAŞ → KART	.035	.054	-.068	.144					.226***	.053	.120	.329
OYAŞ → BAGP	.092	.062	-.021	.219					.302***	.069	.169	.437
OYAŞ → İTAT	-.076	.043	-.160	.006					.233***	.064	.111	.357
OYAŞ → İAD	.400***	.060	.276	.513					.400***	.060	.276	.513
İAD → KART	.476***	.057	.357	.580								
İAD → BAGP	.525***	.051	.421	.618								
İAD → İTAT	.774***	.035	.699	.836								
OYAŞ → İAD → KART					.190***	.038	.122	.271				
OYAŞ → İAD → BAGP					.210***	.039	.136	.292				
OYAŞ → İAD → İTAT					.310***	.050	.212	.408				

Notlar: n=254; Bootstrap yeniden örnekleme= 5000; Standardize regresyon katsayıları raporlanmıştır; ***p < .001; SH: Standart Hata; LLCI: Alt sınır güven aralığı; ULCI: Üst sınır güven aralığı; OYAŞ (Otantik Yaşam): ; KART (Kariyer Tatmini): ; BAGP (Bağlamsal Performans): ; İTAT (İş Tatmini): ; İAD (İşe Adanmışlık)

üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Öz-Belirleme Kuramı, Sosyal Mübadele Kuramı ve Birey Merkezli Otantiklik Modeli'ne göre bu bulgular değerlendirildiğinde otantik yaşamları yüksek olan çalışanların kariyer tatminleri, bağlamsal performansları ve iş tatminlerinin de yüksek olduğu söylenebilir. Alan yazına bakıldığında bu araştırmada ulaşılan sonuçlar; Matsuo (2020), Svejenova (2005) tarafından yapılan araştırmaların sonuçlarıyla uyumluluk göstermektedir. Araştırmadan elde edilen ikinci sonuca göre otantik yaşamın işe adanmışlık üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu bulguya göre otantik yaşamları yüksek olan çalışanların işe adanmışlıkları da yüksek olduğu söylenebilir. Alan yazına bakıldığında bu iki değişken üzerine Van Beek ve meslektaşları (2012) ve Leroy ve arkadaşları (2015) tarafından yapılan araştırmalar bu araştırmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Ayrıca paralellik gösteren bu araştırmaların da daha önce yukarıda belirtilen kuramlarla uyumluluğu saptanmıştır.

Araştırma sonuçlarından elde edilen bir diğer bulgu ise işe adanmışlığın, kariyer tatmini, bağlamsal performans ve iş tatmini üzerinde pozitif yönde anlamlı bir etkiye sahip olduğudur. Bu bulguya göre işe adanmışlığı yüksek olan çalışanların kariyer tatminleri, bağlamsal performansları ve iş tatminlerinin de yüksek olduğu söylenebilir. Alan yazına bakıldığında Anafarta ve Yılmaz'ın (2019), tarafından yapılan araştırmanın sonuçları ile bu araştırmanın sonuçları benzerlik göstermektedir. Otantik yaşam, işe adanmışlık ve olumlu iş çıktıları arasındaki pozitif bağlantılar bu araştırmanın en önemli bulgularını oluşturmaktadır. Bu sonuçlar, sağlık çalışanlarının kendilerinin tatmin olması aynı zamanda bağlamsal performanslarının olumlu yönde ilerlemesi konusunda otantik yaşamlarını artırmayı düşünebileceklerini, çünkü otantik yaşamın hem yüksek düzeyde işe adanmışlık hem de olumlu iş sonuçları ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Yapılan araştırmanın sonucunda, sağlık çalışanlarının otantik yaşamın kariyer tatmini, bağlamsal performans ve iş tatmini üzerindeki etkisinde işe adanmışlığın aracılık rolü bulunduğu görülmektedir. Tüm dünyada yaşanan Covid-19 pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının otantik yaşam algıları bu araştırmanın en önemli çıkış kaynağı olmuştur. Bu süreçte sağlık çalışanları insan yaşamının sorumlulukları daha fazla arttığı için çalışma gücü ve özveriye dayalı bir iş yaşamında otantik yaşam ile olumlu iş çıktıları arasında işe adanmışlığın oldukça önem arz ettiği düşünülerek araştırmaya değer bir konu olarak görülmüştür. Dolayısıyla ulusal ve uluslararası yazında, otantik yaşam-kariyer tatmini, bağlamsal performans ve iş tatmini ilişkisinde, çalışanların işe adanmışlıklarının rolüne ilişkin herhangi bir çalışmaya rastlanmaması sebebiyle yapılan bu araştırma hem araştırmacılar hem de yöneticiler açısından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuçların hastanelerdeki sağlık çalışanlarının otantik davranışlar sergilediği takdirde işlerine daha fazla kendilerini adayacakları bunun neticesinde ise işlerine ilişkin tatmin duygusunun artmasının sağlanması, bağlamsal yönde daha fazla performans sarf etmelerine ve kariyer noktalarına yönelik tatmin duygularının da yükselmesi açısından yararlı olacağı öngörülmektedir. Araştırmadan bulguları örgüt sağlık sektöründeki yöneticilerin daha olumlu sonuçlar elde edebilmeleri için her sağlık çalışanının işyeri koşullarını iyileştirmelerine yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle sağlık çalışanlarının otantik yaşamı, onların refahını ve uzun vadede işlerine ilişkin uyumlarını artırarak örgütlerin daha pozitif bir iş ortamını sürdürmelerine yardımcı olabilir.

Otantik yaşam psikoloji alanında çok sık kullanılmasına rağmen, örgütsel davranış alanında yakın zamanlarda çalışılmaya başlanmış bir kavramdır. Otantik yaşam değişkeni ile yapılmış araştırmaların büyük çoğunluğu yurtdışı alan yazında yer aldığı görülmektedir. Türkçe alan yazında ise alan yazında incelenen bağımlı değişkenlerle birlikte otantik yaşam konusuna ilişkin sınırlı sayıda çalışmaya bulunmaktadır. Bununla birlikte bu araştırmada ele alınan

değişkenlerin ilişkisini bir arada incelenen herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar, sağlık kurumlarındaki sürdürülebilir çalışan motivasyonu ve kurum amaçları ile çalışan amaçlarının uyumlu hale getirilerek performans ve tatmin artışının olması ya da çalışanların kendilerini işlerine ilişkin otantik yaşam adına bireysel stratejiler oluşturması bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir. Araştırmacıların ileride otantik yaşam kavramı ile daha önce ilişkisi çok incelenmemiş olan kişilik, motivasyon, istihdam edilebilirlik algıları gibi kişisel ya da örgütsel vatandaşlık, işten ayrılma niyeti, işte var olma örgütsel kavramlarla ilişkisini inceleyerek literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yapılan araştırmanın kesitsel olması aynı zamanda zaman kısıtı olması ve yine araştırma formlarının elektronik ortamda ulaştırılmış olması sebebiyle bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Gelecekteki araştırmalarda araştırmacılara ilişkin daha büyük örneklemelerle ve farklı sektörlerde uygulama yapmaları önerilmektedir. Otantik yaşam kavramının örgütsel davranış alanında yer alan işten ayrılma niyeti, psikolojik sermaye, iş yeri mutluluğu gibi çeşitli örgütsel çıktılarla olan ilişkileri araştırılabilir.

KAYNAKÇA

1. ANAFARTA, A. ve YILMAZ, Ö. (2019). “Kariyer Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişkide İşe Adanmışlığın Aracılık Rolü”, İşletme Araştırmaları Dergisi, 11(4), 2944-2959.
2. ANDERSON, J. C. ve GERBING, D. W. (1984). “The Effect of Sampling Error on Convergence, Improper Solutions, and Goodness-Of-Fit Indices for Maximum Likelihood Confirmatory Factor Analysis”. *Psychometrika*, 49(2), 155-173.
3. ARIZA-MONTES, A., LEAL-RODRIGUEZ, A. L., RAMIREZ-SOBRİNO, J. ve MOLINA-SÁNCHEZ, H. (2019). “Safeguarding Health at the Workplace: A Study of Work Engagement, Authenticity and Subjective Wellbeing Among Religious Workers”, *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 16(17), 3016, 1-18.
4. ASLAN, H. (2020). “Dağıtım Adaletinin İş Tatmini Üzerindeki Etkisinde İşe Adanmışlığın Aracı Rolü”, *Third Sector Social Economic Review*, 55(1), 196-210.
5. AYDIN, E. (2017). “Kültür Bağlamında Sosyal Mübadele: Kuramsal Bir Çalışma”. *International Journal of Economic and Administrative Studies* (16. ÜİK Özel Sayısı): 547-562 ISSN 1307-9832.
6. AYDIN, M. (2018). “Genç Yetişkinlerde Mutluluğun Özgünlük ve Kişisel Erdemler Açısından İncelenmesi”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 1023-1030.
7. AYDOĞAN, D., ÖZBAY, Y. ve BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2017). “Adaptation Of The Authenticity Scale And The Mediator Role Of Spirituality In The Relationship Between Authenticity and Happiness”, *The Journal of Happiness & Well-Being*, 5(1), 38-59.
8. BARNETT, M.D. ve DEUTSCH, J.T. (2016). “Humanism, Authenticity and Humor: Being, Being Real and Being Funny”, *Personality and Individual Differences*, Vol. 91, 107-112.
9. BAYRAK KÖK S. (2006). “İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılığın İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma”, *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 20(1), 291-317.

10. BORMAN W.C. ve MOTOWIDLO S. (1997). “Task Performance And Contextual Performance: The Meaning For Personnel Selection Research. *Human Performance*, 10, 99–109.
11. BOZDOĞAN, C. ve GÜRCÜ, D. Ö. (2021). “Örgütsel Davranış Şimdi Bu Konular Konuşuluyor”. (Edt. Üstün F. ve Koca Ballı A. İ.), Ankara: Detay Yayıncılık.
12. CABLE, D. M., GINO, F. ve STAATS, B. R. (2013). “Breaking Them in or Eliciting Their Best? Reframing Socialization Around Newcomers’ Authentic Self-Expression”, *Administrative Science Quarterly*, 58(1), 1–36.
13. CHRISTIAN, M. S., GARZA, A. S. ve SLAUGHTER, J. E., (2011). “Work Engagement: A Quantitative Review and Test Of Its Relations With Task and Contextual Performance”, *Personnel Psychology*, 64(1), 89-136.
14. ÇETİN, F. ve BASIM, N. (2011). “Psikolojik Dayanıklılığın İş Tatmini Ve Örgütsel Bağlılık Tutumlarındaki Rolü”, *İŞGÜÇ Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 13(3), 81-94.
15. ÇEVİK, H. (2020). “Psikolojik Güçlendirmenin Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisi: Denizli Tekstil Sektöründe Çalışan Kadınlar Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
16. DECI, E. L. ve RYAN, R. M. (1985). “Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. Berlin: Springer Science & Business Media.
17. DECI, E. L. ve RYAN, R. M. (1995). “Human Autonomy: The Basis For True Self-Esteem”, In M. H. Kernis (Ed.), *Efficacy, Agency And Self-Esteem*. New York: Plenum Press.
18. DECI, E. L., CONNELL, JAMES P. ve RYAN, R. M. (1989). “Self-Determination in A Work Organization” *Journal of Applied Psychology*, 74(4), 580–590.
19. DEMİRDELEN, D. ve ULAMA, Ş., (2013), “Demografik Değişkenlerin Kariyer Tatminine Etkileri: Antalya’da 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma”, *İşletme Bilimi Dergisi*, 1(2), 65-89.
20. ERHAN, T. (2021). “İşyeri Mutluluğu: Bir Kavram İncelemesi”, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(38), 5686-5712.
21. ERICKSON, T.J. (2005). “Testimony Submitted Before The U.S. Senate Committee on Health”, *Education, Labor and Pensions*, May 26.
22. GAGNÉ, M. ve DECI, E.L. (2005). “Self-Determination Theory And Work Motivation”, *Journal of Organizational Behavior*, Vol. 26 No. 4, 331-362.
23. GOLDMAN, B. M. ve KERNIS, M. H. (2002). “The Role of Authenticity in Healthy Psychological Functioning and Subjective Well-Being”, *Annals of the American Psychotherapy Association*, 5(6), 18–20.
24. HARTER, S. (2002). “Authenticity”, in Snyder, C.R. and Lopez, S.J. (Eds), *Handbook of Positive Psychology*, Oxford University Press, Oxford, 382-394.
25. HEWLIN, P. F., KARELAIA, N., KOUCHAKI, M. ve SEDIKIDES, C. (2020). “Authenticity at Work: Its Shapes, Triggers, and Consequences”, *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 158, 80-82.

26. İLHAN, T. ve ÖZDEMİR, Y. (2013). “Otantiklik Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması”, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(40), 142-153.
27. JOO, B. K. ve LEE, I. (2017). “Workplace Happiness: Work Engagement, Career Satisfaction, and Subjective Well-Being”, *Evidence-based HRM: A Global Forum for Empirical Scholarship*, 5(2), 206-221.
28. JOSEPH, S. ve LINLEY, P. A. (2006). “Positive therapy: A meta-theory for positive psychological practice.” Routledge.
29. JORESKOG, K. G. ve SORBOM, D. (1993). “LISREL 8: Structural Equation Modeling with the SIMPLIS Command Language”, USA: Scientific Software International.
30. JUDGE, T.A., CABLE, D.M., BOUDREAU, J.W. ve BRETZ, R.D. (1995). “An Empirical Investigation Of The Predictors Of Executive Career Success”, *Personnel Psychology*, Vol. 48 No. 3, 485-519.
31. KAHN, W. A. (1990). “Psychological Conditions Of Personal Engagement And Disengagement At Work”, *Academy of Management Journal*, 33, 692–724.
32. KERNIS, M. H. ve GOLDMAN, B. M. (2006). “A Multicomponent Conceptualization Of Authenticity: Theory And Research”, *Advances in Experimental Social Psychology*, 38, 283–357.
33. KLINE, R. B. (1998). “Yazılım İncelemesi: Yapısal Eşitlik Modellemesi İçin Yazılım Programları: AMOS, EQS ve LISREL”. *Psikoeğitimsel Değerlendirme Dergisi*, 16(4), 343-364.
34. KOOPMANS, L., BERNAARDS, C.M., HILDEBRANDT, V.H., SCHAUFELI, W.B., DE VET, H.C.W. ve VAN DER BEEK, A.J. (2011). “Conceptual Frameworks of Individual Work Performance: A Systematic Review”, *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, Vol. 53 No. 8, 856-866.
35. KOYUNCU, M., BURKE, R.J. ve FIKSENBAUM, L. (2006). “Work Engagement Among Women Managers And Professionals In A Turkish Bank”, *Equal Opportunities International*, 25(4), 299-310.
36. MARKOS, S. ve SRIDEVI, S. M. (2010). “Employee Engagement: The Key to Improving Performance”, *International Journal of Business and Management*, 5 (12), 89-96.
37. MARTINEZ, L. R., SAWYER, K. B., THOROUGHGOOD, C. N., RUGGS, E. N. ve SMITH, N. A. (2017). “The Importance Of Being “Me”: The Relation Between Authentic Identity Expression and Transgender Employees’ Work-Related Attitudes And Experiences”, *Journal of Applied Psychology*, 102(2), 215–226.
38. MAINIERO, L.A. ve SULLIVAN, S.E. (2005). “Kaleidoscope Careers: An Alternate Explanation for the ‘Opt-Out’ Revolution”, *The Academy of Management Executive*, Vol. 19 No. 1, 106-123.
39. MASLOW, A. H. (1968). “Toward a Psychology of Being”, (2nd ed.). Princeton, NJ: Van Nostrand.
40. MASLOW, A. H. (1970). “Motivation and Personality”, (2nd ed.). New York, NY: Harper & Row.

41. MATSUO, M. (2020). “The Role of Work Authenticity in Linking Strengths Use to Career Satisfaction and Proactive Behavior: A Two-Wave Study”, *Career Development International*, Vol. 26 No. 6, 617-630.
42. MÉNARD, J. ve BRUNET, L. (2011). “Authenticity and Well-Being in the Workplace: A Mediation Model”, *Journal of Managerial Psychology*, Vol. 26 No. 4, 331-346.
43. METIN, U. B., TARIS, T. W., PEETERS, M. C., VAN BEEK, I. ve VAN DEN BOSCH, R. (2016). “Authenticity at Work—A Job-Demands Resources Perspective”. *Journal of Managerial Psychology*, 31(2), 483-499.
44. MEYER, J. P. ve GAGNÉ, M. (2008). “Employee Engagement From a Self-Determination Theory Perspective”, *Industrial and Organizational Perspectives*, 1, 60–62.
45. MEYERS, MC, KOOIJ, D., KROON, B., DE REUVER, R. ve VAN WOERKOM, M. (2020). “Güçlü Yönlerin Kullanımı, İşe Bağlılık ve Bağlamsal Performans İçin Kurumsal Destek: Yaşın Düzenleyici Rolü”, *Yaşam Kalitesinde Uygulamalı Araştırma*, 15(2), 485-502.
46. NAUTA A., VIANEN, A. V., HEIJDEN, B. V. D., DAM, K. V. ve WILLEMSSEN, M. (2009). “Understanding the Factors That Promote Employability Orientation: The Impact of Employability Culture, Career Satisfaction, and Role Breadth Self-Efficacy”, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 82, 233-251.
47. NEWMAN, G. E., BLOOM, P. ve KNOBE, J. (2014). “Value Judgments and the True Self”, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 40, 203–216.
48. OWENS, B., JOHNSON, M. ve MITCHELL, T. (2013). “Expressed Humility in Organizations: Implications for Performance, Teams, and Leadership”, *Organization Science*, 24, 1517–1538.
49. ÖZDEVECİOĞLU, M. ve KANIGÜR, S. (2009). “Çalışanların İlişki ve Görev Yönelimli Liderlik Algılamalarının Performansları Üzerindeki Etkileri”, *KMU İİBF Dergisi*, 11, 53-82.
50. ÖZPEHLİVAN, M. (2018). “İş Tatmini: Kavramsal Gelişimi, Bireysel ve Örgütsel Etkileri, Yararları ve Sonuçları”, *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 43-70.
51. RICH, B. L., LEPINE, J. A. ve CRAWFORD, E. R. (2010). “Job Engagement: Antecedents and Effects on Job Performance”, *Academy of Management Journal*, 53, 617–635.
52. ROGERS, C. R. (1959). “A Theory of Therapy, Personality and Interpersonal Relationships as Developed in the Client-Centered Framework”. In S. Koch (Ed.), *Psychology: A study of a science*. Vol. 3: Formulations of the person and the social context (pp. 181–256). New York: McGraw-Hill.
53. ROGERS, C. R. (1961). “On Becoming a Person: A Therapist’s View of Psychotherapy”, Boston, MA: Houghton Mifflin Ryan, M. R.
54. SHELDON, K. M. (2004). “Integrity (honesty/authenticity)”, In C. Peterson and M. E. P. Seligman (Eds.), *Character strengths and virtues* (pp. 249– 272). New York: Oxford University Press.
55. SHELDON K, RYAN RM, RAWSTHORNE LJ. ve ILARDI, B. (1997). “Trait Self and True Self: Cross-Role Variation in the Big-Five Personality Traits and Its Relations With

- Psychological Authenticity and Subjective Well-Being”, *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 1380-1393.
56. SINGH, S. (2018). “Organizational Career Management Practices, Career Satisfaction, and Intention to Quit Among Indian Employee: Examining the Moderating Effect Of ‘Four Types of Work Experience’”, *Australian Journal of Career Development*, 27(3), 150-159.
57. SULLIVAN, S.E., FORRET, M.L., CARRAHER, S.M. ve MAINIERO, L.A. (2009). “Using the Kaleidoscope Career Model to Examine Generational Differences in Work Attitudes”, *Career Development International*, Vol. 14 No. 3, 284-302.
58. SVEJENOVA, S. (2005). “The Path With the Heart: Creating The Authentic Career”, *Journal of Management Studies*, Vol. 42 No. 5, 947-974.
59. TOPALOĞLU, H. ve ARASTAMAN G. (2016). “Örgütlerde Psikolojik Sözleşme Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 25-36.
60. VAN BEEK, I., HU, Q., SCHAUFELI, W.B., TARİS, T.W. ve SCHREURS, B.H.J., (2012). “For Fun, Love, Or Money: What Drives Workaholic, Engaged, And Burned-Out Employees At Work?”, *Applied Psychology: An International Journal*, Vol. 61, No. 1, 30-55.
61. VAN DEN BOSCH, R. ve TARİS, T. W. (2014). “Authenticity At Work: Development And Validation Of An Individual Authenticity Measure At Work”, *Journal of Happiness Studies*, 15(1), 1-18.
62. VAN DEN BOSCH, R. ve TARİS, T. (2018). “Authenticity At Work: Its Relations With Worker Motivation And Well-Being”, *Frontiers in Communication*, 3, 21, 1-11.
63. VAN DEN BOSCH, R., TARİS, T. W., SCHAUFELI, W. B., PEETERS, M. C. ve REIJSEGER, G. (2019). “Authenticity At Work: A Matter Of Fit?”, *The Journal Of Psychology*, 153 (2), 247-266.
64. WOOD, A. M., LINLEY, A. P., MALTBY, J., BALİOUSİS, M. ve JOSEPH, S., (2008), “The Authentic Personality: A Theoretical And Empirical Conceptualization And The Development Of The Authenticity Scale”, *Journal of Counseling Psychology*, 55, 385-399.
65. WOOD, A.M., LINLEY, P.A., MALTBY, J., KASHDAN, T.B. ve HURLING, R. (2011). “Using Personal And Psychological Strengths Leads To Increases In Well-Being Over Time: A Longitudinal Study And The Development Of The Strengths Use Questionnaire”, *Personality and Individual Differences*, Vol. 50, 15-19.
66. YÜKSEL, İ. (2005). “İş-Aile Çatışmasının Kariyer Tatmini, İş Tatmini ve İş Davranışları ile İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 19 (2), 301-314.
67. ZINGESER, L. (2004). “Career and Job Satisfaction”, *The ASHA Leader*, 9(20), 4-13.

TÜRKİYE İLE AFRIKA ÜLKELERİ ARASINDAKİ DIŞ TİCARET ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN EXAMINATION ON FOREIGN TRADE BETWEEN TURKEY AND AFRICAN COUNTRIES

Abdulkadir Sezai EMEÇ*, **Fatih KAPLAN****, **Ahmet KOLUMAN*****

* Öğr. Gör. Dr., Tarsus Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, asezaimec@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0312-8555.

** Doç. Dr., Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, fkaplan@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7417-1126.

*** Yüksek Lisans Öğrencisi, Tarsus Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Ticaret ve Lojistik ABD, ahmet_koluman@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6157-3051.

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ile 51 Afrika ülkesi arasındaki dış ticareti incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, 2004-2020 dönemini kapsayan Türkiye'nin GSYH'si, partner ülkenin GSYH'si, ülkeler arasındaki mesafe ve partner ülkede Google Trends Topics üzerinden yapılan "Turkey" kelimesinin aranma istatistiği değişkenlerine ait veriler kullanılmıştır. Ayrıca partner ülkede büyükelçilik açılması, THY'nin sefer başlatması ve iş konseylerinin açılması ise modelde kukla değişken olarak yer almaktadır. Yapılan Poisson Pseudo Maksimum Olabilirlik (PPML) tahmin sonuçlarına göre; Türkiye'nin GSYH'si, partner ülkenin GSYH'si ve partner ülkede "Turkey" kelimesinin aranma istatistiği dış ticaret hacmini olumlu etkilerken mesafe değişkeninin etkisinin olumsuz yönde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca tüm kukla değişkenlerin de ticaret hacmini pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Ticaret, Çekim Modeli, Panel Veri, Afrika.

Jel Kodları: F13, F14.

ABSTRACT

This current study aims to examine the foreign trade between Turkey and 51 African countries. In accordance with this purpose, data belonging to the variables of Turkey's GDP covering the period 2004-2020, the GDP of the partner country, the distance between the countries and the search statistics for the word "Turkey" made on Google Trends Topics in the partner country were used. In addition, the opening of an embassy in the partner country, the flight launch by Turkish Airlines and the opening of business councils are included as dummy variables in the model. According to the Poisson Pseudo Maximum Likelihood (PPML) estimation results; it has been determined that while the GDP of Turkey, the GDP of the partner country and the search statistics for the word "Turkey" in the partner country affect the foreign trade volume positively, the effect of the distance variable is negative. Furthermore, it has been determined that all dummy variables affect the trade volume positively.

Keywords: Foreign Trade, Gravity Model, Panel Data, Africa.

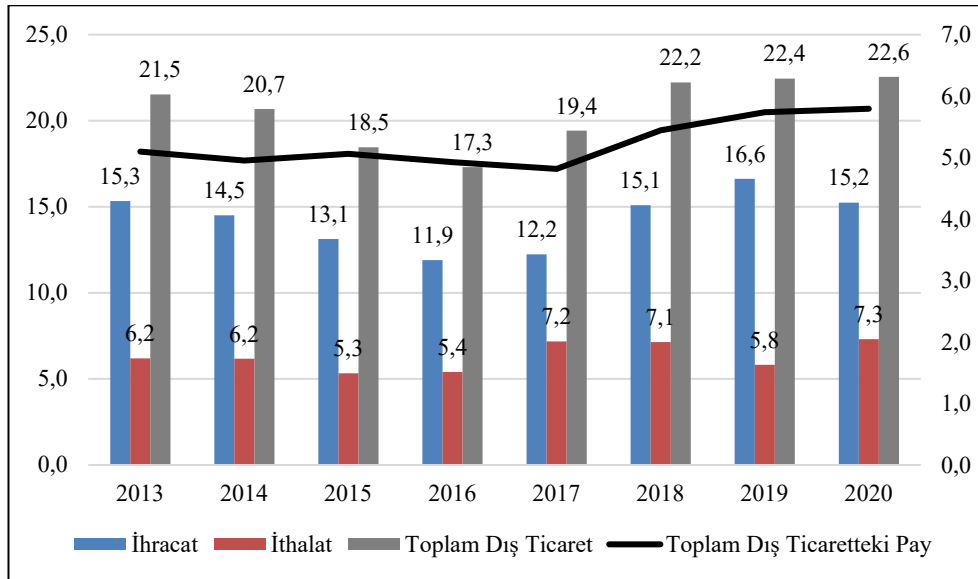
Jel Codes: F13, F14.

1. GİRİŞ

21. yüzyıl başlarından itibaren önemli yapısal değişimlerin yaşandığı ve küresel güçlerin rekabet alanlarından biri konumuna gelen Afrika kıtası, geleneksel ortak bağlarının bulunduğu ülkelerden ve yükselen ekonomik güçlerden büyük ilgi görmektedir (İstikbal, 2020: 12). Son yıllarda dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden bazılarında ev sahipliği yapan Afrika'nın, makroekonomik yönetim ve yönetimdeki gelişmeler, kurumsal reformlar ve asayiş vakalarındaki azalmalarla birlikte ortalama %5 ve üzerinde sürdürülebilir bir ekonomik büyüme ivmesine ulaştığı görülmektedir (IDC, 2014: 1). Afrika'nın ekonomik kalkınmasının yabancı ülkelere gelecek yatırımlarla doğrudan bağlantılı olduğu ve tarih boyunca küresel güçlerin yoğun ilgi gösterdiği bölgenin, gelecekte de önemli bir ekonomik potansiyele sahip olacağı anlaşılmaktadır. Afrika Kalkınma Bankası (African Development Bank-AFDB) tarafından yayımlanan projeksiyonlara göre; Afrika'nın toplam GSYİH'sinin, 2030 yılında 3,9-5 trilyon dolar aralığında, 2060 yılında ise 12,2-15,7 trilyon dolar aralığında olacağı tahmin edilmektedir (AFDB, 2011: 71).

Tarihsel ortak bağları ve "kazan-kazan" stratejisi ile siyasi ve ekonomik çıkarları doğrultusunda Afrika kıtasına olan ilgisi daima canlı olan Türkiye'nin, 1998 yılında Afrika Eylem Planını açıklaması, 2005 yılını Afrika yılı olarak ilan etmesi ve 2013 yılında Afrika Ortaklık Politikasını başlatması, bölgedeki ülkelerle olan ilişkilerini daha ileri noktalara taşıma amacıyla olduğunu göstermektedir. Şekil 1'de yer alan grafiğe göre; Türkiye'nin Afrika kıtasındaki ülkeler ile yaptığı dış ticaret hacminin 2013 yılından itibaren dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir.

Şekil 1: Türkiye ve Afrika Kıtası Arasındaki Dış Ticaret (milyar \$)

Kaynak: TÜİK.

Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization- WTO) verilerine göre; 2019 yılında 1,2 trilyon dolar seviyesinde gerçekleşen Afrika ülkelerinin dış ticareti, küresel ihracat ve ithalatın ortalama %3'ünü oluşturmaktadır (WTO, 2020). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinde ise Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile ticaret hacminin 2020 yılında yaklaşık 22,5 milyar dolar seviyesinde olduğu görülmektedir.

2020 yılı itibarıyla 43 büyükelçiliğinin bulunduğu 39 Afrika ülkesinde ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla 45 iş konseyi faaliyet göstermektedir (DEİK, 2020: 9). Bunun yanı sıra, ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla Türk Hava Yolları (THY) tarafından Afrika'nın 60 farklı noktasına uçak seferleri düzenlenmektedir. Türkiye'nin 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) yer alan Afrika açılımı çerçevesinde, Afrika ülkeleriyle olan diplomatik, ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilerin daha da güçlendirilerek bölge ülkeleri ile arasındaki dış ticaret hacminin artırılması amaçlanmaktadır (MFA, 2021).

Beş bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde, çalışmanın motivasyonunu oluşturan unsurlara ve Türkiye ile Afrika kıtasındaki ülkeler arasındaki dış ticarete ilişkin çeşitli istatistikî bilgilere yer verilmektedir. İkinci bölümde, konu hakkında yapılan çalışmaların irdelendiği literatür taraması yer almaktadır. Üçüncü bölümde analizde kullanılan panel çekim modeli ve veri seti tanıtılmakta, dördüncü bölümde ise yöntem ve bulgular açıklanmaktadır. Çalışma, genel bir değerlendirme ile sonlandırılmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Literatür taramasında iki ana çerçeveye odaklanılmıştır. Birincisinde, diplomatik temsil araçlarından büyükelçiliklerin ve konsoloslukların ticaret akışlarına olan etkileri incelenirken ikincisinde, Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle olan ticaretinin ekonometrik olarak ölçüldüğü çalışmalara yer verilmiştir. Diplomatik temsilin diğer araçlarından devlet ziyaretleri, ticaret ofisleri ve sivil toplum kuruluşları vb. değişkenler literatür taramasında kapsam dışında tutulmuştur.

Uluslararası ve ulusal literatürde diplomatik temsil araçlarının ticaret akışlarına etkisini inceleyen çalışmalardan Rose (2007), elçilik ve konsoloslukların ülkeler arasındaki ticaret akışları üzerindeki etkisini araştırdığı çalışmada, büyükelçilik açılmasının ihracata etkisinin konsolosluk açılmasına göre daha yüksek olduğunu ileri sürmüştür. Benzer şekilde Moons ve Boer (2014) ise konsolosluklardan ziyade elçiliklerin toplam ihracata etkisinin daha fazla olduğunu ve elçiliklerin toplam ticarete etkisinin yüksek gelirli ülkelere düşük gelirli ülkelere yapıldığında daha iyi sonuç verdiği tespit etmiştir. Ayrıca Moons ve Boer (2014), konsolosluklar için yüksek gelirli ülkeler arasındaki ticarete etkinin daha yüksek olduğunu da ileri sürmüştür. Gil, Llorca ve Serrano (2008), büyükelçilik ve konsolosluklara göre bölgesel ticaret ajanslarının bulunmasının ihracata etkisinin daha fazla olduğunu gözlemlemiştir. Mlinaric, Josic ve Thompson (2021) partner ülkede ek bir elçilik veya konsolosluk açılmasının ikili ticari ilişkilere pozitif katkısının olduğunu belirlemiştir. Afman ve Maurel (2010) ise ithalatçı ülkede bir elçilik açmanın ticarete etkisinin, %2-%12 arasında tarife indirimine karşılık geldiği öne sürmüştür.

Van Veestra, Yakop ve Van Bergeijk (2010) elçiliklerin ve konsoloslukların ikili ticaret akışları üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitif, ihracat teşvik ajanslarının etkisinin ise önemsiz olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde Creusen ve Lejour (2011), Hollanda İş Destek Ofisi (HİDO)'nin, elçilik ve konsoloslukların varlığının ihracat büyümesine pozitif etkisi olduğunu tespit ederken ticaret odaları ve Hollanda İş Destek Ofisi sayısının ihracat büyümesine etkisinin olmadığını belirlemiştir. Bu çalışmaların aksine Fernandes (2020), ihracat teşvik ajanslarının Portekiz'in ihracatına pozitif etkisinin olduğunu, elçilik ve konsoloslukların ise anlamlı bir etkisinin olmadığını tespit etmiştir. Moons ve Van Beerjek (2013) tarafından yapılan meta-analiz çalışmada, literatürde bulunan 29 çalışma üzerinden ekonomik diplomasi araçlarının ülkeler arası dış ticarete ve yatırımlara katkıları araştırılmıştır. Çalışmada büyükelçilik açılmasının ihracata etkisinin diğer diplomasi araçlarına göre (konsolosluk, yatırım ve ihracat teşvik ajansları, devlet ve ticaret ziyaretleri vs.) daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yakop ve Van Berjeik (2011) elçilik ve konsoloslukların farklı kalkınma düzeyine göre ticarete etkisini araştırdıkları çalışmada, diplomasinin gelişmekte olan ülkeler arasında yapılması durumunda, ticari esnekliğe pozitif bir katkı sağladığı, OECD ülkelerinde ise ticarete etkisinin bulunmadığını belirlemiştir. Pacheco ve Matos (2021) ticari diplomasinin daha çok düşük ve orta gelirli ülkeler arasında etkili olduğunu, gelişmiş ülkelere ziyade gelişmekte olan ülkeler için daha anlamlı olduğunu tespit etmiştir.

Segura, Cayuela ve Vilarrubia (2008), elçilik ve konsoloslukların ülkeler arasındaki ticaret akışlarına ve ticaret marjlarına (yaygın ve yoğun marj) etkisini araştırdıkları çalışmalarında, ihracatçı ülkenin dış temsilciliklerin etkisinin, farklılaştırılmış mallarda yoğun marjdan ziyade yaygın marjda daha önemli olduğunu tespit etmiştir. Volpe Martincus (2010) ise ihracat teşvik ajanslarının yoğun marjdan ziyade yaygın marj üzerindeki etkisinin daha fazla olduğunu ileri sürmüştür.

Bağır (2019), ithalatçı ülkede bir büyükelçiliğin açılmasının farklılaştırılmış mallarda önemli bir etki yarattığını, homojen mallarda bu etkinin önemsiz olduğunu ve farklılaştırılmış mal ihracatının etkisinin genel ihracata göre daha fazla olduğunu belirtmiştir. Visser (2019), büyükelçilik ve konsoloslukların homojen mallardan ziyade farklılaştırılmış malların ihracatına etkisinin daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca diplomatik temsilin etkisinin yaygın marjda hem ihracatta hem de ithalatta yoğun marja göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Moons (2012), ekonomik diplomasinin yoğun marjdan ziyade yaygın marjda daha etkili olduğunu tespit etmiştir.

Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle olan ticaretinin ele alındığı çalışmalardan Gencer ve Öngel (2011), Türkiye'nin; Suriye, Ürdün ve Lübnan ile ortaklaşa kurabileceği bir serbest ticaret bölgesinin Türkiye'nin ticaretini ne yönde etkileyeceğini araştırmıştır. Üç ülke ile benzer yönlerinin olduğu düşünülen MENA (Ortadoğu ve Kuzey Afrika) ülkeleri çalışmaya kukla değişken olarak eklenmiştir. Çekim modelinin kullanıldığı analizde; ihracat ithalat, GSYİH, mesafe, MENA ve ortak sınır değişkenlerine ait 1993-2008 dönemlerini kapsayan veriler kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre; MENA ülkelerinin Türkiye'nin dış ticaretine katkısının ampirik olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

Ata (2012), Türkiye'nin ticaret potansiyelini çekim modelinde incelediği çalışmasında; reel ihracat, reel GSYİH, mesafe, ortak sınır, aynı dil, sömürge, ülkenin kara ile çevrili olması, nüfus ve reel döviz kuru endeksi değişkenlerine ait 1980-2009 dönemini kapsayan verileri kullanmıştır. Analiz sonuçlarına göre; Türkiye'nin ihracat artış potansiyelinin en yüksek olduğu grubun komşu ülkeler (%100'lük oranla), en az olduğu grubun ise Ortadoğu-Kuzey Afrika ülkeleri (%34 oranla) olduğu belirlenmiştir.

Sorhun (2013), Türkiye'nin 1995-2012 yılları arasında Afrika, Ortadoğu, Orta Asya, eski 15-AB ülkeleri, yeni AB ülkeleri, Akdeniz ülkeleri ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği ülkeleri ile yapılan dış ticaret potansiyelini araştırmıştır. Çekim modelinin kullanıldığı çalışmanın analizinde; dış ticaret hacmi, reel GSYİH, mesafe ve ortak sınır değişkenleri yer almıştır. Analiz sonuçlarına göre; dış ticaret hacmi üzerinde GSYİH ve ortak sınır değişkenlerinin pozitif, mesafe değişkeninin ise çekim modeli teorisine uygun olarak negatif yönde etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin yedi bölge içerisinde ihracat potansiyeline göre ihracatının en az oranda gerçekleştiği ülke grubunun Afrika ülkeleri (%41) olduğu, ithalat potansiyeline göre ithalatının en az gerçekleştiği ülke grubunun ise Afrika ve Ortadoğu ülkeleri (%34) olduğu tespit edilmiştir.

Bayar (2014), Türkiye'nin 1993-2012 yılları arasında kalkınmış ülkelere ve Ortadoğu-Kuzey Afrika ülkelerine yaptığı ihracatı araştırmıştır. Çalışmada kullanılan çekim modelinde; ihracat, GSYİH, eski Osmanlı toprağı, nüfus, reel kur vb. değişkenler yer almıştır. Ortadoğu-Kuzey Afrika ülkelerine ihracatı etkileyen en önemli faktörler; Türkiye'nin GSYH'si, ithalatçı ülkenin nüfusu ve eski Osmanlı toprakları sınırları içinde bulunması olmuştur.

Türkiye'nin potansiyelinin üzerinde en fazla ihracat yaptığı Kuzey Afrika ülkesinin Libya, potansiyelin altında ihracatın en düşük olduğu ülkenin ise Cezayir olduğu belirlenmiştir.

Çetin (2014), Türkiye'nin 1990-2011 yılları arasında Avrupa Birliği (AB)'ne alternatif pazar olabilecek 15 Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesine yapılan ihracatın etkilerini incelemiştir. Çekim modelinin kullanıldığı çalışmanın analizinde; reel ihracat, GSYİH, kişi başına düşen milli gelir, uzaklık, serbest ticaret anlaşması (STA) varlığı, partner ülkenin Körfez ülkesi olması şeklinde değişkenler yer almıştır. Elde edilen sonuçlara göre; GSYİH, STA ve partner ülkenin Körfez ülkesi olmasının, Türkiye'nin ihracatını pozitif yönde etkilediği, mesafe ve kişi başına düşen milli gelir değişkenlerinin ise Türkiye'nin ihracatını negatif yönde etkilediği belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, örnekleme oluşturan 15 Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesinde; Çin, ABD ve AB'nin varlığının da Türkiye'nin rekabette dezavantajlı olmasına yol açtığı belirlenmiştir.

Doğan ve Tunç (2015), Türkiye'nin BM tarafından tanınmış 53 Afrika ülkesiyle dış ticaretini etkileyen faktörleri araştırmıştır. Çekim modelinin kullanıldığı çalışmanın analizinde; bağımlı değişken olarak dış ticaret hacmi kullanılırken bağımsız değişkenler; ihracat, ithalat, mesafe, kişi başına GSMH, nominal GSMH, dış ticaret hacminin GSYİH'deki payı ve kukla değişkenler olarak vize serbestliği, COMESA üyeliği ve ortak din değişkenlerine ait 1994-2014 dönemini kapsayan veriler kullanılmıştır. İhracat, ithalat, nominal GSMH ve ticaret hacminin GSYİH'deki payının dış ticaret hacmini istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilediği, diğer değişkenlerin ampirik olarak anlamsız olduğu tespit edilmiştir.

Akçay ve Saygılı (2019), Türkiye'nin AB dışında diğer ekonomik topluluklara (NAFTA, APEC, ASEAN, Körfez İşbirliği Teşkilatı ve Afrika Ekonomik Topluluğu) yapılan ihracat analiz edilerek AB'ye alternatif olabilecek pazarları araştırmıştır. Çekim modelinin kullanıldığı çalışmanın analizinde; ihracat, GSYİH, mesafe ve altı örgüt değişken olarak modele dahil edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre; Türkiye'nin ihracat hacmi; ithalatçının AB olması durumunda %1,54, APEC olması durumunda %1,49 ve Afrika Ekonomik Topluluğu olması durumunda ise %1,25 seviyesinde artacağı belirlenmiştir.

Çütçü ve Songur (2019), Türkiye'nin Afrika kıtasına yaptığı dış ticareti etkileyen faktörleri, 1989-2017 dönemi kapsamında araştırmıştır. Çalışmanın analizinde kullanılan çekim modeli ve panel nedenselliğinde; dış ticaret hacmi, ekonomik büyüme oranı, nüfus ve mesafe değişkenleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre; dış ticaret hacminden büyümeye doğru tek yönlü nedensellik tespit edilirken diğer değişkenler üzerinde herhangi bir nedensellik belirlenmemiştir. Ayrıca nüfus değişkeninin dış ticaret hacmini artıran bir faktör olduğu, ancak ekonomik büyüme ve mesafe faktörleri için ampirik olarak anlamlı sonuçlara ulaşamadığı belirtilmiştir.

Doğanay (2019), Türkiye'nin 1999-2019 yılları arasındaki ekonomik büyüme oranı ile Afrika, Ortadoğu, Asya, Avrupa ve Amerika kıtasına yapılan ihracat arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Toda-Yamamoto (1995) nedensellik analizi sonuçlarına göre; Afrika'ya yapılan ihracattan, Türkiye'nin GSYİH'sine doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu tespit edilmiştir.

Yılmaz (2020), Türkiye'nin dış ticaret dengesi ile ticaret hacminin, seçili 20 Afrika ülkesindeki ekonomik büyüme ile nedensellik ilişkisini ele almıştır. 1990-2016 dönemini kapsayan Granger panel nedensellik analizinden elde edilen sonuçlara göre; Tunus, Benin, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Etiyopya, Gana, Kenya, Tanzanya, Kongo ve Senegal için dış ticaret hacminden ekonomik büyümeye doğru, Fildişi Sahili için ekonomik büyümeden dış ticaret hacmine doğru tek yönlü nedensellik olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Fas, Cezayir, Etiyopya, Kenya, Mısır, Kongo, Senegal ve Nijerya için dış ticaret dengesinden ekonomik büyümeye doğru, Gana için ekonomik büyümeden dış ticaret dengesine doğru tek yönlü nedensellik olduğu belirlenmiştir. Fildişi Sahili için dış ticaret dengesi ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik olduğu belirtilmiştir.

3. PANEL ÇEKİM MODELİ VE VERİ SETİ

Çekim modeli ilk kez Jan Tinbergen (1962) tarafından, “Shaping the World Economy” (Dünya Ekonomisini Biçimlendirmek) adlı eserinde, ülkeler arasındaki ticareti açıklamak için uygulanmış olan bir formüldür (Yılmaz, 2016: 315):

$$F_{ijt} = \beta_0 \frac{(GDP_{it}) * (GDP_{jt})}{Dist_{ij}} \varepsilon_{ijt} \quad (1)$$

1 nolu eşitlikte, F_{ijt} ; t zamanında i ile j ülkeleri arasındaki dış ticareti, GDP_{it} ; i'nin t zamandaki GSYİH'sini, GDP_{jt} ; t zamanında j ülkesinin GSYİH'sini, $Dist_{ij}$; i ile j ülkeleri arasındaki mesafeyi ve β_0 ise sabit terimi ifade etmektedir.

$$\log F_{ijt} = \log \beta_0 + a_1 \log GDP_{it} + a_2 \log GDP_{jt} - a_3 \log Dist_{ij} + \log \varepsilon_{ijt} \quad (2)$$

2 nolu eşitlikte geleneksel çekim modelini ifade eden F_{ijt} ; Türkiye'nin seçili Afrika ülkesiyle yapılan dış ticareti, GDP_{it} ; Türkiye'nin GSYİH'sini, GDP_{jt} ; partner Afrika ülkesinin GSYİH'sini, $Dist_{ij}$ ise Türkiye'nin başkenti ile partner Afrika ülkesinin başkenti arasındaki mesafeyi temsil etmektedir.

$$\log F_{ijt} = \log \beta_0 + a_1 \log GDP_{it} + a_2 \log GDP_{jt} - a_3 \log Dist_{ij} + a_4 Turkey_{jt} + a_5 D_1 + a_6 D_2 + a_7 D_3 + \log \varepsilon_{ijt} \quad (3)$$

3 nolu eşitlikte, Turkey değişkeni; t zamanında Afrika ülkesinde Google üzerinden “Turkey” kelimesinin aranmasını ifade etmektedir. D_1 kukla değişkeni; Türkiye'nin partner Afrika ülkesinde büyükelçilik açtığı tarihten itibaren 1 öncesinde 0, D_2 kukla değişkeni; THY'nin partner Afrika ülkesine uçuşa başladığı tarihten itibaren 1 öncesinde 0, D_3 kukla değişkeni; Türkiye'nin Afrika kıtasında seçili ülkede iş konseyinin açıldığı tarihten itibaren 1 öncesinde 0 ve ε_{ijt} hata terimini ifade ederken, i Türkiye'yi, j Afrika ülkelerini¹ (1,2...51) ve t (2004-2020) zaman dilimini göstermektedir.

Analizde kullanılan ihracat ve ithalat verileri USD cinsinden TÜİK veri tabanından sağlanırken hem Türkiye'nin hem de Afrika ülkelerinin GSYİH verileri Dünya Bankası veri tabanından temin edilmiştir. Türkiye'nin başkenti ile partner Afrika ülkesinin başkenti arasındaki km cinsinden mesafe verisi (<https://www.distancefromto.net/>) isimli web sitesinden temin edilmiştir. Partner Afrika ülkesinde “Turkey” anahtar kelimesi, Google Trends üzerinden aylık olarak elde edilmiş ve daha sonra veriler yıllık frekans haline dönüştürülmüştür.² Türkiye'nin Afrika ülkelerindeki büyükelçiliklerin açılış tarihleri, T.C. Dışişleri Bakanlığı resmi sitesinden ve yıllık faaliyet raporlarından toparlanmıştır. THY'nin Afrika ülkelerine uçuş seferi başlattığı tarihler, THY yatırımcı ilişkileri adresinden ve THY faaliyet raporlarından derlenmiştir. Türkiye'nin büyükelçilik bulundurduğu Afrika ülkeleri Ek 1'de, THY'nin uçuş gerçekleştirdiği Afrika ülkeleri ise Ek 2'de yer almaktadır. Analizde kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı bilgiler ve veri kaynakları Tablo 1'de gösterilmektedir.

¹ Sudan ile Güney Sudan birbirinden ayrıldığı için çalışmada tek bir ülke olarak gösterilmiştir.

² Google Trends üzerinden aranan herhangi bir kavram, en yüksek düzeyde aranan döneme 100 verilir ve daha sonraki dönemler buna göre endekslenmektedir.

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Değişkenler

Değişken	Değişkenlerin Tanımı	Kaynak
Trade	Türkiye'nin partner Afrika ülkesi ile ihracat ve ithalat toplamı.	TÜİK veritabanı
Gdp	Partner Afrika ülkesinin GSYİH'si.	Dünya Bankası veritabanı
Gdp_{tr}	Türkiye'nin GSYİH'si.	Dünya Bankası veritabanı
Dist	Türkiye'nin başkenti ile partner Afrika ülkesinin başkenti arasındaki mesafe.	https://www.distancefromto.net/
Turkey	Partner Afrika ülkesinde, Google Trends üzerinden "Turkey" araması	https://trends.google.com/trends/?geo=US
D₁	Türkiye'nin partner Afrika ülkesine büyükelçilik açtığı tarih	https://www.mfa.gov.tr/ ve T.C. Dışişleri Bakanlığı yıllık faaliyet raporları
D₂	Türkiye'nin partner Afrika ülkesine THY'nin uçuş başlattığı tarih	https://investor.turkishairlines.com/tr/ ve THY faaliyet raporları
D₃	Türkiye'nin partner Afrika ülkesine İş konseyi açtığı tarih	https://www.deik.org.tr/turkiye-afrika-is-konseyleri?pm=28

4. YÖNTEM VE BULGULAR

Isaac Newton, evrende bulunan rastgele bir parçacığın, kütlelerin çarpımı ile doğru orantılı ve aralarındaki mesafe ile ters orantılı başka bir kuvvet yoluyla parçacığın çekilmesini "Evrensel Çekim Yasası" olarak tanımlamıştır (Yotov vd., 2016: 12). Bu yasadan hareketle çekim modeli dış ticaret için yorumlandığında; ülkeler arasındaki ticaretin, ülkelerin pazar büyüklükleri ve yakın mesafe ile doğru orantılı olarak gerçekleştiği ifade edilmektedir. Ekonomik olarak büyük ülkeler arasındaki ticaretin fazla olacağı, ancak mesafenin uzamasının ticarete engel olacağı belirtilmektedir (Arslan ve Bozkurt, 2020: 1982).

Panel çekim modellerinde, verilerin doğal logaritması alınarak yapılan En Küçük Kareler (EKK) tekniği, tahmin yapılırken en çok başvurulan modeller arasında yer almaktadır. Model tahmini yapılırken EKK tekniğinin kullanılmasından dolayı hata terimi varyansı sabit kabul edilmektedir (Kaplan, 2016: 79). Fakat Silva ve Tenreiro (2006), Monte Carlo simülasyon deneyleri ile yaptığı çalışmalarında, logaritması alınan verilerin hata teriminin varyansının sabit olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Silva ve Tenreiro, 2006: 641). Dolayısıyla literatürde EKK tekniğinden ziyade Poisson Pseudo Maksimum Olabilirlik (PPML), Doğrusal En Küçük Kareler (NLS) ve Uygun Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (FGLS) yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir (Okumuş, Bozoklu ve Çağlayan, 2021: 127). Santos Silva ve Tenreiro (2006), diğer tekniklere göre PPML tahmincisinin çekim modeli analizlerinde değişen varyans ve bağımlı değişkenin sıfır gözlem düzeyinde daha sapmasız-tutarlı olduğunu belirtmiştir (Bolat ve Kaplan, 2021: 5).

PPML yöntemi ile yapılan beş farklı regresyon tahmin sonuçlarının yer aldığı Tablo 2 incelendiğinde, modelde kullanılan tüm değişkenlerin %1 önem seviyesinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. R^2 değeri ise regresyon modellerindeki farklılıklara göre bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama gücünün %67 ile %69 arasında değiştiğini göstermektedir. Çekim modelinde logaritmik olarak hareket edildiği için katsayılar esneklikleri göstermektedir.

Tablo 2: Poisson Pseudo Maksimum Olabilirlik Tahmin Sonuçları

Değişkenler	I	II	III	IV	V
B₀	-2.69554*	-2.760848*	-1.652823*	-1.591441*	-1.858916*
Gdp	.1887581*	.1671295*	.1599706*	.1628546*	.166306*
Gdptr	.2971051*	.3240443*	.2230667*	.2002296*	.2287397*
dist	-.329885*	-.344864*	-.3053421*	-.2556463*	-.2828343*
Turkey		.000205*			
D₁			.0698611*		
D₂				.084813*	
D₃					.0732388*
R²	0.67	0.68	0.68	0.69	0.69
N	816	816	816	816	816

Not: * %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 2’de yer alan tahmin sonuçları incelendiğinde tüm çekim modellerinde, çekim modeli teorisiyle uyumlu olarak Türkiye’nin toplam dış ticaretinin; Türkiye’nin GSYİH ve partner Afrika ülkesinin GSYİH değişkenlerinden pozitif, mesafe değişkeninden ise negatif yönde etkilendiği görülmektedir. Modele Turkey değişkeninin eklenmesinin ise toplam dış ticareti az da olsa pozitif yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Modele, Türkiye’nin partner Afrika ülkesinde büyükelçilik açmasını temsil eden D₁ kukla değişkeninin, THY’nin partner Afrika ülkesine uçuş seferi başlatmasını temsil eden D₂ kukla değişkeninin ve Türkiye’nin Afrika kıtasında iş konseyi açmasını temsil eden D₃ kukla değişkeninin eklenmesi durumunda toplam ticaret hacmi pozitif yönde etkilenmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Türkiye ile 51 Afrika ülkesi arasındaki dış ticareti incelenmiştir. Bağımlı değişkenin sıfır gözlem düzeyinde sağlam sonuçlar üretmesi ve değişen varyansa karşı dirençli olması nedeniyle PPML tahmincisinin kullanıldığı analizde, 2004-2020 dönemine ait verileri kullanılmıştır. PPML sonuçlarına göre; tüm tahminlerde Türkiye’nin ve partner Afrika ülkesinin GSYİH değişkenleri ticaret hacmini pozitif yönde etkilerken iki ülke arasındaki mesafe değişkeninin etkisinin negatif olduğu belirlenmiştir. Partner Afrika ülkesinde, Türkiye’nin Google Trends üzerinden popülaritesini gösteren Turkey değişkeni ve THY’nin uçuş seferi başlatması da toplam dış ticaret hacmini pozitif yönde etkilemektedir. Diplomatik temsilciliklerin, yani partner Afrika ülkesinde büyükelçilik ve iş konseyinin açılması değişkenlerinin toplam dış ticarete olumlu etkileri bulunmaktadır. Elde edilen bütün sonuçların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Literatürdeki çalışmaların genelinde ve bu çalışmada ulaşılan sonuçlar, diplomatik misyonların ticaret akışları üzerindeki etkilerinin azımsanmayacak düzeyde önemli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, Türkiye’deki politika yapıcılarının, diplomatik temsil etki alanını genişleterek bu başarının sürdürülebilirliğini sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

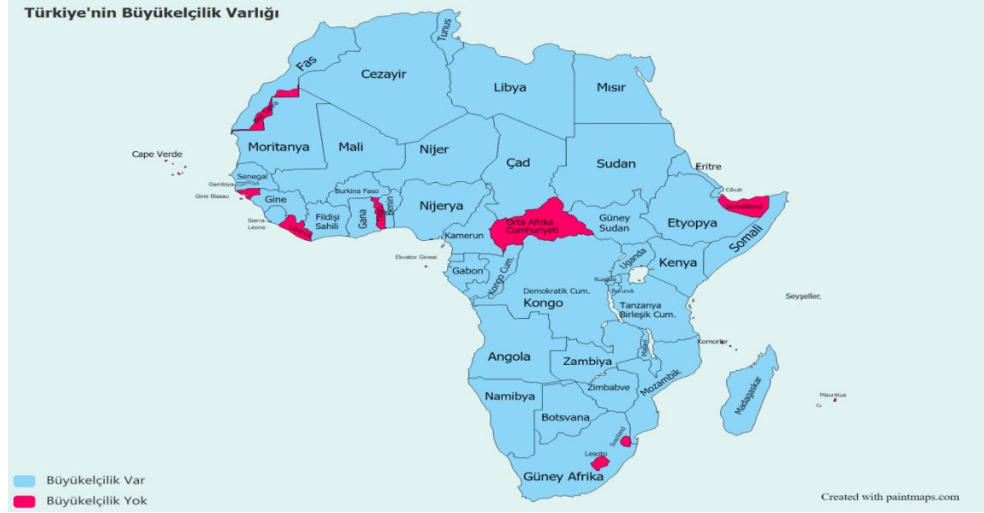
1. AFDB (2011). Africa in 50 Years' Time: The Road Towards Inclusive Growth. Tunis, Tunisia.
2. AFMAN, E. R. & MAUREL, M. (2010). Diplomatic Relations and Trade Reorientation in Transition Countries, in P. A. G. van Bergeijk & S. Brakman (eds.). The Gravity Model in International Trade: Advances and Applications. Cambridge: Cambridge University Press, 278–295.
3. AKÇAY, F. & SAYGILI, F.R. (2019). Türkiye'nin Bölgesel Ekonomik Örgütlerle İhracatı Üzerine Çekim Modeli Uygulaması: AB Dışında Alternatifler Mümkün mü?. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 37(2): 193-214.
4. ARSLAN, İ. K. & BOZKURT, O. (2020). Tarife Dışı Önlemlerin Ticaret Akışına Olan Etkilerinin Çekim Modeliyle İncelenmesi. Journal of Social and Humanities Sciences Research, 7(56), 1978-1992.
5. ATA, S. (2012). Türkiye'nin İhracat Potansiyel: Çekim Model Çerçevesinde Bir İnceleme. International Conference On Eurasian Economies 2012, <http://avekon.org/papers/389.pdf>, Erişim Tarihi: 10.04.2021.
6. BAGIR, Y. (2019). Impact of the Presence of Embassies on Trade: Evidence from Turkey. World Trade Review, 19(1): 1-10.
7. BAYAR, G. (2014). Türkiye'nin Kalkınmış Ülkelere ve Orta Doğu-Kuzey Afrika Ülkelerine İhracatı: Karşılaştırmalı Yer Çekimi Analizi. Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2): 119-164.
8. BOLAT, M., & KAPLAN, F. (2021). Serbest Ticaret Anlaşmalarının Türkiye'nin Sektörel İhracatına Etkisi: Çekim Modeli. Journal of The Faculty of Applied Sciences of, 1(1), 1-9.
9. CREUSEN, H. & A. LEJOUR (2011). Uncertainty and the Export Decisions of Dutch Firms. Discussion paper No. 183, The Hague: Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis.
10. ÇÜTÇÜ, İ. & SONGUR, T. (2019). Çekim Modelinin Ekonometrik Analizi: Türkiye-Afrika Ülkeleri Örneği. 3th International Conference on Economic Research, Alaaddin Keykubat University, Alanya.
11. ÇETİN, B. (2014). Türkiye'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesine İhracatını Etkileyen İç ve Dış Dinamikler: Çekim Modeli Uygulaması. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
12. DEİK, (2020). Kovid-19 Dönemi ve Sonrasında Türkiye-Sahra-Altı Afrika İlişkileri, p.9, <https://www.deik.org.tr/uploads/sonuc-raporu-27-05.pdf> Erişim Tarihi: 09.06.2021
13. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (2021). <https://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?12d61ad6-534f-4961-a432-f8b94b5c2cef>, Erişim Tarihi:15.03.2021
14. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (2021) <http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2014-faaliyet-raporu.pdf>, Erişim Tarihi:15.03.2021
15. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (2021) http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2015-faaliyet-raporu_.pdf, Erişim Tarihi:15.03.2021
16. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI (2021) <http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2016-yili-idare-faaliyet-raporu.pdf>, Erişim Tarihi:15.03.2021

17. DIŐIŐLERİ BAKANLIĞI (2021) <http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2017-yili-idare-faaliyet-raporu.pdf>, Erişim Tarihi:15.03.2021
18. DIŐIŐLERİ BAKANLIĞI (2021) <http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2019-yili-idare-faaliyet-raporu.pdf>, Erişim Tarihi:15.03.2021
19. DIŐIŐLERİ BAKANLIĞI (2021) <http://www.mfa.gov.tr/data/bakanlik/2012-faaliyet-raporu.pdf>, Erişim Tarihi:15.03.2021
20. DIŐIŐLERİ BAKANLIĞI (2021) <https://investor.turkishairlines.com/tr/hakkimizda/tarihçe>, Erişim Tarihi:20.03.2021
21. DIŐIŐLERİ BAKANLIĞI (2021) <https://www.yumpu.com/tr/document/read/224342/tc-disisleri-bakanligi-2010-yili-faaliyet-raporu>, Erişim Tarihi:15.03.2021
22. DOĞAN, B. B. & TUNÇ, Ő. Ö. (2015). Türkiye'nin Afrika Ülkeleri ile Olan Dış Ticaretinin Belirleyicileri: Panel Çekim Modeli Yaklaşımı. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 7(12): 1-17.
23. DOĞANAY, M.A. & DEĞER, S. (2019). Türkiye'nin Bölgesel Pazarlara İhracatı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (1998Q1 – 2019Q4). Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, 2(1): 1-13.
24. FERNANDES, A.R.N. (2020). The Impact of Economic Diplomacy on Exports: the Portuguese Case. University of Porto, Unpublished Master's Thesis, Portugal.
25. GENCER A.H. & ÖNGEL, V. (2011). Serbest Ticaret Bölgesi Çerçevesinde Türkiye İle Suriye, Ürdün ve Lübnan Arasındaki Potansiyel Dış Ticaret Hacminin Uluslararası Çekim Modeli Yoluyla Tahmini. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1): 71-94.
26. GIL, S., LLORCA, R. & SERRANO, J. (2008). Measuring the Impact of Regional Export Promotion: The Spanish Case. Papers in Regional Science, 87(1): 139-147.
27. IDC (2014). Trade Report: Export Opportunities for South Africa in Selected African Countries. Department of Research and Information. Sandton, South Africa.
28. İSTİKBAL, D. (2020). Afrika'da İŞ Birliği ve Rekabet Türkiye ve Çin. SETA Rapor, 1-51.
29. KAPLAN, F. (2016). Türkiye'nin Meyve ve Sebze İhracatı: Bir Çekim Modeli Uygulaması. Journal of Yaşar University, 11(42), 77-83.
30. MLINARIC, D., JOSIC, H. & THOMPSON, C. (2021). Investigating the Effect of Diplomatic Representation on Trade: A Case Study of Croatia. In: Bridging Microeconomics and Macroeconomics and the Effects on Economic Development and Growth. IGI Global, 188-207.
31. MOONS, S. (2012), What are the Effects of Economic Diplomacy on the Margins of Trade?. International Journal of Diplomacy and Economy, 1(2): 147-162.
32. MOONS, S. J. V. & DE BOER, R. (2014). Economic Diplomacy, Product Characteristics and The Level of Development. Paper Presented at the ETSG 2014 Conference.
33. MOONS, S.J.V. & VAN BERGEİJK P.A.G. (2013). A Meta-Analysis of Economic Diplomacy and its Effect on International Economic Flows. ISS Working Paper, 566, October 2013. The Hague: International Institute of Social Studies.

34. OKUMUŞ, H. Ş., BOZOKLU, Ü., & ÇAĞLAYAN, S. (2021). Tek Kuşak Tek Yol Girişiminde Türkiye'nin Ticareti: Çekim Modeli Analizi. *Maliye ve Finans Yazıları*, (115), 121-136.
35. PACHECO, L. M. & MATOS, A. P. (2021). Foreign Presence and Export Performance: The Role of Portuguese Commercial Diplomacy, *The International Trade Journal*, DOI: 10.1080/08853908.2021.1907262
- ROSE, A. K. (2007). The Foreign Service and Foreign Trade: Embassies as Export Promotion. *The World Economy*, 30(1): 22-38.
36. SEGURA-CAYUELA, R. & VILARRUBIA, J. (2008). The Effect of Foreign Service on Trade Volumes and Trade Partners. Working Paper No. 0808, Banco de España.
37. SILVA, J. S., & TENREYRO, S. (2006). The Log of Gravity. *The Review of Economics and Statistics*, 88(4), 641-658.
38. SORHUN, E. (2013). Türkiye'nin Eksik Dış Ticareti, Ticari Potansiyeli ve Yeni Fırsatlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(1): 25-47.
39. TINBERGEN, J. (1962) *Shaping the World Economy: Suggestions for an International Economic Policy*, Twentieth Century Fund, New York.
40. TODA, H.Y. & YAMAMOTO, T. (1995), Statistical Inference in Vector Autoregressive with Possibly Integrated Processes. *Journal of Econometrics*, 66(1), 255-250.
41. TÜİK (2021). <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1>, Erişim Tarihi: 10.09.2021
42. TURKISH AIRLINES, (2021). 2008-2020 Faaliyet Raporları <https://investor.turkishairlines.com/tr/mali-ve-operasyonel-veriler/faaliyet-raporlari?page=1&year=2020&term=->, Erişim Tarihi:20.03.2021
43. VAN VEENSTRA, M.L., YAKOP, M. & VAN BERGEÏJK, P. A. G. (2010). Economic Diplomacy, the Level of Development and Trade. *The Hague Journal of Diplomacy*. Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael'.
44. VİSSER, R. (2019). The Effect of Diplomatic Representation on Trade: A Panel Data Analysis. *The World Economy*, 42(1): 197-225.
45. VOLPE MARTİNCUS, C. (2010). *Odyssey in International Markets: An Assessment of the Effectiveness of Export Promotion in Latin America and the Caribbean*. Special Report on Integration & Trade. Washington DC: Inter-American Development Bank.
46. YAKOP, M. & VAN BERGEÏJK, P. A. G. (2011). Economic Diplomacy, Trade and Developing Countries. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 4(2): 253-267.
47. YILMAZ, A. (2020). Turkey-African Trade Relationship; New Insights From Panel Causality Analysis. *Journal of Yasar University*, 15(59): 894-919.
48. YILMAZ, Ş. E. (2016). *Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi*. Ankara: Elif Yayınevi, 315.
49. YOTOV, Y. V., PİERMARTİNİ, R., MONTEİRO, J. A., & LARCH, M. (2016). *An Advanced Guide to Trade Policy Analysis: The Structural Gravity Model*. Geneva: World Trade Organization.

EKLER

Ek-1

Ek-2

TERSİNE LOJİSTİK UYGULAMALARININ ÇEVRESEL VE SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE ETKİSİ

THE EFFECT OF REVERSE LOGISTICS APPLICATIONS ON ENVIRONMENTAL AND SOCIAL SUSTAINABILITY

Bora ÖÇAL*

* Öğr. Gör. Dr., Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Keçiborlu Meslek Yüksekokulu, boraocal@isparta.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0654-0131

ÖZ

Bu çalışma kapsamında, işletmeler tarafından uygulanan tersine lojistik faaliyetlerin sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik üzerine etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmada öncelikli olarak tersine lojistik kavramı, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik kavramları detaylı şekilde açıklanmış ve tersine lojistik ile sürdürülebilirlik ilişkisine değinilmiştir. Tersine lojistik faaliyetler, ürünlerin yeniden kullanımı, geri dönüşüme gönderilmesi ya da imha edilmesi süreçlerini kapsamı nedeniyle çevresel sürdürülebilirlik açısından son derece önemlidir. Ürünlerin yeniden kullanımı ya da geri dönüşüme gönderilmesi, işletmelerin üretimde ihtiyaç duydukları hammadde ve malzemeleri tersine lojistik faaliyetleri sonucunda elde etmelerini sağlarken doğal kaynakların korunmasına da katkı sağlamaktadır. Ayrıca tersine lojistik faaliyetlerden olan atıkların imhası da, kullanılmayacak durumda olan atık maddelerin doğaya bırakılmadan kontrollü bir şekilde bertaraf edilmesini sağlaması nedeniyle çevresel kirliliği en aza indirmede önemli rol oynamaktadır. Sosyal sürdürülebilirlik açısından tersine lojistik faaliyetler, toplumun çevre bilincinin gelişmesine katkı sağlarken aynı zamanda daha yaşanılabilir bir çevre yaratması nedeniyle toplumsal huzur ortamının oluşmasına da katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Tersine lojistik, Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir kalkınma.

Jel Kodları: L91, Q01.

ABSTRACT

Within the scope of this study, the effects of reverse logistics activities implemented by enterprises on social and environmental sustainability were evaluated. In the study, the concept of reverse logistics, environmental and social sustainability concepts were explained in detail and on the contrary, the relationship between logistics and sustainability was discussed. Reverse logistics activities are extremely important for environmental sustainability as they involve the process of reusing, recycling or destroying products. Reuse or recycling of products allows enterprises to obtain the raw materials and materials they need in production as a result of reverse logistics activities, while also contributing to the protection of natural resources. In addition, the disposal of wastes from reverse logistics activities plays an important role in minimizing environmental pollution due to the controlled disposal of waste materials that are not available to nature. In terms of social sustainability, reverse logistics activities contribute to the development of environmental awareness of the society, while at the same time contributing to the formation of a social peace environment due to the fact that it creates a more livable environment.

Keywords: Logistics, Reverse logistics, Sustainability, Sustainable development.

Jel Codes: L91, Q01.

1. GİRİŞ

Modern işletme yönetimi yaklaşımına göre işletmelerin tek başına hareket etmesi çok zordur ve bir tedarik zincirinin içerisinde olması gerekmektedir (Karaçay, 2005: 317). Günümüze kadar tedarik zinciri kavramı farklı şekillerde tanımlanmıştır. Tedarik Zinciri Yönetimi Birliği'ne (2021) göre ürünün, üretim aşamasından başlamak üzere son ürünün dağıtımını da kapsayan, tedarikçiden müşteriye kadar olan her türlü süreç ve işlem tedarik zinciri kapsamında değerlendirilmektedir. Tedarik zinciri ağının etkin bir biçimde sürdürülebilmesi, süreçleri tanımlamak ve bu süreçlerin etkin şekilde yönetimi ile mümkündür. Bu süreçler ise müşteri ilişkileri ve hizmetlerinin yönetimi, taleplerin ve siparişlerin yönetimi, üretim akışının yönetimi, araştırma ve ürün geliştirme, ürün ticarileştirme, tedarik ve ürünlerin geri dönüşü olarak sıralanabilir. Tedarik zinciri süreçlerinden olan ürünlerin geri dönüşü, diğer bir deyişle kullanıcıya ulaşan ürünün üreticiye geri dönmesi, tersine lojistik olarak da adlandırılabilir (Karaçay, 2005: 318; Cooper vd., 1997: 2).

Günümüzde doğal kaynakların hızla tüketilmesi nedeniyle kullanım ömrünü tamamlayan ürünlerin geri kazanılması gittikçe önem kazanmaktadır. Geri dönüştürülebilir ürünlerin geri kazanımı, tekrar kullanılabilir ürünlerin ıslah edilmesi ve üretim faaliyetlerinde yeniden kullanılması, atıklar için arazi kullanımının azaltılması, enerji tüketimi ve işgücü maliyetlerinden tasarruf edilmesi nedeniyle lojistik faaliyetler işletmeler için önem arz etmektedir. Bu nedenlerle işletmelerin tersine lojistik faaliyetleri planlaması ve uygulaması zorunlu hale gelmektedir. Diğer yandan toplumda çevre duyarlılığının artması sonucu devletler tarafından yapılan yasal düzenlemelerin yürürlüğe girmesi de işletmeleri tersine lojistik faaliyetleri uygulama konusunda zorlamaktadır. Tersine lojistiğin getirisi olan sürdürülebilirlik, çevresel ve sosyal açıdan da değerlendirilmelidir (Sarkis vd., 2010: 337; Fettahoğlu ve Birin, 2016: 90). İyi planlanmış ve etkin bir şekilde uygulanan tersine lojistik stratejisi, ömrünü tamamlamış ürünlerin yeniden kullanılmasını sağlarken bu ürünlerin tedarik zincirine yeniden dâhil olması, işletmelerin üretim gereksinimlerini ve maliyetlerini de azaltır. Böylelikle ürünlerin tekrar pazara sunulması ile arz-talep dengesi korunurken işletme bakımından üretim maliyetlerinin ve enerji tüketimlerinin azaltılması sağlanır.

İşletmelerin maliyetleri düşürme, arz-talep dengesini koruma kaygılarının yanı sıra yeryüzünde tükenmekte olan doğal kaynakların gelecek nesillere aktarılması da son yıllarda insanlığın genel bir sorunudur. Özellikle enerji ve su kaynaklarının hızla tükenmesi, küresel ısınma ve kuraklık ile beraber tüketime bağlı olarak doğaya bırakılan atık miktarının da artması gelecek nesillere yaşanabilir bir yeryüzü bırakılması açısından büyük bir tehdit oluşturmaktadır (Dietz vd., 2020: 136; Ackerman, 2000: 224). Bu noktada işletmelerin uygulayacakları tersine lojistik stratejileri, çevreye verilen zararın azaltılması, kaynakların daha verimli ve etkin kullanılması, küresel ısınma süreçlerinin yavaşlatılmasına da katkı sağlayacaktır (Fettahoğlu ve Birin, 2016: 91). Son yıllarda artan çevresel sorunların, doğrudan insan hayatına etki etmesi, özellikle de sağlıklı yaşam için gerekli olan besin tedariki, temiz su ve hava gibi yaşamsal faktörleri etkilemesi sonucu toplumsal duyarlılık ve hassasiyet artmaktadır. Pek çok çevre derneği ve sivil toplum kuruluşunun yürüttüğü faaliyetler, toplumda çevre bilincinin oluşmasına yardımcı olurken yerel, bölgesel, ulusal ve hatta küresel boyuttaki çevre sorunlarına daha fazla dikkat çekilmesini sağlamaktadırlar. (Ayhan, 2012: 29; Karataş, 2014: 865).

İşletmelerin uyguladığı tersine lojistik faaliyetlerine bağlı olarak oluşturdukları çevre dostu marka değerlerinin, toplumsal duyarlılığın da etkisiyle pekişmesi mümkündür (Baran vd., 2017: 2). Böylelikle tersine lojistik faaliyetleri ile marka değerini artıran ve tüketiciye daha cazip gelen işletmelerin karlılık kaygılarının giderilmesini sağlayabilmektedir.

Sürdürülebilirlik kapsamında ele alınan çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik kavramlarının güncel ve toplum geneline ilgilendiren bir konu olması nedeniyle tersine lojistikle ilişkisi üzerine literatürde çeşitli çalışmalar yer almaktadır. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

- Banihashemi vd. (2019), tersine lojistik sürecinin performansını değerlendirmek adına kapsamlı literatür araştırması yapmışlardır. Ayrıca sürdürülebilirliğin çevresel, ekonomik ve sosyal yönlerini de değerlendirmişlerdir.
- Morgan vd. (2018), mevcut tedarik zincirini, genişletmek ve gelecekte sürdürülebilir olmasını sağlamak amacı ile 180 tane profesyonele anket uygulamışlar ve yapısal eşitlik modeli yardımı ile analiz etmişlerdir.
- Büyükkökük ve Ergülen (2016), literatürde yer alan tersine lojistik kavramı ile ilgili olan çalışmaları incelemiş ve bu çalışmaları, araştırma yöntemlerine göre kategorize etmişlerdir.
- Fettahlıoğlu ve Birin (2016), sürdürülebilir pazarlama ve tersine lojistik kavramlarını birlikte ele alarak Kahramanmaraş ilinde ambalaj atıklarının geri dönüşümünü sağlayan bir sanayi işletmesi üzerine çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada, işletmeler için tersine lojistik faaliyetler ve sürdürülebilir pazarlama faaliyetlerini etki eden unsurları Analitik Hiyerarşi yöntemi ile belirlemişlerdir.
- Lee ve Lam (2012), sürdürülebilir endüstriyel pazarlama çerçevesinde yeşil ve sürdürülebilir operasyonların gerekliliklerini ortaya koymuş ve önerilerde bulunmuşlardır.
- Tıraş (2012), çevrenin önemi üzerinde durarak doğal kaynakların kontrolsüzce kullanılmasından bahsetmiştir. Bu açıdan sürdürülebilir kalkınma ve çevre kavramlarını açıklamış ve bu kavramlar arasındaki ilişkiyi teorik olarak incelemiştir.
- Sarkis vd. (2010), tersine lojistik faaliyetlerin öneminden bahsetmişler ve çalışmanın odak noktasına tersine lojistiğin ekonomik ve çevresel etkilerini almışlardır. Yazarlar bu kapsamda sürdürülebilirlik ile sosyal sürdürülebilirlik kavramlarını detaylı şekilde incelemiştir. Ayrıca tersine lojistikle ilgili uluslararası uygulama ve araştırmaları derleyerek tersine lojistiğin sosyal sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerini değerlendirmişlerdir.
- Nakıboğlu (2007), tersine lojistik kavramı, süreçleri, bu konu ile ilgili bazı yasal düzenlemeler, mevcut tersine lojistik uygulamaları ve işletme eğilimleri hakkında teorik bilgiler sunmuştur.
- Presley vd. (2007), işletmelerin tersine lojistik hizmet sağlayıcıları arasından seçim yaparken nelere dikkat etmeleri gerektiğinin üzerinde durmuşlardır. Ayrıca stratejik sürdürülebilirlik değerlendirme kriterlerinin geliştirilmesi ve tersine lojistik ile çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik ilişkisine değinmişlerdir.
- Karaçay (2005), tersine lojistik kavramı ve sisteminin işleyişi hakkında detaylı teorik bilgiler sunmuştur.
- Yücel (2003), doğal çevrenin korunmasında sürdürülebilir kalkınmanın önemine değinerek nüfus, sanayi, enerji ve çevre ile sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkiyi incelemiştir.
- Ferguson ve Browne (2001), tersine lojistik dağıtım kanalları ve bilişim sistemlerini detaylı şekilde incelemişlerdir.
- Güngör ve Gupta (1999), doğaya duyarlı üretim ve ürün geri dönüşümü hakkında detaylı şekilde literatür incelemesi yapmışlardır.

Bu çalışmada, çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik çerçevesinde işletmelerde yürütülen tersine lojistik faaliyetleri ile tersine lojistiğin işletmelere sağlayacağı avantajlar ele alınarak öneminin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

2. TERSİNE LOJİSTİK

Tersine lojistik kavramı 1970’li yıllarda çeşitli çalışmalarda “tersine kanallar ya da tersine akış” olarak anılmıştır (Coşkun, 2011: 21). 1980’li yıllarda ise kavramsal olarak ilk tersine lojistik tanımı Lambert ve Stock tarafından yapılmıştır (Karaçay, 2005: 318). 1992 yılında Stock tarafından sunulan bir çalışmada da tersine lojistik kavramı “atıkların geri dönüşümü, yok edilmesi ve tehlikeli maddelerin yönetimi, daha geniş bir açıdan kaynakların parçalanması, geri dönüşümü, onarımı, tekrar kullanımı ve yok edilmesi amacıyla kullanılan lojistiğin bir rolü” olarak ifade edilmiştir (Brito ve Dekker, 2002: 2).

Ayrıca 1998 yılında Rogers ve Tibben-Lembke, tersine lojistiği daha kapsamlı şekilde tanımlamışlardır. Bu tanımlamaya göre tersine lojistik, hammadde, yarı mamul ve mamullerin ya da bu ürünlere ait ambalaj malzemelerinin üretim, dağıtım ya da tüketim noktalarından yeniden üretime dâhil olacakları üretim işletmelerine geri getirilmesinin maliyet açısından etkin şekilde planlanması, uygulanması ve kontrol edilmesi sürecidir. Ayrıca bu süreç direkt olarak üretimde kullanılmayacak durumda olan parçaların geri dönüşüme gönderilmesi ya da yeniden kullanılmayacak durumda olanların ise imha edileceği işletmelere gönderilmesinin planlanması, uygulanması ve kontrol edilmesi faaliyetlerini de kapsar. Bu tanıma göre işletmelerin kullanılmış ürünlere değer katmak, uygun şartlarda geri dönüşümünü sağlamak ya da çevreye en az zararlı olacak şekilde imha etmek için geri toplaması lojistik açıdan bir hareketliliğe sebep olmaktadır. Bu açıdan tersine lojistik taşıma, depolama, envanter yönetimi ve geri dönüşüm faaliyetlerini de kapsayan bir süreç yönetimi olarak değerlendirilebilir (Büyükkeklik ve Ergülen, 2016: 49).

2001 yılına gelindiğinde Stock, önceki tanımlamalarını daha de geliştirerek tersine lojistiği; “ürün geri dönüşleri, kaynak azaltımı, yeniden kullanım, ürün ikamesi, tamir, yeniden üretim, geri dönüşüm ve imha edilmesi süreçlerini kapsayan faaliyetlerin bütününde lojistiğin rolü” olarak tanımlamıştır (Yıldız, 2013: 46).

En genel tanımla tersine lojistik; kullanılmış ya da yaşam süresi sona ermiş ürünlerin geri toplanması, bu ürünlerin yeniden kullanılması, geri dönüşümü ve imhası ile ilgili tüm faaliyetlerdir (İlgin ve Gupta, 2010: 567). Bu faaliyetler (Güzel ve Asar, 2017: 6-7):

- ✓ *Direkt tekrar kullanma:* İşletmeye geri dönen üründe hasar olmaması ya da hiç kullanılmamış olması durumunda, ürünün basit bir bakım sonrası tekrar kullanılmasıdır.
- ✓ *Tamir:* Üründe oluşan hasar nedeniyle işletmeye geri dönen ürünün tamir edilerek müşteriye iletilmesidir.
- ✓ *Ürün yenileştirme:* Hasarlı ya da demode olmuş ürünlerin parçalarının değiştirilerek yenilenmesidir.
- ✓ *Yeniden üretim:* Ürünün yeniden kullanılabilir parçalarla tekrar üretilmesidir.
- ✓ *Ürünün kısmi kullanımı:* Ürünün yeniden kullanılabilir durumdaki az sayıda parçalarının kullanıldığı ve diğer parçaların başka ürünlerden sökülerek montajının yapıldığı faaliyettir.
- ✓ *Geri dönüşüm:* Direkt ya da diğer yöntemlerle ürün parçalarının kullanılmadığı durumlarda bu parçaların, geri dönüşüm tesislerine gönderilerek hammadde haline gelmesinin sağlanmasıdır.

- ✓ *Yakma ve gömme:* Tekrar kullanılması ya da geri dönüşüme gönderilmesi mümkün olmayan ürünlerin imha edildiği faaliyettir.

Tüm bu tanımlamalardan yola çıkarak tersine lojistiğin girdileri, faaliyetleri, çıktıları ve yönü Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Tersine Lojistiğin Girdileri, Faaliyetleri, Çıktıları ve Yönü

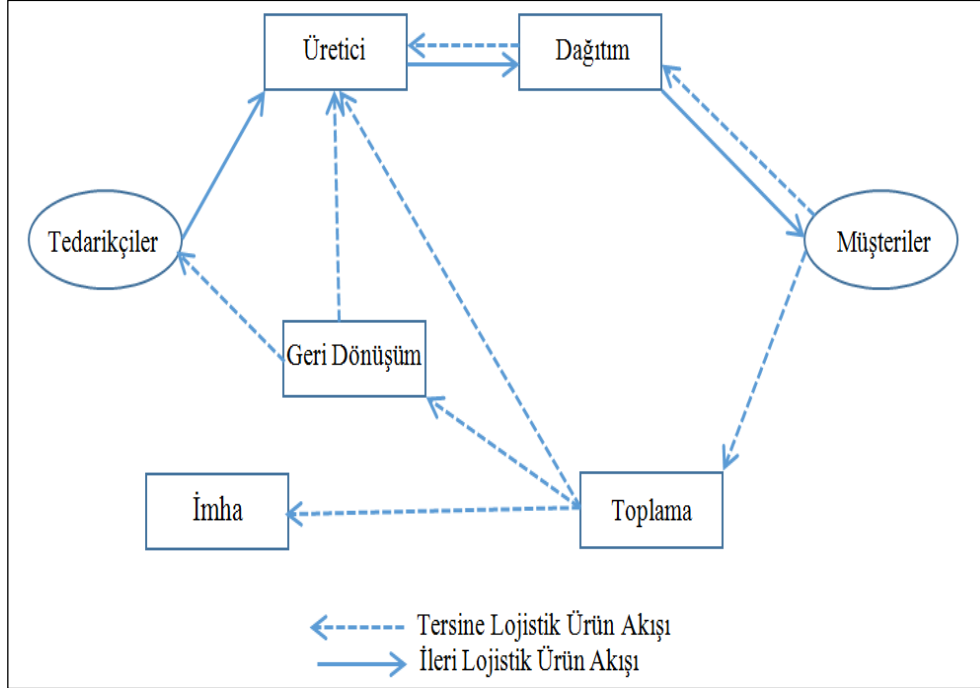
<u>Girdileri</u>
Atık ürünler, kullanılmış ürünler, önceden gönderilmiş ürün ya da parçalar, tehlikeli ya da tehlikesiz atık ürün ve paketler, bilgi, hammadde, süreç içi stoklar, nihai ürün, ürün bilgisi
<u>Faaliyetleri</u>
Maliyet etkili akış ve etkin planlama, uygulama ve kontrol, toplama, taşıma, depolama, işleme, kabul, yenileme, paketleme, gönderme, azaltma, yöneltme, imha etme
<u>Çıktıları</u>
Yeniden kullanılabilir ürünler, geri dönüşüm, yeniden üretim, imha etme, azaltma, yöneltme, geri alım değeri
<u>Yönü</u>
Tüketim noktasından üretici, toplama merkezi ya da ürünün orijin noktasına

Kaynak: (Lourenço ve Soto, 2002: 4)

İleri ve tersine lojistik süreçleri değerlendirildiğinde, Şekil 1’den de anlaşılacağı üzere, aralarında farklılıklar olduğu görülmektedir. İleri lojistik süreçleri, üretim işletmelerinden son kullanıcı ya da dağıtıcılara doğru olan akışı ifade ederken üretim planlama, tedarik, sipariş işleme, üretim, stok yönetimi, taşıma, depolama ve müşteri hizmetleri gibi ana işlem ve faaliyetleri içermektedir. Tersine lojistik ise son kullanıcı ya da dağıtıcıdan, üretim işletmeleri, geri dönüşüm tesisleri ya da atık imha merkezlerine doğru olan lojistik süreçleri kapsar. Tersine lojistik süreçler (İlgün, 2010: 28):

- ✓ Kullanılmış ürünlerin toplanması,
- ✓ İnceleme, seçim ve sınıflandırılması,
- ✓ Parçalarına ayrıştırılması,
- ✓ Ürün geri kazanımı,
- ✓ İmha süreçlerini kapsar.

Şekil 1: İleri ve Tersine Lojistik Süreçleri

Kaynak: (Demirel ve Gökçen, 2008: 906)

Tersine lojistik faaliyetlerin işletmeler tarafından uygulanması farklı motivasyonlarla gerçekleştirilmektedir. Bunlar (Güzel ve Asar, 2017: 3):

Ekonomik Nedenler: Kar sağlama, işletmelerin varoluş sebeplerinin başında gelmektedir. Bu açıdan tersine lojistik faaliyetler, üretimde gerekli olan hammadde ve malzemelerin yeniden ya da geri dönüşüm sonrasında kullanılması işletmeler için önemli maliyet avantajı sağlamaktadır. Ayrıca kullanılmış ürünlerin yeniden kullanılması sürecinde harcanacak iş gücü ve enerji miktarının ürünün yeniden üretilmesi sürecindekinden oldukça az olması da işletmelere ekonomik yönden avantaj sağlamaktadır. Bununla birlikte tersine lojistik faaliyetlerin işletmeye kazandırdığı “çevreci işletme” imajı da işletmenin ticari kazanç elde etmesine katkı sağlamaktadır.

İşletmeleri tersine lojistik faaliyetlere iten diğer bir unsur da sosyal sorumluluktur.

Sosyal Sorumluluk: Doğanın insanlara sunduğu kaynaklar sonsuz değildir. Artan nüfus ve teknoloji ile birlikte kaynak kullanımı önemli derecede artmıştır. Bu açıdan işletmeler, üretim faaliyetlerinde ihtiyaç duydukları hammaddeleri doğadan karşılamak yerine mümkün olduğunca kullanılmış ürünlerden karşılamak yoluna gitmektedirler. Böylelikle doğal kaynakların tüketimi azalmakta ve kullanım sonrası ortaya çıkan atık miktarı da azalmaktadır. Tersine lojistik faaliyetler sonrası ortaya çıkan atık miktarının azalması çevresel açıdan da çok önemlidir. Bununla birlikte toplumsal çevre bilincinin artması ile işletmelerin tersine lojistik faaliyetleri etkin bir şekilde uygulaması, o işletmeye çevreye duyarlı imajı kazandırmaktadır. Bu imaj da müşterilerin memnuniyetini ve işletmeye olan sadakatini artırmaktadır.

İşletmelerin tersine lojistik faaliyetleri uygulamalarında üçüncü ve son motivasyon kaynağı yasal düzenlemelerdir.

Yasal Düzenlemeler: Ürünlerin yeniden kullanımı her sektör için karlı bir durum olmayabilir. Bu açıdan işletmeler, bazı ürünlerin yeniden kullanımı ya da geri dönüşümünü teknik ya da ekonomik nedenlerle yapmak istememektedir. Tam bu noktada kanun koyucular, hem ülke ekonomilerinin hem de çevrenin korunması adına işletmeleri bu faaliyetleri uygulamaya zorlamaktadırlar.

3. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

3.1. Çevresel Sürdürülebilirlik

İnsanlığın ilk zamanlarından bu yana insan ve çevrenin etkileşimi söz konusudur. Bu etkileşim insanın doğal kaynakları kontrolsüz şekilde tüketmeye başlaması ve kontrolsüzce tüketim sonucu ortaya çıkan atıklarla doğayı kirletmesi, doğanın dengesinin bozulmasına sebep olmaktadır. Bozulan doğal denge sonucunda da insanlar açısından doğal afet ya da çevre sorunu olarak adlandırılan etkiler ortaya çıkmaktadır (Bilgili, 2017: 559). Çevresel sorunların artış göstermesiyle dünya genelinde sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramları tartışılmaya başlanmıştır. Bruntland Raporu olarak anılan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu'nda sürdürülebilir kalkınma “gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneklerine imkân vererek şimdiki nesillerin ihtiyaçlarının karşılanması” olarak ifade edilmiştir (Çevik ve Gülcan, 2011: 39; Sharma vd., 2010: 2). Bu açıdan değerlendirildiğinde, doğal kaynakların gelecek nesiller tarafından da kullanılabilmesine imkân tanımak için mevcut nesillerin, ihtiyaçlarını karşılamada doğal kaynakları çevreye en az zarar verecek şekilde kullanması çevresel sürdürülebilirlik olarak tanımlanabilir. Burada söz konusu olan doğal kaynaklar arasında su ve enerji kaynakları başta olmak üzere tüm doğal kaynaklar dikkate alınmalıdır. Özellikle küresel ısınma, temiz su kaynakları ve enerji kaynaklarının hızlı tükeniyor olması, insanlığın en önemli sorunu olarak görülmektedir. Diğer yandan ekolojik dengenin bozuluyor olması ve biyolojik çeşitliliğin azalması da bir diğer çevresel problem olarak değerlendirilmektedir. Bir diğer tanımda ise çevresel sürdürülebilirlik “ fiziksel çevrede değer verilen şeyleri veya nitelikleri korumak” olarak ifade edilmektedir (Bilgili, 2017: 564; Sutton, 2004: 11). Bir diğer tanımda ise Morelli, çevresel sürdürülebilirliği; “insanların ihtiyaçlarını tatmin etmesini sağlayan ekosistemlerin dayanıklılık, esneklik ve bağlantılı olma ilkelerini göz önünde bulundurarak ekosistemlerin kendilerini yeniden yaratma özelliklerine dikkat eden ve biyolojik çeşitliliği azaltmayan eylemler” olarak ifade etmiştir (Bilgili, 2017: 564; Morelli, 2011: 6).

Tüm bunlar dikkate alındığında işletmelerin her türlü faaliyetlerini yürütürken çevreye duyarlı bir biçimde tüm süreçleri yönetmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Özellikle üretim ve dağıtım süreçlerinin çevreyle doğrudan etkileşimli olması şirketlerin, bu süreçlerde diğer süreçlere göre daha hassas ve duyarlı davranmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Yeşil işletmecilik olarak da adlandırılan çevre duyarlı işletmecilik kavramı; karar verme mekanizmalarında çevresel sorunları dikkate alan, tüm faaliyetlerinde çevresel etkileri minimize ederek tasarım, paketleme, üretim ve dağıtım aşamalarında çevresel etkileri göz önünde bulundurmak, işletmede ve çalışanlarda çevre koruma kültürünü yaygınlaştırmak olarak ifade edilebilir. Yeşil işletmecilik kavramı ile birlikte yeşil lojistik kavramı da ortaya çıkmıştır (Ceyhan ve Ada, 2015: 116).

Tersine lojistik kullanılmış ürünlerin yeniden kullanılması, geri dönüşümü ya da imha edilmesiyle yeşil lojistik ise işletmelerin üretim, dağıtım ve paketleme gibi faaliyetlerinde geri dönüştürülebilir ürünleri kullanması olarak nitelendirilebilir.

3.2. Sosyal Sürdürülebilirlik

Sosyal sürdürülebilirlik kavramını ele almadan önce sürdürülebilir toplum kavramını ele almak gereklidir. Sürdürülebilir toplum kavramı “insanların günümüzde ve gelecekte yaşamak ve çalışmak istediği, temel ihtiyaçlarını günümüzde ve gelecekte karşılayabildikleri, çevre duyarlılığının ve yaşam kalitesinin yüksek olduğu, güvenli ve iyi planlanmış bir şekilde inşa edilmiş şehirlerde, eşitliğin sağlandığı ve hizmetlerin iyi olduğu bir yaşamın olduğu toplum” olarak tanımlanmaktadır. (Birleşik Krallık Başbakanlığı, 2003: 5). Bu tanımdan yola çıkarak sosyal sürdürülebilirlik kavramı; yüksek yaşam kalitesi, çevre duyarlılığı, güvenli ve konforlu yaşam alanı, bireyler arası eşitlik ve ileriye dönük yaşam kaygısının olmaması kavramlarıyla ilişkilendirilebilir. Bu durum işletmeler açısından irdelendiğinde ise bir işletmede sosyal sürdürülebilirlik kavramı; çalışma şartlarının iyi olduğu, ileriye dönük iş kaygılarının olmadığı, eşitlik ve adaletin tesis edildiği ve çevre duyarlılığının yüksek olduğu işletme olarak ifade edilebilir.

3.2. Çevresel ve Sosyal Sürdürülebilirlik İlişkisi

İşletmeler açısından çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların yönetimi olarak ifade edilirken sosyal sürdürülebilirlik ise kısaca insan yetenekleri, kurumlarla ilişkiler gibi sosyal kaynakların yönetimi olarak tanımlanmaktadır. Diğer yandan ulusal gelişime katkı sunmak, kurum içinde kültürel çeşitliliği tesis ederken eşitliği sağlamak, topluma değer kazandırmak ve toplumun gelecek nesillerine katkı sağlayacak insan kaynağı yaratmak da işletmelerde sosyal sürdürülebilirliğin parçası olarak değerlendirilmektedir. (Sarkis vd., 2010: 338-339).

Çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik bir arada değerlendirildiğinde, özellikle çevreye duyarlı işletmecilik ve kurum içerisinde çevre duyarlılığı kültürünün yaygınlaştırılması ortak payda olarak görülebilir. Bir işletmenin faaliyetlerini yürütürken sosyal sorumluluğu gereği, toplumun çevre hassasiyetini göz önüne alarak çalışanlarına çevre bilincini aşılacak ve çalışanlarının da bireysel olarak bu farkındalığa sahip olmaları yönünde çaba göstermektir. İşletmenin bu şekilde hareket etmesi, hem çevresel hem de sosyal açıdan sürdürülebilir bir işletme olduğunun göstergesidir.

4. TERSİNE LOJİSTİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLİŞKİSİ

Çevresel sürdürülebilirlik kapsamında tersine lojistik faaliyetler ele alındığında, tersine lojistik faaliyetlerin çevreye çok önemli katkılar sağladığından söz edilebilir. Bunlar; işletmelerin üretim faaliyetlerinde gerekli olan hammadde ve malzemelerin doğal kaynaklar yerine tekrar kullanım ya da geri dönüşümden sağlamaları, kullanılmayacak durumda olan malzemelerin doğaya bırakılmak yerine kontrollü bir şekilde imha edilmesi sayılabilir. Böylelikle doğal kaynakların daha az kullanılması sağlanmakta ve atık madde miktarı da o oranda azalmaktadır. Kullanılmayacak durumda olan ürünlerin kontrollü şekilde imha edilmesi de hava, toprak ve su kirliliğinin minimum düzeye indirilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca üretimde kullanılacak hammadde ve malzemelerin yeniden üretilmesi, tekrar kullanım ya da geri dönüşümden elde edilmesine göre daha fazla enerji ve işgücü kaybına yol açması da tersine lojistik faaliyetlerin çevreye olan olumlu etkilerindedir. Ayrıca kaynakların verimli kullanımı işletmeye ekonomik kazanç sağlarken işletme karlılığını da artırmaktadır.

Sosyal sürdürülebilirlik açısından tersine lojistik faaliyetler değerlendirilecek olursa, işletmenin sosyal sorumluluğu kapsamında toplumsal huzur ve refaha katkı sağladığı söylenebilir. Diğer yandan işletmenin izlediği çevreye duyarlı politikaların hem çalışan bağlılığı hem de müşteri/kullanıcı bağlılığı olarak işletmeye geri dönüş sağlayacağı ifade edilebilir. İzlenen çevreye duyarlı politikalar, işletme çalışanlarının ileriye dönük iş

kaygısını azaltacak, kültürel çeşitliliğin oluşumuna ve çalışanlarda da çevre bilincinin oluşmasına katkı sağlayacaktır. Müşteri/kullanıcı açısından bakıldığında bu durumun işletmenin marka değerinin ve pazar payının artmasına olumlu etki etmesi mümkündür. Tüm bu sonuçlar dikkate alındığında tersine lojistik faaliyetler ile işletmenin sosyal sürdürülebilirliğinin de iyileşme yönünde eğilim göstermesi söz konusudur.

5. SONUÇ

Sürdürülebilirlik kavramı, insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin temel ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurarak mevcut doğal kaynakları verimli şekilde kullanması anlamına gelmektedir. Benzer şekilde tersine lojistik de kullanılmış ürünlerin tekrar kullanılması ve geri dönüşüme gönderilmesi gibi faaliyetleri kapsaması nedeniyle mevcut hammadde ve malzemelerin daha etkin şekilde kullanılması ve dolayısıyla da doğal kaynakların daha az tüketilmesine olanak sağlamaktadır. Bu açıdan tersine lojistik faaliyetler, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik açısından son derece önemlidir. Ayrıca tersine lojistik faaliyetler, işletmeler açısından da önemli avantajlar sağlamaktadır. Tersine lojistik faaliyetleri uygulayan işletmelerin sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğe katkısının yanında müşterilerinin işletmeye olan bakış açıları da değişmekte ve bu durum müşteri memnuniyeti ve sadakatini ortaya çıkarmaktadır. Böylece işletmeler hem çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğe katkı sunarken hem de ticari açıdan kazanç sağlamaktadır.

Bu çalışmada tedarik zincirinin önemli bir aşaması olan tersine lojistik faaliyetlerin çevresel ve sosyal sürdürülebilirliğe katkısı ve işletmelere sağlayacağı faydalar irdelenmiştir. Çalışma sonucunda aşağıdaki çıkarımların yapılması mümkündür:

- Tersine lojistik faaliyetler, doğal kaynakların daha etkin ve verimli kullanımına olanak sağladığından çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır.
- Tersine lojistik faaliyetler ile tekrar kullanılması ya da geri dönüşüme gönderilmesi mümkün olmayan parçaların kontrollü şekilde imha edilmesi sonucunda bu atıkların doğaya verdiği zararlar azalmaktadır.
- Tersine lojistik faaliyetler ile uygulanan çevreye duyarlı politikalar sayesinde çalışanların işletmeye olan bağlılığının artırılması mümkündür.
- Tersine lojistik faaliyetler ile doğal kaynakların ve çevrenin korunması sağlanmakta ve bu durum daha yaşanılabilir bir dünya ortaya çıkarmaktadır. Temiz ve daha yaşanılabilir bir dünya ise toplumsal huzurun tesis edilebilmesi açısından son derece önemlidir.
- İşletmelerin yeniden ürün yaparken harcadığı enerji ve işgücü, parçaların tekrar kullanımını için harcadığı enerji ve iş gücünden oldukça fazladır. Bu nedenle tersine lojistik faaliyetler ile işletmeler hem enerji hem de işgücü kazancı sağlamaktadırlar.
- Tersine lojistik faaliyetler ile geri kazanılan ürünlerin yeniden değerlendirilmesi sonucu hammadde ve kaynak tüketimi azaltılarak işletmelerin karlılıklarında artış sağlanabilir.
- Tersine lojistik faaliyetler ile işletmenin “yeşil işletme” imajı kazanması sonucu marka değerinin, müşteri bağlılığının ve pazar payının artması mümkündür.

Sonuç olarak bu çalışma ile işletmelerin tersine lojistik faaliyetleri uygulamalarının, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik açısından son derece önemli olduğu kanaatine varılmıştır. Ayrıca tersine lojistik faaliyetler, değişen ve artan rekabet ortamında işletmelere de önemli avantajlar sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

1. ACKERMAN, F. (2000). "Waste Management and Climate Change", *Local Environment*, 5(2): 223-229.
2. AYHAN, E. (2012). Tersine Lojistik Süreci ve İşletmelerde Uygulanması Üzerine Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
3. BANIHASHEMI, T. A., FEI, J., & CHEN, P. S. L. (2019). Exploring the Relationship Between Reverse Logistics and Sustainability Performance: A Literature Review. *Modern Supply Chain Research And Applications*.
4. BARAN, A., SÖYLEMEZ, C. ve YURDAKUL, M. (2017). "Algılanan Yeşil Kalite, Algılanan Yeşil Risk ve Yeşil Marka İmajının Yeşil Marka Değeri Üzerindeki Etkisinde Yeşil Güvenin Aracılık Rolü", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 13(13): 1-11.
5. BİLGİLİ, M. Y. (2017). "Ekonomik, Ekolojik ve Sosyal Boyutlarıyla Sürdürülebilir Kalkınma", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(49): 559-569.
6. BİRLEŞİK KRALLIK BAŞBAKANLIĞI (2003). *Sustainable Communities: Building for the Future*, Birleşik Krallık Hükümeti Yayınları, Londra.
7. BRITO, M.P. ve DEKKER, R. (2002). "Reverse Logistics-A Framework", *Econometric Institute Report*, Report No: EI 2002-38, Rotterdam.
8. BÜYÜKKEKLİK, A. ve ERGÜLEN, A. (2016). "Tersine Lojistik Çalışmalarının Araştırma Yöntemlerine Göre Sınıflandırılması", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Ek1), 47-73.
9. CEYHAN, S. ve ADA, S. (2015). "İşletme Fonksiyonları Açısından Çevreye Duyarlı İşletmecilik", *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 11(26): 115-138.
10. COOPER, M., LAMBERT, D.M. ve PUGH, J.D. (1997). "Supply Chain Management: More than a New Game for Logistics", *International Journal of Logistics Management*, 8(1): 1-14.
11. COŞKUN, A. (2011). Üreticilerin Tersine Lojistik Faaliyetlerini Etkileyen Faktörler: Beyaz Eşya Sektöründe Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
12. ÇEVİK, O. ve GÜLCAN, B. (2011). "Lojistik Faaliyetlerin Çevresel Sürdürülebilirliği ve Marco Polo Programı", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20): 35-44.
13. DEMİREL, Ö. N. ve GÖKÇEN, H. (2008). "Geri Kazanımlı İmalat Sistemleri İçin Lojistik Ağı Tasarımı: Literatür Araştırması", *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 23(4), 903-912.
14. DIETZ, T., SHWOM, R. L., ve WHITLEY, C. T. (2020). "Climate Change and Society", *Annual Review of Sociology*, 46: 135-158.
15. FERGUSON, N., ve BROWNE, J. (2001). Issues in End-Of-Life Product Recovery and Reverse Logistics. *Production Planning & Control*, 12(5), 534-547.
16. FETTAHLIOĞLU, H.S. ve BİRİN, C. (2016). "Sürdürülebilirlik Açısından Tersine Lojistik Faaliyetlerini ve Sürdürülebilir Pazarlamayı Etkileyen Faktörlerin Analitik Hiyerarşi Yöntemi ile Belirlenmesi", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2): 89-114.

- 17.GÜNGÖR, A., ve GUPTA, S. M. (1999). Issues in Environmentally Conscious Manufacturing and Product Recovery: A Survey. *Computers & Industrial Engineering*, 36(4), 811-853.
- 18.GÜZEL, D. ve ASAR, S. (2017). “Tersine Lojistik Faaliyetleri: Erzincan ve Erzurum İllerinde Bir Uygulama”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 1-20.
- 19.İLGİN, M. A. ve GUPTA, S. M. (2010). “Environmentally Conscious Manufacturing and Product Recovery (ECMPRO): A Review of the State of the Art”, *Journal of Environmental Management*, 91(3), 563-591.
- 20.İLGÜN, A. (2010). *Katı Atık Yönetimi ve Ters Lojistik*, Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- 21.KARAÇAY, G. (2005). “Tersine Lojistik: Kavram ve İşleyiş”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1): 317-332.
- 22.KARATAŞ, A. (2014). “Toplumda Çevre Bilincinin Yaygınlaştırılmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Türkiye Örneği”, *Electronic Turkish Studies*, 9(2): 855-867.
- 23.LEE, C. K. M., ve LAM, J. S. L. (2012). Managing Reverse Logistics to Enhance Sustainability of Industrial Marketing. *Industrial Marketing Management*, 41(4), 589-598.
- 24.LOURENÇO, H. R. ve SOTO, J. P. (2002). “Reverse Logistics Models and Applications: A Recoverable Production Planning Model”.
- 25.MORELLI, J. (2011). “Environmental Sustainability: A Definition for Environmental Professionals”, *Journal of Environmental Sustainability*, 1(1): 1-9.
- 26.MORGAN, T. R., TOKMAN, M., RICHEY, R. G., ve DEFEE, C. (2018). Resource Commitment and Sustainability: A Reverse Logistics Performance Process Model. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*.
- 27.NAKİBOĞLU, G. (2007). Tersine Lojistik: Önemi ve Dünyadaki Uygulamaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 181-196.
- 28.PRESLEY, A., MEADE, L., ve SARKİS, J. (2007). A Strategic Sustainability Justification Methodology for Organizational Decisions: A Reverse Logistics Illustration. *International Journal of Production Research*, 45(18-19), 4595-4620.
- 29.ROGERS, D. S. ve TİBBEN-LEMBKE, R. (1998). “Going Backwards: Reverse Logistics Trends and Practices”, *Reverse Logistics Executive Council*, Pittsburgh, PA.
- 30.SARKİS, J., HELMS, M. M. ve HERVANI, A. A. (2010). “Reverse Logistics and Social Sustainability”, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 17(6): 337-354.
- 31.SHARMA A., IYER G. R., MEHROTRA A. ve KRISHNAN R. (2010), “Sustainability and Business-to-Business Marketing: A Framework and Implications”, *Industrial Marketing Management*, 39(2): 330-341.
- 32.SUTTON, P. (2004). “A Perspective on Environmental Sustainability”, <http://www.green-innovations.asn.au/A-Perspective-on-Environmental-Sustainability.pdf>, 30.08.2021.

- 33.TEDARİK ZİNCİRİ YÖNETİMİ BİRLİĞİ (2021). “ASCM Insights”, <https://www.ascm.org>.
- 34.TIRAŞ, H. H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2), 57-73.
- 35.YILDIZ, D. (2013). Ambalaj Atıklarında Tersine Lojistik Uygulaması ve Öneriler, Yüksek Lisans Tezi, Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.
- 36.YÜCEL, A. G. F. (2003). Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Çevre Korumanın ve Ekonomik Kalkınmanın Karşılığı ve Birlikteliği. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(11).

ULUSLARARASI TİCARETTE DENİZ TAŞIMACILIĞININ LOJİSTİK PERFORMANSA ETKİSİ

THE EFFECT OF SEA TRANSPORTATION ON LOGISTICS PERFORMANCE IN INTERNATIONAL TRADE

Ömer Faruk ACAR*

* Öğr. Gör. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, omeracar@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1878-9172

ÖZ

Devletlerin lojistik performanslarının başka devletlerle karşılaştırılması ve bu karşılaştırma neticesinde iyileştirme yapılması gereken alanların hangileri olduğunu öğrenmek önemli bir durum haline gelmiştir. Ülkelerin lojistik altyapılarının gelişmişlik seviyelerini göstermek için ülkelerin Lojistik Performans İndeksi (LPI) değerleri dikkate alınmaktadır. LPI'nin ortaya çıkmasına katkı sağlayan alt başlıkları ile bu endeksin ortaya çıkmasını sağlayan değerlendirmeleri Türkiye'nin uluslararası ticarete kullandığı taşıma çeşitlerinin etkisi ile alakalı da bilgi sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Lojistik Performans Endeksi (LPI) verileri ışığında Türkiye'nin uluslararası ticaret kapasitesine etki sağlayan problemlerin neler olduğunu ve hangi alanların geliştirilmesi gerektiğini özellikle de denizyolunun lojistik performansa etkisini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ticaret, Lojistik, Lojistik Performans, Deniz Taşımacılığı.

Jel Kodları: F1, R4, M11, L91

ABSTRACT

It has become an important situation to compare the logistics performances of states with other states and to learn which areas need improvement as a result of this comparison. Logistics Performance Index (LPI) values of the countries are taken into account in order to show the level of development of the logistics infrastructures of the countries. The subtitles that contributed to the emergence of the LPI and the evaluations that led to the emergence of this index also provide information about the impact of the types of transportation used by Turkey in international trade. The aim of this study is to examine the problems that affect Turkey's international trade capacity in the light of Logistics Performance Index (LPI) data, and which areas should be improved, especially the effect of sea transport on logistics performance.

Keywords: International Trade, Logistic, Logistic Performance, Sea Transport.

Jel Codes: F1, R4, M11, L91.

1. GİRİŞ

Ekonomik olarak gerçekleşen çalışmalar, bireylerin davranış şekillerini tespit eden en kritik bileşenlerden olan ekonomik davranışlarının ekonomik gereksinimleri ile bir araya gelmesi ile meydana gelmektedir. Meydana gelen ekonomi ile alakalı çalışmalara ise ticaret denilmektedir. Ticaret, devlet sınırları bünyesinde gerçekleşen ve devlet sınırları dışında gerçekleşen olmak üzere coğrafi manada ikiye türde ifade edilmektedir (Aka ve Ürünal, 2018: 155). Günümüz küresel ekonomisinde yaşanan değişimler, işletmeler açısından rekabet sürecini ve rekabete bağlı olarak işletmelerin yönetim süreçlerini etkileyebilmektedir (Acar ve Acar, 2020: 28).

Devletlerin birbirleriyle gerçekleştirdiği ürün ve hizmet alımı ile satımını içeren uluslararası ticaret bu araştırmanın konusudur. Rekabet ile globalleşmenin yükselişi ile devletlerin ekonomilerini geliştirmek ya da gereksinimlerini karşılamak için hayata geçirilen dış ticaret aşamalarında lojistik çalışmalara verilen önem son senelerde daha da yükselmiştir. (Cengiz ve Çetinceli, 2020: 166). Globalleşmeden önce devletler daha çok bölgelerindeki diğer devletler ile rekabet içerisindeyken globalleşme ile birlikte diğer bütün devletlerle rekabet eder duruma gelmişlerdir. Sürekli yükseliş içerisinde olan dünya ticareti ile birlikte uluslararası ticarete lojistiğin yeri önemli hale gelmiştir. Devletlerin gelişiminde lojistik, etkin bir temel faktör halini almıştır (Zeybek, 2019: 79).

Dünya ticareti bazı istisnalar olsa da birçok devletin GSYİH'dan daha süratli bir şekilde büyümektedir. Bu büyümeyi destekleyen birçok etken mevcuttur. Bunlar; uzmanlaşan destekleme çalışmaları, tedarikçilerin normalden fazla gerçekleşen talepleri, tedarik zincirinin entegre duruma gelmesi, ortaya çıkan yeni pazarlarda yükselen istekler, üreticilerin hedef olarak ölçek ekonomisini belirlemesi, ticari olarak ortaya çıkan engellerin ortadan kalkması, lojistik operasyonların değişmesi, tüketicilerin birbirleriyle olan iletişimin gelişmesi ve iletişim ile bilgi teknolojilerinde yaşanan devrim şeklinde sıralanabilir. Lojistik sektörü uluslararası ticaret için itici bir güçtür. Bu sektörün günümüzde stratejik bir önemi vardır. Globalleşme ve sürekli gelişme gösteren teknolojik ilerlemelerle beraber lojistiğin hizmetlerinde ve arzında bazı değişikliklere neden olmuştur. Dünya ticaretinde meydana gelen değişim ve dönüşüm de hemen hemen tüm sektörlerle bağı olan ve sürdürülebilir rekabet koşullarında kritik bir rolü olan lojistik sektörünün de gelişiminde ve dönüşümüne neden olmuştur (Kara, Tayfur ve Basık, 2009: 70). Nihai tüketiciye kadar ürün veya hizmeti taşıma düşüncesinin ve konteyner sisteminin yaygınlaşması ile çoklu taşımacılığın yaygın hale gelmesi, ulaşım altyapılarına yapılan yatırımlarla gelişmesi ve alternatif taşıma türlerinin ortaya çıkması gibi durumlar lojistik çalışmalarında gelişimlere ve dönüşümlere neden olmuştur (Bayraktutan ve Özbilgin, 2015: 96). Türkiye için lojistik sektörünün günden güne daha önemli hale gelmesi ve sürekli gelişim gösteren bir sektör durumuna gelmesinde üç yönünün de denizlerle çevrili halde olması, Asya ile Avrupa arasında bir köprü özelliğinde olması, özellikle geçmişten gelen yerleşim kültürünün ve tarihi güzergâhların gelişimindeki katkısının etkisi büyüktür (Tunç ve Kaya, 2016: 59).

Dünya üzerinde sınırların etkisini yitirmesiyle meydana gelen globalleşmeyle özellikle uluslararası ticarete sürdürülebilir bir rekabetin içerisinde olabilmek için şirketlerin üretimini yaptıkları ürün ve hizmetlerin süratli ve düzenli bir biçimde arz edebilmesi gerekmektedir. Hem lojistik sektörünün gelişim göstermesi hem de uluslararası ticaretin gelişim içerisinde olması karşılıklı bir bağ ile mümkündür (Acar ve Çetinceli, 2020: 890).

Sürekli gelişim gösteren uluslararası ticarete, yoğun teknoloji kullanımına ihtiyaç duyulan taşıma türlerinden olan denizyolu da durmaksızın gelişme göstermektedir. Bu gelişime paralel olarak dış kaynak kullanımı da yükseliş göstermektedir. Lojistik ile alakalı uzmanlaşmış çalışan gereksiniminin giderilmesi için gereken lojistik eğitimi de sürekli gelişmekte ve alanla alakalı programların açılmasına da katkı sağlamaktadır (Tunç ve Kaya, 2016: 60).

Dünya Bankası'nın katkılarıyla oluşan ve oluşumuna katkı veren devletlerin lojistik becerilerini ve özelliklerini araştıran bir anket çalışması olarak tanımlanan Lojistik Performans Endeksi (LPI), uluslararası nitelikte birçok kurumun katkısı ile oluşmaktadır. Bu kurumlar; Global Ulaşım ve Ticaret Kolaylaştırma Ortaklığı (GFP), Uluslararası Taşıma İşleri Organizatörleri Dernekleri Federasyonu (FIATA) ve Global Express Derneği (GEA) şeklinde sıralanmaktadır. Bu kurumların belirlediği uzmanlara endeksin oluşmasına katkı sağlayacak anketler uygulanmaktadır (Çatuk, Aydın ve Atalay, 2019: 121). Lojistik Performans Endeksi ve göstergeleri, dünya çapında malları taşımaktan ve ticareti kolaylaştırmaktan sorumlu şirketler – çok uluslu nakliye şirketleri ve ana ekspres taşıyıcılar

- hakkında dünya çapında bir ankette toplanan bilgilerden oluşturulmuştur. Profesyonellerin deneyim ve bilgisine dayanır. Ülkenin ekonomik başarısının uluslararası rekabet gücüne bağlı olduğu fikri, 1970'lerin sonlarında iş dünyası, siyasi ve entelektüel liderler arasında yaygınlaştı. Ünlü Davos konferanslarına ev sahipliği yapan Dünya Ekonomik Forumu, 1980 yılında yıllık Dünya Rekabet Edebilirlik Endeksi'ni yayınlamaya başladı ve sıralama, ulusal bir performansı değerlendirmek için önemli bir ölçüt haline geldi (D'Aleo, 2015: 3). Global olarak ülkelerin lojistik performanslarını ortaya koyan ve bunları kıyaslayabilen ilk çalışmadır. Dünya Bankası bu çalışma ile ülkelerin birbirleri ile bir rekabet ortamında buluşmalarını amaçlamaktadır. Endeks, ülkelerin küresel ölçekte ticaret gerçekleştirebilme becerisini değerlendiren ve ölçen bir araştırmadır (Acar ve Çetinceli, 2020: 891). LPI, ülkeleri ve malları sınırlar arasında ve sınırları içinde ne kadar verimli taşıdıkları konusunda puanlar. Bununla birlikte LPI, 160 ülkede sayısal karşılaştırmalar sağlayan değerli bir araçtır. LP endeksi, ülkelerin lojistik sektöründeki zorlukları ve avantajları belirlemesine de olanak tanır. LP endeksi ayrıca ülkelerin ticaret lojistiği konusundaki performanslarını geliştirmelerine de yardımcı olur.

Dünya Bankası'nın ortaya koyduğu bir çalışma olan Lojistik Performans Endeksi (LPI), altyapı, takip edilebilirlik, gümrükler, uluslararası taşımacılık, zamanında teslimat ve lojistik hizmet kalitesi şeklinde sıralanan toplam 6 farklı ölçütten oluşmaktadır. LPI ölçütleri ve bu ölçütlerin açıklamaları ise şu şekildedir (Gök Kısa ve Ayçin, 2019:310):

- Gümrük ve sınır acentasının gümrükleme sürecindeki kabiliyeti (örneğin hız, basitlik ve formalitelerin öngörülebilirliği).
- Ticaret ve ulaşım ile ilgili altyapının kalitesi (limanlar, demiryolları, yollar, bilgi teknolojisi).
- Rekabetçi fiyatlara sahip uluslararası gönderiler düzenleme kolaylığı.
- Lojistik hizmetlerinin yeterliliği ve kalitesi (nakliye operatörleri, gümrük komisyoncuları).
- Sevkiyatları takip etme ve takip etme yeteneği.
- Gönderilerin alıcıya planlanan veya beklenen sürede ulaşma sıklığı ve teslimat süresi.

Lojistik alanında kötü olarak nitelendirilen ülkelerin 1 ve altında puanı olduğunu, lojistik dostu ülkelerin ise 4 ve üstü puanı olduğu bilinmektedir. Literatürde, ülkelerin LPI sıralamaları ve buna etkileri hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Örneğin; Varbanova (2017), Bulgaristan'da lojistik performans için LPI ve teşviklerini araştırmıştır. Kabak, Ekici ve Ülengin (2016) Lojistik performans ve ihracat arasındaki ilişkiyi analiz etmeyi amaçlamaktadır. Güner ve Coşkun (2012) ekonomik, ülkelerin ve lojistik performansları üzerindeki sosyal faktörlere değinmişlerdir. Min ve Kim (2010) yeni bir LP endeksini ve çevresel kalkınma endeksini birleştiren 'Yeşil LPI' adlı endeks ortaya koymuştur (Küçükkefe ve Gürol, 2019: 2).

2. TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNDE DENİZYOLUNUN LOJİSTİK PERFORMANSA ETKİSİ

Dünya üzerinde Türkiye'nin jeopolitik ve coğrafi durumu lojistik açısından çok kritik bir noktadadır. Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlaması sebebiyle global ticaret açısından önemli bir durumdadır. Bünyesinde bulunan insan gücü potansiyeli ve müsait bir maliyet yapısı ile üstün bir potansiyele ve iyi bir lojistik altyapısına sahiptir (YASED, 2012: 138).

Türkiye'nin cumhuriyetin 100. yıldönümünde ihracat için hedeflediği "500 Milyar Dolar" hedefi ile lojistiğe verdiği önem daha da artmıştır. Lojistik sektörü, Türkiye için turizm sektöründen sonra büyüme potansiyeli açısından ikinci önemli sektör olarak görülmektedir (Erkan, 2014: 50). Türkiye son 10 yılda ihracatını ortalama yıllık %3,10 oranında arttırmıştır. 2010 ila 2020 yılları arasında ise ihracat toplamda %76 oranında artmıştır. Pandemi etkisine rağmen Türkiye 2020 yılında dünya ihracatı içerisindeki payını %1,03 gibi tarihi bir seviyenin üzerine çıkarmıştır.

Türkiye'nin 2020 yılında ihracat rakamı 169,5 Milyar \$, ithalat rakamları ise 219,4 Milyar \$ olmak üzere toplamda 388,9 Milyar \$ dış ticaret gerçekleştirilmiştir. Ticaret Bakanlığı'nın 2020 verilerine göre Avrupa Birliği (28) ülkelerinin ihracat içerisindeki payı %47,9 Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri % 18,4, diğer ülkelerin ise %33,7'lik bir payı vardır (Ticaret Bakanlığı, 2020). Türkiye'nin jeopolitik ve coğrafi açıdan her türlü taşıma türüne elverişli olması sebebiyle dış ticaret işlemleri farklı taşıma türleri ile gerçekleşmektedir. Bunlar denizyolu, havayolu, demiryolu, karayolu ve diğer taşıma türleri şeklinde ifade edilebilmektedir.

Tablo 1: Türkiye'nin Ulaşım Türlerine Göre İhracat Payları (2010-2020)

YILLAR	İHRACAT				
	TAŞIMA TÜRLERİ				
	Denizyolu	Demiryolu	Karayolu	Havayolu	Diğer*
2010	63,0	0,4	27,6	7,9	1,1
2011	54,5	0,9	37,3	6,4	0,9
2012	51,1	0,7	33,1	14,3	0,8
2013	54,6	0,6	35,4	8,5	0,9
2014	54,8	0,6	35,1	8,9	0,6
2015	54,3	0,6	32,5	12,0	0,6
2016	55,0	0,4	31,4	12,5	0,7
2017	58,2	0,4	29,2	10,8	1,4
2018	62,8	0,4	27,8	8,2	0,8
2019	61,8	0,6	28,4	8,4	0,8
2020	59,5	0,8	31,3	7,5	0,9
Ortalama	57,2	0,58	29,15	9,58	0,86

* Boru hattı, posta ile yapılan taşımalar, elektrik enerjisi iletimi ve kendinden hareketli araçları kapsamaktadır.

Kaynak: (T.C. Ticaret Bakanlığı-Dış Ticaret Verileri)

Tablo 2: Türkiye'nin Ulaşım Türlerine Göre İthalat Payları (2010-2020)

YILLAR	İTHALAT				
	TAŞIMA TÜRLERİ				
	Denizyolu	Demiryolu	Karayolu	Havayolu	Diğer*
2010	61,2	0,6	15,2	10,9	12,1
2011	62,3	0,5	16,8	10,7	9,7
2012	61,4	0,5	15,4	14,7	8,0
2013	60,9	0,6	16,1	14,0	8,4
2014	58,4	0,5	15,4	10,2	15,5
2015	60,0	0,6	16,6	9,7	13,2
2016	55,3	0,6	14,7	9,8	4,6
2017	63,6	0,5	16,2	14,7	5,1
2018	65,8	0,6	15,9	12,8	5,0
2019	64,3	0,3	16,2	12,8	3,5
2020	57,3	1,0	19,1	17,9	4,7
Ortalama	60,95	0,57	16,14	12,56	8,16

* Boru hattı, posta ile yapılan taşımalar, elektrik enerjisi iletimi ve kendinden hareketli araçları kapsamaktadır.

Kaynak: (T.C. Ticaret Bakanlığı-Dış Ticaret Verileri)

Türkiye'nin dış ticarete kullandığı taşıma türlerinin ihracat içerisindeki payları Tablo 1'de, ithalat içerisindeki payları ise Tablo 2'de gösterilmiştir. Ülkemizin üç tarafının denizlerle çevrili olması ve jeopolitik konumu itibarıyla Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan noktada bulunmasının da etkisi ile Tablo 1 ve Tablo 2'de görüldüğü üzere denizyolu taşımacılığı hem ihracatta hem de ithalatta taşıma türlerinin içinde yarından fazla payı vardır. Son yıllarda sürekli artış gösteren dış ticaret ile denizyolu taşımacılığının payı ithalatta %60'ın üstünde seyrettiği görülmektedir. Süratin az olması ve deniz koşullarındaki belirsizliğe karşın büyük yüklerin taşınabildiği (konteyner vb.) ve ton başına daha cazip fiyatla uzak mesafeli yerleşim yerlerine ve bölgelere yapılabilmesi avantajlarından ötürü en fazla tercih edilen taşıma türüdür (Kara, Tayfur ve Basık, 2009: 73).

Tablo 3: Türkiye'nin LPI göstergelerine göre lojistik performansı (2007-2018)

Yıl	Genel LPI		Gümrük		Altyapı Kalitesi		Uluslararası Sevkiyatlarda Rekabetçi Fiyatlar		Lojistik Hizmet Kalitesi		Takip ve İzleme		Zamanında Teslimat	
	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan
2007	34	3,15	33	3,00	39	2,94	41	3,07	30	3,29	34	3,27	52	3,38
2010	39	3,22	46	2,82	39	3,08	44	3,15	37	3,23	56	3,09	31	3,94
2012	27	3,51	32	3,16	25	3,62	30	3,38	26	3,52	29	3,54	27	3,87
2014	30	3,50	34	3,23	27	3,53	48	3,18	22	3,64	19	3,77	41	3,68
2016	34	3,42	36	3,18	31	3,49	35	3,41	36	3,31	43	3,39	40	3,75
2018	47	3,15	58	2,71	33	3,21	53	3,06	51	3,05	42	3,23	44	3,63

Kaynak: (Dünya Bankası-Lojistik Performans Endeksi (LPI) Verileri)

Türkiye'nin lojistik performansı ile ilgili bir değerlendirmede bulunduğu zaman tablo 4'te yer alan lojistik performans endeksi' ne göre 2012 senesinde son on iki senenin en iyi ortalamasına sahip olarak 27.sırada iken 2014' te 30., 2016 yılında 34. ve son olarak da 2018'de de 47. sıraya kadar gerilediği görülmektedir. Özellikle Gümrük hizmetleri, lojistik hizmetlerin kalitesi ile uluslararası sevkiyatlarda rekabetçi fiyatlar başlıklarındaki düşüş dikkat çekmektedir. Türkiye Gümrük'te verdiği hizmetlerde 2007 yılında 33.sıradayken 2018 yılında 58.sıraya, uluslararası sevkiyatlarda arz edilen rekabetçi fiyatlarda 2007 senesinde 41.sıradayken 2018 yılında gelindiğinde 53.sırada ve lojistik hizmetlerin kalitesi bakımında da 2007 yılında 30. sıradayken 51. sıraya kadar gerilediği görülmektedir. Bir başka düşüş 2007 senesinde 34.sıradayken 2018 yılına gelindiği zaman 42. sıraya kadar düşen takip ve izleme başlığındadır. Bütün bu gerilemeler neticesinde Türkiye'nin genel ortalamasının da 34.sıradan 47.sıraya gerilediğini görüyoruz. Altyapı kalitesi ile zamanında teslimat başlıklarında gerçekleşen yükselme ise genel ortalamasının daha da düşmesini engellemiştir.

Tablo 4: Ticaret ve taşımacılık altyapısının kalitesi “düşük/çok düşük” cevabını verenler

	2010 (%)	2012 (%)	2014 (%)	2016 (%)	2018 (%)
Liman	18,18	11,11	12,50	09,68	15,00
Karayolu	18,18	07,41	12,50	19,35	15,00
Havalimanı	00,00	11,11	16,13	10,00	13,00
Demiryolu	63,64	60,00	61,29	74,19	50,00
Depo/Aktarma Tesisleri	00,00	00,00	03,13	09,68	16,00
Telekomünikasyon/ IT	09,09	03,70	06,25	06,45	13,00

Kaynak: (Dünya Bankası-Lojistik Performans Endeksi (LPI) 2018 Verileri)

Taşıma türlerinin lojistik altyapısı bakımından değerlendirildiği Tablo 4'te, Türkiye'nin dış ticaretinin yaklaşık olarak %60'ını gerçekleştirdiği denizyolunun altyapı kalitesi açısından iyi olduğu Tablo 4'te verilen sonuçlara göre iyi olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'nin denizyolu için özellikle limanlar bakımından son senelerde hem kalite hem de fiziki olarak hayata geçirdiği faaliyetler Tablo 4'te yer alan sonuçlara göre karşılık bulmuştur. Limanların

altyapı kalitesinin düşük/çok düşük olduğuna dair cevap verenlerin oranı %15 şeklinde belirtilmiştir. Demiryolu dışında kalan taşıma türlerinin de düşük/çok düşük oranlarının az olması Türkiye'nin genel manada altyapı kalitesi bakımından iyi bir durumda olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum LPI içerisinde de açıkça görülmektedir. Türkiye LPI'de altyapı kalitesi alanında 2007 senesinde 39. Sırada iken, 2018 senesinin verilerine göre 33. sıraya çıkmıştır.

Tablo 5: Lojistik hizmetlerin kalitesi ve yetkinliği "yüksek/çok yüksek" cevabını verenler

	2010 (%)	2012 (%)	2014 (%)	2016 (%)	2018 (%)
Liman	63,64	74,07	83,33	70,37	64,00
Karayolu	63,64	60,71	80,65	57,14	53,00
Havalimanı	81,82	77,78	70,00	74,07	71,00
Demiryolu	27,27	04,00	20,00	03,57	17,00
Depo/Aktarma Tesisleri	63,64	61,54	77,42	59,26	50,00
Telekomünikasyon/ IT	63,64	74,07	83,33	70,37	64,00

Kaynak: (Dünya Bankası-Lojistik Performans Endeksi (LPI) 2018 Verileri)

Yetkinliğin ve sunulan hizmetin kalitesinin ele alındığı Tablo 5'de hizmet kalitesi bakımından en yüksek algılamanın yaşandığı taşıma çeşidi olarak havayolu, akabinde ise denizyolu gelmektedir. Bu netice yine Türkiye'nin dış ticareti bakımından önem arz etmektedir. En fazla tercih edilen taşıma çeşidinin (denizyolu) yetkinlik ve hizmet kalitesi bakımından yüksek/çok yüksek biçiminde ele alınıyor olması Türkiye'nin uluslararası ticareti açısından kaliteye de önem verdiğini belirtmektedir. 2018 rakamlarına bakıldığında hâl böyle iken önceki seneler ele alındığında denizyolu bakımından bir azalış da gözlemlenmiştir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ise limanların (denizyolu) 2014 verilerine göre yüksek/çok yüksek cevapları %80 seviyesini aşırken, 2018 verilerinde limanların (denizyolu) aynı cevap için %64 seviyesine kadar inmiş olmaları daha önceki senelerde hayata geçirilen reformların ve yatırımların üstüne ekleyerek gelişim göstermediğini bize işaret etmektedir. Mevcut durumda iyi olarak ifade edilebilecek düzeyde iken özellikle Türkiye'nin dış ticaretini yüklenen bu taşıma çeşidine önem verilmesi gerektiği de anlaşılmaktadır.

Tablo 6: Taşıma fiyatları "yüksek/çok yüksek" cevabını verenler (%)

	2010 (%)	2012 (%)	2014 (%)	2016 (%)	2018 (%)
Liman	90,91	48,15	51,61	63,33	55,00
Karayolu	54,55	21,43	35,48	35,48	37,00
Havayolu	70,00	59,26	60,00	66,67	58,00
Demiryolu	10,00	12,50	24,14	51,72	30,00
Depo/Aktarma Tesisleri	45,45	18,52	37,93	41,94	49,00
Acente Komisyonları	27,27	25,93	16,67	29,03	25,00

Kaynak: (Dünya Bankası-Lojistik Performans Endeksi (LPI) 2018 Verileri)

Tablo 6'ya bakıldığı zaman ise taşıma fiyatları açısından bir değerlendirmenin yapıldığı görülmektedir. Limanların altyapı kalitesi, yetkinlik ve hizmet kalitesi açısından memnuniyeti yüksek olarak değerlendirilmesine karşın liman taşıma fiyatları diğer ulaşım çeşitlerine göre yüksek/çok yüksek şeklinde algılanmaktadır. Tablo 6'ya göre taşıma fiyatları bakımından düşük olarak algılamanın demiryolunda ve acente komisyonlarından yaşandığı gözlemlenmiştir. Bu neticeye göre fiziki ve kalite bakımından önemli yatırımların ve yeniliklerin hayata geçirildiği taşıma çeşitlerinin fiyatları yüksek/çok yüksek şeklinde algılanmaktadır. Yine de 2010 senesi ile birlikte söz konusu algı oranının hiç durmadan

düşüyor olması, bu alanda da iyileştirme çabalarının, düzenlemelerin ve reformların varlığını bizlere işaret etmektedir.

5. SONUÇ

Lojistik son yıllarda bütün Dünya için önemli bir yere sahiptir. Uluslararası ticarete rekabet için lojistik maliyetler ve kalite belirleyici konumdadır. Ülkelerin birbirlerini kıyaslaması açısından LPI yararlı bir araçtır. Bu sebeple Türkiye'nin lojistik sektörü için de LPI'den faydalanılabilir. Türkiye'nin dış ticaretinde kullandığı taşıma türlerinin dağılımının ele alındığı bu çalışmada, %60'lık oranlar en çok kullanılan taşıma türlerinden deniz yolunun önemi belirlenmiş ve iki senede bir açıklanan Lojistik Performans Endeksi verileri ile lojistik performansa etkisi incelenmiştir. Özellikle son senelerde LPI'de düşüş eğilimine giren Türkiye'nin, yaşadığı bu gerilemeye neyin sebep olduğunu tespit edebilmek adına LPI'nin hesaplanmasında kullanılan altı farklı başlık ele alınmıştır. Bu değerlendirme neticesinde "Lojistik Hizmetlerin Kalitesi ile Rekabetçi Fiyatlar" başlığı ile "Gümrük Hizmetleri" başlıklarında ciddi bir şekilde yaşanan gerilemelerin olduğu gözlemlenmiştir.

LPI'nin değerlendirilmesi için yapılan analizlerde toplanan verilere göre Türkiye'nin lojistik bakımından "Altyapı Kalitesi", "Yetkinlik ve Hizmet Kalitesi" ve "Taşıma Fiyatları" ile alakalı algıları taşıma türlerinin kullandıkları tesisler bakımından değerlendirmeye alınmış ve taşıma türleri ile ilgili hayata geçirilen yatırımların ve reform faaliyetlerinin LPI'ye etkisi belirlenmiştir. Türkiye'nin ithalat ve ihracat olmak üzere dış ticaretinin toplamda %60'lık kısmında deniz yolunun kullanıldığı ve limanların bu noktada önem arz ettiği bilinmektedir. Deniz yoluna fiziki ve kalite bakımından yapılan yatırımların ve reformların direkt olarak etkilediği de belirlenmiştir.

Altyapı Kalitesi açısından deniz yolu için düşük/çok düşük olarak yanıtların sayısının düşük olması bu ulaştırma çeşidine gerçekleştirilen yatırımların ve hayata geçirilen reformların geri dönüşümünün olumlu olduğunu işaret etmektedir. Bu olumlu geri dönüşün LPI'nin altı alt başlığından biri olan "Altyapı Kalitesi" sıralamasına da direkt etkisi olmuş ve Türkiye'nin LPI'de bu başlık ta üst basamaklarda yer bulmasını sağlamıştır. Yetkinlik ve hizmet kalitesi bakımından yüksek/çok yüksek şeklinde yanıt verenlerin bu yanıtlarında deniz yolunu seçmeleri deniz yolu için hayata geçirilen yatırımların ve reformların olumlu geri dönüşü olarak ve LPI'ye direkt etkisi olarak belirtilmektedir. LPI'nin altı alt başlıklarından olan "Zamanında Teslimat" ile "Takip ve İzleme" doğrudan bu neticeden etkilenmektedir. Sert azalışlar yaşayan diğer başlıklara nispeten ufak basamak kayıplarına rağmen durumlarının iyi olması ve yine taşıma çeşitlerinin LPI'ye etkisi biçiminde ele alınmaktadır. Taşıma ücretleri açısından ise deniz yolu için yüksek/çok yüksek şeklinde yanıtlayanların çok fazla olması LPI'deki "Uluslararası Sevkiyatlarda Rekabetçi Fiyatlar" ile "Gümrük Hizmetleri" başlıklarında gerçekleşen sert gerilemeleri açıklamaktadır. En fazla kullanılan taşıma çeşidi olan deniz yolunun maliyet bakımından yüksek olması direkt LPI'nin söz konusu iki alt başlığını önemli derecede etkilemektedir. Gerilemeye karşın geçmiş seneler ele alındığında bu başlıklarda da belli düzeylerde gerilemelerin meydana geldiği, bu alanlara yatırım ve reform kararı verenlerin yaptıkları işlerin kısa vadede olmasa da orta ve uzun vadede fayda sağlayacağını ifade etmektedir.

Yapılan çalışma sonucunda taşıma çeşitlerinin hizmet ve altyapı kalitesi ile bu alanda yetkinliği ve taşıma maliyetlerinin direkt olarak LPI'ye etkisi tespit edilmiştir. LPI'de gerçekleşen gerilemeye en fazla neden olan "Gümrük Hizmetleri" ve "Uluslararası Sevkiyatlarda Rekabetçi Fiyatlar" başlıklarının ilişkili olduğu ele alınan veriler neticesinde belirlenmiştir. Türkiye'nin dış ticaret lojistiğinde, gümrük işlemlerinde üstlenmek durumunda kaldığı yüksek maliyet ve zaman kaybı durumlarının lojistik performansını olumlu olmayan bir şekilde etkilediği belirlenmiştir.

Dünya'nın 17. ekonomisi olan Türkiye, kuruluşunun 100. Yılı olan 2023'te kendisine hedef olarak belirlediği hem ilk 10 ekonomi arasında yer almak hem de 500 milyar \$ ihracat gerçekleştirmek için Jeopolitik konumunun yarattığı avantajlarla uluslararası ticaret açısından potansiyelini tam manada ortaya koymasına gerekmektedir.

Türkiye ilk olarak devlet eliyle jeopolitik olarak içinde bulunduğu avantajlı durumdan hareketle önceki senelerde gerçekleştirdiği yatırımların miktarını ve kalitesini denizyolu başta olmak üzere tüm taşıma çeşitleri için arttırmalıdır. Reformları ise süratle hayata geçirmelidir. Taşıma türleri içerisinde özellikle denizyolunun hizmet kalitesi ile altyapısı ile birlikte taşıma maliyetlerine de en az gümrük işlemleri ile dış ticaret gerçekleştirmek için katlanılmak zorunda olunan maliyetlerde yapılan iyileştirmeler kadar önem verilmelidir. Uluslararası standartlarda yapılacak yatırımlar ve hizmetlerle özellikle denizyolu için liman kalitesi önem arz etmektedir. Denizyolu taşımacılığın önemli bir aşamasını oluşturan limanların kalite standartlarında ve ithalat/ihracat yapan firmaların işlerini kolaylaştıracak şekilde planlamasının ve yatırımlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Karar vericilerin bu doğrultuda atacakları adımlarla yapılacak yatırımların ve reformların orta ve uzun vadede Türkiye'nin lojistik performansı arttıracak açıkça gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda turizmden sonra getiri sağlayan ve gelecek seneler içinde sürekli payını artırarak gelişecek lojistik sektörü ile ekonomik kalkınmaya da katkı sağlanmış olacaktır. Bu doğrultuda lojistik sektörünün özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 100. Yılı olan 2023 yılında hedeflenen büyüme rakamlarına ve ihracat hedeflerine ulaşmak noktasında önemli bir sektör olarak görülmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Karar vericilerin lojistik sektörüne verecekleri önem ile istenilen hedeflere ulaşma noktasında fayda sağlayacağı da açık bir şekilde görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. ACAR, Ö. F. ve ACAR, S., (2020), "A Preliminary Investigation of Digital Hoarding Behaviors of University Executives", *European Journal of Digital Economy Research (EJDER)*, 1, 27-44.
2. ACAR, Ö. F. ve ÇETİNCELİ, K. (2020). "Uluslararası Ticarete Taşıma Türlerinin Türkiye'nin Lojistik Performans Endeksine Etkisi ve İş Yapma Kolaylığı Endeksi İlişkisi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (3), 887-905.
3. AKA, A. ve ÜRÜNAL, A. A. (2018). "Türkiye'de Dış Ticaret Uygulamaları: 4458 Sayılı Gümrük", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 154-170.
4. BAYRAKTUTAN, Y. ve ÖZBİLGİN, M. (2015). "Lojistik Maliyetler ve Lojistik Performans Ölçütleri", *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 95-112.
5. BJØRNLAND, D., HERNES, T. ve OMTVEDT, P. (2002). "Structural Changes In The Organisation Of World Trade And Implications For The Shippin Industry", *BI Norwegian School of Management*. Oslo.
6. CENGİZ, H. ve ÇETİNCELİ, K. (2020). "Türkiye ve BRICS Ülkelerinin Bilgi ve İletişim Teknolojileri Gelişmişlik Endeksleri İle Lojistik Performans Endekslerinin Karşılaştırılması", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (38), 165-185.
7. ÇATUK, C., AYDIN, K. ve ATALAY, E. (2019). "Uluslararası Ticarete Karayolunun Lojistik Performansına Etkisi", *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (4), 120-125.

8. D'ALEO, V. (2015). The Mediator Role Of Logistic Performance Index: A Comparative Study, *Journal of International Trade, Logistics and Law*, 1(1), 1-7.
9. ERKAN, B. (2014). "Türkiye'de Lojistik Sektörü ve Rekabet Gücü", *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM-UHAD,)* Sayı:1, 45-66.
10. GÖK KISA, A. C. ve AYÇİN, E. (2019). "OECD Ülkelerinin Lojistik Performanslarının SWARA Tabanlı EDAS Yöntemi ile Değerlendirilmesi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 301-325.
11. KARA, M., TAYFUR, L. ve BASIK, H. (2009). "Küresel Ticarete Lojistik Üslerin Önemi ve Türkiye", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (11), 69-84.
12. KUCUKEFE, B. ve GÜROL, P. (2019). Evaluation Of Turkey Based On Logistic Performance Index Of Other Countries Exporting Goods And Services To Major Export Countries Of Turkey. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2019 (2), 1-6.
13. T.C. TİCARET BAKANLIĞI, "Dış Ticaret Verileri", <http://ticaret.gov.tr/istatistikler/bakanlik-istatistikleri/gumruk-istatistikleri/dis-ticaret-verileri> (Erişim tarihi: 11.09.2021).
14. TUNÇ H. ve KAYA M. (2016). "Türkiye'de Lojistik Sektörünün Gelişmesinde Dış Ticaretin Rolü Üzerine Bir Nedensellik Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7 (14), 58-64.
15. TÜİK- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, "Dış Ticaret İstatistikleri", <http://data.tuik.gov.tr/> (Erişim tarihi: 10.09.2021).
16. WORLD BANK, "Logistic Performance Index" <https://lpi.worldbank.org/international/scorecard> (Erişim tarihi:25.03.2020).
17. YASED-ULUSLARARASI YATIRIMCILAR DERNEĞİ (2012). 2023 Hedefleri Yolunda Bilgi ve İletişim Teknolojiler, İstanbul.
18. ZEYBEK, H., (2019). "Uluslararası Ticarete Demiryolunun Lojistik Performansa Etkisi", *Demiryolu Mühendisliği Dergisi*, (9): 79-90.